FAID HEĆO

ULOGA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE U AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU

FAID HEĆO

ULOGA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE U AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava
SARAJEVO
Primljeno:
Org. jed. 662

Sarajevo, 2005.

IZDAVAČ:
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo

ZA IZDAVAČA:
Prof. dr Smail Čekić

UREDNIK I REDAKTOR:
Prof. mr Muharem Kreso

RECENZENTI:
Prof. dr Muhamed Šestanović,
Dr. Bećir Macić

LEKTOR I KOREKTOR:
Azra Fišer

REGISTRI:
Azra Fišer

DTP:
CPU Printing Co.

NASLOVNA STRANA:
CPU Printing Co.

ŠTAMPA:
Štamparija Fojnica d.o.o., Fojnica

ZA ŠTAMPARIJU:
Šahzija Buljina

TIRAŽ:
1.000

PREDGOVOR

Ideja za obradu i pisanje ove teme javila mi se poslije okončanja surove srpsko-crnogorske agresije na suverenu, nezavisnu i međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Želja mi je da kroz ovu temu analiziram i rasvijetlim idejne, povjesne, političke i vojne aspekte velikosrpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i ukažem na sramnu i brutalnu ulogu Jugoslovenske narodne armije (JNA) u toj agresiji, kao glavnom instrumentu velikosrpske osvajačke politike.

Tematika i sadržaj ove knjige proistekli su iz dopunjenog i proširenog sadržaja magistarskog rada koji sam pod naslovom ***"Uloga Jugoslovenske narodne armije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu"***, odbranio na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, maja 2001. godine.

O agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, do sada je objavljeno više knjiga i drugih naučnih publikacija. Od velikog broja publikovanih dijela koja tretiraju ovu oblast treba posebno istaći: Smail Čekić, AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.-1993.; Norman Cigar, GENOCID U BOSNI - POLITIKA „ETNIČKOG ČIŠĆENJA"; Muharem Kreso, AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - AMBIJENT POČINJENOG GENOCIDA, u Zborniku radova, GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995.; Roj Gatman, SVJEDOK GENOCIDA; Fadil Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA; Zbornik radova, AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU I BORBA ZA NJEN OPSTANAK 1992.-1995.; Ilija Radaković, BESMISLENA YU RATOVANJA; Bećir Macić, ZLOČINI PROTIV MIRA; Vahid Karavelić, AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU: Sjeveroistočna Bosna 1991.- 1992.; a posebno Smail Čekić, AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HECEGOVINU: PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE.

Osnovna namjena i cilj ove knjige je moje opredjeljenje da domaćoj i međunarodnoj javnosti što potpunije predočim neke činjenice i dokaze koji do sada nisu objavljeni, a tretiraju i obuhvataju transformaciju Jugoslovenske narodne armije u srpsko-crnogorsku vojsku sa težištem na sagledavanju mjesta i uloge Jugoslovenske narodne armije u pripremi i izvođenju velikosrpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Knjiga je zamišljena i koncipirana kao teorijska studija idejnih, povjesnih, političkih i vojnih aspekata velikosrpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, sa težištem na sistematizaciji i analizi pojedinih borbenih aktivnosti JNA u početnom periodu oružane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Sadržaj knjige je podjeljen u četiri hronološki povezana dijela. U prvom dijelu knjige obrađene su: društveno političke i vojne promjene koje su se odvijale u SFRJ pred njenu disoluciju, sa težištem na analizi međurepubličkih i međunacionalnih odnosa u SFRJ i njihov neposredan uticaj na raspad SFRJ; planska transformacija JNA u srpsko-crnogorsku vojsku i njen pokušaj da utiče na političko rješavanje jugoslovenske krize. Drugi dio knjige hronološki izlaže aktivnosti JNA u pripremi za agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Po nalogu Velikosrpskog pokreta u sklopu vojnih priprema za agresiju na Bosnu i Hercegovinu JNA je u cilju realizacije velikosrpskih planova, preduzela niz međusobno povezanih aktivnosti kao što su: primjena širokog spektra metoda i oblika specijalnog rata protiv Bosne i Hercegovine; operativno-strategijski raspored komandi i jedinica JNA i posjedanje strateških položaja za oružanu agresiju i niz aktivnosti na organizovanju, naoružavanju i opremanju kolaboracionističkih snaga u BiH i raznih paravojnih oružanih formacija u Srbiji i Crnoj Gori. U trećem dijelu knjige obrađena su borbena dejstva i druge aktivnosti JNA u početnom periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu. Četvrti dio knjige obrađuje reorganizaciju JNA u tri srpske vojske, formalno preimenovanje dijelova JNA u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine i ulogu Vojske Savezne Republike Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu i njena neprekidna podrška kolaboracionističkoj Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Kroz sažetu analizu i ocjenu pojedinih bitnih događaja u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji pred njen raspad, o aktivnostima JNA u procesu tog raspada, rekonstrukcijom transformacije JNA u srpsko-crnogorsku vojsku i njenom učešću u pripremi i izvođenju agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, iznio sam bitne činjenice i dokaze i dao svoju ocjenu tih događanja.

Prilikom izrade knjige sam koristio sve dostupne i relevantre izvore koji tretiraju ovu problematiku. Potpuno objektivan pristup obradi ove teme nije bilo moguće postići zbog nemogućnosti pristupa svim izvornim dokumentima i drugoj arhivskoj građi koja tretira ovu problematiku a nalazi se u arhivima u Srbiji i Crnoj Gori i koja još uvijek nije dostupna široj javnosti. Tek kada izvorna dokumenta SSNO-a, Generalštaba OS SFRJ, komandi, jedinica i ustanova JNA i druga arhivska građa koja tretira ovu problematiku bude dostupna široj javnosti, moći će se potpuno sagledati i dokazati uloga JNA u agresiji na Bosnu i Hercegovinu.

Knjiga predstavlja skroman doprinos prikupljanju i sistematizaciji činjenica i dokaza o neospornoj i argumentovano dokazanoj ulozi JNA u velikosrpskoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Obzirom da se radi o interdisciplinarnom problemu, očekivati je da će u narednom periodu o ovoj temi svoje mišljenje i veći doprinos dati drugi naučni radnici koji se budu bavili proučavanjem ove teme. Ukoliko ova knjiga budućim istraživačima posluži kao podstrek za dalje napore i istraživanja po ovoj temi, smatrat ću da je opravdala očekivanja i postigla svoj cilj.

Želio bih se najiskrenije zahvaliti recezentima dr Bećiru Maciću i prof. dr Muhamedu Šestanoviću, uredniku knjige mr Muharemu Kresi, te konsultantima prof. dr Smailu Čekiću i generalu Rasimu Deliću, na korisnim savjetima i sugestijama koji su doprinjeli što kvalitetnijem sadržaju knjige. Posebnu zahvalnost upućujem svim onim koji su svojim prilozima ili na drugi način doprinjeli izdavanju ove knjige.

Sarajevo, oktobar 2005. Faid Hećo

UVOD

Bosna i Hercegovina je kroz svoj historijski razvoj bila i još uvjek je jedan od glavnih teritorijalnih prostora velikosrpske osvajačke politike, njene nacionalne ideologije i brojnih velikodržavnih planova. Više stoljeća, izgrađivala se i provodila u djelo velikosrpska osvajačka politika prema Bosni i Hercegovini, u čiju su se funkciju aktivno uključivali stručnjaci iz raznih oblasti društvenog života; političari, naučnici, književnici, univerzitetski profesori, crkveni velikodostojnici, novinari, oficiri, te najviše državne i društvene institucije, vlade, univerziteti, a posebno Matica srpska, Srpska akademija nauka i umjetnosti i Srpska pravoslavna crkva.

Sredinom 19. stoljeća u srbijanskim političkim krugovima kreirana je velikosrpska ideologija i politika na proširenju granica njihove male kneževine na susjedne zemlje. Nezadovoljna veličinom teritorije kojom upravlja i stepenom suverenosti koji je imala, srbijanska vlada otpočinje sa političkom aktivnošću u susjednim osmanskim pokrajinama u cilju proširenja svojih granica na teritorije gdje žive drugi narodi. Cilj velikosrpske ideologije i politike, zamišljene u glavama srpskih ideologa, je "Velika Srbija", srpska država na balkanskom poluostrvu koja treba da obuhvati cijelo etničko područje na kojem navodno žive Srbi. Velikosrpska osvajačka politika i dominacija se temelji na kombinaciji upotrebe ideoloških, političkih i nasilnih sredstava u pokušaju ostvarenja sna o proširenju svojih granica na tuđe teritorije. Osvajanje tuđih teritorija se prihvata kao cilj velikosrpske politike.

Velikosrpski ideolozi kroz povjest, vođeni idejom o "Velikoj Srbiji", počevši od Vuka Stefanovića Karadžića (članak "Srbi svi i svuda"),[1] preko Ilije Garašanina ("Načertanije"- Program spoljašnje nacionalne politike Srbije na koncu 1844. godine.),[2] Nikole Stojanovića

1 Vuk Stefanović Karadžić, **CRNA GORA I BOKA - Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona,** članak **"Srbi svi i svuda"** (pisan 1836. godine), Nolit, Beograd 1972, str. 113 - 134.

2 Ilija Garašanin, **NAČERTANIJE - Program spoljašnje i nacionalne politike Srbije na koncu 1844. godine** (napisan 1844. objavljen 1906. godine), (M.Vučković), Delo XXXVIII, Beograd, str. 321 - 336

(članak "Do istrage vaše ili naše"),[3] Jovana Cvijića (članak "Aneksija Bosne i Hercegovine i srpsko pitanje"),[4] Vase Čubrilovića (predavanje "Iseljavanje Arnauta"),[5] Stevana Moljevića (projekat "Homogena Srbija")[6] i mnogih drugih, propagiraju teze da je proširenje granica nacionalni, državni i historijski cilj svakog Srbina, i da je zaokruživanje svih srpskih teritorija u jednu cjelinu prirodan proces ujedinjenja jednog naroda, koji je nemoguće izbjeći.

Navedene teze su imale velikog uspjeha među prostim srpskim narodnim masama, što je rezultiralo dekadencijom svijesti srpskog nacionalnog korpusa, da se osvajanje tuđe teritorije prihvati kao uzvišeni srpski cilj, a dominaciju srpstva nad ostalim narodima uz otvorenu primjenu sile kao opravdano sredstvo tog cilja.

Prihvatajući mit po kojem su sva pozitivna postignuća na jugoslovenskim prostorima kroz stoljeća pripadale Srbima i pravoslavlju, a sva negativna događanja drugim narodima, srpske narodne mase prihvataju velikosrpstvo kao ideologiju i pokretački motiv za stravične zločine nad drugim jugoslovenskim narodima, a posebno Bošnjacima.

Pod plaštom navodne borbe za očuvanje Jugoslavije, srpski nacionalisti su u stvari željeli ostvariti potpun uticaj i dominaciju nad drugim republikama u SFRJ. Srpska akademija nauka i umjetnosti, Srpska pravoslavna crkva i Jugoslovenska narodna armija, su izabrane za osnovne idejne i operativne poluge realizacije velikosrpskog nacionalnog projekta i ostvarenja vjekovne težnje i želje da "svi Srbi žive u jednoj državi".

---

3 Nikola Stojanović, članak **SRBI I HRVATI - Do istrage vaše ili naše,** Srpski književni glasnik, Beograd avgust 1902. i list Srbobran broj 168 i 169, Zagreb 1902.

4 Jovan Cvijić, **SABRANA DELA**, knjiga 3, članak **„Aneksija Bosne i Hercegovine i srpsko pitanje“,** (objavljen 1908. godine), SANU, Beograd 1987, str. 168 - 214.

5 Vasa Čubrilović, **ISELJAVANJE ARNAUTA**, predavanje u Srpskom kulturnom krugu Beograd, 7. marta 1937. godine, Arhiv Vojnoistorijskog instituta Beograd, poverljivo br. 2, fascikla 4, kutija 69.

6 Stevan Moljević, **HOMOGENA SRBIJA,** Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u naroda Jugoslavije, tom XIV, knjiga 1, Vojnoistorijski institut, Beograd 1981, str. 1-10.

Zavisno od stanovišta sa kojeg se pojam agresija razmatra, u litetaturi se pojavljuje nekoliko sličnih teorijskih definicija pojma agresije. Sve teorije u suštini i po svom sadržaju, pojam agresije tretiraju i definišu kao jednostranu nasilnu radnju jedne ili više država protiv suvereniteta i teritorijalnog integriteta neke druge države sa ciljem teritorijalnog osvajanja ili nasilne promjene unutarnjeg uređenja te druge države. **Agresija**[7] je prvi put definirana Londonskim konvencijama iz 1933. godine, a Londonskom deklaracijom i Sporazumom o kažnjavanju ratnih zločinaca iz 1945. godine, proglašena je međunarodnim zločinom protiv mira.

Na 29. zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih naroda je usvojena definicija agresije u obliku Rezolucije 3314 od 14. decembra 1974. godine. Opšta definicija agresije je utvrđena članom 1. definicije, koji glasi: ***"Agresija je upotreba oružane sile od strane neke države protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti neke druge države ili upotreba oružane sile koja je na bilo koji drugi način nespojiva sa Poveljom Ujedinjenih naroda, kao što to proizilazi iz definicije".***[8]

U ovoj definiciji izraz "država" se upotrebljava ne prejudicirajući pitanje priznanja ili pitanje da li je neka država članica Ujedinjenih naroda.

---

7 **AGRESIJA** – (lat. aggredi – pristupiti kome, navaliti) napad, nasrtanje, svaki oblik nasilja; neizazvan napad jedne ili nekoliko država na suverenitet i teritorijalni integritet druge države, s ciljem teritorijalnog osvajanja ili nasilne promjene unutarnjeg uređenja, odnosno ostvarenja drugih političkih ili sličnih planova kojim se ugrožava nezavisnost i suverenitet ili teritorijalna cjelina napadnute zemlje. Najčešće je oružana i izvodi se primjenom vojne sile, ali obuhvaća i svaku akciju usmjerenu protiv teritorijalne cijeline i nezavisnosti druge države, ili protiv mira u svijetu. U tom smislu govori se o ekonomskoj, političkoj, subverzivnoj i drugim vrstama agresije...itd. (Izet Beridan, Ivo M. Tomić i Muharem Kreso, **LEKSIKON SIGURNOSTI**, DES, Sarajevo 2001, str. 19)

8 Mustafa Bisić, **RATNI ZLOČIN I GENOCID,** Ministarstvo pravde i uprave Kantona Sarajevo, Sarajevo 1998, str. 51.; Bećir Macić, **ZLOČINI PROTIV MIRA**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo 2001, str. 73 – 75.

U članu 2. definicije, se dalje navodi: *"Ako neka država prva upotrijebi oružanu silu kršeći Povelju, to je prima facie dokaz o činu agresije, iako Vijeće sigurnosti može, u skladu sa Poveljom, zaključiti da ne bi bilo opravdano utvrditi da je izvršen čin agresije s obzirom na ostale bitne okolnosti, uključujući činjenicu da odnosni čini ili njegove posljedice nisu dovoljno ozbiljni".*[9]

U članu 3. definicije, nezavisno od toga da li je rat objavljen ili nije, nabraja se više akata koji čine djelo agresije:

a) Invazija ili napad oružanih snaga neke države na područje neke druge države, ili svaka vojna okupacija, čak i privremena, koja proizilazi iz takve invazije ili napada, ili svako pripojenje područja ili dijela područja neke države izvršeno upotrebom sile;

b) bombardiranje od strane oružanih snaga neke države područja neke druge države, ili upotreba bilo koje vrste oružja od strane neke države protiv područja neke druge države...;

g) upućivanje od strane ili u ime neke države oružanih odreda ili skupina dobrovoljaca ili plaćenika koji poduzimaju protiv neke druge države oružane čine takve ozbiljnosti da se izjednačuju s gore navedenim činima, ili se sadržajno mogu njima obuhvatiti... itd.[10]

Akti agresije, prema Povelji Ujedinjenih naroda se ne mogu opravdati nikakvim političkim, ekonomskim i drugim razlozima niti motivima. Agresorski rat je zločin protiv međunarodnog mira i povlači međunarodnu odgovornost. Po Povelji Ujedininjenih naroda, države-članice UN-a preuzele su obavezu da se uzdržavaju od upotrebe oružja za vođenje svoje nacionalne politike i stvoren je mehanizam koji treba da spriječi svako narušavanje mira.

Da bi se ostvarili ideološki i politički ciljevi agresije, neophodno je upotrijebiti oružanu silu kao sredstvo ili instrument te agresije. Tu oružanu silu mogu da sačinjavaju regularne jedinice vojske, policija, paravojne i dobrovoljačke jedinice, naoružane grupe i plaćenici države ili država agresora. Ratne operacije u ime i pod okriljem neke države ili strane u sukobu preduzimaju njihove oružane snage.

9 Mustafa Bisić, nav. dj., str. 51.

10 Mustafa Bisić, nav. dj., str. 52.; Bećir Macić, nav. dj., str. 74.

"Pod oružanim snagama se smatraju sve organizovane snage, grupe ili jedinice, koje organizuje država ili neka druga strana u sukobu i koje se nalaze pod komandom koja je odgovorna strani u sukobu za rukovođenje njenim podčinjenim, čak iako vladu ili vlast koja zastupa tu stranu u sukobu protivnička strana ne priznaje."[11]

❋ ❋

Prema Ustavom regulisanoj i opšte prihvaćenoj koncepciji opštenanodne odbrane ***"Oružane snage SFRJ namjenjene su zaštiti slobode, nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalne cjelokupnosti i Ustavom SFRJ utvrđenog društvenog uređenja. One štite i brane Jugoslaviju kao društveno-političku državnu zajednicu ravnopravnih naroda i narodnosti, njezin socijalistički samoupravni društveno-politički sistem i nezavisnu i nesvrstanu vanjsku politiku. Zaštita i odbrana tih vrijednosti zadatak su i obaveza svih subjekata društva, a oružane snage, kao osnovni nosilac oružane borbe, imaju u tome odlučujuću ulogu."***[12]

Dogmatski prihvatajući posljednju rečenicu namjene OS SFRJ, rukovodstvo JNA vođeno prosrpski orjentisanim generalima, uzima sebi za pravo da upotrijebe JNA da kazni one narode u višenacionalnoj zajednici, koji se suprostavljaju velikosrpskoj osvajačkoj politici i koji se zalažu za neophodne političke, privredne i druge reforme u federalnoj zajednici. Pod izgovorom zaštite Ustavnog poretka SFRJ, JNA sa pozicije sile interveniše u Sloveniji, a zatim se u kratkotrajnom ratu na prostoru Hrvatske otvoreno stavlja na stranu "ugroženog" srpskog naroda.

Neostvarivši plan za posjedanje zapadne granice "Velike Srbije", na zamišljenoj liniji Karlobag - Karlovac - Virovitica, u kratkotrajnom ratu sa Hrvatskom, razne paravojne srpske formacije, predvođene

---

11 Gavro Perazić, **MEĐUNARODNO RATNO PRAVO**, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd 1986, str. 124.

12 ∴ **STRATEGIJA ORUŽANE BORBE**, Centar za strategijska istraživanja GŠ JNA, Beograd 1983, str. 102.

transformisanom JNA u srpsko-crnogorsku vojsku, krajem 1991. i početkom 1992. godine, "povlače se" na prostore Bosne i Hercegovine u cilju zadržavanja teritorije Bosne i Hercegovine u sastavu krnje Jugoslavije. Povod za svoje učešće u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, JNA nalazi u "procjeni" o "ugroženosti" srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Pod izgovorom "zaštite" srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, koji se vođen velikosrpskom politikom iz Beograda, protivi uvođenju demokratskih promjena u Bosni i Hercegovini i spriječavanja međusobnih sukoba u Bosni i Hercegovini, JNA upotrebljava vojnu silu protiv nesrpskog stanovništva Bosne i Hercegovine, kome je ranijom nelegalnom odlukom oduzeto naoružanje Teritorijalne odbrane, onemogućivši mu da se brani od planirane agresije.

Agresiju na suverenu, nezavisnu i međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu od 1992. do 1995. godine, su izvršile Republike Srbija i Crna Gora. Instrumenti agresije su bili: Jugoslovenska narodna armija; Vojska SR Jugoslavije; specijalne jedinice SSUP-a i Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije i Crne Gore; razne paravojne oružane formacije i grupe iz Srbije i Crne Gore; strani plaćenici i kolaboracionističke snage u BiH. Agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu je planirao, organizovao, podsticao i njome rukovodio Velikosrpski pokret na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Ključnu ulogu u srpsko-crnogorskoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu su odigrale komande i jedinice JNA, koje su činile glavni instrument srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu.

U početnoj fazi agresije na BiH, JNA je u sadejstvu sa raznim paravojnim formacijama iz Srbije i Crne Gore i kolaboracionističkim snagama bosanskih Srba, okupirala najveći dio teritorija u istočnoj, sjevero-istočnoj, sjevernoj i zapadnoj Bosni i istočnoj Hercegovini. Na okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine agresor sprovodi masovno ubijanje stanovništva i razaranje infrastrukturnih, vjerskih i drugih civilnih objekata. Veliki broj gradova i naseljenih mjesta je razoreno i uništeno, a njihovo bošnjačko stanovništvo protjerano, poubijano i zatvoreno u koncentracione logore. Obzirom da su već početkom izvođenja agresije na Bosnu i Hercegovinu počinjeni masovni ratni zločini, a JNA, nije izvršila svoju ustavnu ulogu očuvanja teritorijalne cjelokupnosti i društvenog uređenja SFRJ, ona

je definitivno izgubila svoj raniji općenarodni jugoslovenski karakter, i postala je nacionalistička srpsko-crnogorska vojska i glavni instrument oružane sile agresora,

Nakon proglašenja Ustava i formiranja SR Jugoslavije 27. aprila 1992. godine, dolazi do formalnog povlačenja JNA iz Bosne i Hercegovine. Formalno povlačenje JNA se ogledalo u odlasku manjeg dijela oficirskog kadra, dok je njen najveći dio sa kompletnim naoružanjem, ratnom tehnikom, opremom i starješinskim kadrom i dalje ostao na teritoriji Bosne i Hercegovine, formalno pod drugčijim nazivom i obilježjima, a stvarno u sastavu i pod komandom Vojske SR Jugoslavije.

❋ ❋ ❋

"Razmotrivši objavu iz Beograda od 04. maja 1992. godine, upisanu u paragrafu 24 izvještaja generalnog sekretara od 12. maja 1992. godine, u vezi sa povlačenjem pripadnika Jugoslovenske narodne armije (JNA) iz svih republika izuzev Srbije i Crne Gore i odricanje nadleštva nad onima koji ostanu, Vijeće sigurnosti UN-a Rezolucijom 752 od 15. maja 1992. godine, zahtjeva: da se svi oblici miješanja koji dolaze izvan Bosne i Hercegovine, uključivši one od strane Jugoslovenske narodne armije (JNA) i elemenata Hrvatske vojske, odmah obustave i da susjedi Bosne i Hercegovine poduzmu hitnu akciju radi okončanja ovakvog miješanja i da poštuju teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine; da se one jedinice JNA i elementi Hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini odmah povuku ili potčine nadleštvu Vlade Bosne i Hercegovine, ili se raspuste i razoružaju, a njihovo oružje stavi pod djelotvorno međunarodno promatranje, i traži od generalnog sekretara da bez odlaganja razmotri kakva se međunarodna pripomoć može iznaći u vezi sa ovim; da sve neregularne snage u Bosni i Hercegovini budu raspuštene i razoružane ".[13]

13 ∴ **REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN O BOSNI I HERCEGOVINI**, Press centar Armije R BiH, Sarajevo 1995, str. 31 - 34.

Na osnovu navedenih stavova iz Rezolucije 752 Vijeća sigurnosti UN-a od 15. maja 1992. godine, da se zaključiti da se je pored ostalih struktura izvan Bosne i Hercegovine (misli se na strukture Srbije i Crne Gore), i JNA aktivno uključila u aktivnosti agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Rezolucijom je zahtjevano da se jedinice i komande JNA odmah povuku ili potčine pod nadležnost Vlade Republike Bosne i Hercegovine, ili da se raspuste i razoružaju. Obzirom da se regularne i rezervne jedinice JNA stacionirane na prostoru Bosne i Hercegovine nisu stavile pod nadležnost Vlade Republike Bosne i Hercegovine, nisu se povukle sa teritorije Bosne i Hercegovine, niti su se raspustile i razoružale, već su se otvoreno stavile u funkciju ostvarenja velikosrpskog koncepta, temeljno opredjeljenje ove knjige je dokumentovano, objektivno i analitičko sagledavanje mjesta i uloge komandi i jedinica JNA, kao glavnom instrumentu velikosrpske politike i srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu.

PRVI DIO

DRUŠTVENO POLITIČKE I VOJNE PROMJENE U SFRJ PRED AGRESIJU NA BOSNU I HERCEGOVINU

1. MEĐUREPUBLIČKI I MEĐUNACIONALNI ODNOSI U SFRJ PRED NJEN RASPAD

Nemoguće je shvatiti velikosrpsku agresiju na nezavisnu i samostalnu Republiku Bosnu i Hercegovinu bez prethodnih interdisciplinarnih analiza uzroka i posljedica historijskih događaja u SFRJ, tokom 80-tih i početkom 90-godina, koji su u mnogome doprinijeli razvoju i ostvarivanju velikosrpske politike i njene kasnije genocidne realizacije na prostorima Bosne i Hercegovine.

U pedesetogodišnjoj povijesti druge Jugoslavije i vladavine Saveza komunista Jugoslavije, sve ideje i pokušaji uvođenja demokratskog, idejnog i političkog pluralizma su unaprijed bili osuđeni na propast i tumačeni su kao specijalni rat protiv SFRJ. Glavni protagonisti i zagovornici centralizma u SFRJ bili su prosrpski orjentisani komunisti koji su sve demokratske promjene i težnje pojedinih naroda u SFRJ tumačili kao urotu i zavjeru protiv Srbije a sebe proglašavali kolektivnim "čuvarima" sigurnosti i daljeg opstanka SFRJ. U osnovi takve igre i pogrešne politike bio je specijalni rat Srbije protiv svih drugih jugoslovenskih naroda s ciljem homogenizacije i obuhvatanja svih Srba i pripadnika pravoslavne vjere u jednu državu. *"Parola "gdje je Srbin tu je Srbija", uz podršku JNA, otvarala je nadu mnogim bolesnim umovima da dolazi trenutak ostvarenja ideje o "Velikoj Srbiji"."*[14]

Početkom 80-tih, nakon smrti Josipa Broza Tita, na jugoslovensku političku scenu stupa otvoreni srpski nacionalizam i lansira parolu o opštoj ugroženosti Srba na jugoslovenskom prostoru. *"Unitarizam je preovlađujući oblik ispoljavanja srpskog nacionalizma. Težnje srpskih nacionalista prvenstveno su okrenute ka tome da se društveni odnosi u SFRJ urede na načelima koja će obezbjeđivati dominaciju srpskog. "nacionalnog" interesa nad interesima ostalih naroda i narodnosti."*[15]

14 Marko Bešker i Seka Kugler, **OBZORJE SLOBODE**, Zagreb 1992, str. 12.

15 Vuk Obradović, **DRUŠTVO, NACIONALIZAM, ODBRANA**, Privredapublik, Zemun 1989, str. 149.

Iako su odredbe Ustava iz 1974. godine, kroz federativni princip državnog uređenja svim republikama i pokrajinama u Jugoslaviji priznale i garantovale pravo na ravnopravnost i samoopredjeljenje do odcjepljenja, u praksi je taj princip ravnopravnosti imao bezbroj negiranja i osporavanja, naročito u SR Srbiji. Strategija srpskih nacionalista se zasnivala na konstataciji da su Srbi bili rasuti u pet od šest jugoslovenskih republika i njihov glavni interes je bio da svi Srbi žive u jednoj državi.

"Srbijansko-crnogorska priprema za agresiju na Bosnu i Hercegovinu otpočela je ranije nego što je otpočela. Za njeno izvođenje njima je smetala SFRJ sa Ustavom iz 1974. Trebalo je dakle prvo stvoriti pretpostavke za rušenje takve Jugoslavije, pa u procesu njenog raspadanja naći prostor i neposredan povod kao opravdanje za agresiju pred sopstvenom i međunarodnom javnošću".[16]

Nezadovoljni i ogorčeni odredbama Ustava iz 1974. godine, srbijanski političari, početkom 80-tih, počinju zagovarati i sprovoditi stare unitarističke ambicije i želje za dominacijom svoje nacije i svog naroda na širem jugoslovenskom prostoru, bez obzira na utvrđenu i dogovorenu ustavopravnu koncepciju međunacionalnih odnosa u federalnoj zajednici.[17]

"Tragična pogreška Srbije je njena opsjednutost vlastitom povješću. Srpska srca su u njihovoj prošlosti, ne u njihovoj budućnosti."[18]

Ideja da Srbi nisu dobili adekvatnu nagradu za svoja stradanja u Drugom svjetskom ratu, nametnula se kao vodeća ideja nacionalističke mobilizacije srpskih masa na prostoru Jugoslavije. Sredinom 80-tih godina, srpske mase, predvođene predstavnicima srpske pravoslavne

16 Omer Ibrahimagić, **BOSNA I BOŠNJACI IZMEĐU AGRESIJE I MIRA**, Rijaset Islamske zajednice u BiH, Sarajevo 1998, str. 11.

17 "Srpski nacionalisti svojoj naciji dodjeljuju ulogu zaštitnika Jugoslavije, jer navodno, nijednom drugom narodu i narodnosti, a posebno ne Hrvatima, Slovencima i Albancima nije stalo do njenog opstanka i razvoja." (Vuk Obradović, nav. dj., str. 149).

18 Voren Cimerman (Warren Zimmermann), **IZVORI JEDNE KATASTROFE**, Globus International i Znanje, Zagreb 1996, str. 29.

crkve, sa porukom "Srpska je država tamo gdje su srpski grobovi", počinju sa iskopavanjem i nošenjem kostiju kneza Lazara i žrtava iz Drugog svjetskog rata. Tokom obreda predstavnici SPC-e drže prigodne govore u kojima vješto vrše indoktrinaciju srpskog naroda i njegovu ideološku pripremu za predstojeća događanja na prostoru SFRJ.

Predstavnici SPC na čelu srpskih narodnih masa

"Nakon Prvog svjetskog rata, prilikom osnivanja Jugoslavije, Srbija je dominirala državom. Sada nakon Titove smrti, srpski nacionalisti su željeli ponovno uspostaviti tu dominaciju." [19] Pod plaštom borbe za očuvanje i spašavanje Jugoslavije, velikosrpski nacionalisti su željeli ostvariti potpun uticaj i dominaciju nad teritorijama u ostalim republikama SFRJ. Otvorenu srpsku hegemoniju na susjedne teritorije oni nazivaju "željom za oslobađanje" vjekovnih srpskih prostora, i kroz svoja "naučna" objašnjenja žele prikazati Srbe kao žrtve u izgradnji zajedničke jugoslovenske države u poslijeratnom periodu.

"Proces raspadanja Jugoslavije započeo je već 1981. godine, prije nego što je obilježena prva godišnjica smrti Josipa Broza Tita, pojavom krize na Kosovu".[20]

19 Isto, str. 43.

20 Omer Ibrahimagić, nav. dj., str. 133.

Godinu dana nakon smrti Josipa Broza Tita na Kosovu izbijaju neredi. Mali incident u studentskoj menzi u Prištini, dobio je nesagledive političke dimenzije. Nakon intervencije vojske i specijalnih jedinica saveznog supa (SSUP) SFRJ, studentske demonstracije su ugušene u krvi. Uz podršku visokih političkih funkcionera tadašnje Jugoslavije, u igru se uključuje i JNA. Već tada se uočava nova uloga političkog vrha i JNA koja se koristi za "očuvanje" teritorijalnog integriteta SFRJ tj. za učvršćivanje srpskog faktora u SFRJ.

Štampa u Srbiji ("Politika", "Ekspres politika", "Duga" i "NIN") je imala jednu od ključnih uloga u formiranju javnog mnijenja u Srbiji i SFRJ. Ona je podsticala nacionalnu netrpeljivost i bila je najavljivač svih narednih događaja koji su se dešavali na teritoriji SFRJ.

Period od albanskih demonstracija pa do pojave "Memoranduma" SANU[21] i Osme sjednice CK SK Srbije[22] je period otvorenog srpskog agresivnog nacionalizma. Osma sjednica CK SK Srbije, predstavlja prekretnicu na srpskoj i jugoslovenskoj političkoj sceni. Ona je ustoličila Slobodana Miloševića za neprikosnovenog vođu svih Srba.

---

21 **Memorandum SANU**, objavljen 1986. godine u listu "Večernje novosti" Beograd, je rad grupe akademika Srpske akademije nauka i umjetnosti o aktuelnim društvenim pitanjima u zemlji. On predstavlja savremeni program srpske agresije protiv nesrpskih naroda u SFRJ. Memorandum SANU je uobličen kao uputstvo sa najautoritativnijeg intelektualnog nivoa Srbije, za opštu mobilizaciju srba i akciju u mjenjanju postojećeg stanja i ustavnog položaja Srbije u SFRJ. Probuđeni srpski nacionalizam u Memorandumu SANU, politizira i instrumentalizira sva aktuelna privredna i politička pitanja u SFRJ, i na osnovu izmišljenih konstatacija i obmana, iznosi navodnu "ugroženost" srpskog naroda u SFRJ i "zavjeru" drugih naroda u SFRJ, uperenu protiv interesa srpskog naroda. Cjelokupnim svojim sadržajem Memorandum SANU predstavlja opšte nezadovoljstvo srpskog naroda, nacionalnu platformu i vodič svim Srbima u akciji " spašavanja" srpstva i pravoslavlja.

22 **Osma sjednica CK SK Srbije**, je održana 23. i 24. septembra 1987. godine. Na sjednici je došlo do otvorenog sukoba dvije struje unutar CK SK Srbije. Prva struja koju je predvodio Slobodan Milošević, predsjednik CK SK Srbije, se zalagala za radikalnije i efikasnije rješavanje situacije na Kosovu i u SR Srbiji. Druga struja koju je predvodio Ivan Stambolić, predsjednik Predsjedništva SR Srbije, se zalagala za postepeno rješavanje složene situacije na Kosovu i poštivanje demokratskih procedura u promjeni Ustava SR Srbije. Epilog sjednice je smjenjivanje Ivana Stambolića sa funkcije predsjednika Predsjedništva SR Srbije, kao i svih njegovih pristalica, koji su se tom prilikom suprostavili politici Slobodana Miloševića.

"Osma sjednica je bila ratna truba čiji je zov podigao na noge srpske nacionaliste u pohod na razaranje Jugoslavije." [23] Odmah nakon te famozne i istorijske sjednice, širom Srbije i SFRJ dolazi do eksplozije srpskog nacionalizma. Planski i dirigovano se organizuju "mitinzi istine i solidarnosti" sa patnjama Srba i Crnogoraca na Kosovu, koje izvode srpski ekstremisti uz svestranu podršku i instrukcije legalnih organa republičke vlasti iz Beograda.

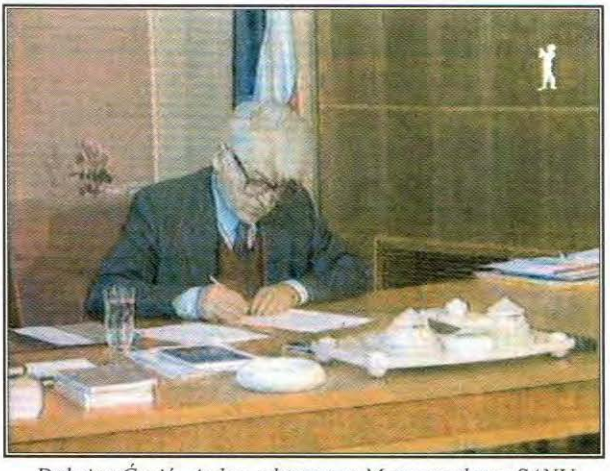

Dobrica Ćosić - jedan od tvoraca Memoranduma SANU

Opravdavajući otvoreni srpski nacinalizam i rušilačke "mitinge istine" širom Kosova, Slobodan Milošević ističe: *"Ne može niko da nam lepi etikete da smo srpski nacionalisti zato što hoćemo (i što ćemo to zaista uraditi) da rešavamo problem Kosova u interesu svih ljudi koji tamo žive - Albanaca, Srba, Crnogoraca, u interesu njihove ravnopravnosti, njihovog jedinstva, jedinstva Srbije i jedinstva Jugoslavije".*[24] Nakon niza "mitinga istine" po Kosovu, slični mitinzi se organizuju i održavaju u Vojvodini i Crnoj Gori. Na njima se ruše legalne rukovodeće garniture i ustoličuju se nacionalisti i istomišljenici politike Slobodana Miloševića.

23 Ivan Stambolić, **PUT U BESPUĆE**, Radio B-92, Beograd 1995, str. 19.

24 Slobodan Milošević, **GODINE RASPLETA**, BIGZ, Beograd 1989, str. 172.

Tom prilikom Slobodan Milošević izjavljuje: *"Na odgovornim i rukovodećim funkcijama mogu da budu samo oni koji su spremni i sposobni da odlučnost i raspoloženje čitave naše javnosti sprovedu u delo"*. [25]

Slobodan Milošević [26] je kroz svoje javne nastupe, govorio da želi opstanak i očuvanje SFRJ, ali je zapravo svojom izrazito nacionalističkom politikom bio glavni razbijač SFRJ.

Slobodan Milošević

25 Isto, str. 179.

26 **Slobodan Milošević**, rođen 20. avgusta 1941. godine, u Požarevcu. 1964. godine, diplomirao je pravo na beogradskom univerzitetu. Bio je generalni direktor "Tehnogasa" do 1978. godine. Od 1978. do 1983. godine, bio je direktor "Beobanke". Od 1984. godine, otpočinje političku karijeru, kao predsjednik Gradskog komiteta SK Beograd. 1986. godine, je izabran za predsjednika Predsjedništva CK SK Srbije, i na istu dužnost je ponovno izabran 1988. godine. 16. jula 1990. godine, postaje predsjednik Socijalističke partije Srbije (nastala ujedinjenjem SK Srbije i SSRNS). 08. maja 1989. godine, je postao predsjednik Predsjedništva SR Srbije. Na prvim višestranačkim izborima u Srbiji decembra 1990. godine, je izabran za prvog predsjednika Republike Srbije. Na istu dužnost je ponovno izabran i decembra 1992. godine. 15. jula 1997. godine, je izabran za predsjednika SR Jugoslavije. 24. maja 1999. godine, glavna tužiteljica Međunarodnog tribunala u Hagu (Den Haag), Luis Arbur (Louise Arbour), podigla je optužnicu br. IT-99-37-I, protiv njega za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije. Uhapšen je 1. aprila 2001. godine, a 28. juna iste godine, je izručen Međunarodnom tribunalu u Hagu, gdje mu se sudi po navedenoj optužnici, kao i za zločine počinjene u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini .

U svojim javnim nastupima i govorima zalagao se za "demokratsko" rješavanje problema u Srbiji i SFRJ govoreći: *"Savez Komunista je nepokolebljiv u borbi za bratstvo i jedinstvo i ravnopravnost naroda i narodnosti, u odlučnom je sukobu sa svakim, a pre svega srpskim nacionalistima i u toj borbi će dosledno istrajati".*[27] U stvarnosti on se borio za potpunu srpsku kontrolu i dominaciju nad cijelim prostorom SFRJ.

Na Gazimestanu, 28. juna 1989. godine, povodom obilježavanja 600.- godišnjice Kosovske bitke, Slobodan Milošević poziva na rat riječima: *"šest stoljeća kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama. One nisu oružane, mada i takve nisu isključene."* [28] To je bio njegov javni poziv svim Srbima na rat.

Gazimestan 28. juna 1989. godine

Međurepublički i međunacionalni odnosi u SFRJ uoči održavanja 14. kongresa SKJ su zbog ranijih raskola i nesuglasica sve više dolazili u krizu. Na jugoslovenskoj političkoj sceni jasno su se definisale dvije političke grupacije. Na jednoj strani se izdvajaju Srbija i Crna Gora, koje su htjele da nametanjem svojih riješenja, kroz dirigovani partijski

27 Slobodan Milošević, nav. dj., str. 177.

28 Dio govora Slobodana Miloševića na Gazimestanu 28. juna 1989. godine, list **"Politika"** Beograd, izdanje od 29. juna 1989. godine.

sistem i sa izrazito nacionalnim nabojem potenciraju vodeću ulogu Srbije u budućoj zajedničkoj državi. Oni su željeli metodama političkih ucjena, diktata i nametanjem volje drugim narodima, centralizovati svu vlast u Srbiji i na taj način realizovati zamišljeni velikonacionalni koncept "da svi Srbi žive u jednoj državi". Nasuprot njihovoj politici, ostale članice federacije, prvenstveno Slovenija i Hrvatska, zastupaju stav i opredjeljenje da se jugoslovenska kriza može riješiti samo uz međusobni dogovor, na demokratskim osnovama i bez diktata.

Uoči održavanja 14. kongresa SKJ, [29] Miloševićeva propagandna mašinerija, kroz specijalne TV emisije i članke u novinama, otvara niz političkih pitanja o reviziji osnovnih načela jugoslovenske zajednice, prvenstveno Ustava iz 1974. godine. Vođeni idejom "Memoranduma" SANU, velikosrpski ideolozi i nacionalisti predlažu izgradnju Jugoslavije na novim principima. Zbog nemogućnosti iznalaženja rješenja na dijametralno suprotne stavove oko pitanja budućnosti jugoslovenske zajednice, dolazi do odlaska slovenačke delegacije sa 14. kongresa SKJ, kojoj se kasnije pridružuju i predstavnici Hrvatske, čime je raspad SKJ, a samim tim i Jugoslavije bio neminovan.

14. vanredni kongres SKJ održan u Beogradu 1990. godine

29 14. kongres SKJ, je održan od 20. do 23. januara 1990. godine, u "Sava" centru u Beogradu. Kongresu je prisustvovalo 68. delegata iz JNA, koji su predstavljali 75.000 komunista u JNA. (Ilija Radaković, **BESMISLENA YU RATOVANJA**, Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji (1941-1945), Beograd 1997, str. 9.)

Definitivan razlaz dva potpuno suprotna koncepta budućnosti Jugoslavije ispoljen je na martovskoj sjednici Predsjedništva SFRJ, koja je počela 12. marta a završila 15. marta 1991. godine. Tada je, odbijen prijedlog saveznog sekretara za narodnu odbranu, generala armije Veljka Kadijevića, o uvođenju vanrednog stanja u Jugoslaviji, koje je bilo suprotno Ustavu SFRJ, jer Jugoslavija nije bila napadnuta i nije bilo potrebe za uvođenjem vanrednog stanja, podizanjem borbene gotovosti JNA i izvršenjem mobilizacije rezervnog sastava OS SFRJ.

Martovska sjednica Predsjedništva SFRJ

Prema planu Velikosrpskog pokreta, trebalo je da se 12. marta 1991. godine, nakon što Predsjedništvo SFRJ prihvati prijedlog Štaba Vrhovne komande o uvođenju vanrednog stanja u SFRJ, izvrši vojni udar i otpočnu ratne operacije na cijelom prostoru SFRJ. *"Tada je, zapravo, trebalo donijeti odluku o otpočinjanju rata, a ne o mirnom rješenju jugoslovenske krize."*[30]

Tim planom, nakon formalno donošene odluke od strane Predsjedništva SFRJ, uvođenjem vanrednog stanja, produžio bi se mandat predstavniku Srbije u Predsjedništvu SFRJ, Borisavu Joviću, koji bi u ime Predsjedništva SFRJ komandovao OS SFRJ, a određene poslove bi prenio na SSNO.

30 Bogić Bogićević, **RAT JE BIO PLANIRAN**, u: Fadil Ademović, **JNA - BEZNAĐE ZLA**, Međunarodni centar za mir, Sarajevo 1997, str. 31.

Borisav Jović i Veljko Kadijević – planeri vojnog udara

Od osam članova Predsjedništva SFRJ, za uvođenje vanrednog stanja, glasali su predstavnici Srbije, Crne Gore, Vojvodine i Kosova. Protiv su bili predstavnici Hrvatske (Stipe Mesić), Makedonije (Vasil Tupurkovski), Slovenije (Janez Drnovšek) i Bosne i Hercegovine (Bogić Bogićević). U napetoj atmosferi preglasavanja, presudan je bio glas predstavnika Bosne i Hercegovine u Predsjedništvu SFRJ, Bogića Bogićevića. *"On je svojim glasom "protiv" onemogućio Generalštab JNA i Slobodana Miloševića da dobiju legalnu osnovu za vojni udar na prostorima SFRJ."* [31]

Obzirom da plan Miloševića, Jovića i Kadijevića, o uvođenju vanrednog stanja u SFRJ, nije prošao na martovskoj sjednici Predsjedništva SFRJ, samo je privremeno odložen početak planiranog rata. Samo dan nakon završetka sjednice Predsjedništva SFRJ, 16. marta 1991. godine, Slobodan Milošević izjavljuje: *"Jugoslavije više nema i ne priznajemo savezne organe i njihove odluke."* [32]

Nakon navedene izjave Slobodana Miloševića, više se nije postavljalo pitanje opstanka Jugoslavije, već iznalaženje modela i načina za njenu što bezbolniju disoluciju.

31 Fadil Ademović, nav. dj., str. 30.

32 Ilija Radaković, nav. dj., str. 259.

Jugoslavija se nije raspala zbog vanjskog pritiska ili spoljnjih uticaja, već zbog pojave otvorenog i sve izražajnijeg velikosrpskog nacionalizma. Jugoslavija, kao višenacionalna zajednica, više nije mogla da garantuje osnovna načela zajedničkog života i poštivanje načela nacionalne ravnopravnosti pojedinih članica federacije. Jugoslavija se raspala zbog dijametralno suprotnih pogleda i interesa pojedinih federalnih članica o tome kome Jugoslavija služi i čijim nacionalnim interesima.

Ključno pitanje u Jugoslaviji je bilo da li će SFRJ ići putem traženja odgovora na nove izazove i kako u tim uslovima stvoriti jedinstvene stavove federalnih članica u prevazilaženju novonastale situacije. Da bi se izašlo iz krize bilo je neminovno izvršiti određene reforme u političkim odnosima, koje bi se bazirale na principu poštovanja prava svake federalne članice unutar SFRJ.

Glavni inicijatori i predlagači reformi i novih političkih odnosa u SFRJ su bila politička rukovodstva Slovenije i Hrvatske. Za razliku od ostalih republika SFRJ, Slovenija je prva krenula u planske aktivnosti na "razdruživanju" sa SFRJ.

Prije svih republika SFRJ, Slovenija je otpočela sa aktivnostima na proglašenju samostalnosti. Donijeli su amandmane na savezni ustav i anulirali oko 40 saveznih zakona i propisa iz domena narodne odbrane. U vrlo kratkom vremenu su osposobili Teritorijalnu odbranu i Narodnu zaštitu Slovenije da se može suprostaviti JNA, a zatim su 25. juna 1991. godine, Odlukom Skupštine Republike Slovenije proglasili nezavisnost, novi Ustav, i pokrenuli inicijativu za samostalni ulazak u Evropu. [33]

U sklopu proglašenja nezavisnosti i samostalnosti Republike Slovenije, trebalo je doći do udaljavanja svih saveznih organa sa granica i kompletne teritorije Slovenije, na što su odmah reagovali srpski predstavnici u najvišim državnim tijelima SFRJ i u JNA.

33 25. juna 1991. godine, Skupština Slovenije je donijela Odluku o nezavisnosti i samostalnosrti Republike Slovenije. Skupština je održana u "Cankarjevom domu" u Ljubljani.

U to vrijeme rad Predsjedništva SFRJ je bio blokiran od strane srpskih predstavnika neizborom predstavnika Hrvatske, Stipe Mesića, za predsjednika Predsjedništva SFRJ, iako je bio došao red na predstavnika Hrvatske.[34] Na osnovu insistiranja srpskih političara, Odluku o intervenciji organa Saveznog SUP-a i JNA u Sloveniji i preuzimanju granice SFRJ, a na prijedlog vojnog vrha JNA je donijelo Savezno Izvršno Vijeće (SIV) SFRJ.[35]

Operacija o zaposjedanju i zaštiti državne granice SFRJ u Sloveniji pod nazivom ***"Bedem"***,[36] otpočela je 27. juna 1991. godine, grupisanjem jedinica saveznog SUP-a i operativnim rasporedom i pokretima više borbenih jedinica JNA na teritoriji Slovenije. Cilj operacije je bio da se zauzmu granični objekti u Sloveniji i da se osigura državna granica prema Austriji, Italiji i Mađarskoj.

"Za 48 časova grupacije JNA i saveznog SUP-a zauzeli su 133 od 137 graničnih prelaza i time praktično izvršile zadatak".[37] Nakon prvih žrtava u njenim redovima, vrh JNA donosi odluku da se u borbene operacije na teritoriji Slovenije uključi i borbena avijacija JNA, koja je djelovala po civilnim ciljevima.

---

34 24. avgusta 1990. godine, shodno tački 2. amandmana LX na Ustav Republike Hrvatske, Sabor Republike Hrvatske, umjesto dotadašnjeg člana (ujedno i podpredsjednik) Predsjedništva SFRJ iz Hrvatske dr. Stipe Šuvara, je izabralo Stipu Mesića. Shodno Ustavu SFRJ i članu 70. Poslovnika o radu Predsjedništva SFRJ, Stipe Mesić, todadašnji podpredsjednik je trebao postati predsjednik Predsjedništva SFRJ u ponoć 15. na 16. maja 1991. godine.

35 "U noći 25. na 26. juna 1991. godine, SIV je brzo i odlučno reagovao: hitno je proglasio ništavnim odluke Skupštine Slovenije i Sabora Hrvatske, što će odmah potvrditi i Skupština SFRJ. Uporedo s tim, SIV je donio odluku, 26. juna u 02.00 sati, o zaposjedanju i zaštiti državne granice SFRJ u Sloveniji, s tim da to izvrši Savezni SUP uz odgovarajuću pomoć JNA". (Svetozar Oro, **VOJNI VRH IZMISLIO SPOLJNU OPASNOST**, u: Fadil Ademović, nav. dj.,str. 59.)

36 Operacija **"Bedem"**, Plan o intervenciji JNA u Sloveniji. Plan operacije je izradio GŠ OS SFRJ u Beogradu, po nalogu Velikosrpskog pokreta, a formalno ga je potpisao i odobrio njegovu upotrebu general Konrad Kolšek, tadašnji komandant 5. vojne oblasti. Isti je smjenjen sa te dužnosti 1. jula 1991. godine, a na tu dužnost je postavljen general Života Avramović.

37 Ilija Radaković, nav. dj., str. 57.

"JNA je u Sloveniji (a i poslije), zloupotrebljena da bi postigla ciljeve za koje nije bila namjenjena, niti je organizacijski za to sposobna, niti pripremljena i još manje motivisana! Zato je postala žrtva svog rukovodstva." [38]

Blokiranje pokreta jedinica JNA u Sloveniji

Dana 30. juna 1991. godine, održava se vanredna 19. sjednica Saveznog savjeta za zaštitu ustavnog poretka, kojom predsjedava Borisav Jović. Na početku sjednice Savezni sekretar za narodnu odbranu, general Veljko Kadijević, je predložio efikasniju upotrebu jedinica JNA u Sloveniji. Predsjedavajući sjednice savjeta, Borisav Jović, se nije složio sa prijedlogom Kadijevića, i između ostalog iznio: *"U današnjim uslovima evropskog i svjetskog razvoja, nemoguće je prisiliti narode koji to ne žele, da žive u nekoj zemlji."; "Sloveniju ćemo, po mom mišljenju, najbolje kazniti, ako odmah donesemo odluku o njenom isključenju iz Jugoslavije."* [39]

Ovom izjavom Borisava Jovića, je definitivno razotkrivena i objelodanjena sva zakulisana politika i planovi Velikosrpskog pokreta i njegovih predstavnika u Predsjedništvu SFRJ, i bilo je jasno za koje će se ciljeve u narednom periodu Velikosrpski pokret zalagati i boriti.

38 Isto, str. 58.

39 Borisav Jović, **POSLEDNJI DANI SFRJ** , Prizma, Kragujevac 1996, str. 344.

Istog dana, 30. juna 1991. godine, za vrijeme održavanja sjednice Savjeta, tročlana delegacija Evropske zajednice, [40] je vršila politički pritisak na Slobodana Miloševića da se prihvati izbor Stipe Mesića za predsjednika Predsjedništva SFRJ, kako bi isto moglo funkcionisati. Nakon dugih i napornih pregovora, istu noć, Stipe Mesić je postao predsjednik Predsjedništva SFRJ.

Na sjednici Predsjedništva SFRJ, 01. jula 1991. godine, donesena je odluka o trenutnom prekidu vatre u Sloveniji i povlačenju JNA i TO Slovenije u kasarne. Usvajanjem Brionske deklaracije, [41] 7. jula 1991. godine, okončan je kratki oružani sukob u Sloveniji.

Dana 18. jula 1991. godine, Predsjedništvo SFRJ, na prijedlog Štaba Vrhovne komande, donosi odluku da se JNA predislocira iz Slovenije na prostor Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije (Prilog broj 3). Povodom donesene odluke Borisav Jović u svojoj knjizi "POSLEDNJI DANI SFRJ" izjavljuje: ***"Konačno smo usvojili odluku o povlačenju JNA iz Slovenije. Formalno, odluka je glasila da se jedinice JNA iz Slovenije privremeno razmještaju na nove položaje. U stvari da se zadovolje oni koji se još nadaju očuvanju jedinstvene SFRJ."*** [42]

Donošenjem odluke o povlačenju JNA iz Slovenije, srpski politički vrh definitivno odustaje od očuvanja Jugoslavije u postojećim granicama i prelazi na drugi cilj: zadržavanja teritorija Hrvatske i Bosne i Hercegovine u granicama neke nove Jugoslavije, tj " Velike Srbije". Opredjeljenjem da aktivno utiče na društvena i politička kretanja u SFRJ i svrstavanjem na velikosrpsku stranu, Jugoslovenska narodna armija kao oružana sila svih naroda i narodnosti koji žive u Jugoslaviji, gubi svoj dotadašnji narodni i opštejugoslovenski karakter i postaje

40 Tročlanu delegaciju Evropske zajednice su sačinjavali: Žak Pos (Jacgues Poos) - ministar inostranih poslova Luksemburga i predsjedavajući EZ ; Hans Van den Bruk (Hans Van den Broek) - ministar inostranih poslova Holandije i Đani de Mikelis (Giannie De Michelis) - ministar inostranih poslova Italije.

41 7. jula 1991. godine, na Brionima je potpisana deklaracija o prekidu oružanih dejstava u Sloveniji, o uspostavljanju režima SFRJ na granici i odlaganju primjene slovenačke odluke o izdvajanju iz SFRJ za tri mjeseca. Navedenu deklaraciju je prihvatilo i Predsjedništvo SFRJ na svojoj sjednici od 12. jula 1991. godine.

42 Borisav Jović, nav. dj., str. 366.

oružana sila velikosrpske politike i instrument ralizacije zacrtanih planova Velikosrpskog pokreta.

Nakon pobjede stranke HDZ na izborima u Republici Hrvatskoj, 1990. godine, predsjednik HDZ-a i predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman,[43] u svojim javnim istupima je počeo iznositi teze o nemogućnosti zajedničkog života u Jugoslaviji, zbog različitih kultura i civilizacijskih tradicija naroda koje je sačinjavaju. Po njemu, odnosi unutar Jugoslavije su svakim danom postajali sve teži, a *"45 godina komunističke vladavine je uništilo moralne vrijednosti hrvatskog društva."*[44] U vezi budućnosti Hrvatske i njene perspektive, njegovi planovi i planovi stranke HDZ su bili slijedeći: *"Donošenje novog Ustava Republike Hrvatske; urediti novi ustavni položaj Hrvatske u Jugoslaviji kao savezu suverenih država; europeizacija Hrvatske i uključivanje u Evropu; započeti duhovnu i moralnu obnovu hrvatskog društva, i provesti korjenite promjene u vlasničkim odnosima, gospodarstvu i svim drugim područjima života .. itd."*[45]

U svojim javnim istupima i zahtjevima Franjo Tuđman je bio kategoričan i tvrdio je da ukoliko se svi navedeni zahtjevi ne mogu ostvariti, onda će Hrvatska krenuti samostalno u Evropu. Kao predsjednik novoformirane Hrvatske države, bio je zabrinut zbog činjenice da Srbi koji čine 11% stanovništva Hrvatske zauzimaju 40% mjesta u administraciji, a čak 75% u policiji i javnim glasilima. Bio je doslijedan u svojoj namjeri da se ovakvo stanje u Hrvatskoj ne može dalje tolerisati i da se ovaj odnos mora što prije promijeniti, čime je dao do znanja cjelokupnoj jugoslovenskoj javnosti šta će nova hrvatska vlast u narednom periodu imati kao prioritet svojih aktivnosti.

---

43 Osnivačka skupština HDZ-a je održana 17. juna 1989. godine, u Staglišču, u prostorijama nogometnog kluba "Borac". Prvi opći Sabor HDZ - a je održan u dvorani "Lisinski" Zagreb, 24. i 25. februara 1990. godine. Za predsjednika stranke HDZ-a jednoglasno je izabran dr. Franjo Tuđman. 30. maja 1990. godine, konstituisan je Sabor Republike Hrvatske. Sabor je izabrao Predsjedništvo Republike Hrvatske, sa predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom. Za predsjednika Sabora je izabran dr. Žarko Domljan, a za predsjednika nove Vlade je izabran Stipe Mesić.

44 Voren Cimerman, nav. dj., str. 92.

45 Stipe Mesić, **KAKO JE SRUŠENA JUGOSLAVIJA** , Mislavpress, Zagreb 1994, str. 9.

U pogledu odnosa nove Hrvatske vlasti prema Bosni i Hercegovini, Franjo Tuđman, je bez ikakvih historijskih i naučnih dokaza tvrdio: *"Bosna je povjesno dio Hrvatske, i oduvjek je bila u hrvatskoj geopolitičkoj sferi. Ne samo da u Bosni žive Hrvati, već se i većina Muslimana u Bosni osjeća Hrvatima."* [46]

U pogledu novih granica Hrvatske, Tuđman tvrdi: *"Gospodo, i u zemlji i u inostranstvu, hrvatski narod se ne može svesti na ovakove postojeće granice, jer te su se granice uspostavile u doba turske najezde, a ostale su do danas."* [47] Mjesec dana ranije Tuđman izjavljuje: *"Bosna čini geopolitičku cijelinu sa Hrvatskom i to su prirodne i istorijske granice Hrvatske koje su se izmjenile silom turske i srpske penetracije."* [48] ...itd.

"Najznačajniji dokument za uspostavu hrvatske neovisnosti donesen je 25. juna 1991. godine: Deklaracija o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske." [49] Odluci Sabora Republike Hrvatske o donošenju Deklaracije je predhodio referendum građana Hrvatske održan 19. maja 1991. godine.[50]

Netrpeljivost sa starim neprijateljstvima srpskog i hrvatskog nacionalizma potencirana medijskim kampanjama i propagandom sa obje strane svakodnevno su podgrijavali narodne mase i usmjeravali ih jedne protiv drugih. Srpsko-crnogorska agresija na Republiku Hrvatsku, za razliku od intervencije u Sloveniji, izvršena je uz upotrebu svih raspoloživih snaga i sredstava.

---

46 Voren Cimerman, nav. dj., str. 95.

47 Izjava Franje Tuđmana, objavljena u listu Špigl (**"Der Spiegl"**), Bon, 28. juna 1990.

48 Izjava Franje Tuđmana, objavljena u listu **"Borba"**, Beograd, 12. aprila 1990.

49 Stipe Mesić, nav. dj., str. 12.

50 Na referendum dana 19. maja 1991. godine, su izašli građani Hrvatske da bi se izjasnili o slijedećem pitanju:"Jeste li za to da Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu anatomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih republika s drugim republikama prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za riješavanje državne krize u SFRJ." Na referendum se odazvalo 83,5% građana Hrvatske. Pozitivan odgovor zaokružilo je 93,2%. Pozitivno je odgovorilo oko 70% Srba iz Hrvatske. (Stipe Mesić, nav. dj., str. 13.)

Za razliku od Slovenije, gdje JNA nije imala uporište u "srpskim masama", u Hrvatskoj su srpsko-crnogorski agresor i JNA računali na pomoć "ugroženih srpskih masa" u teritorijalnim enklavama gdje je srpski narod bio u većini. *"Protiv Hrvatske je vođena politika na dva kolosjeka; opšte vojno zastrašivanje (u početku više nego samo osvajanje) upereno protiv Hrvatske kao cijeline, i istodobno učvršćivanje džepova teritorija naseljenih Srbima, koje su već držali u svojim rukama naoružani Srbi."* [51] Kao centar žarišta u Hrvatskoj izabrana je Kninska krajina, u kojoj su većinom živjeli Srbi. Tu je dobro organizovan i politički vješto upaljen fitilj za narednu vatru i požar srpskog nacionalizma širom Hrvatske.

Uz pomoć JNA, srpsko stanovništvo se dobro naoružalo i spremilo za rat. Pod izgovorom da neće tolerisati "teror Hrvatske vlasti" nad srpskim narodom, lokalni srpski lideri pod direktnim uticajem Beograda, kroz *"balvan revoluciju"* [52] pozivaju srpski narod u Hrvatskoj da se otvoreno suprostavi legalnoj vlasti, čime otpočinje rat u Kninskoj krajini, a kasnije i u drugim dijelovima Hrvatske.

Agresija na Hrvatsku pod zastavom SFRJ

51 Noel Malkolm (Noel Malcolm), **POVJEST BOSNE - KRATKI PREGLED**, Dani, Sarajevo 1995, str. 298.

52 17. avgusta 1990. godine, krajinski Srbi, da bi spriječili ulazak hrvatske policije u Knin, balvanima su blokirali putne saobraćajnice. Ovaj događaj je nazvan **"balvan revolucija"**.

"U prvoj fazi srpske agresije protiv Hrvatske (juli - avgust 1991. godine) glavnu ulogu su odigrale srpske paravojne jedinice, naoružane od Jugoslovenske narodne armije (JNA). Uz pomoć JNA one su napadale potpuno nenaoružana hrvatska sela, naročito u Baniji i u okolini Knina.., Za vrijeme druge faze agresije (septembra 1991.) u borbe se aktivno uključila i sama JNA..., U trećoj fazi, oktobar i novembar 1991, JNA je povela široko rasprostranjeni totalni rat, uz angažovanje avijacije, teške artiljerije i oklopnih jedinica." [53]

Tokom rata u Hrvatskoj, JNA je pod izgovorom "zaštite srpskog stanovništva u Hrvatskoj" bila eksponent srpsko-crnogorskog agresora i aktivno je učestvovala u svim borbenim dejstvima.

"Kroz izvođenje borbenih operacija u ostvarivanju sulude velikosrpske ideje, uništene su brojne materijalne i kulturne vrijednosti a snage agresora su počinile nezapamćene zločine nad hrvatskim i drugim narodima, a da tim ratom ni jedan ozbiljni problem hrvatsko - srpskih odnosa nije bio riješen." [54]

Granatiranje Dubrovnika

53 ∴ **ETNIČKO ČIŠĆENJE - GENOCID ZA VELIKU SRBIJU**, uredio Tilman Cilh (Tilman Zulch), Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo 1996, str. 63 i 64.

54 Marko Bešker i Seka Kugler, nav. dj., str. 22.

"Mržnja i defetizam postali su sastavni dio međusobnih odnosa, pogubni za oba entiteta, kao i oružane čarke, pljačke, šikaniranja, obmane i laži. Grupe reinkarniranih ustaša i četnika, razornim udarcima svakodnevno su rušili mir i širom otvarali vrata užasima rata." [55]

Iako su srpska i hrvatska nacionalna oligarhija vodile nemilosrdnu medijsku kampanju jedna protiv druge i vršile pripreme za konačan obračun i raščišćavanje stoljetnih nesuglasica, obje strane su gajile potencijalnu nadu da će novom podjelom Jugoslavije prigrabiti komad Bosne i Hercegovine za sebe. U tom cilju su se lideri Hrvatske i Srbije, Tuđman i Milošević tajno sastali 26. marta 1991. godine, u Karađorđevu, vojnom objektu u vlasništvu SFRJ, i načelno se dogovorili oko podjele Bosne i Hercegovine. *"14. aprila 1991. godine, dolazi do nastavka razgovora iz Karađorđeva u Tikvešu - Baranja. Na srpskoj strani su: S. Milošević, S. Avramov, K. Mihajlović i V. Kutlešić. Na hrvatskoj strani su: F. Tuđman, D. Bilandžić, S. Sokol i Z. Lerotić."* [56]

Detalji sa ovih sastanaka oko podjele Bosne i Hercegovine, još uvjek široj javnosti nisu poznati, obzirom da pored pojedinačnih izjava nekih od učesnika, još uvjek nisu objavljeni nikakvi pisani dokumenti sa ovih sastanaka. *"Dogovor u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine u proljeće 1991. godine (Milošević- Tuđman) jeste repriza sporazuma Cvetković - Maček, pod pokroviteljstvom dvora Karađorđevića."* [57] O tajnim dogovorima u Karađorđevu, o podjeli Bosne i Hercegovine, do sada je objavljeno više izjava i svjedočenja lica koja su učestvovala u pripremi kao i samom toku pregovora (dr. Dušan Bilandžić, Hrvoje Šarinić, Stipe Mesić, dr. Smilja Avramov...itd). Najsažetiju i najobjektivniju analizu svih pregovora u Karađorđevu i Tikvešu o planiranoj podjeli BiH je dao Miloš Minić u svojoj knjizi "DOGOVORI U KARAĐORĐEVU O PODELI BOSNE I HERCEGOVINE".[58]

---

55 Ilija Radaković, nav. dj., str. 95.

56 Isto, str. 259.

57 Džemil Šarac, **SUROVA STRATEGIJA NASILJA**, u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 112.

58 Miloš Minić, **DOGOVORI U KARAĐORĐEVU O PODELI BOSNE I HERCEGOVINE**, Rabic, Sarajevo 1998.

Slobodan Milošević i Franjo Tuđman u Karađorđevu

"Sporazum između Tuđmana i Miloševića, odnosno politički i vojni savez velikosrpskih i velikohrvatskih fašista, sračunat da se na temelju uništenja Bošnjaka, Bosna i Hercegovina podjeli i njene teritorije prisajedine Velikoj Srbiji i Hrvatskoj Banovini, nastao je na osnovu pogrešne procjene da se Bošnjaci neće valjano politički i vojno organizovati."[59]

Nakon raspada SKJ na njegovom posljednjem 14. kongresu SKJ 1990. godine, u svim republikama SFRJ dolazi do formiranja različitih političkih i nacionalnih stranaka.

"Na republičkim izborima 1990. godine, gotovo svugdje pobjedu su odnijeli lokalni nacionalisti. U Sloveniji, vlast nad parlamentom je preuzela antikomunistička koalicija DEMOS;... U Hrvatskoj, na vlast je došla agresivna Hrvatska demokratska zajednica;... U etnički izmješanoj Bosni i Hercegovini, gdje je u utrci sudjelovalo najveći broj projugoslovenskih i prodemokratskih stranki, tri etničke stranke: Muslimana, Srba i Htvata, su osvojile 84% mjesta u skupštini... itd.."[60]

59 Fikret Muslimović, **ODBRANA REPUBLIKE**, Ljiljan, Sarajevo 1995, str. 89.

60 Voren Cimerman, nav. dj., str. 87 i 88.

Prva novoformirana stranka u Bosni i Hercegovini je bila Stranka demokratske akcije (SDA), čija je osnivačka skupština održana 26. maja 1990. godine, u Sarajevu.[61] Pod direktnim uticajem velikosrpskih hegemonista iz Srbije dolazi do formiranja Srpske demokratske stranke (SDS), 12. juna 1990. godine.[62] Osnovna programska platforma ove nacionalističke stranke se zasnivala na očuvanju Jugoslavije, dominacija Srbije u SFRJ i "očuvanje" Bosne i Hercegovine u okviru SFRJ. Inspirisani nacionalističkom euforijom u susjednoj Hrvatskoj, Hrvati Bosne i Hercegovine, 18. avgusta 1990. godine [63] u sarajevskoj "Skenderiji", održavaju osnivačku skupštinu Hrvatske demokratske zajednice (HDZ).

"Našavši se između čekića i nakovnja srpskog i hrvatskog nacionalizma, bosanski Muslimani reagirali su na dva različita načina: pojačali su svoj muslimanski nacionalizam bacajući težište na ono po čemu se najviše razlikuju od ostalih, na svoju religijsku komponentu, a istodobno su isticali da se zalažu za očuvanje jedinstvenog karaktera Bosne i Hercegovine, kao multinacionalne i multikonfesionalne republike." [64]

Prvi višestranački izbori u Bosni i Hercegovini nakon Drugog svjetskog rata, su održani 18. novembra 1990. godine. Predizborne aktivnosti stranaka u Bosni i Hercegovini tokom 1990. godine, kod izbornog tijela su probudile svijest i uvjerenje o ugroženosti vlastite nacije u Bosni i Hercegovini, što je kao krajnji rezultat tih strahovanja, dovelo do tronacionalnog stranačkog trijumfa. *"Od ukupnog broja registriranih stranaka u Bosni i Hercegovini 1990. godine, na izbore je izašlo samostalno ili u koalicijama njih 15."..." Svoje kandidate za Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, istaklo je 8 političkih stranaka sa 27 kandidata, uz još jednog nezavisnog kandidata (ukupno 28 kandidata)."* [65] "

61 Suad Arnautović, **IZBORI U BOSNI I HERCEGOVINI '90**, Promocult, Sarajevo 1996, str. 39.

62 Isto, str. 41.

63 Isto, str. 43.

64 Noel Malkolm, nav. dj., str. 290.

65 Suad Arnautović, nav. dj., str. 103.

Za Skupštinu SR Bosne i Hercegovine, 15 političkih stranaka je istaklo oko 1.500 kandidata za 240 poslaničkih mjesta u Vijeću građana i Vijeću općina Skupštine Bosne i Hercegovine." [66]

"Na izborima za Skupštinu Bosne i Hercegovine, učestvovalo je 2.339.958 birača, od ukupno 3.144.353 upisanih u biračke spiskove ili 74,42 %. Stranačka struktura Skupštine Bosne i Hercegovine (u oba Vijeća) je bila slijedeća:

- *Stranka demokratske akcije (SDA) je osvojila 86 mjesta ili 35,85 %;*
- *Srpska demokratska stranka (SDS) je osvojila 72 mjesta ili 30,00 %;*
- *Hrvatska demokratskazajednica (HDZ) je osvojila 44 mjesta ili 18,35 %;*
- *Savez komunista - Socijalistička demokratska partija (SK-SDP) je osvojila 14 mjesta ili 5,83 %;*
- *Savez reformskih snaga Jugoslavije za Bosnu i Hercegovinu (SRSJ za BiH) je osvojila 12 mjesta ili 5,00 %;*
- *Savez komunista - Socijalistička demokratska partija i Demokratski socijalistički savez (SK-SDP i DSS) su osvojili 5 mjesta ili 2,08 % ... itd.* [67]

"Istorijska je činjenica da tri pobjedničke partije koje su formirale Parlament, Vladu i Predsjedništvo, nisu izgradile političku osnovicu koalicije i na tome i konsenzus o upravljanju Bosnom i Hercegovinom, u istorijskom momentu kada je Bosna i Hercegovina bila pred najvećim izazovima da nastavi svoj miran razvitak, da se očuva zajednički život u njoj, da se očuva njena cjelovitost i da se u konsenzusu izgradi ideja suverenosti Bosne i Hercegovine u vremenu raspada Jugoslavije". [68]

---

66 Isto, str. 107.

67 Isto, str. 108.

68 Mirko Pejanović, **BOSANSKO PITANJE I SRBI U BOSNI I HERCEGOVINI**, Bosanska knjiga, Sarajevo 1999, str. 43.

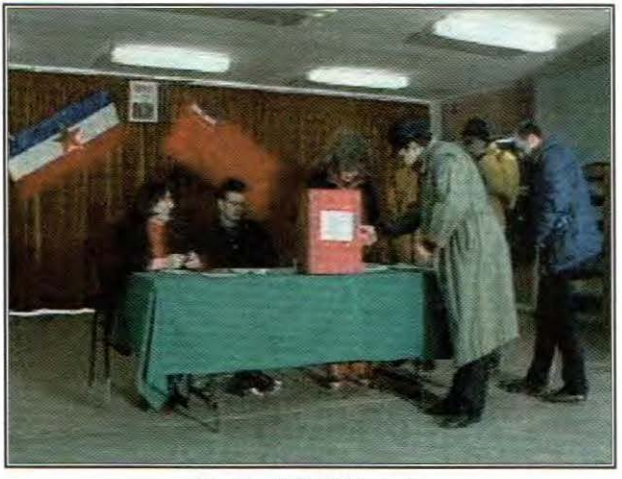

Izbori u BiH 1990. godine

Period 1990. i 1991. godine, označavao je postepeni kraj Jugoslavije. Nakon raspada SKJ na 14. kongresu SKJ, republičko rukovodstvo Srbije 28. septembra 1990. godine, donosi novi Ustav u kojem dotadašnje autonomne pokrajine Vojvodina i Kosovo gube svoju autonomnost, iako im je ona bila zagarantovana Ustavom SFRJ, koji je još uvijek bio na snazi. *"Taj samovoljni čin Srbije je bio onaj detonator koji je najneposrednije olabavio odgovornost ostalih republika za očuvanje jedinstvene Jugoslavije, kao zajedničke države".*[69]

Po primjeru Srbije, Slovenija u decembru 1990. godine, i Hrvatska u maju 1991. godine, donose svoje nove ustave čime osnažuju svoju državnu suverenost. To isto čini i Makedonija u novembru 1991. godine, donoseći novi Ustav. *"Sobranje Republike Makedonije je 17. septembra 1991. godine, donijelo deklaraciju kojom se dotadašnja republika konstituiše kao suverena i samostalna država Makedonija. Sobranje je na sjednici od 17. novembra 1991. godine, usvojilo novi Ustav Republike Makedonije i ustavni zakon, kojim su učinjene radikalne izmjene u oblasti narodne odbrane i vojne obaveze, tako što se ustanovljavaju posebne oružane snage Republike Makedonije."* [70]

69 Omer Ibrahimagić, **BOSNA I BOŠNJACI IZMEĐU AGRESIJE I MIRA**, str. 13

70 Smail Čekić, **AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.-1993.**, Ljiljan, Sarajevo 1994, str. 147.

Nakon navedenih aktivnosti federalnih jedinica SFRJ, Bosna i Hercegovina se je našla na raskršću, da li ostati u "krnjoj" Jugoslaviji ili biti samostalna i nezavisna država? Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine gospodin Alija Izetbegović, nakon niza bezuspješnih pregovora o reformi buduće SFRJ, u televizijskom intervju je izjavio: ***"Morali smo izabrati između toga da budemo nezavisna država ili da postanemo dio neke Velike Srbije".*** [71]

U noći 14. na 15. oktobra 1991. godine, u Skupštini Republike Bosne i Hercegovine, predstavnici stranki SDA I HDZ, su ponudili prijedlog za izglašavanje suvereniteta Republike Bosne i Hercegovine. Srpski predstavnici u Skupštini su odbili ponuđeni prijedlog i u dva sahata ujutro narednog dana, su definitivno napustili ovu zajedničku instituciju Bosne i Hercegovine.

Lider SDS-a, Radovan Karadžić,[72] je tada pred cjelokupnim auditorijumom Skupštine SR Bosne i Hercegovine izjavio: ***"Ovo nije dobro što vi radite. Ovo je put na koji vi hoćete da izvedete Bosnu i Hercegovinu, ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošle Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje."***

71 ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI** - Izvještaji Amnesti Internešnela (Amnesty International) i Helsinki Voča (Helsinki Watch), Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Zagreb 1993, str. 197.

72 **Radovan Karadžić**, rođen 19. juna 1945. godine, u selu Petnica kod Šavnika, Crna Gora. Jedan od osnivača Srpske demokratske stranke BiH. Predsjednik stranke SDS BiH od 12. juna 1990. godine. Na Skupštini održanoj 12. maja 1992. godine, izabran za predsjednika Srpske Republike u BiH. Od 20. 12. 1992. godine, vrhovni komandant oružanih snaga Srpske Republike u BiH. 19. jula 1996. godine, pod pritiskom međunarodne zajednice podnosi ostavku na mjesto predsjednika SDS. Tužilac Međunarodnog tribunala u Hagu, Ričard Goldston (Richard Goldstone) 25. jula 1995. godine, podigao optužnicu br. IT-95-5-I, protiv njega za genocid, saučesništvo u genocidu, zločine protiv čovječnosti, kršenja zakona ili običaja rata i teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine. Trenutno se nalazi u bjekstvu.

Radovan Karadžić

Na njegovu izjavu, replicirao mu je predsjednik Predsjedništva SR BiH, Alija Izetbegović: ***"Muslimanski narod neće nestati. To ja poručujem Karadžiću."*** [73]

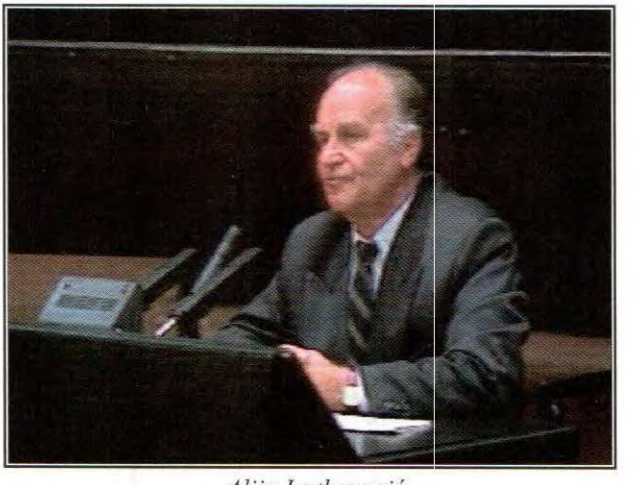

Alija Izetbegović

73 Stenogrami i video zapis sa sjednice Skupštine SR BiH, održane 14. na 15. oktobra 1991. godine.

"Izvijesno je da SDS ni u jednoj situaciji nije pristajao na ideju suverene Bosne i Hercegovine, ideju samostalne i nezavisne države, države sa međunarodnim priznanjem i u istorijskim, međunarodno priznatim granicama." [74]

Skupština SR Bosne i Hercegovine na zajedničkoj sjednici vijeća Skupštine SR Bosne i Hercegovine, isto veče je donijela Memorandum (Pismo o namjerama) i Platformu o položaju Republike Bosne i Hercegovine u budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice. [75]

"Pripremajući se za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, rukovodstvo SDS-a BiH, je oslanjajući se na Srbiju i Crnu Goru, preuzelo čitav niz aktivnosti i donijelo veći broj propisa u cilju rušenja legalnog poretka u Bosni i Hercegovini, osvajanju cijele teritorije Republike i formiranja srpske države, kao i stvaranje mogućnosti za njeno priključenje tzv. Jugoslaviji." [76]

Samo desetak dana nakon napuštanja Skupštine, Klub srpskih poslanika u Skupštini Bosne i Hercegovine (Klub stranki SDS i SPO), 24. oktobra 1991. godine, u "Plavoj sali" zgrade Skupštine Bosne i Hercegovine, održavaju osnivačku "Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini". Osnovni smisao i cilj konstituisanja "Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" je bio u tome, da su samozvani lideri srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, pod direktnim uticajem Velikosrpskog pokreta, na čelu sa Slobodanom Miloševićem, željeli da "uzmu sudbinu" srpskog naroda u svoje ruke i da u ime srpskog naroda zadrže Bosnu i Hercegovinu u nekoj budućoj Jugoslaviji, koju bi sačinjavali Srbija, Crna Gora, SAO Krajina, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, te drugi koji se za taj ostanak izjasne.

"Trebalo je po svaku cijenu Bosnu i Hercegovinu zadržati u nekoj novoj Jugoslaviji, odnosno Srboslavijii ili Velikoj Srbiji". [77]

---

74 Mirko Pejanović, nav. dj., str. 44.

75 Omer Ibrahimagić, **POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE**, Magistrat, Sarajevo 1999, str. 244-246.

76 Smail Čekić, nav. dj., str. 29 i 30.

77 Omer Ibrahimagić, **BOSNA I BOŠNJACI - DRŽAVA I NAROD KOJI SU TREBALI NESTATI**, Svjetlost, Sarajevo 1995, str. 53.

Osnovne odluke donešene na osnivačkoj sjednici "Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" od 24. oktobra 1991. godine, su bile:

- Odluka o konstituisanju "Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini";
- Odluka o raspisivanju i sprovođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini o ostajanju u zajedničkoj državi Jugoslaviji;
- Odluka o davanju ovlašćenja za predstavljanje i zaštitu interesa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u organima federacije, odnosa sa drugim državama i međunarodnim organizacijama i institucijama;
- Odluka o donošenju Deklaracije Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.... itd. [78]

Za predsjednika "Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" je izabran Momčilo Krajišnik,[79] uz dva podpresjednika i sekretara skupštine. Na osnovu Odluke Skupštine srpskog naroda u BiH, u dane 9. i 10. novembra 1991. godine, u Bosni i Hercegovini je održan nelegalni plebiscit srpskog naroda u Bosni i Hercegovini za ostanak u zajedničkoj državi Jugoslaviji sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajinom, SAO Slavonijom, Baranjom i Zapadnim Sremom, te

78 Odluke su objavljene u listu SDS-a BiH "Javnost". Dio odluka je preuzet iz knjige Smaila Čekića, **AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.- 1993.**, str. 30.

79 **Momčilo Krajišnik**, rođen 20. januara 1945. godine, u s. Zabrđe, Sarajevo, BiH. 12. jula 1990. godine, izabran u glavni odbor SDS-a BiH. Prvi predsjednik višestranačke Skupštine SR BiH. Predsjednik "Skupštine srpskog naroda u BiH" od 24. oktobra 1991. godine. Prvi i najvažniji saradnik predsjednika SDS-a BiH i ratnog zločinca, Radovana Karadžića, sa kojim je planirao, podsticao i rukovodio izvršenjem masovnih ratnih zločina nad bošnjačkim stanovništvom tokom agresije na BiH. 3. aprila 2000. godine, vojnici SFOR-a su ga uhapsili na Palama i transportovali u Hag, gdje mu se trenutno sudi po optužnici broj. IT-00-39-I od 21. marta 2000. godine. Na osnovu izdate optužnice Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u Hagu, optužen je za genocid, zločine protiv čovječnosti, kršenje zakona ili običaja rata i teške povrede Ženevskih konvencija. Suđenje pred međunarodnim tribunalom u Hagu mu je otpočelo 03. 02. 2004. godine.

drugim koji se za taj ostanak izjasne. Prema popisu iz 1991. godine, u Bosni i Hercegovini je bilo 1,369.258 Srba ili 31.4 %. U Biračke spiskove za plebiscit je bilo upisano 1,064.157 Srba, od čega po osnovu lične karte 251.394 glasača.

Na plebiscitu nisu bile obuhvaćene općine: Kreševo, Ličtica, Grude, Čitluk, Gornji Vakuf, Ljubuški, Fojnica i Posušje, sa 119.276 upisanih građana u spise. Za plebiscit se trebalo izjasniti ukupno 999.881 glasač srpske nacionalnosti. Prema zvaničnom izvještaju Glavne komisije za sprovođenje plebiscita, koji je objavljen u listu "Javnost", za plebiscitarno pitanje izjasnilo se je 1,563.030 Srba. Ostaje neobjašnjeno pitanje, odakle ovoliki broj glasača i po kakvim se spisima glasalo ? Nakon plebiscita, 21. novembra 1991. godine, održava se sjednica "Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" na kojoj se donose slijedeće odluke:

- Odluka o verifikaciji već proglašenih tzv. "Srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini": "Autonomna regija Krajina", "SAO Hercegovina", "SAO Romanijsko-Birčanska", "SAO Semberija" i "SAO Sjeverna Bosna ";

- Odluka o teritoriji opština, mjesnih zajednica i naseljenih mjesta u Bosni i Hercegovini, koja se smatra teritorijom savezne države Jugoslavije,...itd.[80]

Odlukom "Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" od 9. januara 1992. godine, donešena je Deklaracija o proglašenju "Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini". Nakon donošenja Deklaracije, pristupa se donošenju Ustava "Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini", 28. februara 1992. godine.[81]

80 Smail Čekić, nav.dj., str.30.

81 Odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, U broj 47/92, na sjednici održanoj 8. oktobra 1992. godine, poništene su: 1.- Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda u BiH od 9. januara 1992. godine; 2.- Ustav Srpske republike BiH od 28. februara 1992. godine; 3.- Opšti akti doneseni na osnovu akata navedenih u predhodnim tačkama. Odluka je objavljena u Službenom listu R BiH broj 18. od 7. oktobra 1992. godine. (Omer Ibrahimagić, **POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE**, str. 279 - 281.)

Momčilo Krajišnik i Biljana Plavšić - predvodnici SDS-a

"Na osnovu člana 2.i 3. Ustava SFRJ i Amandmana 51, 60, 61 i 62. na Ustav SR Bosne i Hercegovine, člana 3. i 45. stav 2 Zakona o Vladi SR Bosne i Hercegovine ("Službeni list SR Bosne i Hercegovine "broj 33/99), Platforme o položaju Bosne i Hercegovine u budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice i Memoranduma (Pismo o namjerama) usvojenih 14. oktobra 1991. godine, na Skupštini SR Bosne i Hercegovine, a povodom Deklaracije o Jugoslaviji i Deklaracije o smjernicama o priznavanju država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu, usvojenih od strane Evropske zajednice i njenih zemalja članica na Savjetu ministara EZ u Briselu 17. decembra 1991. godine, Vlada SR Bosne i Hercegovine je 20. decembra 1991. godine, donijela Odluku o priznavanju državnosti i podnijela je zahtjev Evropskoj zajednici za priznavanje suvereniteta i nezavisnosti Bosne i Hercegovine". [82]

"Od zahtjeva Predsjedništva i Vlade Republike Bosne i Hercegovine za međunarodnim priznanjem njene nezavisnosti, 20. decembra 1991. godine, započinje egzistencija Bosne i Hercegovine kao samostalne, nezavisne i suverene države". [83]

82 Omer Ibrahimagić, **POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE**, str. 262-263.

83 Omer Ibrahimagić, **BOSNA I BOŠNJACI IZMEĐU AGRESIJE I MIRA**, str. 134.

Konferencija Evropske zajednice o Jugoslaviji je formirala Arbitražnu komisiju - Badinterovu komisiju,[84] koja se bavila procjenom statusa jugoslovenske federacije u procesu njene disolucije. Na osnovu stavova i mišljenja Arbitražne komisije Konferencije EZ o Jugoslaviji, Skupština SR Bosne i Hercegovine na zajedničkoj sjednici vijeća Skupštine SR Bosne i Hercegovine, održanoj 24. i 25. januara 1992. godine, je donijela Odluku o raspisivanju republičkog referenduma za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine.[85] Odlučeno je da se referendum održi u dane 29. februara i 1. marta 1992. godine.

Referendum u BiH

84 **Badinterova komisija** - Arbitražna komisija Konferencije Evropske zajednice o Jugoslaviji, formirana u novembru 1991. godine. Sačinjavali su je predsjednici ustavnih sudova pet zapadnoevropskih zemalja na čelu sa Francuzom Robertom Badinterom (Robert Badenteur). Bavila se je procjenom statusa jugoslovenske federacije u procesu njezina raskola i uslova za priznanje nezavisnosti nekih republika bivše Jugoslavije od Evropske zajednice. Decembra 1991. godine, Komisija je zaključila da je "Jugoslavija u procesu rasula" i odredila 23. decembar kao krajnji rok za prijave republika bivše Jugoslavije da traže od Evropske zajednice priznanje svoje nezavisnosti. One koje budu ispunjavale odgovarajuće uslove bile bi priznate 15. januara 1992. godine. (Izet Beridan, Ivo M. Tomić i Muharem Kreso, **LEKSIKON SIGURNOSTI**, str. 37 i 38.)

85 Odluka je objavljena u Službenom listu R BiH broj 2. od 27. januara 1992. godine. (Omer Ibrahimagić, **POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE**, str. 267.)

"Od ukupnog broja glasača 3,253.847 na republički referendum za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine izašlo je i glasalo 2,073.568 glasača sa pravom glasa ili 64,31%. Od ukupnog broja važećih glasačkih listića "ZA "je bilo 2,061.932 glasača ili 99,44 %, dok je protiv glasalo 6.037 ili 0,29 %, a nevažećih glasačkih listića je bilo 5.227 ili 0,25%." [86] Održanim referedumom i njegovim rezultatima, Bosna i Hercegovina je stekla međunarodno pravni legitimitet i mogućnost da proglasi svoju samostalnost kao članica bivše Jugoslavije, a što su već bile učinile Slovenija, Hrvatska i Makedonija.

U noći 1. na 2. marta 1992. godine, pošto su objavljeni rezultati referenduma o nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine, ekstremni bosanski Srbi, predvođeni i organizovani od strane pripadnika KOS-a JNA, nezadovoljni rezultatima referenduma, u kojem nisu niti učestvovali, na cijelom prostoru grada Sarajeva, postavljaju uličnе barikade. Uličnim blokadama je rukovodio Krizni štab SDS-a BiH, na čelu sa Rajkom Dukićem. Prema saopštenju Kriznog štaba SDS-a, kao neposredni povod za postavljanje uličnih barikada po Sarajevu, je poslužilo ubistvo "srpskog svata" Nikole Gardovića ispred pravoslavne crkve na Baščaršiji, koje je planski iskorišteno za blokadu grada, kako bi se prikrili stvarni razlozi postavljanja barikada.

Martovske barikade u Sarajevu

86 Izvještaj Republičke izborne komisije, objavljen u Službenom listu R BiH, broj 7. od 27. marta 1992. godine. (Omer Ibrahimagić, nav. dj., str. 268.)

Kasniji razvoj događaja je pokazao da je stvarni razlog postavljanja barikada, bio planska aktivnost političkog vrha SDS-a da se onemogući i zaustavi sprovođenje rezultata referenduma građana Bosne i Hercegovine.

Ova svojevrsna drama i paraliza javnog i društvenog života u glavnom gradu Bosne i Hercegovine je okončana tek 3. marta 1992. godine. Na poziv tadašnjeg komandanta 2. vojne oblasti, general-pukovnika Milutina Kukanjca, u zgradu komande 2. vojne oblasti dolaze predsjednik Predsjedništva SR BiH Alija Izetbegović i lider SDS-a Radovan Karadžić. Nakon dugih pregovora postignut je sporazum o formiranju mješovitih patrola JNA i organa MUP-a BiH, koje će kontrolisati sva kretanja po gradu i obezbjediti mir.

"JNA se pravila pomiriteljskom i neutralnom, iako je znala za ovaj smišljen i dugo planirani potez SDS-a, a svojim kanalima je uglavnom zamaskiranim ljudima na barikadama doturala hranu, a predhodno ih je snadbjela oružjem i municijom". [87]

Martovske barikade po gradu Sarajevu, je bila samo uvertira srpsko-crnogorskog agresora za naredna zlodjela koja će činiti nad bošnjačkim narodom tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Dana 6. aprila 1992. godine, rezultate referenduma i odluku rukovodstva Bosne i Hercegovine o samostalnosti i nezavisnosti Bosne i Hercegovine, priznaju i potvrđuju članice Evropske zajednice, čime se zvanično priznaje državni suverenitet i nezavisnost Bosne i Hercegovine. Dana 21. maja 1992. godine, Bosna i Hercegovina je primljena u članstvo Organizacije Ujedinjenih nacija.

"Međunarodnopravnim priznanjem Bosne i Hercegovine definitivno su pokopane sve aspiracije onih koji na račun njenog teritorija hoće praviti veliku Srbiju i veliku Hrvatsku i novo proširenje Crne Gore". [88]

87 Nijaz Duraković, **PROKLETSTVO MUSLIMANA**, Oslobođenje, Sarajevo 1993, str. 212.

88 Omer Ibrahimagić, **BOSNA I BOŠNJACI IZMEĐU AGRESIJE I MIRA**, str. 137.

2. TRANSFORMACIJA JNA U SRPSKO - CRNOGORSKU VOJSKU I NJENA ULOGA U RJEŠAVANJU JUGOSLOVENSKE KRIZE

Karakter svake oružane sile zavisi od karaktera društveno-političkog uređenja u kojem je ona stvorena i može se odrediti prema ciljevima i zadacima koje pred nju postavlja vladajući režim. Historija svake oružane sile pokazuje da su njen karakter, ciljevi i zadaci koje treba da izvršava, kao i odnosi koji u njoj vladaju, neposredno i tijesno povezani sa političkim, ekonomskim i drugim društvenim odnosima koji karakterišu društveni poredak i uređenje države u kojoj je ta oružana sila stvorena i u kojoj egzistira.

Oružane snage SFRJ kao bitan elemenat društveno–političkog sistema SFRJ, nastale su i konstituisane tokom četverogodišnjeg narodnooslobodilačkog rata kojeg su vodili narodi i narodnosti Jugoslavije protiv okupatora i raznih kolaboracionističkih snaga u periodu od 1941. do 1945. godine. Od nastanka kao opštenarodne oslobodilačke vojske pa do moderne oružane sile kakva je bila krajem osamdesetih godina, organizaciona struktura Oružanih snaga se planski i koordinirano dograđivala i usavršavala, zadržavajući i njegujući jugoslovenski i narodni karakter i tijesnu povezanost sa civilnim strukturama i širokim narodnim masama koje su je i sačinjavale.

Kao jedinstvena oružana sila građana Jugoslavije, svih naroda i narodnosti SFRJ, oružane snage SFRJ sastojale su se od dvije komplementarne i specifične komponente: Jugoslovenske narodne armije (JNA) i Teritorijalne odbrane (TO). Struktura i organizacija OS SFRJ je prikazana na šemi broj 1.

Prema Ustavu SFRJ, Oružane snage SFRJ, su imale zadatak da štite slobodu, nezavisnost, suverenitet, teritorijalnu cjelokupnost i Ustavom SFRJ utvrđeno društveno uređenje. One su trebale da štite i brane Jugoslaviju kao društveno-političku i državnu federativnu zajednicu radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti i njen socijalistički društveno-politički sistem.

Oružane snage SFRJ su bile namjenjene za vođenje oružane borbe na cjelokupnom i jedinstvenom jugoslovenskom ratištu (na kopnu, moru i u vazdušnom prostoru), primjenom raznih oblika oružane borbe i u svim uslovima ratovanja.

Rukovođenje i komandovanje oružanim snagama SFRJ je bio integralni dio jedinstvenog sistema rukovođenja opštenarodnom odbranom u SFRJ. Sistem rukovođenja i komandovanja u OS SFRJ je obuhvatao: Predsjedništvo SFRJ – Vrhovnu komandu, kao najviši organ rukovođenja i komandovanja OS u miru i ratu; Savezni sekretarijat za narodnu odbranu (SSNO) u funkciji štapskog organa Predsjedništva SFRJ; komande, štabove i ustanove oružanih snaga svih nivoa rukovođenja i komandovanja. Sistem rukovođenja i komandovanja OS SFRJ bio je organizovan na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou.

Strategijski nivo rukovođenja i komandovanja OS SFRJ je ostvarivalo Predsjedništvo SFRJ preko odgovarajućih komandi strategijskih grupacija (vojnih oblasti). Predsjedništvo SFRJ, u skladu sa Ustavom SFRJ i drugim saveznim zakonima, je donosilo: odluke, direktive, naredbe, smjernice, pravila i druge vrste akata kojima je regulisalo uspješno funkcionisanje sistema rukovođenja i komandovanja OS SFRJ. Predsjedništvu SFRJ kao najvišem organu rukovođenja i komandovanja su bili neposredno potčinjeni: savezni sekretar za narodnu odbranu, komandanti strategijskih grupacija (vojnih oblasti), Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane, Ratne mornarice, komandanti samostalnih korpusa i komandanti štabova Teritorijalne odbrane socijalističkih republika. Predsjedništvo SFRJ je svojim aktima regulisalo i utvrđivalo: sistem rukovođenja i komandovanja oružanim snagama; osnovne planove razvoja i modernizacije oružanih snaga; organizaciju i formaciju oružanih snaga; planove upotrebe oružanih snaga u slučaju rata i u drugim vanrednim prilikama; planove mobilizacije oružanih snaga; sistem naoružavanja i opremanja oružanih snaga; propise o obuci i vojnoj disciplini i druge propise u oblasti odbrane predviđene saveznim zakonima. Predsjedništvo SFRJ je moglo određene poslove rukovođenja i komandovanja oružanim snagama prenijeti na saveznog sekretara za narodnu odbranu.

Operativni nivo je obuhvatao rukovođenje i komandovanje operativnim jedinicama i sastavima. Operativne komande su rukovodile i komandovale preko komandi taktičkih jedinica i odgovarajućih štabova TO. Taktički nivo je obuhvatao rukovođenje i komandovanje taktičkim jedinicama JNA i TO.

"Jugoslovenska narodna armija kao udarni dio jedinstvenih Oružanih snaga SFRJ okosnica je odbrambenog sistema SFRJ i zajedno sa Teritorijalnom odbranom je oslonac drugim snagama općenarodne odbrane i društvene samozaštite u obavljanju njihovih odbrambenih zadataka." [89]

Jugoslovenska narodna armija je bila obučavana i tehnički opremana da se osloncem na cjelokupno stanovništvo Jugoslavije, zajedno sa Teritorijalnom odbranom i drugim snagama opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, uspješno i efikasno suprostavi oružanim snagama eventualnog agresora, na kopnu, moru i u vazdušnom prostoru. Pripremana je i osposobljavana da se efikasno suprostavi početnom udaru agresora i stvori preduslove za uspješno izvršenje opšte mobilizacije društva i nesmetan prelazak cjelokupnog sistema ONO i DSZ SFRJ iz mirnodopskog na ratno stanje.

Od svog postanka pa sve do sramne transformacije u srpsko-crnogorsku vojsku, JNA je izgrađivana kao oslobodilačka i revolucionarna vojska i kao armija bratstva i jedinstva svih naroda i narodnosti SFRJ. Poslijeratni, mirnodopski period razvoja JNA je bio uslovljen razvojem i promjenama društveno-političkog sistema i drugih promjena u SFRJ, koje su se direktno odražavale i na promjene i reorganizaciju JNA u pojedinim etapama njenog razvoja.

JNA je bila organizovana u vidove, rodove i službe, odnosno odgovarajuće jedinice i ustanove. Vidovi JNA su: Kopnena vojska (KoV), Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana (RV i PVO) i Ratna mornarica (RM).

89 ∴ **STRATEGIJA ORUŽANE BORBE**, str. 103.

Šema br. 1

STRUKTURA I ORGANIZACIJA ORUŽANIH SNAGA SFRJ

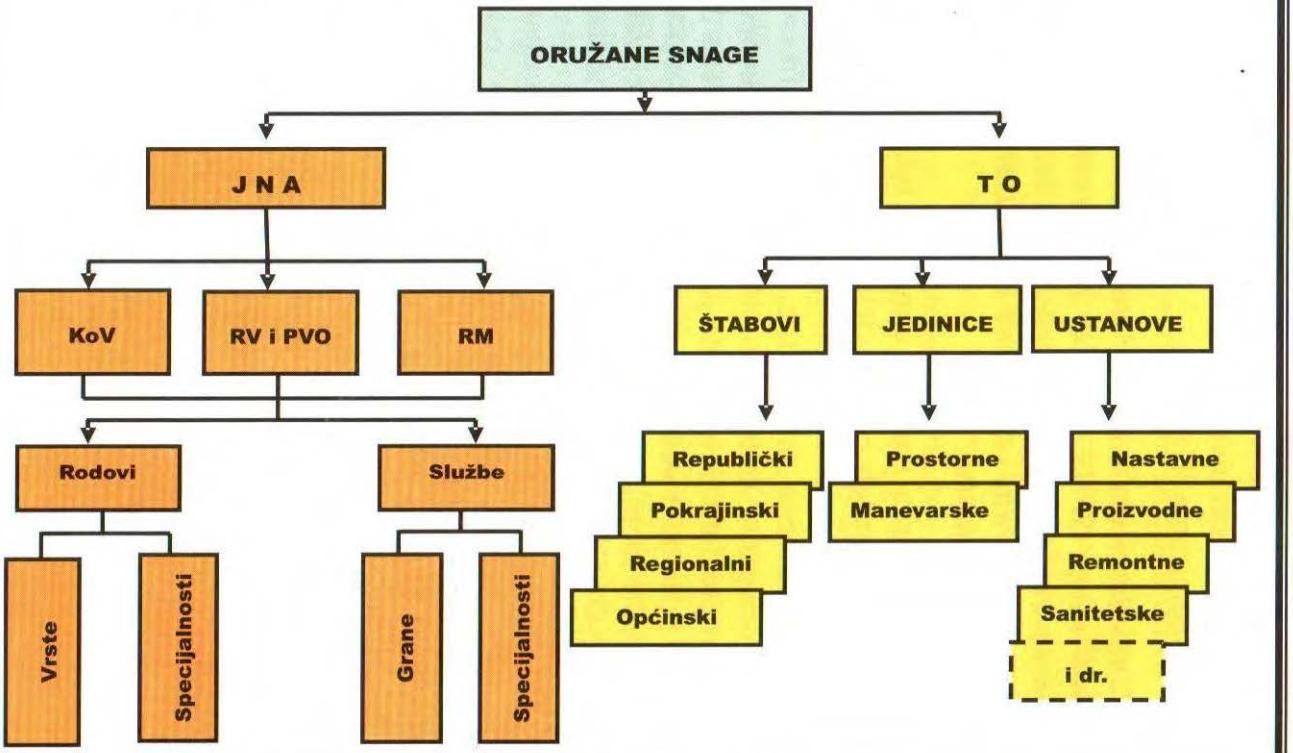

Kopnena vojska je bila vid JNA namijenjen za vođenje borbenih dejstava na kopnenom dijelu jugoslovenskog ratišta. To je bio najbrojniji vid JNA i glavni nosilac oružane borbe u saradnji sa ostalim vidovima JNA. KoV je organizovana u jedinice i ustanove. Prema veličini i zadacima koje su izvršavale jedinice KoV-a su bile taktičke (četa - baterija, bataljon – divizion, puk, brigada i divizija) i operativne (korpus). Po svom sastavu su mogle biti jednorodne ili združene (puk, brigada, divizija), stalnog ili promjenljivog sastava. Za izvršavanje pojedinih operativnih zadataka mogli su se formirati privremeni operativni sastavi i grupacije.

Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana je bio vid JNA namijenjen za vođenje oružane borbe u vazdušnom prostoru. Osnovni zadaci ovoga vida JNA su bili: borba za prevlast u vazdušnom prostoru; izviđanje; vatrena podrška; prevoženje; protivvazdušna odbrana teritorije i jedinica oružanih snaga; vazduhoplovna podrška snaga KoV-a, RM i TO. Osnovni rodovi RV i PVO su bili: avijacija; artiljerijsko – raketne jedinice protivvazdušne odbrane i jedinice vazdušnog osmatranja i javljanja. Osnovna služba je bila vazduhoplovnotehnička. Prema veličini i zadacima koje su izvršavale jedinice RV i PVO su bile taktičke (eskadrila, četa - baterija, bataljon – divizion, puk, brigada) i operativne (korpus RV i PVO).

Ratna mornarica je bila vid JNA namijenjen za vođenje borbenih dejstava na jadransko pomorskom vojištu i na unutrašnjim plovnim putevima. Osnovni zadaci RM su bili: borba protiv pomorskih snaga agresora; odbrana obale; ostrva i obalnog mora; odbrana unutrašnjih plovnih puteva; obezbjeđenje pomorskog saobraćaja i podrška snaga KoV-a i TO. U svom sastavu RM je imala: pomorske, obalske i riječne snage, kao i mornaričke ustanove na kopnu. Riječna ratna flotila je bila namijenjena za: djelovanje na unutrašnjim plovnim putevima; zaprečavanje i protivminsku odbranu unutrašnjih plovnih puteva i podršku jedinicama KoV i TO.

Rodovi JNA su bili: pješadija; artiljerija; inžinjerija; oklopne i mehanizovane jedinice; artiljerijsko raketne jedinice; protivvazdušna odbrana; atomsko – biološko – hemijska odbrana; veza; avijacija; jedinice vazdušnog osmatranja i javljanja; jedinice za elektronsko izviđanje i protiv elektronska dejstva i pomorstvo.

Rodovi su bili podijeljeni na vrste i specijalnosti, zavisno od namjene i specifičnosti roda.

Službe u JNA su bile: tehnička; vazduhoplovnotehnička; mornaričkotehnička; intendantska; sanitetska; veterinarska; saobraćajna; građevinska; finansijska; geodetska; pravna; služba informatike i muzička služba. Službe su bile podijeljene na grane i specijalnosti.

Komande u JNA u skladu sa njihovom organizacijom, namjenom, ulogom i zadacima koje su trebali realizovati su bile organizovane na intervidovskoj, vidovskoj, intrerrodovskoj i rodovskoj osnovi.

"Koncepcija opštenarodne odbrane je izgrađivana u okviru političkog sistema u kome je postojala samo jedna politička partija - Savez komunista Jugoslavije.... Ta partija je, s obzirom na društvenu i političku ulogu koju je imala, ostvarivala i maksimalan uticaj na oblikovanje i funkcionisanje odbrambenog sistema." [90]

Ciljevi i zadaci JNA su bili jasno utvrđeni Ustavom SFRJ i oni su se u osnovi sastojali od dva osnovna zadatka. Prvi zadatak JNA je bio odbrana SFRJ od spoljašne agresije a drugi zadatak je bio zaštita Ustavnog poretka SFRJ. *"Iako je Ustavom SFRJ regulisano da oružane snage, uz svoj osnovni zadatak obezbeđenja nezavisnosti i teritorijalne cjelokupnosti SFRJ, štite i Ustavom SFRJ utvrđeni poredak, u poslijeratnoj istoriji Jugoslavije, nema ni jednog primjera da je JNA sa oružjem uredovala u svojoj ulozi."* [91] Svoj prvi zadatak JNA je u poslijeratnom periodu vrlo uspješno realizovala, i bila je dobro organizovana, osposobljena i pripremljena za funkciju odvraćanja od agresije. Svoj drugi zadatak, zaštite Ustavnog poredka SFRJ i zaštite socijalističkog državnog uređenja i društvenog samoupravljanja, JNA nije imala potrebe da ispunjava sve do 1990. godine, tj. do raspada Saveza komunista Jugoslavije na 14. kongresu SKJ, kada na prostorima SFRJ dolazi do formiranja niza različitih političkih partija i težnje pojedinih federalnih jedinica SFRJ, za reformom društva i demokratskom transformacijom postojećeg jugoslovenskog društva u cijelini.

---

90 Boško Todorović i Dušan Vilić, **IZDAJA I ODBRANA JUGOSLAVIJE**, Privredapublik, Beograd 1990, str. 24.

91 Isto, str. 122.

"Građena na nefleksibilnim, real-socijalističkim temeljima, pod jakim uticajem SKJ i koncipirana prvenstveno za zaštitu socijalističkog režima, JNA se nije mogla mijenjati u skladu s promjenama u društvu, već je nastojala očuvati svoj monistički karakter." [92]

Početkom 80-tih godina, dolazi do duboke krize u odnosima između pojedinih federalnih jedinica u pogledu reorganizacije i budućeg društvenog uređenja SFRJ. Tadašnje jugoslovensko političko vođstvo nije bilo u stanju riješiti iskrsle strateške probleme društva, koje je novo vrijeme promjena u Evropi i svijetu neminovno od njega zahtijevalo.

"Armijski vrh je ostao zarobljenik teške i ne samo njegove zablude da je Jugoslavija partijska država, a ne ono što je bila i što je jedino i mogla biti da bi se održala: zajednica ravnopravnih naroda koji su se udružili svojom voljom i kojima partijska knjižica nije smela zamjeniti ni ličnu kartu ni pasoš". [93]

Nakon prvih višestranačkih izbora u SFRJ tokom 1990. godine, JNA kao ideološka vojska, obzirom da je preko 90% oficirskog kadra pripadao SKJ, vođena idejom jugoslovenstva, htjela je po svaku cijenu održati SFRJ i njen postojeći politički sistem. *"Važnost uloge SKJ u vojnom životu dovelo je do njezine potpune infiltracije u sve segmente vojne strukture...Krajnji rezultat takva pristupa SKJ oružanim snagama bio je poistovjećivanje interesa armijskog sa interesima partijskog vodstva."* [94]

Vrh JNA tada "ocjenjuje" da su Srbija i Crna Gora jedini "branioci" SFRJ i nedvosmisleno se opredjeljuje za njihovu opciju, čime čini sudbonosnu grešku stavljajući se u funkciju zaštite jednog etnosa i napuštajući interese svih drugih naroda i narodnosti SFRJ. U odsudnom trenutku za budućnost SFRJ, rukovodstvo JNA, stalo je na stranu velikosrpskog nacionalizma i sva svoja raspoloživa sredstva, naoružanje i opremu stavilo u funkciju "Velike Srbije".

---

92 Marinko Ogorec, **HRVATSKI DOMOVINSKI RAT: 1991.- 1993.**, Otokar Keršovani, Opatija 1994, str. 15.

93 Ivan Stambolić, nav. dj., str. 30.

94 Marinko Ogorec, nav. dj., str.15.

"Kada se vojni vrh 1990./91. našao na strani politike velike Srbije, tada počinje prerastanje JNA u velikosrpsku vojsku."[95] Umjesto da bude faktor podrške razvoju demokratskih procesa i uspostave novih međunacionalnih i međurepubličkih odnosa unutar SFRJ, JNA postaje faktor podstrekavanja rata i udarna sila u funkciji velikosrpske politike.

"Najveći deo Armije, evoluirajući od komunizma i unitarizma, završio je u pravoslavlju i velikosrpskom nacionalizmu. To je Armiju odvelo u krvavo bespuće, sve do njezine konačne porote u obračunu sa svim jugoslovenskim narodima, uključujući i srpski".[96] Nadvladavanje nacionalnih nad državnim interesima, kod većine generala u vrhu JNA, dovelo je do podjele na nacionalnoj osnovi, čime je JNA definitivno onesposobljena i postala neefikasana da spriječi međusobne sukobe federalnih jedinica i organizuje zajedničku odbranu države SFRJ. Zbog takog pogrešnog odnosa generalskog vrha, JNA je doživjela sudbinu svoje partije, jer je htjela da tu zamišljenu državu, brani od sopstvenog naroda koji ju je sačinjavao. ***"JNA je pred rat sve više postajala vojskom samo srpskog naroda. Ideologija bratstva jedinstva brzo je zamjenjena ideologijom mržnje svega što nije srpsko i što nije veličalo srpstvo i velikodržavne srpske snove o Jugoslaviji, viđenoj samo kroz optiku velikosrpstva".***[97]

Snažna birokratska struktura unutar JNA je dugo vremena onemogućavala javnost njenog rada i planova, što je dovodilo do bezbroj promašenih projekata i pogrešnog trošenja ogromnih novčanih i drugih sredstava, koja su se iz budžeta federalnih jedinica izdvajala za njeno osavremenjivanje i modernizaciju. ***"U poluvjekovnom trajanju koncepcija odbrane, a posebno JNA uživali su nepodjeljene simpatije naroda i podršku svih društvenih i državnih subjekata. U uslovima velikih oskudica i nestašica i veoma niskog standarda stanovništva, materijalna izdvajanja za Armiju i njenu modernizaciju, kao i druge potrebe odbrane zemlje, nisu dovođene u pitanje."***[98]

---

95 Anton Lukežić, **KRVAVA BESPUĆA JNA** , u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 70.

96 Ivan Stambolić, **PUT U BESPUĆE**, u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 241.

97 Omer Ibrahimagić, nav. dj., str. 204.

98 Boško Todorović i Dušan Vilić, nav. dj., str. 29.

Tokom 80-tih godina, vrh JNA [99] nije shvatio, niti je želio da shvati političke i ekonomske promjene u svijetu koje su se odvijale i u njegovoj neposrednoj blizini.

"Umesto da svojom ogromnom silom zapreti, da se spreči svim vidovima nasilja u zemlji, svim paravojnim divljanjima, pa i propagandnom, huškačkom ratu, kao specijalnom vidu ratovanja, ona se priklonila ratoboračkoj volji političkog rukovodstva najveće nacije u Jugoslaviji i okrenula cevi u ostale, malobrojne nacije". [100]

Nedvosmisleno se opredjeljujući za očuvanje starog sistema i konzervativnih snaga društva u Srbiji i Crnoj Gori vrh JNA je svaku težnju drugih naroda za ravnopravnošću smatrao kontrarevolucionarnom i objektivno se nije mogao, niti želio izdići iznad lokalne jednonacionalne pripadnosti i osloboditi te slabosti koja ga je gurala u propast.

"Što je više nacionalistička politika uzimala maha i što je bio neodlučniji stav rukovodstva SKJ i državnog rukovodstva Jugoslavije u suprostavljanju sve složenijem nacionalizmu širom zemlje, sve se više tadašnje rukovodstvo JNA vezivalo za velikosrpsku nacionalističku politiku." [101]

---

99 Tokom 80-tih godina vrh JNA su predstavljali: 1. savezni sekretari za narodnu odbranu: general–armije Nikola Ljubičić, savezni sekretar za narodnu odbranu do 1982. godine; admiral-flote Branko Mamula, savezni sekretar za narodnu odbranu od 1982. do 1988. godine; general-armije Veljko Kadijević, savezni sekretar za narodnu odbranu od 15. maja 1988. do 06. januara 1992. godine; 2.- Načelnici Generalštaba OS SFRJ: general–pukovnik Petar Gračanin, od 1982. do 1985. godine; general- pukovnik Zorko Čanadi, od 1985. do 1987. godine; general–pukovnik Stevan Mirković, od 1987. do 1989. godine; general-pukovnik Blagoje Adžić, od 1989. do 1992. godine. Pored navedenih generala i admirala, koji su obavljali dužnosti saveznih sekretara i načelnika GŠ OS SFRJ, vrhu JNA su pripadali: admiral Stane Brovet, zamjenik saveznog sekretara za narodnu odbranu Veljka Kadijevića; admiral Petar Šimić, predsjednik komiteta SKJ u JNA, umro 1990. godine; general-pukovnik Mićo Ćušić: general-pukovnik Nikola Čubra; general-major Vuk Obradović, ...itd.

100 Ivan Stambolić, nav. dj., str. 243.

101 Vidoje Žarković, **ZAOKRUŽIVANJE SRPSKIH ZEMALJA**, u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 56.

Sprovodeći politiku nacionalne oligarhije Srbije, vrh JNA, nije želio uočiti svakodneni porast i širenje nacionalizma u JNA, koje je doveo do negativne selekcije kadra i forsiranja nesposobnih ali poslušnih i „Velikoj Srbiji" odanih oficira.

U godinama nakon Titove smrti, tekao je proces tihog i perfidnog čišćenja oficirskog kadra JNA na nacionalnoj i političkoj osnovi i postepenog prevladavanja oficirskog kadra iz srpskog i crnogorskog naroda, a smanjivanje kadra iz drugih naroda, što je u mnogome olakšalo prodor nacionalističke velikosrpske politike i indoktrinacije.

"Čišćenje starješina na nacionalnoj i političkoj osnovi znatno je intenzivirano 1990. godine - od vodnika do generala, a privelo se kraju početkom 1992. godine tj. početkom agresije na Bosnu i Hercegovinu." [102]

Period od 1985. do 1992. godine, je najznačajniji period u reorganizaciji oružanih snaga SFRJ. Od 1985. godine, JNA postepeno počinje da prolazi kroz negativan preobražaj u moralno - političkom i strukturalnom smislu, što je za krajnji rezultat imalo njenu transformaciju iz opšte jugoslovenske višenacionalne institucije i zajedničke vojske svih naroda SFRJ u jednonacionalnu srpsko-crnogorsku vojsku. Reorganizacijom komandi i jedinica JNA od 1985. do 1992. godine, sistemski je razgrađivana njena višenacionalna struktura, kroz nesrazmjernu i planski dirigovanu nacionalnu zastupljenost u starješinskoj strukturi od vrha pa naniže.

Prva značajna reorganizacija JNA je izvršena tokom 1985.godine, smanjenjem dotadašnjeg masovnog i neefikasnog ljudskog kontingenta za 30% od ukupnog brojnog stanja. Navedenim smanjenjem brojnog stanja i reorganizacijom komandi i jedinica, JNA se željela "osloboditi" starog narodnooslobodilačkog kadra koji je bio "kočnica" za njen budući razvoj. Prilikom ovog smanjenja u penziju je poslat veliki broj oficira koji su iznijeli narodnooslobodilački rat i učestvovali u poratnom razvoju JNA.

102 Anton Lukežić, **KRVAVA BESPUĆA JNA**, u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 73.

"Čistke su nastavljene i kasnije, sve dok nije iskorjenjeno takozvano "nenacionalističko Titovo leglo", kako su ga nazivali srpski nacionalisti i antikomunisti." [103]

Preformiranjem komandi i jedinica JNA, najveći broj tadašnjih jedinica "A" klasifikacije (popunjene 95% do 100% ljudstvom i MTS-om) prevedene su u jedinice "B" klasifikacije (popunjene 30% sa ljudstvom i MTS-om 100%), a jedinice "B" klasifikacije prevedene su u jedinice "R" klasifikacije (popunjene sa ljudstvom 5%, a MTS-om 100%). Na teritoriji SFRJ, JNA je do tada bila organizovana u armijske oblasti po slijedećem:

- Prva armijska oblast sa sjedištem u Beogradu;
- Druga armijska oblast sa sjedištem u Nišu;
- Treća armijska oblast sa sjedištem u Skoplju;
- Peta armijska oblast sa sjedištem u Zagrebu;
- Sedma armijska oblast sa sjedištem Sarajevu;
- Deveta armijska oblast sa sjedištem u Ljubljani
- Vojno pomorska oblast sa sjedištem u Splitu.

Pored armijskih oblasti, postojala su i dva samostalna korpusa na direktnoj vezi SSNO-a: 2. korpus sa sjedištem u Titogradu i 52. korpus sa sjedištem u Prištini. Pored armijskih oblasti i korpusa u sastavu JNA su postojale i komanda RV i PVO sa sjedištem u Zemunu i komanda Ratne mornarice i ratne riječne flotile sa sjedištem u Beogradu. Zone odgovornosti armijskih oblasti su prikazane na šemi broj 2.

Druga značajna reorganizacija JNA je izvedena u periodu od 1987. do 1989. godine. Tom reorganizacijom i preformiranjem vrši se nova vojnoteritorijalna podjela ukidanjem dotadašnjih armijskih oblasti i formiranjem vojnih oblasti. Dotadašnje armijske oblasti su preformirane u vojne oblasti po slijedećem:

103 Isto, str. 25.

Šema br. 2

ZONE ODGOVORNOSTI ARMIJSKIH OBLASTI

1. vojna oblast, objedinjuje dotadašnje teritorije Prve i Sedme armijske oblasti. 1. vojna oblast obuhvata najveći dio teritorije Srbije, cijelu Bosnu i Hercegovinu i teritoriju istočne i zapadne Slavonije. Komanda 1. vojne oblasti je u Beogradu. [104] Strukturu 1. vojne oblasti čine: 4. korpus (Sarajevo), 5. korpus (Banja Luka), 17. korpus (Tuzla), 12. korpus (Novi Sad), 37. korpus (Titovo Užice), 24. korpus (Kragujevac), 1. korpus RV i PVO (Zemun) i komanda odbrane grada Beograda (KOGB).

5. vojna oblast, objedinjuje dotadašnje teritorije Pete i Devete armijske oblasti. 5. vojna oblast obuhvata najveći dio Hrvatske i cijelu teritoriju Slovenije. Komanda 5. vojne oblasti je u Zagrebu. Strukturu 5. vojne oblasti čine: 10. korpus (Zagreb), 13. korpus (Rijeka), 14. korpus (Ljubljana), 31. korpus (Maribor), 32. korpus (Varaždin) i 5. korpus RV i PVO (Zagreb).

3. vojna oblast, objedinjuje dotadašnje teritorije Druge i Treće armijske oblasti. 3. vojna oblast obuhvata teritoriju južne Srbije i cijelu teritoriju Makedonije i Crne Gore. Komanda 3. vojne oblasti je u u Skoplju. Strukturu 3. vojne oblasti čine: 2. korpus (Titograd), 52. korpus (Priština), 21. korpus (Niš), 41. korpus (Bitolj), 42. korpus (Kumanovo) i 3. korpus RV i PVO (Niš).

Vojno - pomorska oblast , obuhvata teritoriju Jadranske obale sa kompletnim efektivima ratne mornarice i teritoriju 9. korpusa (Knin) kao kopnenu snagu ove oblasti. Komanda vojno-pomorske oblasti je u Splitu. Strukturu vojno-pomorske oblasti čine: 5. vojno-pomorski sektor (Pula), 8. vojno-pomorski sektor (Šibenik), 9. vojno-pomorski sektor (Boka) i 9. korpus (Knin).

Nakon završene reorganizacije brojno stanje Oružanih snaga SFRJ je bilo slijedeće: Jugoslovenska narodna armija je brojala u miru oko 180.000 ljudi (15%), a u ratu oko 1.200.000 ljudi (85%); Teritorijalna odbrana je brojala u miru oko 10.000 ljudi (2%), a u ratu oko 1.200.000 ljudi (98%).

104 "Smatrali smo da treba bivšu beogradsku armiju i sarajevsku armiju vezati pod jednu komandu vojišta, koja bi u miru imala komandno mjesto u Beogradu, a u ratu u Bosni, na jednom od komandnih mjesta koja su za tu armiju izgrađivana." (Branko Mamula, **Slobodna Bosna**, Sarajevo broj 186 od 8. juna 2000, str. 23.)

- Kopnena vojska (KoV) JNA u svom sastavu je imala:
  - sedamnaest korpusa JNA;
  - jednu gardijsku diviziju (Beograd)
  - 63. padobransku brigadu (Niš).

  Od teškog naoružanja je imala : 2.100 tenkova, 1.000 oklopnih transportera, 8.000 artiljerijskog oruđa raznih kalibara, 1.300 protivoklopnih raketnih oruđa..... itd.

- Jugoslovenska ratna mornarica (JRM) u svom sastavu je imala : jednu brigadu torpednih čamaca (14 komada); jednu brigadu raketnih čamaca i raketnih topovnjača (16 komada); jednu brigadu patrolnih brodova (4 komada); jedan divizion minolovaca (9 komada); jednu brigadu podmornica (11 komada); jedan odred pomorskih diverzanata i tri brigade mornaričke pješadije...itd.

- Ratno vazduhoplovstvo i protiv-vazdušna odbrana (RV i PVO) u svom sastavu je imala:
  - 1. korpus RV i PVO (Beograd);
  - 3. korpus RV i PVO (Niš);
  - 5. korpus RV i PVO (Zagreb).

  Od sredstava je imala: 512 borbenih aviona, 104 transportna aviona, 152 helikoptera, 118 ostalih aviona, te 5.100 protivavionskih topova i 2.800 protivavionskih raketnih oruđa...itd.[105]

Inicijator reorganizacije JNA u vojne oblasti je bio vrh JNA, na čelu sa tadašnjim saveznim sekretarom za narodnu odbranu, admiralom-flote Brankom Mamulom.[106] Zone odgovornosti vojnih oblasti JNA su prikazane na šemi broj 3.

---

105 Podaci preuzeti iz knjige **RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991.- 1995.**, Dani, Sarajevo 1999, (uredili Branka Magaš i Ivo Žanić.)

106 Admiral-flote **Branko Mamula**, rođen 1921. godine, u Slavskom polju, općina Vrgin most, Hrvatska. Učesnik NOR-a 1941.-1945. Nosilac partizanske spomenice 1941. godine. Vršilac najvećih vojnih dužnosti u OS SFRJ. Tokom službe bio: komandant Vojno-pomorske oblasti (1970-1979); Načelnik Generalštaba JNA (1979-1982) i Savezni sekretar za narodnu odbranu (15. maj 1982. - 15. maj 1988.), Nakon penzionisanja jedan od osnivača SK - Pokret za Jugoslaviju. Sada živi u Kotoru (Crna Gora).

Šema br. 3

ZONE ODGOVORNOSTI VOJNIH OBLASTI JNA

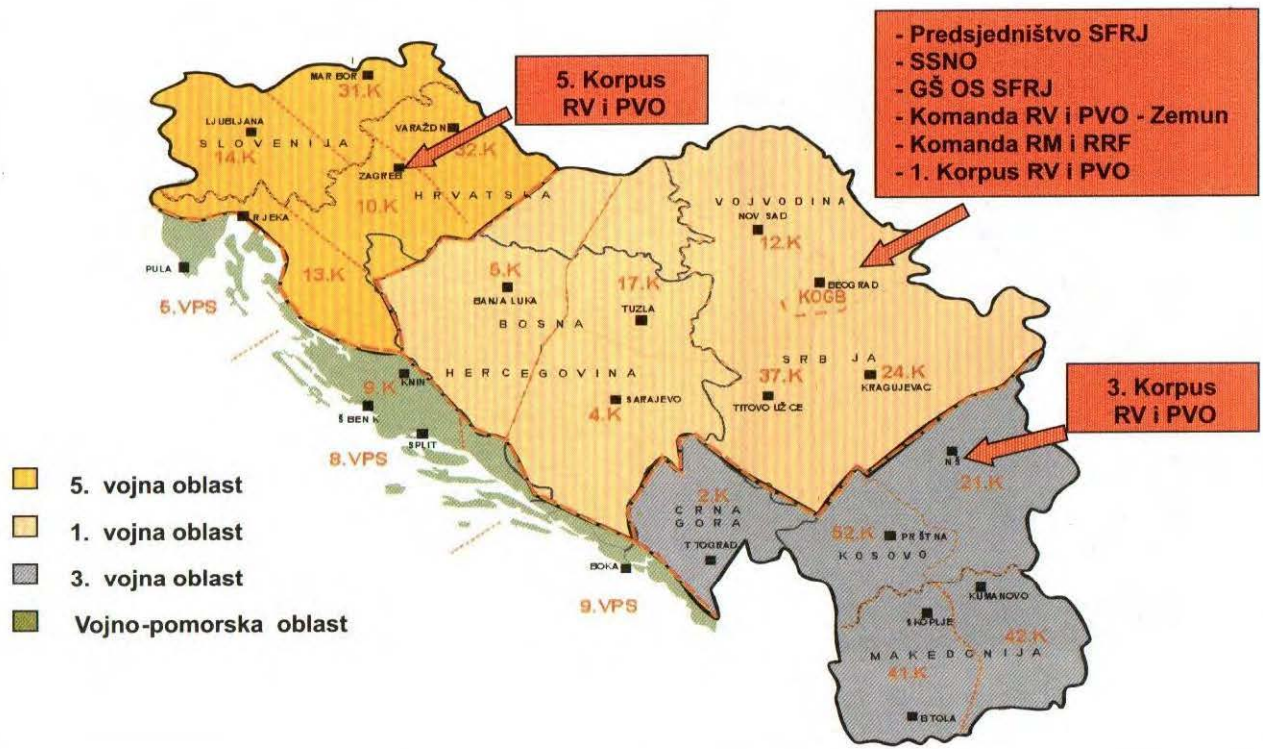

Branka Mamulu je 15. maja 1988. godine, na toj dužnosti zamjenio i završio započetu reorganizaciju, general-armije Veljko Kadijević.[107] Načelnik GŠ OS SFRJ i najbliži saradnik Veljka Kadijevića je bio general-pukovnik Blagoje Adžić.

Veljko Kadijević i Blagoje Adžić

Paralelno sa reorganizacijom JNA, tekla je i reorganizacija Teriotorijalne odbrane.[108] Nelegalnom odlukom SSNO-a izvršena je i reorganizacija nadležnosti u komandovanju i rukovođenju Teritorijalnom odbranom SFRJ. Štabovi TO republika i pokrajina su stavljeni pod direktnu komandu novoformiranih vojnih oblasti, a zonski štabovi TO su stavljeni pod komandu korpusa JNA. Ovom odlukom SSNO je nelegalno promijenio dotadašnji usvojeni sistem koncepcije opštenarodne odbrane u oblasti rukovođenja i komandovanja.

---

107 General-armije **Veljko Kadijević**, rođen 21. novembra 1925. godine, u Imotskom (Hrvatska). Tokom službe obavljao niz važnih rukovodnih funkcija u OS SFRJ. Na dužnosti saveznog sekretara za narodnu odbranu bio od 15. maja 1988. do 6. januara 1992., kada zbog navodnih zdravstvenih problema podnosi ostavku na taj položaj. Odlukom Predsjedništva SFRJ od 25. februara 1992. godine, penzionisan sa velikom grupom generala JNA. Najodgovornija ličnost u vrhu JNA za sramnu transformaciju JNA u srpsko-crnogorsku vojsku i njenu ulogu u zločinima na prostoru bivše SFRJ.

108 Teritorijalna odbrana koncepcijski je predstavljala " najširi oblik organizovanog oružanog opštenarodnog otpora u koji se u slučaju potrebe moglo uključiti i svo stanovništvo sposobno za oružanu borbu. Organizuje se na teritorijalnom principu u svim društveno - političkim zajednicama, mjesnim zajednicama i radnim organizacijama.", **UPUTSTVO O UPOTREBI TO**, SSNO, Beograd 1977,

"Podčinjenost zapovjedništava vojišta, dakle JNA, Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu (SSNO), zaobilazi se Predsjedništvo SFRJ. SSNO kroz ta zapovjedništva ostvaruje izravnu potčinjenost republičkih TO sebi.., i prisvaja prava zapovijedanja TO, koja im po Zakonu nisu pripadala.., kao posljedica te odluke, nestaje zakonsko pravo republika prema njihovim TO, odnosno one su im izvučene iz nadležnosti." [109]

Navedena reorganizacija Teritorijalne odbrane, je naišla na nezadovoljstvo kod republičkih rukovodstava Slovenije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Oni su sa pravom tvrdili da ova reorganizacija u suštini predstavlja razbijanje jedinstva oružanih snaga SFRJ i vodi ka destabilizaciji odnosa između republika i saveznog centra, koji ne uvažava ustavne kategorije i samostalnost pojedinih republika za organizaciju odbrane na svojoj teritoriji.

Međutim, ova reorganizacija Teritorijalne odbrane, je bila planska aktivnost najvišeg vrha JNA i predstavljala je samo prvi korak ka razoružavanju Teritorijalne odbrane SFRJ, koje je uslijedilo naredbom Generalštaba OS SFRJ Str. pov. broj: 19 - 1 od 14. maja 1990. godine.

Povodom oduzimanja naoružanja TO od strane JNA, Veljko Kadijević, u svojoj knjizi „MOJE VIĐENJE RASPADA", govoreći o planiranju upotrebe OS SFRJ iznosi: ***"Smatrali smo da treba TO maksimalno paralisati u onim dijelovima zemlje, gdje bi ona mogla poslužiti kao baza za stvaranje vojske secesionističkih republika, odnosno secesionističkih snaga. U tom cilju sva TO je razoružana prije nego što su počeli sukobi u Jugoslaviji. Pored toga, preko dijela starješina u TO nastojali smo istu držati maksimalno van kontrole secesionističkih političkih rukovodstava. U tome smo djelimično uspjeli svugdje više nego u Sloveniji".*** [110]

---

109 Martin Špegelj, **PRIPREMA JNA ZA AGRESIJU I HRVATSKI ODBRAMBENI PLANOVI**, u: **RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991.- 1995.**, str. 42.

110 Veljko Kadijević, **MOJE VIĐENJE RASPADA**, Politika, Beograd 1993, str. 77 i 78.

Slično njemu Borisav Jović, predsjednik Predsjedništva SFRJ od 15. maja 1990. godine, u svojoj knjizi "POSLEDNJI DANI SFRJ" iznosi: ***"Preduzimamo sve mjere da se u Sloveniji i Hrvatskoj oduzme oružje iz civilnih magacina TO i da se prenese u vojne magacine. Nećemo dozvoliti da se oružje TO zloupotrijebi u eventualnim sukobima ili za nasilno otcjepljenje. Praktično smo ih razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički po našem nalogu."***[111] (Jović misli na Velikosrpski pokret na čelu sa S. Miloševićem. - prim. F. H.).

Kasniji razvoj događaja u SFRJ je pokazao da je naredba o oduzimanju naoružanja TO, sprovedena samo u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Sloveniji (gdje je oduzeto svega 1/3 naoružanja). Naoružanje TO Srbije i Crne Gore uopšte nije bilo oduzimano. Prilikom provođenja ove naredbe općinskim jednicama TO u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini sa pretežno srpskim sastavom, umjesto oduzimanja naoružanja i opreme je dodjeljivana veća količina naoružanja i opreme nego što im je pripadala, što jasno pokazuje koje su bile stvarne namjere JNA. Takođe je, tom prilikom uz odobrenje JNA, dijeljeno naoružanje isključivo pripadnicima srpske nacionalnosti koji nisu bili vojni obveznici a što je poslužilo za njihovo plansko naoružavanje i pripremu za agresiju na Bosnu i Hercegovinu.

U skladu sa naređenjem Načelnika GŠ OS SFRJ Str. pov. broj: 19 - 1 od 14. maja 1990. godine, komanda 1. vojne oblasti JNA sa sjedištem u Beogradu je uputila naređenje Str. pov. br. 1 - 90 od 15. maja 1990. godine, komandama korpusa (prilog broj 1), u kojem definiše načine preuzimanja i smještaja naoružanja i municije TO SR BiH u magacine JNA. Shodno navedenim naređenjima Republički štab TO SR BiH izvještava Predsjedništvo SR BiH da je na teritoriji Bosne i Hercegovine, izvršeno predislociranje naoružanja i municije TO SR BiH u periodu od 18. do 23. maja 1990. godine, a u rejonima Bihaća i Banja Luke do 13. juna 1990. godine.[112]

111 Borisav Jović, nav. dj., str. 146.

112 Informacija o akciji sigurnijeg obezbjeđenja naoružanja i municije TO SR BiH, Akt Republičkog štaba TO SR BiH, DT br. 06/1-79 od 13. septembra 1990. godine. (AIIZ, 03 – 2 – 917).

Najveći dio ovog naoružanja i municije je kasnije podijeljeno pripadnicima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini koji su ga u periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu koristili za uništavanja bošnjačkog i hrvatskog naroda.

Tokom 1989. i 1990. godine, otvoreno se počeo rasplamsavati velikosrpski nacionalizam rušenjem političkih rukovodstava na Kosovu, Vojvodini i Crnoj Gori, kao i širiti negativan srpski odnos prema Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ovi događaji su direktno uticali na JNA, gdje se putem Informacija Političke uprave SSNO-a počeo ispoljavati otvoreni negativni odnos i netrpeljivost prema pripadnicima pojedinih naroda, prvenstveno Albancima, Slovencima i Hrvatima, a kasnije i drugima. Kroz skoro svakodnevne informacije neprekidno se dozirala i rasplamsavala averzija prema pripadnicima navedenih naroda, što je imalo za cilj njihovu polarizaciju i distanciranje. Posebno je u tom periodu bio izražen otvoreni sukob između političkog rukovodstva Slovenije, na jednoj strani i političkog rukovodstva Srbije i JNA, na drugoj strani. Ovaj sukob je otpočeo na 14. kongresu SKJ, januara 1990. godine, napuštanjem slovenačkih predstavnika, a kulminirao je kada je oduzet dio oružja TO Slovenije i isto stavljeno u vojne magacine.

Razvoj političkih i društvenih promjena tokom 1990. godine, nije zaobišao ni JNA. U krilu snaga socijalističke i jugoslovenske orijentacije i njihove konsolidacije, nastao je SK - Pokret za Jugoslaviju,[113] u čijem su osnivanju aktivno učestvovali i pojedini pripadnici JNA.

Politički ciljevi ove novoformirane partije u najvećoj mjeri su odgovarali političkim interesima i bili su najpribližniji opredjeljenjima članova SK u JNA. Na desetoj konferenciji organizacije SK u JNA održanoj 17. decembra 1990. godine, u Beogradu, je odlučeno da Organizacija SK u JNA, slijedeći opredjeljenja i volju većine svojih članova, kolektivno pristupi SK - Pokretu za Jugoslaviju. [114]

---

113 Promocija SK - Pokret za Jugoslaviju, održana u "Sava" centru u Beogradu, 19. novembra 1990. godine, (Ilija Radaković, nav. dj., str. 9.)

114 "SK - Pokret za Jugoslaviju je doživio fijasko zbog svoje programske nedorečenosti, kadrovskih i organizacionih promašaja i slabosti, i zato se raspao.", Antun Lukežić, **KRVAVA BESPUĆA JNA**, u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 70.

Uspostavljanjem višepartijskog političkog sistema u SFRJ, a opredjeljujući se za dalju demokratizaciju društva, jedan dio pripadnika JNA na ovaj način je želio da da svoj "konkretan doprinos" u stvaranju nove Jugoslavije, što je vrh JNA na čelu sa Veljkom Kadijevićem, već bio uveliko zagovarao u ranijim periodima jugoslovenske krize. Ovom prilikom treba istaći izjavu Veljka Kadijevića, koju je dao kao savezni sekretar za narodnu odbranu, na sjednici Savjeta za narodnu odbranu Predsjedništva SFRJ, održane dana 21. aprila 1989. godine, u Beogradu: ***"Kako je sa razvojem događaja sve više nestajala jugoslovenska država, vojno rukovodstvo se zalagalo za brzo stvaranje nove Jugoslavije. Glavni motiv za takav naš stav, nije bio samo u potrebi da JNA ima svoju državu, već prije svega u uvjerenju da ima naroda u Jugoslaviji koji zaista žele da žive u zajedničkoj državi, pa zato takvu državu treba i stvoriti."*** [115] Ovom svojom izjavom on je jasno nagovjestio šta JNA planira uraditi u narednom periodu, i za koje ciljeve će se ona zalagati i boriti. *"Kadijevićeva uloga je u aspektu velikosrpskog divljanja u JNA bila ključna. On je posredstvom fašiziranih generala i visokih oficira širom Jugoslavije provodio sve što mu je Milošević i velikosrpski štab nalagao."* [116]

U cilju realizacije planiranih aktivnosti na stvaranju nove Jugoslavije, početkom juna 1990. godine, uz prethodan dogovor sa vođstvom Velikosrpskog pokreta, Veljko Kadijević donosi odluku o formiranju novih operativnih formacija u rejonima Knina, Banja Luke, Hercegovine i Zagreba. Cilj formiranja ovih operativnih formacija je bio jasan. Tokom svojih skoro svakodnevnih kontakata sa Borisavom Jovićem i Slobodanom Miloševićem, Veljko Kadijević je za sve planove i aktivnosti JNA tražio njihove stavove. Prilikom razgovora sa Borisavom Jovićem, 4. jula 1990. godine, on je izjavio: *"Vojska će učiniti sve da spriječi neustavna ponašanja koliko god je to moguće, a ako Predsjedništvo ne može takvu odluku da obezbjedi, onda se moraju tražiti druge opcije. Vojska već ima razrađen plan za Kosovo, Sloveniju i Hrvatsku. Pravi se plan za upotrebu vojske za cijelu zemlju."* [117]

115 Veljko Kadijević, nav. dj., str. 90.

116 Fikret Muslimović, **ODBRANA REPUBLIKE**, str. 51.

117 Borisav Jović, nav. dj., str. 162.

Jaka međusobna povezanost između Velikosrpskog pokreta i vrha JNA ogledala se i u njihovim zajedničkim odlascima na godišnje odmore. U vremenu od 1. do 12. avgusta 1989. godine, u vojnom odmaralištu "Kupari" kod Dubrovnika, zajedno borave Veljko Kadijević, Borisav Jović, Slobodan Milošević i Bogdan Trifunović (podpredsjednik CK SK Srbije), gdje prave planove i dogovaraju se za rušenje Jugoslavije i stvaranje „Velike Srbije". U knjizi "POSLEDNJI DANI SFRJ" Borisav Jović ističe: ***"Veljko Kadijević u svemu ima iste stavove kao i Srbija. To nas svakako zbližava s Armijom."*** [118] To isto se događa i naredne 1990. godine, početkom mjeseca avgusta, kada ista grupa zajedno "odmara" i planira rušenje predsjednika Saveznog izvršnog vijeća (SIV-a), Antu Markovića, koji im smeta u realizaciji njihovog zacrtanog cilja. Prilikom krstarenja brodom po Jadranu, 10. avgusta 1990. godine, Borisav Jović, Slobodan Milošević, Veljko Kadijević i Bogdan Trifunović odlučuju, a Borisav Jović citira: *"Procjenjujemo da se rasplet jugoslavenske političke krize mora izvršiti dok sam ja na čelu Predsjedništva SFRJ. Poslije toga bili bi smo potpuno nemoćni. Zato moramo vući poteze koji idu ka tome."* [119] Ova izjava nedvosmisleno potvrđuje tijesnu saradnju i zajedničko odlučivanje o budućoj sudbini SFRJ političkog vrha Srbije i vrha JNA na čelu sa Veljkom Kadijevićem.

Operacionalizacija njihovih planova i dogovora, počinje se realizovati već tokom ljeta iste godine, kada jedinice JNA pomažu pobunjene Srbe u Hrvatskoj u održavanju lokalnog referenduma o "autonomiji" srpskog naroda u Kninu. Kada lokalne srpske vođe po instrukcijama iz Beograda, januara 1991. godine, šire područje Knina proglase "Srpskom autonomnom oblasti Krajina", JNA aktivno učestvuje u naoružavanju srpskog stanovništva i njegovoj pripremi za oružane sukobe. Slične aktivnosti JNA primjenjuje u drugim krajevima Hrvatske gdje su Srbi bili u većini. Po vješto isplaniranom scenariju, srpski ekstremisti izazivaju sukobe sa hrvatskom policijom a zatim pozovu JNA da interveniše i da ih "zaštiti". Nakon intervencije, JNA se stavlja na srpsku stranu i raspoređivanjem svoje jedinice vrši tihu okupaciju tih teritorija.

118 Isto, str. 45.

119 Isto, str. 176.

Predsjedništvo SFRJ, na prijedlog SSNO-a, u skladu sa svojim ustavnim obavezama i ovlašćenjima iz člana 313. Ustava SFRJ, na sjednici održanoj u Beogradu 9. januara 1991. godine, donosi Naredbu o rasformiranju svih oružanih sastava koji nisu u sastavu jedinstvenih oružanih snaga SFRJ ili organa unutrašnjih poslova i čija organizacija nije utvrđena u skladu sa saveznim propisima (prilog broj 2). Za sprovođenje ove naredbe i kontrolu određena je JNA. U cilju realizacije ove naredbe JNA je podigla borbenu gotovost svojih jedinica u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, izvršila pregrupisavanje svojih jedinica i izvršila dopunsku mobilizaciju ljudstva u cilju slamanja suprostavljanja i spriječavanja izvršenja ove akcije. Veljko Kadijević u ime vrha JNA, početkom februara, "nakon izvršene procjene stanja u SFRJ" predlaže jasne i čvrste najave upotrebe sile od strane JNA i iznosi konstataciju da je JNA rješena i raspložena da ide na radikalniju opciju rješavanja problema, pa čak i mogućnost rušenja postojeće vlasti u Sloveniji i Hrvatskoj, za što ima uporište na osnovu zakona i člana 240. Ustava SFRJ. *"Insistiranje vojnog vrha JNA na političkom obračunu sa paravojnim formacijama u navedenom smislu je bila prevara i izdaja, JNA postaje sve veća i veća opasnost za Slovence, Hrvate, Bošnjake, Albance, Makedonce i Mađare i sve veći izvor zla koji će poprimiti dimenzije neslućenog genocida nad Hrvatima i Bošnjacima."* [120] Plan vojnog vrha bio je da osloncem na snage koje se zalažu za novu Jugoslaviju, u svim drugim dijelovima Jugoslavije, kombinacijom političkih i vojnih aktivnosti, demonstracijama i pobunama, sruši postojeća politička rukovodstva ili ih preokrenuti na drugu stranu.

U ove planirane aktivnosti pored JNA uključuju se sve savezne institucije i time obezbjeđuju "političko" pokriće Predsjedništvu SFRJ. Da bi se obezbjedilo političko "pokriće" planova JNA, Borisav Jović, bez saglasnosti ostalih članova Predsjedništva SFRJ, 6. marta 1991. godine, naređuje upotrebu jedinica JNA u Pakracu, a samo nekoliko dana kasnije, 9. marta 1991. godine, prilikom demonstracija opozicije u Beogradu, Borisav Jović, ponovo bez saglasnosti ostalih članova Predsjedništva SFRJ, izdaje naređenje Veljku Kadijeviću da izvede tenkovske jedinice na ulice Beograda.

120 Fikret Muslimović, nav. dj., str. 46.

Dana 12. marta 1991. godine, na komandnom mjestu Vrhovne komande OS SFRJ, održava se presudna sjednica Predsjedništva SFRJ. Veljko Kadijević u ime SSNO-a i Štaba Vrhovne komande podnosi prijedlog da Predsjedništvo SFRJ donese Odluku o uvođenju vanrednog stanja na cijeloj teritoriji SFRJ.[121] Pored navedenog prijedloga, on je iznio stav da OS SFRJ koje on predstavlja *"Ne prihvataju raspad Jugoslavije"*.

"Ocjena" Štaba Vrhovne komande OS SFRJ je bila da je već na teritoriji SFRJ izvršeno naoružavanje na nacionalnoj i partijskoj osnovi i da se već uveliko stvaraju republičke vojske i da su do krajnosti zategnute netrpeljivosti između pojedinih republika, što će neminovno dovesti do nacionalnih sukoba i građanskog rata u SFRJ. "Ocjena" Štaba Vrhovne komande OS SFRJ je bila da se hitno mora zavesti vanredno stanje na cijeloj teritoriji Jugoslavije, te da se moraju zaustaviti sve negativne pojave i tokovi koji vode raspadu SFRJ.

Prilikom iznošenja svojih "ocjena" stanja u SFRJ i ponuđenih prijedloga za rješavanje jugoslovenske krize, vrh JNA u ulozi Štaba

121 Predlog o uvođenju vanrednog stanja je sadržavao sledeće: 1.- Odmah doneti odluku o zavođenju vanrednog stanja na celoj teritoriji SFRJ i suspendovati sve normativne akte koji su u suprotnosti sa Ustavom SFRJ i saveznim zakonima; 2.-Doneti odluku o podizanju borbene gotovosti oružanih snaga, uključujući i mobilizaciju dijela jedinica do nivoa koji će, prema proceni Štaba Vrhovne komande, garantovati sprečavanje građanskog rata, uspešno suprostavljanje svakom pokušaju strane vojne intervencije i obezbeđenje uslova za miran, demokratski i na Ustavu SFRJ i zakonima zasnovan rasplet jugoslovenske krize, 3.- Hitno dovođenje narušenog sistema odbrane u ustavne okvire. Razoružanje i rasformiranje nelegalnih oružanih sastava u skladu sa naredbom Predsjedništva SFRJ od 9. januara; potpuno realizovanje stavova i odluka Predsjedništva SFRJ o rukovođenju terotorijalnom odbranom i stavljanju sistema vojne obaveze u nadležnost oružanih snaga; 4.- Hitno nastaviti političke pregovore o budućem uređenju SFRJ, a u republikama, čija se rukovodstva opredeljuju za otcepljenje, organizovati referendum, na kome će se svakom narodu pružiti mogućnost za neposredno i slobodno izjašnjavanje, bez ikakvog diktata i majorizacije; 5.- Sledeći volju naroda, iskazanu na referendumu, što pre, a najkasnije u roku šest mjeseci, doneti Ustav jugoslovenske države; organizovati višestranačke izbore i konstituisati nove organe vlast. Buduće jugoslovensko društvo izgrađivati kao parlamentarnu demokratiju višestranačkog tipa, bez nametanja bilo kakvih i bilo čijih ideoloških nadzora i monopola. (Borisav Jović, nav. dj., str. 287.).

Vrhovne komande OS SFRJ je očito zaboravio da nema zadatak da se miješa u politički život SFRJ i da utiče na donošenje političkih odluka o budućem političkom uređenju zemlje. Zadatak OS SFRJ je bio da sprovodi donešene odluke Predsjedništva SFRJ i da osigura mir i normalne uslove za njihovu realizaciju na cijeloj teritoriji SFRJ. Ponuđeni prijedlog Štaba Vrhovne komande OS SFRJ o uvođenju vanrednog stanja na teritoriji SFRJ, nije usvojen od članova Predsjedništva iz Hrvatske, Makedonije i Bosne i Hercegovine, a predstavnik Slovenije nije bio prisutan. Da bi navedeni prijedlog bio prihvaćen, bilo je potrebno obezbjediti bar pet glasova od ukupno osam glasova članova Predsjedništva SFRJ. Zbog neizglasavanja ponuđenog prijedloga, sjednica Predsjedništva SFRJ je bila prekinuta i nastavljana je 14. i 15. maja 1991. godine.

U prekidu sjednice Predsjedništva SFRJ, dana 13. marta 1991. godine, po nalogu Slobodana Miloševića i Borisava Jovića, a bez znanja predsjednika SIV-a Ante Markovića, general-armije Veljko Kadijević, sa vojnog aerodroma „Batajnica" kod Beograda, odlazi u Moskvu na tajni sastanak sa ministrom odbrane SSSR-a, maršalom Dimitrijem Jazovom, radi dobijanja podrške za izvršenje vojnog udara u SFRJ i obezbjeđenja zaštite SSSR-a u slučaju moguće vojne intervencije Zapada nakon izvršenog vojnog udara u SFRJ.[122] Nakon neuspješnog odlaska u Moskvu i nedobijanja podrške za izvršenje vojnog udara u SFRJ, general-armije Veljko Kadijević ipak Slobodanu Miloševiću i Borisavu Joviću predlaže da se ide na izvršenje vojnog udara u SFRJ.

14. marta 1991. godine, nastavljena je prekinuta sjednica Predsjedništva SFRJ. ŠVK OS SFRJ je u međuvremenu izvršio sitne promjene ranijeg prijedloga ali je suština ostala ista. Prijedlog ŠVK OS SFRJ, o uvođenju vanrednog stanja u SFRJ je većinom glasova, tri za i pet protiv, ponovno odbijen (predstavnik Kosova u Predsjedništvu SFRJ, Riza Sapundžiu je glasao protiv ponuđenog prijedloga).

122 O detaljima tajnog sastanka u Moskvi između generala Veljka Kadijevića i maršala Dimitria Jazova u beogradskom magazinu "PROFIL" br. 16., str. 105 - 114, od 1998. godine, pod naslovom **" RAT I MIR GENERALA VUKA OBRADOVIĆA"**, je detaljno govorio general Vuk Obradović, tadašnji šef kabineta saveznog sekretara za narodnu odbranu, generala Veljka Kadijevića, koji je zajedno sa njim putovao i prisustvovao navedenom sastanku.

Zahvaljujući principijelnosti člana Predsjedništva iz Bosne i Hercegovine, Bogića Bogićevića, koji nije glasao za ponuđeni prijedlog, zajedno sa članovima Predsjedništva iz Slovenije, Hrvatske, Makedonije i Kosova, izostala je politička podrška Predsjedništva SFRJ, vrhu JNA za izvršenje vojnog udara u Jugoslaviji. Glas Bogića Bogićevića je bio presudan u odlučivanju, čime je spriječio planove velikosrpskog pokreta i vrha JNA da izvrše vojni udar u Jugoslaviji.[123] Odmah nakon okončanja navedene sjednice Predsjedništva SFRJ, članovi Predsjedništva SFRJ iz Srbije: Borisav Jović, Jugoslav Kostić i član Predsjedništva iz Crne Gore Nenad Bućin, po direktivi Slobodana Miloševića, podnose svoje ostavke na mjesta u Predsjedništvu SFRJ, kao bi paralisali dalji rad Predsjedništva SFRJ i tako dali prostora JNA da izvrši planirani vojni udar u Jugoslaviji.

17. marta 1991. godine, Veljko Kadijević poziva Borisava Jovića i Slobodana Miloševića i iznosi plan o izvršenju vojnog udara u Jugoslaviji, sa detaljnim varijantama i etapama realizacije.[124] Pošto Jović i Milošević nisu prihvatili plan o vojnom udaru, jer bi njime Srbija više izgubila nego dobila, Jović se vraća na čelo Predsjedništva SFRJ. Skupština Srbije 20. marta 1991. godine, donosi odluku da se umjesto Rize Sapundžiu u Predsjedništvo SFRJ kao predstavnik Kosova, imenuje penzionisani zastavnik, Sejdo Bajramović.

Analizirajući navedene aktivnosti oko neostvarenog, od strane vrha JNA planiranog vojnog udara u SFRJ, penzionisani admiral-flote Branko Mamula u svojoj knjizi "SLUČAJ JUGOSLAVIJA" iznosi: *"Vojno rukovodstvo JNA snosi odgovornost što nije izvršilo državni udar. Umjesto toga, ono je dozvolilo da nacionalističke vođe i separatističko ponašanje dviju zapadnih republika gurnu JNA u ruke velikosrpskog nacionalizma, koji je Armiju beskrupulozno iskoristio u međunacionalnom ratu, i na kraju odbacio."*[125]

123 "Vojni udar je bio planiran i trebalo je da se dogodi 12. marta 1991. godine, neposredno pošto bi Predsjedništvo SFRJ prihvatilo zahtjev Generalštaba.", Bogić Bogićević, **RAT JE BIO PLANIRAN**, u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 31-32.

124 Borisav Jović, nav. dj., str. 306 - 310.

125 Branko Mamula, **SLUČAJ JUGOSLAVIJA** , CID, Podgorica 2000, str. 9.

Obzirom da kroz instituciju Predsjedništva SFRJ, nisu uspjeli legalno uvući JNA u funkciju aktivnog učesnika u rješavanju jugoslovenske krize, Veljko Kadijević, Borisav Jović, Slobodan Milošević i Blagoje Adžić, 5. aprila 1991. godine, planiraju naredne zajedničke aktivnosti o rješavanju stanja u SFRJ. Oni tada odlučuju da će se JNA ubuduće isključivo upotrebljavati u cilju zaštite "ugroženog" srpskog naroda. Borisav Jović, shodno postignutom dogovoru u svojoj knjizi kaže : *"JNA neće nikoga napadati, ali će braniti i sebe i srpski narod u Krajini".*[126]

Obzirom da još uvijek nisu realizarani zacrtani cilj velikosrpske politike, Velikosrpski pokret, 15. maja 1991. godine, pravi novu "krizu" Predsjedništva SFRJ, ne dozvolivši da predstavnik Hrvatske, Stjepan Mesić, postane predsjednik Predsjedništva SFRJ, iako je po poslovniku i pravilniku rada Predsjedništva SFRJ došao red na predstavnika Hrvatske. Ovim činom je bio produžen mandat Borisavu Joviću, do 30. juna 1991. godine, kada pod pritiskom međunarodne zajednice, Stjepan Mesić, postaje Predsjednik Predsjedništva SFRJ.

U svojoj knjizi "MOJE VIĐENJE RASPADA" Veljko Kadijević iznosi: ***"Zbog poznatog stanja u Predsjedništvu SFRJ u to vrijeme, posebno činjenice da su pojedini njegovi članovi aktivno radili na razbijanju Jugoslavije, Štab Vrhovne komande je morao imati i imao je dvojnu komunikaciju sa Predsjedništvom SFRJ. Dio prijedloga smo iznijeli pred cijelim Predsjedništvom, a dio samo pred onim njegovim članovima koji su radili za Jugoslaviju. To je bila izuzetno složena situacija za vojsku, ali drugog izbora nismo imali."***[127]

Ova izjava Veljka Kadijevića, objašnjava sve zakulisane radnje i planirane aktivnosti koje su pod izgovorom "očuvanja "Jugoslavije, izvodili Velikosrpski pokret i vrh JNA, a u medijima su konstantno napadali druge narode za rušenje Jugoslavije i sebe prikazivali za jedine branioce zajedničke države.

126 Borisav Jović, nav. dj., str. 317.

127 Veljko Kadijević, nav. dj., str. 12O.

"Kada je izvšeno poptuno srbiziranje bivše JNA i njeno pretvaranje u srpsku vojsku, moglo je započeti "kolo smrti" u svim bivšim republikama i pokrajinama u kojima su Srbi bili u manjini, a koji su bili projektovani da uđu u savez "srpskih" zemalja koji će se zvati Jugoslavijom". [128]

Nakon odluke skupštine Slovenije o proglašenju samostalnosti i nezavisne države i njenog izdvajanja iz SFRJ, 25. juna 1991. godine, otpočinje već dugo planirano oružano razbijanje SFRJ od strane JNA. Ovo je samo bio povod za početak aktivnog vojnog angažovanja i učešća JNA, do tada zajedničke oružane sile na cjelokupnom prostoru SFRJ u cilju stvaranja nove Jugoslavije, tj. „Velike Srbije". Ovim oružanim akcijama je otpočeo kratkotrajni "rat "između TO Slovenije i JNA, koji je trajao od 26. juna do 7. jula 1991. godine, kada je potpisivanjem Brionske deklaracije o prekidu oružanih operacija i završen.

Iako je Brionskom deklaracijom bilo dogovoreno da se odluka Slovenije o izdvajanju iz SFRJ odloži za tri mjeseca i da se na granicama Slovenije uspostavi granični režim SFRJ, a što je potvrdilo i Predsjedništvo SFRJ svojom odlukom od 12. jula 1991. godine. Štab vrhovne komande OS SFRJ u dogovoru sa Velikosrpskim pokretom, predlaže, a Predsjedništvo SFRJ 18. jula 1991. godine, donosi Odluku da se sve jedinice JNA predislociraju iz Slovenije na prostore Srbije i Bosne i Hercegovine. [129] (prilog broj 3). Ovim jednostranim činom JNA se je jasno deklarisala da se više ne bori za jedinstvenu i cjelovitu Jugoslaviju i da prelazi na drugu, već planiranu varijantu, a to je posjedanje zamišljenih granica „Velike Srbije".

---

128 Omer Ibrahimagić, **BOSNA I BOŠNJACI - DRŽAVA I NAROD KOJI SU TREBALI NESTATI**, str. 204.

129 Na 127 sjednici Predsjedništva SFRJ, održanoj 18. jula 1991. godine, donešena je Odluka o premještanju jedinica JNA sa teritorije Republike Slovenije u druge dijelove SFRJ. Odluku je potpisao Stipe Mesić, predsjednik Predsjedništva SFRJ. Tačkom 1. navedene odluke je precizirano: "Komande, jedinice i ustanove JNA prestaće da stacioniraju na teritoriji Republike Slovenije do definitivnog dogovora o budućnosti Jugoslavije. Lični sastav i svu pokretnu imovinu 31. korpusa predislocirati na prostor Republike Srbije, a 14. korpusa na prostor BiH. Premještanje izvršiti u roku od tri mjeseca od donošenja ove odluke"...itd. (Stipe Mesić, nav. dj., str. 123.)

Analizom događaja kratkotrajnog "rata" u Sloveniji, nameće se jasan zaključak, da JNA u Sloveniji nije bila vojnički poražena, niti je borbeno djelovala onako kako je sa svojim mogućnostima i raspoloživim sredstvima mogla djelovati. To nam govori da joj nije ni bio cilj da zadrži Sloveniju u sastavu SFRJ, čime je JNA pokazala svoje prave ciljeve i namjere. Odluku o predislociranju JNA je realizovala planski i sistematično. Poslednje jedinice JNA su se povukle iz Slovenije tek 25. oktobra 1991. godine, nakon što je JNA dislocirala iz Slovenije, skoro svo raspoloživo naoružanje, tehniku i svu pokretnu imovinu kojom je raspolagala u Sloveniji, a nepokretnu imovinu je devastirala i uništila.

Vidjevši za koje će se ciljeve u narednom periodu boriti i zalagati, nju napušta najveći dio oficirskog kadra drugih nacionalnosti i ona sve više postaje jednonacionalna srpsko-crnogorska armija. Zadovoljan ishodom situacije u Sloveniji, Veljko Kadijević, na sastanku sa Miloševićem i Jovićem, dana 30. jula 1991. godine, predlaže da se: ***"JNA transformiše u vojsku onih koji žele da ostanu u Jugoslaviji, a najmanje je: Srbija, srpski narod plus Crna Gora. Na ovim principima se povlači na teritorije i menja rukovodstva."***[130]

Transformacija JNA u srpsku vojsku

130 Borisav Jović, nav. dj., str. 367.

Nakon Odluke Sabora Hrvatske od 25. juna 1991. godine, o proglašenju samostalne i nezavisne Hrvatske, JNA paralelno sa događajima u Sloveniji, pregrupisavanjem svojih jedinica otpočinje sa otvorenim vojnim aktivnostima u Hrvatskoj. Za razliku od upotrebe u Sloveniji, gdje faktički nije borbeno niti djelovala, JNA u ratu na prostorima Hrvatske je izvodila snažne taktičke i operativne akcije u cilju slamanja otpora hrvatskog naroda i okupacije teritorije Hrvatske. Posebno je bilo izraženo njeno borbeno djelovanje u Pakracu, Glini, Iločkom mostu, Petrinji...itd. Tokom borbenih dejstava JNA je koristila jake mješovite snage kopnene vojske uz snažnu podršku zračnih i pomorskih snaga.

Pored izvođenja ofanzivnih borbenih operacija na teritoriji Hrvatske, JNA je uz primjenu metoda specijalnog rata, kroz psihološko-propagandne aktivnosti i uspostavom svoje okupacione vlasti na privremeno zaposjednutim teritorijama, uz pomoć lokalnog srpskog stanovništva, vršila nezapamćen teror nad civilnim stanovništvom i planski uništavala materijalna i druga bogatstva Hrvatske.

Embargo na isporuku oružja Jugoslaviji, koji je Vijeće sigurnosti UN-a svojom rezolucijom 713 od 25. septembra 1991. godine, nametnuo Jugoslaviji, nije mnogo pogodio JNA i srpske paravojne formacije u Hrvatskoj. JNA je imala dobre zalihe oružja i vrlo razvijenu vojnu industriju, te je tokom 1990. i 1991. godine, bila dobro naoružala Srbe u Hrvatskoj, a to je isto učinila i u Bosni i Hercegovini. I pored znatne tehničke i vojne nadmoći koje je imala u Hrvatskoj, moralno-političko i psihološko stanje pripadnika snaga JNA, koje su učestvovale u operacijama u Hrvatskoj je bilo na vrlo niskom nivou.

Nadmoć u tehnici koju su imali, oni su koristili da sa distance, koristeći isključivo artiljeriju i tenkove, razaraju i uništavaju gradove i naseljena mjesta (primjeri Dubrovnika, Zadra, Vukovara...). ***"Obzirom na količinu naoružanja i tehnike sa kojom je raspolagala, JNA je u Hrvatskoj imala relativno slabe uspjehe, upravo zbog slabog moralno-političkog stanja i nejasnih ciljeva, zbog čega se bore u Hrvatskoj."***[131]

131 Isto , str. 45.

Zbog nejasnih ciljeva borbe, u jesen 1991. godine, dolazi do masovnog dezertiranja pripadnika dobrovoljačkih i paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore. Uvidjevši da nisu u stanju slomiti otpor hrvatskog naroda, te zauzeti planiranu teritoriju Hrvatske i posjesti liniju zamišljene „Velike Srbije", Velikosrpski pokret, preko nelegalnog "krnjeg" Predsjedništva SFRJ, 9. novembra 1991. godine, pozivaju mirovne snage UN-a, da posreduju između zaraćenih strana i da formiranjem "zaštitnih zona" (protected areas), zaštite srpski narod u Hrvatskoj.[132]

Rat u Hrvatskoj, je završen potpisivanjem primirja i obustavom oružanih sukoba, u Sarajevu 2. januara 1992. godine. Primirje su uz prisustvo Sajrusa Vensa (Cyrus Vance), potpisali: ispred Hrvatske - ministar odbrane Gojko Šušak a ispred JNA - general Andrija Rašeta. Nakon potpisanog primirja, 1/4 teritorije Hrvatske je i dalje ostala pod kontrolom JNA i pobunjenih Srba iz Hrvatske. Rezolucijom 727 Vijeća sigurnosti UN-a od 8. januara 1992. godine, jedinice UN-a pod nazivom UNPROFOR, 14. januara 1992. godine, posjedaju "zaštitne zone" (protected areas) u Hrvatskoj, u cilju očuvanja postignutog mira i bezbjednosti. Zaštitne zone grafički su prikazane na šemi broj 4.

Nakon sramnog povlačenja iz Slovenije i neostvarenih vojnih ciljeva u Hrvatskoj, jer JNA nije uspjela da posjedne i zadrži zamišljene granice „Velike Srbije", na liniji Karlobag - Karlovac - Virovitica, te nakon povlačenja JNA na granice Srbije i Bosne i Hercegovine, savezni sekretar za narodnu odbranu i načelnik Štaba Vrhovne komande OS SFRJ, general armije Veljko Kadijević se 6. januara 1992. godine, povlači sa svih dužnosti "zbog lošeg zdravstvenog stanja."[133]

132 Zahtjev za pozivanje mirovnih snaga UN-a, je poslat rumunskom ambasadoru pri UN-u, koji je ujedno bio i predsjednik Savjeta bezbjednosti UN-a. (Borisav Jović, nav. dj., str. 409.)

133 "Odbačen od armijskih starješina, ismijan i omalovažen u Predsjedništvu SFRJ i među republičklim vođama, general Kadijević nije više imao nikakvih uvjeta da komanduje Armijom, a ona se brzo kretala svom raspadu - formiranju nacionalnih vojski." (Branko Mamula, nav.dj., str. 223.)

Šema br. 4

ZAŠTITNE ZONE UN-a

- **ISTOČNA SLAVONIJA:**
  Obuhvata teritoriju od 2153 m² sa općinama: Beli Manastir,Istočni dijelovi Osjeka, Vukovar i sela na istoku Vinkovaca. Struktura stanovništva: Hrvata 49%, Srba 30,5% i ostalih 21,5%.

- **ZAPADNA SLAVONIJA:**
  Obuhvata teritoriju od 2112 m2 sa općinama Grubišno Polje, Pakrac, Daruvar, zapadni dijelovi Nove Gradiške i istočni dijelovi Novske. Struktura stanovništva: Hrvata 43,3%, Srba 35,4% i ostalih 21,3%.

- **KRAJINA:**
  Obuhvata tentonju od 8262 m² sa općinama: Kostajnica, Petrinja, Dvor na Uni, Glina, Vrgin Most, Vojnić, Slunj, Titova Korenica, Donji Lapac, Gračac, Obrovac, Benkovac i Knin. Struktura stanovništva: Hrvata 28 %, Srba 66,7 % i ostalih 5,3 %.

Ukupna površina sve tri zone obuhvata teritoriju od 12.554 m². Struktura stanovništva: Hrvata 38,2 %, Srba 48,2 % i ostalih 13,6 %.

U periodu od 1988. do 1992. godine, i pored niza reorganizacija i preformacija, vojni vrh JNA predvođen Veljkom Kadijevićem, umjesto vođenja isključivo vojne politike za što je JNA i bila namjenjena, u tjesnoj saradnji sa Velikosrpskim pokretom, je učestvovao u kreiranju i vođenju otvorene velikosrpske osvajačke politike, oružano se suprostavljajući uvođenju demokratskih i višepartijskih procesa u SFRJ.

Tokom 1988. i 1989. godine, vrh JNA se formalno zalagao i borio za očuvanje SFRJ u postojećim granicama, ali kada su početkom 1991. godine, pod uticajem velikosrpske politike "uvidjeli" da to neće biti u stanju realizovati, po nalogu Velikosrpskog pokreta, tokom 1991. godine, vrše ideološku i vojnu transformaciju JNA u srpsko-crnogorsku vojsku i kroz upotrebu oružane sile pokušavaju uspostaviti zapadne granice „Velike Srbije".

"Kada su iz JNA otišli Slovenci, Hrvati, Muslimani i ostali - Armija je zaista postala velikosrpska. Ono što je ostalo od te vojske u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj više nije imalo nikakve veze sa JNA, njenim političkim i opšte jugoslovenskim nacionalnim bićem i ulogom." [134]

Neostvarivši svoje zacrtane ciljeve u Hrvatskoj, transformisana JNA u srpsko-crnogorsku vojsku, težište svojih planova i aktivnosti, prebacuje na prostore Bosne i Hercegovine, gdje kombinacijom specijalnog rata i psihološko-propagandnim aktivnostima vrši pripremanje a zatim na brutalan i svirep način postaje instrument i glavni nosilac agresije na suverenu, nezavisnu i međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu.

134 Intervju Branka Mamule, **Slobodna Bosna**, broj 186 od 8. juna 2000, str. 25.

DRUGI DIO

PRIPREME JNA ZA AGRESIJU NA BOSNU I HERCEGOVINU

1. SPECIJALNI RAT JNA U PERIODU PRIPREME ZA AGRESIJU NA BOSNU I HERCEGOVINU

U povjesti ratova, rijetki su bili primjeri vođenja osvajačkih i napadačkih ratova unutar jedne zajedničke i suverene državne zajednice protiv nekih od članica te zajednice. To se nažalost dogodilo u SFRJ, gdje je JNA kao zajednička oružana sila svih naroda i narodnosti SFRJ, u ime dvije federalne jedinice (Srbije i Crne Gore), želeći ostvariti velikosrpske ideje, bila instrument agresije na tri druge federalne jedinice (Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu).

Prilikom planiranja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, velikosrpski ideolozi su JNA dali precizne zadatke i ciljeve koje ona treba realizovati u samoj pripremi za agresiju. Jedan od osnovnih zadataka JNA u pripremi i izvođenju agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, je bio raznovrsna primjena svih vidova, metoda i oblika specijalnog rata.

Cilj svakog specijalnog rata je podsticanje i izazivanje političkih, ekonomskih, vojnih, nacionalnih, etničkih, socijalnih i drugih poteškoća i kriza, kako bi se određena zemlja ili neki pokret destabilizovali i time doveli u zavisan položaj. U svakom savremenom ratu, specijalnim ratom kao uvodnim dijelom naredne oružane agresije, postiže se početna prednost za oružano odmjeravanje snaga. Raznovrsnim vidovima, metodama i oblicima specijalnog rata, oformljuje se svijest o opravdanosti buduće oružane aktivnosti i stvara se socijalno-psihološka klima podrške javnog mnijenja, koja je neminovna za uspjeh zacrtanih ciljeva agresije na neku zemlju.

"Specijalni rat je oblik agresije koji obuhvaća raznovrsne destruktivne aktivnosti agresivnih sila u ideološkom, političkom, psihološko - propagandnom, ekonomskom, vojnom, znanstvenom, tehničko - tehnološkom, kulturnom i drugim područjima društvenog života." 135

135 .: **STRATEGIJA ORUŽANE BORBE**, str. 18.

Specijalnim ratom kao posebnim oblikom ispoljavanja politike sile u međunarodnim odnosima, se načelno određuju oni ciljevi koje je nemoguće postići uobičajenim diplomatskim i političkim aktivnostima. Specijalni rat predstavlja mračnu stranu politike i produženje politike drugim sredstvima, među kojima se ne isključuje ni nasilje kao sredstvo ostvarenja postavljenih strategijskih ciljeva.

Specijalni rat se definiše kao: ***"skup organizovanih i koordiniranih političkih, ekonomskih, psihološko-propagandnih, obavještajno-subverzivnih mjera i postupaka, koje jedna ili više država preduzimaju protiv druge države ili grupe država, radi nametanja hegemonije, mješanja u postojeće političke, ekonomske i društvene odnose radi ostvarivanja određenih ciljeva i interesa."*** [136] Shodno navedenoj definiciji, specijalni rat prestavlja sveobuhvatan sistem različitih vidova, oblika, metoda i sredstava ideološke indoktrinacije, psihološko-propagandnog djelovanja i pritisaka, obavještajno–subverzivnog djelovanja, ekonomskih, naučno–tehničkih i drugih vrsta pritisaka, nasilja i djelovanja na pojedine države, koji se sprovodi planski i kontinuirano.

Osnovni politički, ekonomski i vojni ciljevi specijalnog rata se sprovode kombinovano i neprekidno dok se nenaoružanim sredstvima u datoj zemlji ne sruši postojeći ustavni i državni poredak i struktura koja je na vlasti, ili dok se ne naruši suverenitet i teritorijalni integritet te države. [137] Ukoliko se specijalnim ratom ne postignu zacrtani ciljevi, onda se njegova primjena koristi u funkciji pripreme za izvođenje oružane agresije, kao i za održavanje stanja postignutog agresijom.

U cilju ostvarivanja dugoročnih globalnih ciljeva, planiraju se i izvode više različitih i međusobno povezanih bližih ciljeva specijalnog rata, koji se međusobno koordiniraju, usmjeravaju, nadopunjuju i postepeno realizuju unutar države protiv koje su usmjereni. Najčešće postavljani ciljevi specijalnog rata su:

---

136 .·. **VOJNA ENCIKLOPEDIJA**, II izdanje, tom IX, VIZ, Beograd 1975, str. 7.

137 Miraš Stožinić, **SAVREMENI ASPEKTI SPECIJALNOG RATA**, IPOS, Beograd 1983, str. 28.

- ugrožavanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta, rušenje legalnih organa vlasti i društvenog uređenja u datoj državi nenaoružanim sredstvima i metodama;
- raznim političkim, propagandnim i drugim sredstvima obmanuti i prevariti potencijalnog protivnika i odvratiti mu pažnju od planirane agresije;
- obmanjivanje međunarodne javnosti o stvarnim ciljevima agresije u cilju smanjenja uticaja i pomoći međunarodne javnosti državi na koju se planira izvršiti agresija;
- raznim diplomatskim, političkim i drugim sredstvima, koristeći se lažima i iluzijama, vršiti indoktrinaciju i obmanjivanje vlastitog naroda i stanovništva u ispravnost vođenja agresorskog rata i istovremeno kod njega razvijati strah i mržnju prema drugom narodu i državi;
- planskom propagandom vršiti dezavuisanje države i naroda na koje se sprema agresija i obmanama razjedinjavati i polarizovati stanovništvo te države;
- raznim vidovima zastrašivanja i pritisaka, stanovništvo države na koju se planira agresija dovesti u stanje konfuznosti i pometnje, pokušati ga odvratiti od pružanja otpora i dovesti ga u suprostavljenost sa njegovim legalnim organima vlasti;
- planskim aktivnostima vršiti ometanje rada i sprječavanje funkcionisanja legalnih organa vlasti, oružanih snaga, organa unutrašnje sigurnosti, društvenih organizacija i institucija, privrednih i drugih subjekata društva za uspješnu odbranu od planirane agresije;
- na razne načine onemogućavati i neutralizirati oružane snage i druge segmente odbrane u efikasnoj upotrebi i korišćenju vojnih potencijala i drugih resursa za odbranu od agresije;
- kvalitetna priprema i uspješno izvršenje agresije na određenu zemlju;
- efikasno održavanje okupirane teritorije i vlasti na toj teritoriji ...itd.[138]

138 Isto, str. 28.

Specijalni rat se provodi u svim oblastima života i rada neke državne i društvene zajednice. On se izvodi pod uslovima stroge konspirativne sinhronizacije diplomatskih, političkih, obavještajnih, psihološko-propagandnih, terorističkih, ekonomskih, kulturnih, informativnih i drugih subverzivnih aktivnosti.

Zavisno od postavljenih ciljeva specijalnog rata dugoročno i suptilno se planiraju i sprovode odgovarajuće metode i oblici primjene specijalnog rata. Najčešći oblici specijalnog rata koji su do sada primjenjivani u praksi su:

- politički, ekonomski i razni vidovi vojnih pritisaka, kojima se destabilizuje međunarodnoi ugled i položaj, ustavni poredak, odbrambeni sistemi i ekonomska moć države protiv koje se sprovodi;
- psihološko–propagandna aktivnost usmjerena na izazivanju unutrašnjih kriznih situacija u državi, a posebno u međusobnim odnosima između institucija vlasti i građana, odnosima između pojedinih naroda u toj državi, odnosi između različitih religija i različitih političkih stranaka te države;
- obavještajno–subverzivne aktivnosti usmjerene na prikupljanju najvažnijih podataka o državi na koju se usmjerava specijalni rat;
- izazivanje i plansko podsticanje i usmjeravanja netrpeljivosti i mržnje između građana različitih nacionalnosti i vjerskih opredjeljenja te države;
- Informativne, kulturne, ekonomske, privredne i druge vrste blokada;
- raznovrsni ideološki uticaji u cilju narušavanja dotadašnjih dogovorenih i usaglašenih standarda u oblasti politike, nauke, kulture, obrazovanja i drugih vidova zajedničkog udruživanja i organizovanja naroda jedne države;
- organizovanje i plansko izvođenje diverzantsko–terorističkih aktivnosti u cilju izazivanja i produbljivanja unutrašnjih kriza i nestabilnosti u državi;
- stvaranje paradržavnih tvorevina unutar te države u cilju njenog razbijanja ili narušavanja njenog teritorijalnog integriteta;

- plansko izazivanje nereda, demonstracija, protesta i pobuna protiv legalnih organa vlasti i organizovanje gerilskih djelovanja protiv te države;
- izazivanje kriznih situacija, paralisanje rada vlade i organizovanje državnog udara, radi nasilne smjene legalnih organa vlasti u toj državi;
- raseljavanje, progon i uništavanje istorijskih, vjerskih i drugih civilizacijskih tragova postojanja nekog naroda na teritoriji te države...itd. [139]

Oblici i metode ispoljavanja specijalnog rata u cjelini su izmješani sa oblicima i metodama međunarodne saradnje i razmjene i u principu su teže prepoznatljivi ukoliko su efikasnije ukorporirani u njih. Teško je povući granicu između "normalne" međunarodne saradnje i razmjene i organizovanih neprijateljskih aktivnosti koje se izvode u okviru specijalnog rata.

U sklopu sveobuhvatnog sistema specijalnog rata pored strategijskih ciljeva, metoda i oblika izvođenja, određuju se odgovarajući organi za planiranje i snage za realizaciju specijalnog rata. Politički i vojni organi i službe države koja organizuje specijalni rat, kao glavni planeri i koordinatori specijalnog rata, daju precizne zadatke pojedinim snagama koje one trebaju realizovati. Osnovne snage i nosioce realizacije specijalnog rata načelno sačinjavaju:

1. obavještajne službe, kao najznačajniji segment planiranja, organizovanja i realizacije specijalnog rata;
2. određene legalne vladine i nevladine institucije i organizacije;
3. specijalne jedinice vojske i policije;
4. snage unutrašnjeg neprijatelja napadnute zemlje;
5. snage političke emigracije u inostranstvu....itd. [140]

139 Isto, str. 30 - 38.

140 Isto, str. 29.

Prije otpočinjanja oružane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, na osnovu velikosrpske ideologije i globalne politike srpskog nacionalizma i ekspanzionizma, u najvišim političkim i vojnim krugovima Srbije i Crne Gore, su donešeni strateški ciljevi za izvođenje specijalnog rata na cjelokupnoj teritoriji Jugoslavije. Pažljivo su odabrani oblici i metode izvođenja i precizirane su snage za realizaciju pojedinih etapa specijalnog rata po pojedinim republikama. U sklopu opštih ciljeva specijalnog rata protiv republika SFRJ, velikosrpski ideolozi i političari su posebnu pažnju posvetili realizaciji specijalnog rata na teritoriji Bosne i Hercegovine. Glavni ciljevi specijalnog rata protiv Bosne i Hercegovine su bili:

- obavještajno-subverzivnim, psihološko-propagandnim i raznim diverzantsko- terorističkim aktivnostima pripremiti uslove za izvršenje agresije, okupaciju teritorije Bosne i Hercegovine i priključivanje iste nekoj novoj Jugoslaviji;
- kombinacijom spektra diplomatskih, političkih, informativnih, kulturnih, ekonomskih i drugih aktivnosti i sredstava, stvoriti uslove za političko i biološko uništenje bošnjačkog naroda i uništavanje istorijskih, kulturnih, vjerskih i drugih tragova njegovog postojanja na ovim prostorima;
- u saradnji sa kolaboracionističkim snagama u Bosni i Hercegovini, kroz obavještajnu aktivnost, psihološko-propagandnu djelatnost, organizovanjem mitinga i demonstracija, stvaranjem paradržavnih organa i institucija i raznovrsnim oblicima kriminalnih radnji, postojeće rukovodstvo javno i politički diskreditovati i onemogućavati rad legalnih organa vlasti u BiH;
- kolaboracionističke snage ideološki usmjeriti, politički organizovati, vojno opremiti i naoružati i pripremiti za predstojeću agresiju;
- velikosrpskom ideologijom i propagandom vršiti indoktrinaciju srpskog naroda u BiH uvjeravajući ga u ispravnost vođenja agresorskog rata i isti motivisati za narednu agresiju;
- psihološko–propagandnim aktivnostima i demonstracijom vojne sile, vršiti pritisak i zastrašivanje nesrpskog stanovništva Bosne i Hercegovine, dovoditi ga u stanje zbunjenosti i odvratiti ga od samorganizovanja i pružanja otpora planiranoj agresiji;

- perfidnom aktivnošću vršiti obmanjivanje međunarodne javnosti o stvarnim ciljevima agresije i na taj način spriječiti njen uticaj i učešće u pomoći Bosni i Hercegovini; .
- sračunatim isticanjem pozitivne uloge JNA u očuvanju Jugoslavije i njenom višenacionalnom strukturom, kod stanovništva Bosne i Hercegovine stvoriti simpatije i podršku za njene aktivnosti transformacije i pregupisavanja na bosansko hercegovačkoj teritoriji;
- oduzimanjem naoružanja Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine onemogućiti i onesposobiti stanovništvo bošnjačke i hrvatske nacionalnosti da se naoruža i odupre planiranoj agresiji... itd.

Za nosioce planiranja, organizovanja i izvođenja specijalnog rata protiv Bosne i Hercegovine su određeni: Obavještajna i Kontraobavještajna služba Generalštaba JNA; Služba državne bezbjednosti Srbije i Crne Gore; pobornici velikosrpske politike u Saveznom SUP-u SFRJ i SUP-ovima Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine; razni organi i službe legalnih vladinih i nevladinih organizacija i institucija u Srbiji i Crnoj Gori; kolaboracionističke snage u Bosni i Hercegovini i snage neprijateljske emigracije u inostranstvu.

Specijalnim ratom u pripremi agresije na Bosnu i Hercegovinu, srpsko-crnogorski agresor je psihološko-propagandu aktivnost, kao najširi oblik specijalnog rata, metodama ideološke i političke indoktrinacije i manipulacije, planski i koordinirano, usmjerio na sve oblasti društvenog života u Bosni i Hercegovini – ideološku i političku sferu, ekonomski i privredni sistem, međunacionalne i međureligijske odnose, oblast kulture i obrazovanja, informativni sistem...itd. Psihološko-propagandnim aktivnostima na bazi ideološke, političke i nacionalističke platforme, nastojao je stvoriti opštu psihozu straha, nesigurnosti i nezadovoljstva stanovništva Bosne i Hercegovine. Raznim pritiscima i dezavuisanjem cjelokupnog stanovništva, podsticao je ekcesne situacije, izazivao je međunacionalne konfrontacije i konflikte između pojedinih religijskih zajednica, te stvoriti opštu klimu međusobnog nepovjerenja i sumnje u sistem i osnovne vrijednosti bosanskohercegovačkog društva.

Cilj psihološko–propagandnih aktivnosti putem masovnih sredstava komuniciranja (novine, časopisi, razna štampa i publikacije, radio i televizijska mreža, filmska udruženja i društva... itd), je bio usmjeren na narodne mase u cilju podsticaja na promjene postojećih stavova, mišljenja, osjećanja, raspoloženja i ponašanja stanovništva Bosne i Hercegovine. U sklopu informativno- propagandne aktivnosti agresor je metodama psihološko-propagandnog djelovanja, nastojao usmjeravati svijest bošnjačkog i hrvatskog stanovništva, sa ciljem da izazove njihovo nepovjerenje u postojeći sistem vrijednosti i time oslabi njihovu motivisanost, podstiče malodušnost i doprinese moralnom slomu pojedinaca i cijelih etničkih grupa kao uvodu u oružanu agresiju.

Propaganda,[141] je bila tijesno povezana sa činom velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu. Srpska politička propaganda je pripremala i izvela velikosrspku agresiju na Bosnu i Hercegovinu i pratila je agresiju sve dok je ona na ovim prostorima trajala. Svjedoci smo da je i nakon završetka velikosrpske agresije na Bosnu I Hercegovinu, propaganda još uvijek prisutna na našim prostorima, sa ciljem minimiziranja i osporavanja počinjenih ratnih zločina u BiH.

U centru Vojne bezbjednosti JNA u Beogradu, sačinjena je strategija specijalnog rata prema Bosni i Hercegovini. Stručnom i pravovremenom primjenom svih raspoloživih oblika, metoda i sredstava specijalnog rata, JNA je krajem 80-tih i početkom 90-tih godina, preko svojih organa i službi, a prvenstveno preko kontraobavještajne službe i vojnoobavještajne službe, u svim oblastima života i rada u Bosni i Hercegovini, krenula sa psihološko-propagandnim aktivnostima na pripremi predstojeće agresije. Vješto koristeći objektivne teškoće sa kojim se Bosna i Hercegovina tada suočavala, kontraobavještajna služba JNA, u tijesnoj saradnji sa službom državne bezbjednosti Srbije, putem svoje agenturne mreže je pratila, planirala i izvodila najveći dio specijalnog rata prema Bosni i Hercegovini.

---

141 "Propaganda je naučna disciplina koja se služi dostignućima mnogih nauka: sociologije, psihologije, politikologije, neurologije, komunikologije, etnologije, teologije itd..." (Muhamed Nuhić, **AGRESIJA I PROPAGANDA**, tribina br. 24., Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo 1995, str. 4.)

Strategija agresije na Bosnu i Hercegovinu je imala za cilj da se specijalnim ratom i psihološko-propagandnim djelovanjem motiviše srpski narod za agresiju i zločin, a paralelno sa tim stvori konfuziju kod drugih naroda u Bosni i Hercegovini (Bošnjaka i Hrvata) i pripremi teren za oružanu agresiju na Bosnu i Hercegovinu. ***"Psihološko-propagandni udar na Bosnu i Hercegovinu pripreman je, kao što je poznato, dugo i temeljito, sa snažnim materijalno-tehničkim i kadrovskim pokrićem i u okviru već razrađene u svijest velikog dijela Srba instalirane logike: "Svi Srbi u jednoj državi."***[142]

Psihološko-propagandnim djelovanjem svih navedenih struktura, JNA je imala za cilj da izvrši maksimalnu indoktrinaciju srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini i njegovu pravovremenu i kvalitetnu pripremu za uključivanje u narednu planiranu agresiju.

"Indoktrinacija srpskog stanovništva nacionalističkom idejom o "Velikoj Srbiji", vršena je na raznovrsne načine i različitim sredstvima, ali je osnovno polazište, u suštini, bilo, "Načertanije" Ilije Garašanina." [143] Ista ideja je ponovno aktuelizirana pojavom „PLAVE KNJIGE",[144] Memorandumom SANU i dolaskom Slobodana Miloševića na čelo političkog vrha Srbije.

Velikosrpska politička propaganda preko KOS-a JNA, je krenula u stvaranja "svijesti o ugroženosti" bosanskih Srba i njihove "podređenosti" u Bosni i Hercegovini.

Cilj je bio jasan, oni su htjeli da u srpskim masama stvore osjećaj "opasnosti" od drugih naroda u Bosni i Hercegovini i nemoći da se sami zaštite od te "ugroženosti" ukoliko svi Srbi ne budu živjeli u jednoj cjelovitoj državi. Reafirmacijom svijesti o historijskoj ulozi pravoslavlja, kod bosanskih Srba se razvija antagonizam prema drugim narodima i vjerama.

142 Isto, str. 16.

143 Nedžad Ugljen, **ULOGA KOS-A U AGRESIJI NA R BIH**, Vijeće Kongresa bosanskomuslimanskih intelektualaca, Sarajevo 1994, str. 3.

144 Najdan Pašić, Radoslav Ratković i Balša Špadijer, **PLAVA KNJIGA**, Beograd 1977.

"Genocidi nad Bošnjacima nisu nužna posljedica određenih povjesnih socijalno-kulturnih uvjeta, nego su prevashodno rezultat jedne antiislamske politike, kojoj je pravoslavlje dalo osoben ton i smisao." [145]

Srpski nacionalisti sračunato i planski eksploatišu "kontrarevolucionarne" događaje na Kosovu početkom 80-tih godina, kao potvrdu svojim tezama o navodnoj ugroženosti Srba i genocidu koji se vrši nad srpskim stanovništvom kroz vjekove. Propagandnim djelovanjem kroz neprijateljske istupe i komentare u TV emisijama i člancima u raznim novinama, oživljavanjem i stalnim isticanjem "kosovskog mita", kod bosanskih Srba se želio postići strah od islama. *"Aktiviranjem "kosovskog mita" i njegovim operacionaliziranjem u razornom ratu protiv Bosne, srpski napadači (Srbija i Crna Gora), uz pomoć pobunjenih bosanskih Srba instruiranim od vlade u Beogradu, pokušali su alhemijskom nacionalnom propagandom na svome duhovnom planu izliječiti vlastiti kancerogeni kompleks manje vrijednosti verom, kako kažu, za "pestogodišnje ropstvo Turcima."* [146]

Metodama psihološko-propagandnog djelovanja koje je KOS JNA usavršio do perfekcije, velikosrpski ideolozi su uspjeli u vrlo kratkom roku izvršiti indoktrinaciju i obmanu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini da je "ugrožen" od drugih naroda, i da se mora oružano braniti za svoj opstanak na ovim prostorima. *"Na lovorikama nacionalnog ekskluziviteta, srpski demagozi i nacionalni ideolozi uvjek su znali da apeluju na instikte mase i da ovu pridobiju za svoje ciljeve."* [147]

Izvođenjem specijalnih psihološko-propagandnih aktivnosti KOS JNA, je želio dezorganizovati i onemogućiti normalno funkcionisanje legalnih organa vlasti i drugih zajedničkih institucija u Bosni i Hercegovini i organizovanje istih za pružanje otpora planiranoj agresiji. Raznim metodama specijalnog rata KOS JNA je

---

145 Fuad Saltaga, **DA LI JE GENOCID SUDBINA BOŠNJAKA?** , SALFU, Sarajevo 1996, str. 12.

146 Filip J. Koen (Philip J. Cohen), **SRPSKI TAJNI RAT - PROPAGANDA I MANIPULACIJA HISTORIJOM**, Ljiljan, Sarajevo 1996, str. 273.

147 Fuad Saltaga, nav. dj., str. 248.

kod bošnjačkog i hrvatskog stanovništva u Bosni i Hercegovini želio stvoriti osjećaj beznadežnosti i straha za budućnost, slomiti mu želju i volju za pružanjem otpora, te ga prisiliti da prihvati rješenja koja nameće JNA.

Tokom ratova u Sloveniji i Hrvatskoj, najviši vrh JNA je aktivno radio na pripremi agresije na Bosnu i Hercegovinu. U toj živoj aktivnosti dat je poseban zadatak Upravi bezbjednosti SSNO-a da preko svojih organa a prvenstveno preko KOS-a, intenzivira svoje aktivnosti na stvaranju preduslova za velikosrpsku agresiju i da na sve načine onemogući republičke organe vlasti i druge faktore koji bi mogli organizovati i pružiti otpor provođenju velikosrpskog koncepta.

KOS JNA[148] je prije samog čina oružane agresije aktivno radio na obavještajnoj pripremi terena u Bosni i Hercegovini i vrbovanju novih kadrova uz raznovrsne metode subverzivnog i propagandnog dejlovanja. Preko svojih ubačenih i vrbovanih ljudi, KOS je vršio intenzivnu destrukciju funkcionisanja vlasti i donošenju odluka u najvišim tijelima, organima i institucijama Republike Bosne i Hercegovine.

Na osnovu dobro organizovanog i efikasnog obavještajnog rada KOS-a, vrh JNA i rukovodstvo SDS-a u BiH, su bili u situaciji da znaju sve namjere i planove državnih organa u Bosni i Hercegovini i da na osnovu njih preduzimaju odgovarajuće kontramjere. To se posebno jasno uočavalo prilikom donošenja zakonskih i drugih važnijih odluka od interesa za Bosnu i Hercegovinu, jer su predstavnici SDS-a u republičkim organima Bosne i Hercegovine već imali gotova rješenja na ponuđene prijedloge.

148 **Kontraobavještajna služba JNA** (KOS JNA), jedna od segmenata vojne bezbjednosti JNA, i jedna od nosilaca specijalnog rata u BiH. Osnove za njen rad i funkcionisanje je postavio general Nikola Ljubičić dok je bio na najvišim dužnostima u JNA. Nakon odlaska u mirovinu, vršio je uticaj na službu preko ljudi koje je instalirao u njen vrh. Tokom 80-tih godina, na čelu vojne bezbjednosti JNA su bili generali: Jere Grubišić (1980. - 1986.); Ilija Čeranić (1986. - 1989.); Marko Negovanović (1989. - 1991.); Aleksandar Vasiljević (1991. - 1992.) i Nedeljko Bošković (1992. - 1993.)...itd.

"KOS se bio infiltrirao i u najviše organe Bosne i Hercegovine. Njegovi izravni saradnici su bili članovi Predsjedništva Bosne i Hercegovine: Nikola Koljević i Biljana Plavšić." [149]

Sve svoje obavještajne i subverzivne aktvnosti KOS JNA je ralizovao u tijesnoj saradnji sa pripadnicima SDS-a. *"Obavještajni rad, od mjesnih zajednica do najviših državnih organa i institucija, odvijao se je uz pomoć i veoma značajnu uvezanost sa SDS-om."* [150]

Pored zajedničkog obavještajnog rada na pripremi agresije na Bosnu i Hercegovinu, pripadnici KOS-a JNA i SDS-a su, takođe, zajednički radili na podjeli naoružanja srpskom stanovništvu u Bosni i Hercegovini, kojeg su tokom 1990. i 1991. godine, dobro naoružali i pripremili za agresiju. KOS JNA je zajedno sa SDS-om organizovao i martovske barikade u Sarajevu. *"Štab iz kojeg se rukovodilo akcijom "barikada", bio je smješten u zgradi hotela "Holiday Inn", a neposredni organizator i koordinator bio je visoki oficir KOS-a."* [151]

Poseban zadatak u sklopu priprema za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, KOS JNA je imao u onemogućavanju rada i funkcionisanja organa unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine. *"S ciljem ovladavanja MUP-om Republike Bosne i Hercegovine ili njegovim neutralisanjem kao značajnog odbrambenog faktora u Republici Bosni i Hercegovini, od oktobra 1991. godine, pa do januara*

149 Nedžad Ugljen, nav. dj., str. 12.; **Biljana Plavšić**, rođena 7. jula 1930. godine u Tuzli. Od 18. novembra 1990. do aprila 1992. godine, bila član Predsjedništva BiH. Bila jedan od vodećih članova SDS-a od osnivanja te stranke. Od 28. februara do 12. maja 1992. godine, član Predsjedništva Srpske Republike u BiH. Od 12. maja 1992. godine, član tročlanog Predsjedništva Srpske Republike u BiH. Uz Radovana Karadžića i Momčila Krajišnika član Vrhovne komande oružanih snaga Srpske Republike u BiH. Tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, podigao optužnicu br. IT-00-40-I od 7. 04. 2000. godine, za genocid, zločine protiv čovječnosti, kršenje zakona i običaja rata i teške povrede Ženevskih konvencija. Dobrovoljno se predala Međunarodnom sudu u Hagu 10. januara 2001. godine. 2. oktobra 2002. godine, izjasnila se krivom po jednoj tački optužnice koja je teretila za progone na rasnoj, vjerskoj ili političkoj osnovi, kao zločin protiv čovječnosti. 27. februara 2003. godine, osuđena na 11. (jedanaest) godina zatvora. Kaznu izdržava u zatvoru u Švedskoj.

150 Isto, str. 6.

151 Isto, str. 7.

1992. godine, u MUP-u Republike Bosne i Hercegovine, je boravila i ekspertna grupa tadašnjeg SSUP-a, sastavljena od inspektora SDB i SJB SSUP-a, uočljivo je bilo da je uloga inspektora SDB SSUP-a prije svega bila obavještajnog karaktera, odnodno, njihov osnovni zadatak je bio prikupljanje podataka o radu SDB MUP-a Republike Bosne i Hercegovine, o kadrovskoj i materijalnoj opremljenosti i osposobljenosti ove službe, planovima odbrane ...itd." [152]

U sklopu pripreme agresije na Bosnu i Hercegovinu, vrh JNA, preko KOS -a i drugih segmenata i dijelova JNA, poseban značaj je dao destrukciji i uništenju ekonomskih i industrijskih kapaciteta za odbranu. Veliki dio ovih kapaciteta[153] je početkom 1992. godine, planski preseljen u Srbiju i Crnu Goru, a oni kapaciteti koji su se nalazili na teritorijama sa većinskim srpskim stanovništvom su ostavljeni i istim je bila promijenjena namjena. Pred sam čin agresije na Bosnu i Hercegovinu, u specijalni rat pored KOS-a, se uključuju i druge institucije JNA kao što su: Vojno obavještajna služba (VOS JNA), specijalne, izviđačke i diverzantske jedinice JNA...itd.

"U drugoj polovini marta 1992. godine, po instrukcijama II (obavještajne) Uprave GŠ JNA, organizovan je finalni dogovor u OB ŠC Pančevo, za obavještajce iz sarajevskog, banjalučkog, tuzlanskog, bihaćkog i kninskog korpusa, koji su bili u sastavu Druge vojne oblasti." [154] To je bila finalna instrukcija i obuka za vođenje obavještajnih aktivnosti i budućih zadataka i ciljeva ove specijalnosti u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. U cilju realizacije ove aktivnosti, na nivou svih korpusa JNA, formirane su specijalne grupe obavještajnih oficira, čiji je zadatak bio da u sadejstvu sa novinarima - aktivistima SDS-a i pripadnicima KOS-a JNA, svakodnevno lansiraju propagandne sadržaje u cilju motivisanja srpskog stanovništva za agresiju i zločin.

152 Isto, str. 10.

153 Od značajnih vojnih kapaciteta treba istaći slijedeće: "Remontni zavod" Hadžići; "Orao" Rajlovac; "Rudi Čajavec" Banja Luka; "Pretis" Sarajevo; "Bratstvo" Novi Travnik; "Igman" Konjic; "Famos" Sarajevo; "Zrak" Sarajevo; "Soko" Mostar; "Slavko Rodić" Bugojno... itd.

154 Nedžad Ugljen, nav. dj., str. 7.

Vodeća javna glasila Srbije, koja su se nesmetano distribuirala u Bosni i Hercegovini ("Politika", "Ekspres politika", "NIN", "Duga".. itd.), u dužem vremenskom periodu svakodnevno su isticala pojavu islamskog fundamentalizma i ustaštva u Bosni i Hercegovini. Njihovo djelovanje ostvarivalo se po jedinstavnom konceptu i sinhronizovalo se sa masovnim pokretima JNA po teritoriji Bosne i Hercegovine. Živjeći i radeći u teškim uslovima nametnute informativne blokade, obzirom da su jedinice JNA već 1991. godine, okupirale veliki broj radio-relejnih stanica u Bosni i Hercegovini, stanovništvu je trebalo dugo vremena, da shvati sve lažne propagandne poruke iz Beograda, jer je iste bilo veoma teško osporavati. Lažnom propagandom, velikosrpski ciljevi u Bosni i Hercegovini su dugo bili prikriveni i tek sa otvorenom agresijom na Bosnu i Hercegovinu na vidjelo su izašle prave namjere i ciljevi JNA. Tvorci globalne velikosrpske propagande su uspjeli na prostorima Bosne i Hercegovine, po već utvrđenoj i u praksi provjerenoj metodologiji razvijanja straha od navodnog islamskog fundamenalizma, da izvrše nacionalno "okupljanje" i homogenizaciju srpskih masa. *"Proizvodnja straha - to je suština prevarantske tehnike srpskog neonacizma."* [155]

Velikosrpske informacije putem medija i vojne i civilna štampe, imale su za cilj dezinformaciju srpskih masa. Njihov cilj nije bila promjena stanja na bolje, već osporavanje svih mogućih oblika zajedničkog života u Bosni i Hercegovini. *"Srpski neonacizam sebe prikriva: njegov brutalni terorizam maskira se u patriotske fraze, patetično i s ganućem prikazuju svoja zlodjela kao čin nacionalne uzvišenosti i historijske odbrane vlastitog nacionalnog opstanka."*[156]

Otvorena velikosrpska komunikacijska agresija na Bosnu i Hercegovinu, koja je prethodila oružanoj agresiji, nije vođena stihijno, već uz prethodne temeljite pripreme i plansku sinhroniziranu razradu i učešće svih srpskih političkih subjekata. Na osnovu vješto stvorene klime nepovjerenja u javnosti se tendencionalno lansiraju laži o navodnoj želji bošnjačkog naroda i njegovog rukovodstva za uspostavom islamske republike u Bosni i Hercegovini, u kojoj neće

155 Esad Zgodić, **GRAĐANSKA BOSNA**, Ritam, Tuzla 1996, str. 124.

156 Isto, str. 105.

biti mjesta za druge narode osim muslimanskog. *"KOS operativno pokriva sve te radnje i istovremeno i javnost i MUP bombarduju informacijama o masovnom naoružavanju i švercu oružja od strane Muslimana i Hrvata. SDS nigdje ne spominju. Naprotiv, na sva zvona spominju i hvale njihov odnos prema JNA, odziv na mobilizaciju i slanje dobrovoljaca u Hrvatsku."* [157]

Glorifikacijom stavova JNA o njenoj navodnoj mirovnoj ulozi u Bosni i Hercegovini, velikom dijelu bosanskog stanovništva JNA propaganda je ulila lažnu nadu, da se JNA zalaže za mir i sigurnost, čime je, prividno, stvorena masovna emocionalna tenzija da se JNA zaista bori za pravu stvar. Suštinu svojih političkih i vojnih ciljeva u Bosni i Hercegovini, JNA nije dugo skrivala. Uz veliki publicitet u srbijanskim javnim glasilima, početkom 1992. godine, bile su plasirane izjave pojedinih visokih oficira JNA, koje su neposredno potvrđivale da je radikalni hegemonizam i vojno zauzimanje Bosne i Hercegovine, osnovna orijentacija političkog i vojnog programa JNA.

Velikosrpski metodološki sistem falsifikovanja historijskih dokaza i činjenica nije se mogao niti zamisliti bez aktivnog učešća JNA u mnogim sferama nauke i kulture. Značajna je bila uloga geodetske uprave JNA u prekrajanju i srbizaciji ranijih bošnjačkih naseljenih mjesta i sela, prilikom izrade novih izdanja vojnih geografskih karata. Očigledan primjer ove smišljene aktivnosti JNA je bila i studija "GLASINAC", u kojoj su vojni kartografi JNA po direktivi KOS-a JNA, najveći dio autentičnih bošnjačkih toponima i naziva, krivotvorili, izostavljali ili pogrešno ucrtavali a na njihova mjesta upisivali neke srpske toponime i nazive, sa ciljem da negiraju i ospore historijska postojanja bošnjačkih naselja na širem rejonu planine Romanije i prostora Glasinca. [158]

Da bi mogao uspješno i nesmetano izvoditi psihološko-propagandna djelovanja na prostoru Bosne i Hercegovine, KOS JNA u sadejstvu sa već formiranim paravojnim formacijama SDS-a, tokom

157 Munir Alibabić - Munja, **BOSNA U KANDŽAMA KOS-a**, Behar, Sarajevo 1996, str. 40.

158 Ibrahim Pašić, **TOPONIMSKA SRBIZACIJA GLASINCA**, GŠ ARBiH, Sarajevo 1996, str. 9 - 38.

1991. i početkom 1992. godine, vrši nasilno zauzimanje i posjedanje velikog broja RTV predajnika i radio stanica. [159] Napadi i zauzimanje emisionih sistema RTV Sarajevo i PTT BiH, od strane JNA i SDS-a, su planski realizovani sa ciljem obezbjeđenja praćenja programa RTV Srbije, u funkciji njene huškačke politike i dezavuisanja narodnih masa u Bosni i Hercegovini i neslaganja sa programskom politikom RTV Sarajevo, koja je do tada vršila objektivno informisanje stanovništva o svim događajima i razobličavala namjere i ciljeve agresora.

"Okupacijom mnogih, zaposjedanjem i preusmjeravanjem na RTV Beograd, RTV releja i repetitora RTV Sarajevo, završava se faza psihološko - propagandnog udara na Bosnu i Hercegovinu, koja je predhodila neposrednoj vojnoj agresiji." [160]

Posljednju svoju akciju metodama specijalnog rata, pred oružanu agresiju na Bosnu i Hercegovinu, KOS JNA je pokušao realizovati 5. aprila 1992. godine, kada je preko svojih aktivista i članova KOS-a, želio iskoristiti spontano okupljanje više hiljada građana ispred zgrade Skupštine Bosne i Hercegovine u Sarajevu.

Tom prilikom agenti KOS-a ubačeni u narodne mase su tražili ostavke svih republičkih funkcionera Bosne i Hercegovine (pošto su svi srpski predstavnici u republičkim organima već dali svoje ostavke i otišli na Pale) i formiranje nove vlade koja bi trebala da preuzme vlast u Bosni i Hercegovini.

---

159 Već 1. jula 1991. godine, uzurpiran je drugi kanal RTV Sarajevo i sa njega se u noćnim satima emitovao isključivo program RTV Srbije; 1. avgusta 1991. godine, od strane paravojnih snaga SDS-a i JNA je okupiran predajnik "Kozara" i sa njega se je emitovao program RTV Srbije; 28. oktobra 1991. godine, okupirana je RS "Plješevica", a 10. aprila sa nje je udaljena ekipa RTV Sarajevo; 3. februara 1992. godine, paravojne snage SDS-a i JNA uzurpiraju objekat PTT veza "Becelj-Ciganište" kod Doboja; 12. aprila 1992. godine, snage JNA okupiraju predajnik "Majevica" i sa nje emituju program RTV Srbije; 25. aprila 1992. godine, JNA zauzima objekat PTT i RTV Sarajevo "Trebević"; 28. aprila 1992. godine, JNA zauzima RS "Velež"; 29. aprila 1992. godine paravojne snage SDS-a zauzimaju RS "Trovrh"- Goražde; 1. maja, 1992. godine, JNA zauzima predajnik "Vlašić". U nemogućnosti da zauzme RS "Hum" Sarajevo, JNA dana 10. aprila 1992. godine, sa lokacije Vraca granatira "Hum", a u maju vrši avio napad na njega. (Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Republici Bosni i Hercegovini, Sarajevo, **Bilten broj 2.**, februar 1993, str. 31 - 34.); Bećir Macić, nav. dj., str. 177 - 185

160 Muhamed Nuhić, nav. dj., str. 15.

Obzirom da im nije pošlo za rukom da sruše legalno izabrane organe vlasti u Bosni i Hercegovini, dan kasnije, 6. aprila 1992. godine, nakon što je Evropska zajednica priznala suverenitet i nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine, jedinice JNA, kolaboracionističke snage SDS-a i srbijanske paravojne formacije (predvođene oficirima JNA), otpočinju sa oružanim aktivnostima, u cilju realizacije zacrtanih planova agresije, koje nisu mogli da realizuju specijalnim ratom. U toku 6. aprila 1992. godine, jedinice JNA zauzimaju aerodrom Sarajevo i u sadejstvu sa paravojnim jedinicama SDS-a, napadaju i zauzimaju Centar za obrazovanje kadrova MUP-a na Vracama.[161] Sa već utvrđenih artiljerijskih položaja oko grada Sarajeva, otpočinju sa granatiranjem grada i njegovog stanovništva.

Metodama specijalnog rata u pripremi agresije na Bosnu i Hercegovinu, KOS JNA i druge specijalne jedinice JNA su dale veliki doprinos u stvaranju marionetskih režima na teritoriji Bosne i Hercegovine. Pripadnici KOS-a JNA su aktivno radili na distribuciji i podjeli naoružanja i obuci srpskog naroda u novoformiranim srpskim autonomnim oblastima i "srpskim opštinama", koje su postale jezgra za formiranje paravojnih formacija SDS-a i Vojske Srpske Republike u Bosni i Hercegovini.

161 "Obavještajnim aktivnostima u pripremama napada na Sarajevo, konkretno na Centar za obrazovanje kadrova MUP-a na Vracama, rukovodio je pukovnik Milisav Petrović." (Nedžad Ugljen, nav, dj., str. 9.)

2. OPERATIVNO - STRATEGIJSKI RASPORED JNA NA PROSTORU BOSNE I HERCEGOVINE PRED AGRESIJU

Pripreme JNA za agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu su tekle paralelno sa događajima i aktivnostima JNA u Sloveniji i Hrvatskoj. Pošto su izgubljena oba rata, JNA pod izgovorom povlačenja i predislokacije jedinica i komandi JNA iz Slovenije i Hrvatske, tokom 1991. godine, vrši njihov planski operativno-strategijski raspored na teritoriji Bosne i Hercegovine. ***"U cilju ostvarenja te zamisli izvršena je "tiha" okupacija Bosne i Hercegovine, prebacivanjem iz Slovenije i Hrvatske na njenu teritoriju ogromne ratne mašinerije, kojom su opservirane i zaposjednute sve strateške tačke na putnim pravcima u Bosni i Hercegovini, kao i važni opštinski centri."*** [162]

Imajući u vidu "gorka" iskustva koja je JNA doživjela u Sloveniji i Hrvatskoj, vrh JNA je sa posebnom pažnjom i detaljno planirao operativno-strategijski raspored JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine. Tokom 1991. godine, za vrijeme sukoba sa Hrvatskom vojskom, JNA je već koristila teritoriju Bosne i Hercegovine kao osnovicu za izvođenje borbenih operacija na teritoriji Hrvatske.

"Pod izgovorom ugroženosti aerodroma u Mostaru, jedinice Užičkog i Podgoričkog korpusa JNA, popunjene velikim brojem rezervista iz Srbije i Crne Gore, 20. septembra 1991. godine, upale su u Bosnu i Hercegovinu, zaposjele istočnu i srednju Hercegovinu..., Navedene jedinice JNA i srpske "dobrovoljačke snage" 12. oktobra 1991. godine, razrušile su i sravnile selo Ravno u općini Trebinje sa desetak okolnih sela, protjerali oko hiljadu, a prema nekim podacima ubili 180 Hrvata." [163]

---

162 Suad Arnautović, **KAKO SE BRANILA BOSNA**, Promocult, Sarajevo 1997, str. 3.

163 Smail Čekić, nav. dj., str. 153.

Nakon dolaska navedenih jedinica JNA na prostore istočne Hercegovine, u Nevesinju, Gacku, Bileći, Trebinju i drugim mjestima istočne Hercegovine, dolazi do paljenja i demoliranja radnji bošnjačkog stanovništva, likvidaciji viđenijih Bošnjaka i nasilnom protjerivanju Bošnjaka sa tih prostora.

U decembru 1991. godine, jedinice 12. (Novosadskog) korpusa JNA, pod izgovorom izvođenja vježbi u širem rejonu Bosanskog Broda, ulaze u Bosanski Brod i posjedaju položaje oko srpskih sela u cilju njihove "zaštite". Takođe, krajem 1991. godine, u širem rejonu Bijeljine dolazi do stacioniranja jedinica Novosadskog korpusa, odakle se vrše ofanzivna borbena dejstva ka Hrvatskoj. U širem rejonu Zvornika dolazi do stacioniranja manjih jedinica 37. (Užičkog) korpusa JNA, a u širem rejonu Višegrada dolazi do stacioniranja više jedinica Užičkog korpusa. Sve navedene aktivnosti jedinica i komandi JNA su izvođene pod izgovorom izvođenja već planirane obuke i vježbovnih aktivnosti, čime je JNA htjela da prikrije i zamaskira stvarni razlog stacioniranja svojih komandi i jedinica na teritoriji Bosne i Hercegovine. Imajući u vidu već locirane jedinice JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine, lako je zaključiti da je ovim rasporedom JNA posjela najveći dio teritorije Bosne i Hercegovine i da se je otvoreno spremala i pregrupisavala za naredna borbena dejstva u cilju zadržavanja teritorije Bosne i Hercegovine u sastavu nove Jugoslavije.

Teritorija Bosne i Hercegovine je bila osnovni čvor i oslonac svakog strateškog vojnog planiranja odbrane Jugoslavije još od njenog nastanka 1918. godine. *"U strategiji odbrane Jugoslavije položene između dva bloka, Bosna je činila dubinu odbrane od sovjetsko-mađarske grupacije na sjeveru i pomorsko-vazdušno-desantne grupacije NATO u Italiji i Sredozemlju. Bosna se posmatrala kao bastion cijelokupne odbrane zemlje."* [164] Na toj vojnoj predpostavci bazirala se i vojna strategija i svi državni vojni planovi OS SFRJ.

Značaj geostrategijskog položaja Bosne i Hercegovine, je imao centralno mjesto u izradi strategijskih planova i operacija vrha JNA, zbog čega krajem 1991. i početkom 1992. godine, JNA vrši plansko pregrupisavanje svojih komandi i jedinica na prostoru BiH.

164 Branko Mamula, nav. dj., str. 295.

Razmještajem snaga i sredstava i posjedanjem ključnih objekata, JNA je po nalogu Velikosrpskog pokreta, željela po svaku cijenu zadržati teritoriju Bosne i Hercegovine u sastavu neke nove Jugoslavije. Predislociranje komandi i jedinica JNA iz Slovenije i Hrvatske na prostore Bosne i Hercegovine grafički je prikazano na šemi broj 5.

Tajni planovi o upotrebi JNA na prostoru Bosne i Hercegovine, nisu bili poznati, niti dostupni čak i većem broju visokih oficira čina generala. U njihovoj izradi i operacionalizaciji su učestvovali isključivo "provjereni" visoki oficiri JNA, koji su se na osnovu svog političkog opredjeljenja i nacionalnosti već ranije deklarisali za stvaranje nove vojske i njene buduće uloge u riješavanju krize u Jugoslaviji. Tajni vojni planovi, među kojima je bio i plan ***"RAM"***,[165] zbog svog stepena povjerljivosti i tajnosti, a nosili su najveću oznaku povjerljivosti "državna tajna", nikada nisu u cjelini "spuštani" niti na nivo vojnih oblasti a kamoli na nivo operativnih i taktičkih nosioca.

Tajni vojni plan "RAM", prvi put je javno spomenut 1991. godine, u beogradskom časopisu "Vreme", kao strategijski plan JNA o "uramljivanju" svih teritorija na kojima žive Srbi u jednu zajedničku državu "Veliku Srbiju". Njegova operacionalizacija je otpočela planom „BEDEM" u Sloveniji 1991. godine, nastavljena je u Hrvatskoj iste godine, a trebalo se okončati na teritoriji Bosne i Hercegovine, munjevitom agresijom i okupacijom Bosne i Hercegovine od strane JNA. Plan "RAM", se je zbog ukazanih potreba, vremenom nadopunjavao dodatnim planovima "DRINA", "TEPIH", "KAMELEON"...itd.

Operacionalizacija plana "RAM" na prostoru Bosne i Hercegovine je predviđala više etapa. Osnovni cilj i zadatak prve etape plana "RAM" je bio organizovanje i plansko naoružavanje srpskog naroda u Bosni i Hercegovini za "odbranu", i ova etapa je po ocjeni vojnog vrha JNA tokom 1991. i početkom 1992. godine, bila vrlo uspješno realizovana.

165 **Tajni vojni plan "RAM",** koji je iz najviših vojnih vrhova iscurio septembra 1991. godine, u osnovi je, udruženim snagama JNA i oružanih srpskih formacija i grupa iz Srbije, Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, uz neposrednu pomoć "jugoslovenske" diplomatije i propagandne mašinerije, predviđao uspostavljanje i zaposjedanje granica "Velike Srbije" u "kojoj bi svi Srbi, sa svojim teritorijama živjeli u istoj državi." (Smail Čekić, nav. dj., str. 29.).

Šema br. 5

PREDISLOCIRANJE JNA IZ SLOVENIJE I HRVATSKE NA PROSTORE BOSNE I HERCEGOVINE

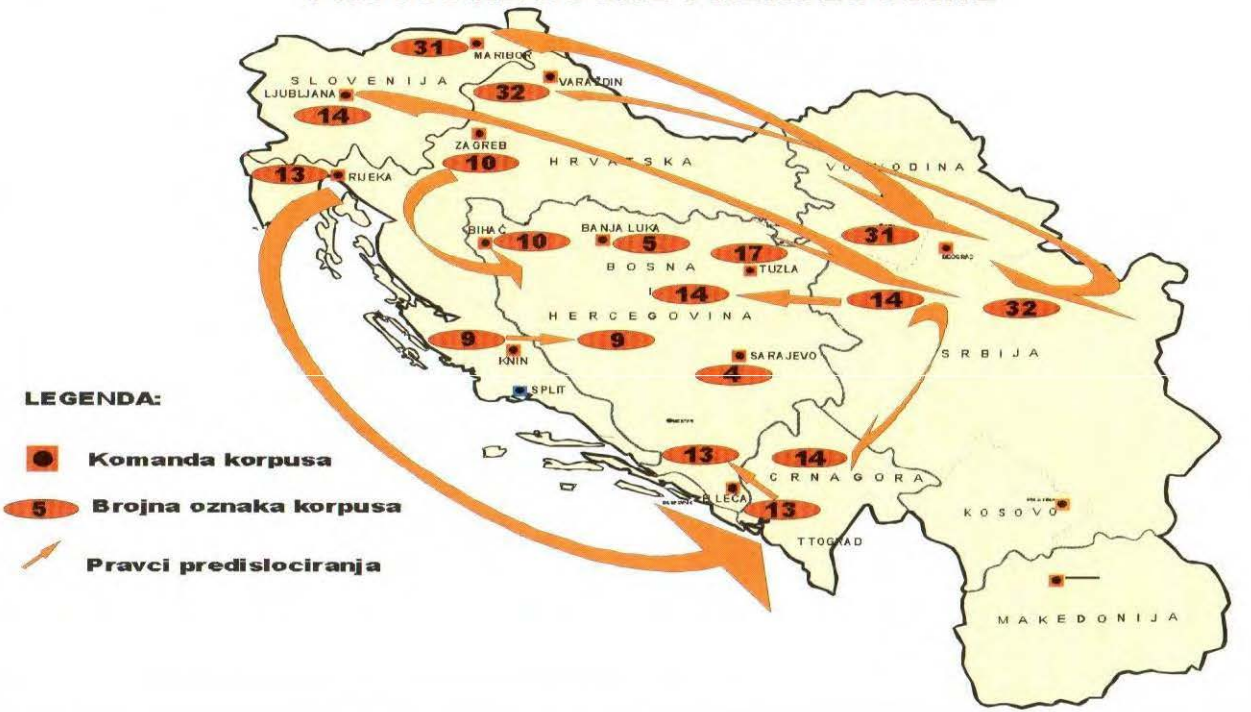

U drugoj etapi, je bilo planirano izazivanje incidenata i sukoba od strane kolaboracionističkih snaga u BiH, nakon čega bi na scenu stupile jedinice JNA u funkciji "zaštite" srpskog naroda, a za njima bi nastupile već dobro naoružane i opremljene paravojne formacije iz Srbije i Crne Gore ("Arkanovci", "Beli orlovi", "Šešeljevci" i drugi) koje bi na svirep način „etnički očistili" te prostore od nesrpskog stanovništva. Ove planirane i koordinirane zajedničke akcije su već pokazali "dobre "rezultate u ratu u Hrvatskoj, i po istom scenariju su se trebale organizovati i na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Treća etapa plana "RAM", je predviđala pregrupisavanje jedinica i komandi JNA sa cjelokupne teritorije SFRJ i njihovo plansko raspoređivanje na teritoriji Bosne i Hercegovine u cilju izvršenja oružane agresije. Četvrta etapa plana „RAM" je predviđala oružano osvajanje i okupaciju teritorija Bosne i Hercegovine i njeno zadržavanje u sastavu nove Jugoslavije, tj. „Velike Srbije".

Krajem 1991. godine, i početkom 1992. godine, nakon planskog operativno-strategijakog rasporeda JNA, od ukupno 17 korpusa koliko ih je tada JNA imala na prostorima SFRJ, na teritoriju Bosne i Hercegovine se raspoređuju i stacioniraju jedinice 9 korpusa JNA, što je u tom trenutku bila najveća koncentracija vojne sile na jednoj teritoriji u svijetu. [166]

Paralelno sa pregrupisavanjem komandi i jedinica KoV JNA, odvijalo se i premještanje i predislociranje komandi, vazduhoplovnih jedinica i borbene tehnike Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane JNA (RV i PVO). Krajem ljeta 1991. godine, iz Pule se na aerodrom Dubrave kod Tuzle, premješta kompletan lšp (lovački školski puk) sa pitomcima Vazduhoplovne Vojne Akademije (VVA); Iz Divulja kod Splita na aerodrom Ortiješ kod Mostara, se dislocira komanda 97. abr (avijacijska brigada) sa jedinicama: 784. pphe (protivpodmornička helikopterska eskadrila) i 790. trhe (transportna helikopterska eskadrila).

166 "Prebacivanjem vazduhoplovnih, oklopno - mehanizovanih, pješadijskih i artiljerijskih jedinica iz Slovenije i Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu (pet armijskih korpusa i dva vazduhoplovna) na tom malom prostoru stvorena je velika koncentracija vojnih snaga". (Mehmedalija Bojić, **JNA JE RADILA NA RUŠENJU R BIH**, u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 81).

Već ranije iz sastava ove brigade je prebačena 240. lbae (lovačko bombarderska avijacijska eskadrila) na istu lokaciju; Iz Cerklja u Sloveniji na aerodrom Željava kod Bihaća se privremeno dislocira eskadrila borbenih aviona, koja se kasnije prebacuje na aerodrom Mahovljani kod Banja Luke; Komanda raketnog puka sa jedinicama i sredstvima iz Slovenije se premješta na aerodrom Ortiješ i heliodrom Jasenice kod Mostara; Komanda 5. VaK-a (vazduhoplovnog korpusa) iz Zagreba se premješta u Bihać; Iz Zagreba u Banja Luku se premještaju radarski i raketni sistemi namjenjeni za odbranu grada Zagreba; Iz Zadra u Rajlovac kod Sarajeva se premještaju dijelovi ssrp PVO (srednji samohodni raketni puk protivvazdušne odbrane)...itd. Grafički prikaz predislociranja komandi, jedinica, sredstava i borbene tehnike RV i PVO je prikazan na šemi broj 6.

Jedinice JNA su ovim pregrupisavanjem posjele i kontrolisale sve glavne operativno-strategijske pravce koji su iz Srbije i Crne Gore vodili u Bosnu i Hercegovinu. Takođe, su kontrolisale i prelaze na rijekama Drini i Savi, i okupirale su sedam od deset radio-relejnih čvorišta u Bosni i Hercegovini i na taj način izvršile tihu okupaciju Bosne i Hercegovine.

Prije predislokacije komandi i jedinica JNA iz Slovenije i Hrvatske, na teritoriji Bosne i Hercegovine, u sastavu 1. vojne oblasti sa sjedištem u Beogradu, bile su locirane slijedeće komande i jedinice JNA: 4. korpus JNA sa sjedištem u Sarajevu, 5. korpus JNA sa sjedištem u Banja Luci i 17. korpus JNA sa sjedištem u Tuzli.

- **U zoni odgovornosti 4. korpusa JNA bile su locirane slijedeće komande i jedinice JNA:**
  - Komanda 4. korpusa sa pristapskim jedinicama u kasarni "Bistrik" , Sarajevo ;
  - 288. bVP (bataljon vojne policije) u kasarni "Viktor Bubanj", Sarajevo;
  - 49. mtbr (motorizovana brigada) u kasarni "Slaviša Vajner-Čiča", Lukavica, Sarajevo;
  - 346. lap PVO (laki ariljerijski puk protivvazdušne odbrane), 4. bv (bataljon veze) i djelovi 49. mtbr (tenkovski i pozadinski bataljon), u kasarni "Slobodan Princip-Seljo", Lukavica, Sarajevo;

Šema br. 6

PREDISLOCIRANJE KOMANDI I JEDINICA RV i PVO JNA NA TERITORIJE BiH, SRBIJE I CRNE GORE

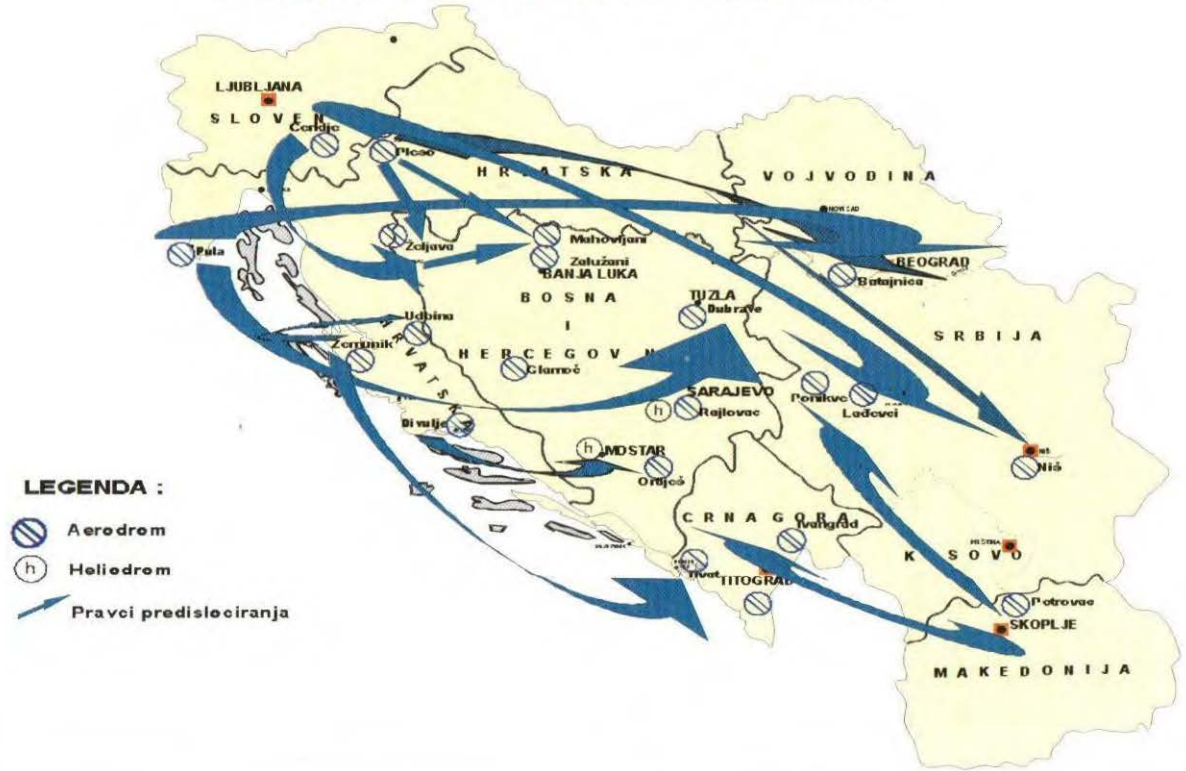

- 10. mtbr (motorizovana brigada) u Mostaru;
- 216. bbr (brdska brigada) u Han Pijesku;
- 4. map (mješoviti artiljerijski puk) u Kiseljaku;
- 4. mpoap (mješoviti protivoklopni artiljeijski puk) i 76. mtp (motorizovani puk) 1. VO u Visokom;
- 4. inž.p (inžinjerijski puk) u Koranu;
- 4. atb (auto bataljon) u Lukavici;
- 4. Snb (sanitetski bataljon) u Palama i Koranu;
- 6. ppbr (proleterska pješadijska brigada) u Doboju;
- 120. lpbr (laka pješadijska brigada) u Zenici... itd.

► **U zoni odgovornosti 5. korpusa JNA bile su locirane slijedeće komande i jedinice JNA:**

- Komanda 5. korpusa sa prištapskim jedinicama, 16. mtbr (motorizovana brigada), 5. map (mješoviti artiljerijski puk), 5. okp (oklopni puk), 5. mpoap (mješoviti protivoklopni artiljerijski puk), 5. lap PVO (laki artiljerijski puk protivvazdušne odbrane), 5. inž.puk (inžinjerijski puk), 5. bVP (bataljon vojne policije), 5. bv (bataljon veze), 5. atb (automobilski bataljon), 5. Snb (sanitetski bataljon), Komanda 10. partd (partizanska divizija) i 13. partbr/10. partd (partizanska brigada iz partizanske divizije), u kasarni "Kozara" u Banja Luci,
- 343. mtbr (motorizovana brigada), 6. partbr i 11. partbr/ 10. partd u Prijedoru;
- Komanda 30. partd u Mrkonjić Gradu... itd.

► **U zoni odgovornosti 17. korpusa JNA bile su locirane slijedeće komande i jedinice JNA:**

- Komanda 17. korpusa sa prištapskim jedinicama, 92. mtbr, 17. lap PVO, 17. bVP, 17. bv, 17. Snb, 17. atb i 17. inž.b (inžinjerijski bataljon) u kasarni "Husinska buna", Tuzla;
- 395. mtbr i 22. partbr/ 38. partd u kasarni "Veljko Lukić-Kurjak", Brčko;
- Komanda 38. partd i 17. pontb u kasarni „Fadil Jahić-Španac", Bijeljina;

- 6. mtbr, 17. map, 17. mpoap, komanda 11. partd i 19. partbr /11. partd u kasarni „4. Juli", Doboj; (juna 1991., u Doboj dolazi 222. marbr iz Mostara)
- 327. mtbr, 454. mpoap i 18. partbr/11. partd u kasarni "Zdravko Čelar", Derventa.
- 670. pontb (pontonirski bataljon) u Bosanskom Brodu... itd."

Pored navedenih korpusa JNA, na teritoriji BiH su bile stacionirane i neke od jedinica na direktnoj vezi SSNO-a, 1.VO i VPO Split:

- 240. ssrp PVO (KUB) (srednji samohodni raketni puk protivvazdušne odbrane) i dva bataljona iz sastava 398. brv (brigada veze iz Beograda) SSNO-a, u Lukavici, Sarajevo; CVŠ KoV-a (Centar vojnih škola KoV-a) u kasarni "Maršal Tito", 744. PoB (pozadinska baza) i Vojna bolnica SSNO-a u Sarajevu; VTŠC (Vazduhoplovno tehnički školski centar), 130. VB (vazduhoplovna baza) i VRZ (Vazduhoplovni remontni zavod) "Orao" u Rajlovcu, Sarajevo;
- 360. inž.p (inžinjerijski puk), 275. bts (bataljon tehničkog snadbijevanja), inžinjerijski poligon i TRZ u Hadžićima;
- 820. NC (nastavni centar), SSNO-a u kasarni „Mali logor", ŠC VA i SVŠ OMJ KoV-a (školski centar - Vojna akademija i Srednja vojna škola oklopno mehanizovanih jedinica kopnene vojske), SSNO-a u kasarni "Mladen Stojanović" u Banja Luci; ŠRO i NC OMJ (škola rezervnih oficira i nastavni centar oklopno mehanizovanih jedinica) SSNO-a, u kasarni „Krajiške brigade" u Zalužanima; 329. okbr (oklopna brigada) i 389. rabr (raketna artiljerijska brigada) SSNO-a, 293. inž.p, 188. pontb (pontonirski bataljon) 1.VO, VRZ (Vazduhoplovno remontni zavod) "Kosmos", Pozadinske baze: 993. PoB (pozadinska baza), 978. InB (intendantska baza) i 741. DC (dopunski centar) u Banja Luci;
- 399. VB (vazduhoplovna baza), 497. inž.puk, 904. PoB, 223. bts (bataljon tehničkog snadbijevanja) i 734. NC u Tuzli;
- 428. bbr i 262. tnb (tehnički nastavni bataljon) 1. VO u Travniku;
- 222. marbr (mješovita artiljerijsko-raketna brigada) 1.VO, 171. VB u Mostaru;
- 134. ANC (auto nastavni centar) u Čapljini;

- 519. SnNC (sanitetski nastavni centar) i 171. omp (odred mornaričke pješadije) VPO (vojno pomorske oblasti) u Trebinju;
- ŠROP (Škola rezervnih oficira pješadije) u Bileći;
- 317. pv (puk veze) 1. VO u Bijeljini;
- 603. pABHO (puk atomsko biološke hemijske odbrane) 1.VO u Zenici;
- 117. lap (lovački avijacijski puk) RV i PVO u Bihaću,.....itd.

Nakon završetka ratova u Sloveniji i Hrvatskoj, te povlačenja snaga JNA na prostore Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, vrh JNA, pristupa novoj reorganizaciji svojih jedinica. Dotadašnje tri vojne oblasti i vojno pomorska oblast, se ukidaju, a formiraju se četiri nove vojne oblasti, po slijedećem:

1. vojna oblast sa sjedištem u Beogradu. U njen sastav ulaze: 12. korpus sa sjedištem u Novom Sadu; 17. korpus sa sjedištem u Tuzli; 24. korpus sa sjedištem u Kragujevcu; Gardijska divizija i KOG "Beograd" (komanda odbrane grada Beograda) sa sjedištem u Beogradu. 1. vojna oblast je obuhvatala cijelu Vojvodinu, sjeverni dio Srbije i sjevero-istočni dio Bosne i Hercegovine.

2. vojna oblast sa sjedištem u Sarajevu. U njen sastav ulaze: 4. korpus sa sjedištem u Sarajevu; 5. korpus sa sjedištem u Banja Luci; 9. korpus sa sjedištem u Kninu i 10. korpus sa sjedištem u Bihaću. 2. vojna oblast je obuhvatala zapadni, sjeverni i centralni dio Bosne i Hercegovine do linije Foča – Kalinovik - Mostar.

3. vojna oblast sa sjedištem u Skoplju (u martu 1992. godine, sjedište se premješta u Niš). U njen sastav ulaze: 21. korpus sa sjedištem u Nišu; 52. korpus sa sjedištem u Prištini. Do marta u sastavu 3. VO su bili 41. korpus sa sjedištem u Bitolju i 42. korpus sa sjedištem u Kumanovu. Nakon povlačenja snaga JNA iz Makedonije, jedinice 41. korpusa odlaze u Zaječar, Knjaževac i Paraćin, a od glavnine 42. korpusa se formira novi 20. korpus JNA, sa sjedištem u Leskovcu.

4. vojna oblast sa sjedištem u Titogradu (današnja Podgorica). U njen sastav ulaze: 2. korpus sa sjedištem u Titogradu (Podgorica); 13. korpus sa sjedištem u Mostaru (kasnije Bileći); 37. korpus sa sjedištem u Užicu i OG "Trebinje - Bileća" sa sjedištem u Bileći.

4. vojna oblast je obuhvatala jugoistočni dio Bosne i Hercegovine, cijelu Crnu Goru i jugo-zapadni dio Srbije.

Teritorija Bosne i Hercegovine ovom novom reorganizacijom JNA je bila podjeljena između 1. VO, 2. VO i 4. VO. 2. vojna oblast je obuhvatala teritorije 91. općine u Bosni i Hercegovini i 15. općina u Republici Hrvatskoj.

Pod komandu 4. vojne oblasti ušle su teritorije 18. općina u jugoistočnoj Bosni i Hercegovini (Foča, Kalinovik, Goražde, Čajniče, Rudo, Gacko, Bileća, Trebinje, Nevesinje, Ljubinje, Mostar, Grude, Posušje, Ljubuški, Široki Brijeg, Čapljina, Stolac i Neum).

Osnovni cilj ove reorganizacije JNA i podjele teritorije Bosne i Hercegovine između tri vojne oblasti JNA je bio ostvarenje zacrtanog velikosrpskog cilja o ostanku cjelovite teritorije Bosne i Hercegovine u sastavu nove Jugoslavije. Zone odgovornosti novoformiranih vojnih oblasti su prikazane na šemi broj 7.

"Ukupna jačina snaga JNA, raspoređenih s početkom 1992. godine, na teritoriji Bosne i Hercegovine bila je: 83.000 ljudi; 460 - 500 tenkova; 400 - 420 oklopnih vozila i 950 – 1000 artiljerijskih oruđa."[167]

"Armija je u nastojanju da "prikrije" političku odluku srpsko-crnogorskih vladajućih političkih oligarhija i njihovih slijedbenika u Bosni i Hercegovini o oblikovanju ostatka jugoslovenske zajednice u posebnu oktroiranu državu, pristupila vlastitoj reorganizaciji po šemi koja treba da označi državu u nastajanju, tj. da pokrije one "republike koje žele da žive u krnjoj Jugoslaviji."[168]

167 Davor Domazet, **ULOGA JNA KAO SRPSKE IMPERIJALNE SILE U BOSANSKO – HERCEGOVAČKOM RATU**, "Hrvatski vojnik", Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb 1998, str.12.

168 Suad Arnautović, **KAKO SE BRANILA BOSNA**, str. 5.

Šema br. 7

ZONE ODGOVORNOSTI NOVOFORMIRANIH VOJNIH OBLASTI JNA

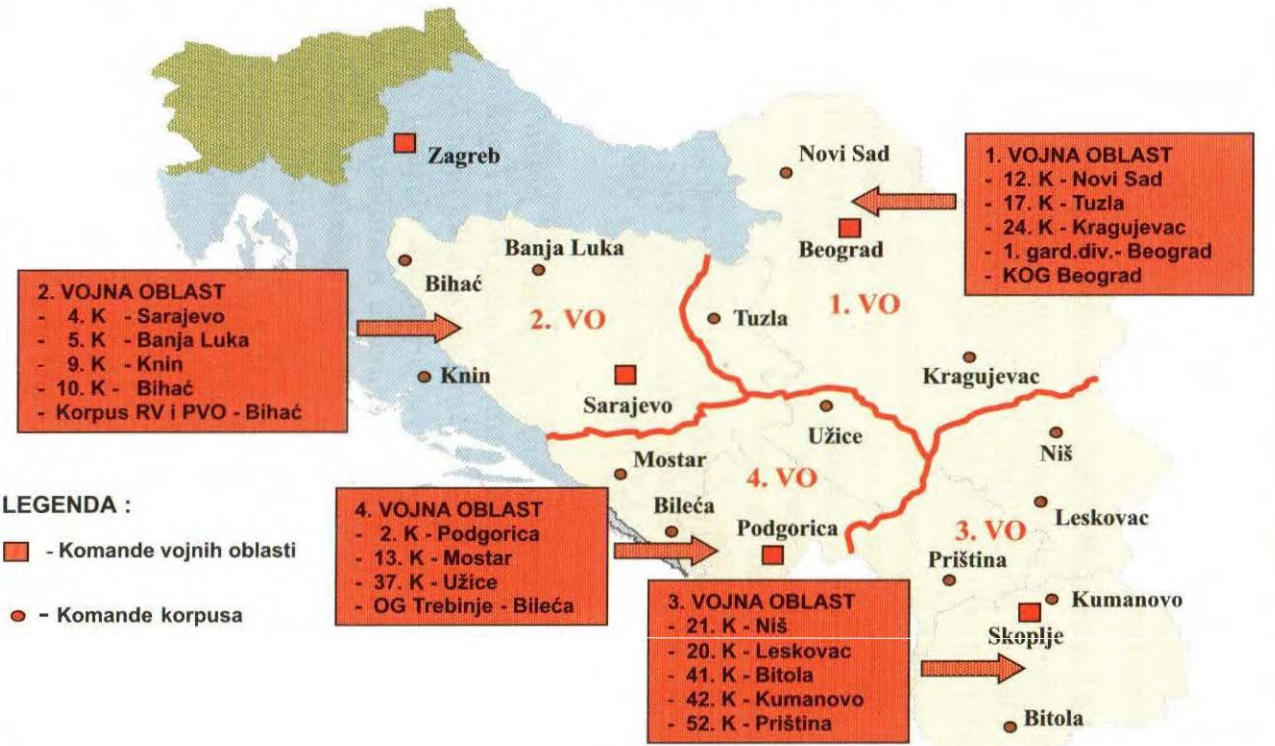

Osnovni ciljevi formiranja 2. vojne oblasti JNA su bili:

- ❖ Ponovna uspostava narušenog sistema rukovođenja i komandovanja, zbog povlačenja JNA iz Slovenije i sa dijela teritorije Hrvatske;

- ❖ Povezivanje svih "srpskih teritorija" u jednu geografsku cijelinu i stavljanje istih pod zaštitu JNA;

- ❖ Stvaranje uslova paravojnim formacijama SDS-a i naoružavanje i opremanje istih za naredna borbena dejstva na teritoriji Bosne i Hercegovine;

- ❖ Demonstracijom i primjenom vojne sile, prisiliti bošnjački i hrvatski narod u Bosni i Hercegovini i njihove političke strukture i organe vlasti, da prihvate nametnute okupacione uslove i onemogućiti ih za organizaciju i pružanje otpora;

- ❖ Uticati na Evropsku zajednicu da prihvati nametnuto stanje u Bosni i Hercegovini bez njihovog miješanja u "unutrašnje stvari "u Bosni i Hercegovini;

- ❖ Upotrebom vojne sile zadržati teritoriju Bosne i Hercegovine u sastavu neke nove Jugoslavije...itd.

Radi što efikasnijeg funkcionisanja jedinstvenog sistema rukovođenja i komandovanja i objedinjavanja svih planiranih operacija na teritoriji Bosne i Hercegovine, GŠ OS SFRJ, shodno naredbi SSNO-a, krajem januara 1992. godine, vrši pretpočinjavanje 17. korpusa iz sastava 1. vojne oblasti, pod direktnu komandu 2. vojne oblasti. [169] Zone odgovornosti korpusa 2. vojne oblasti su prikazane na šemi broj 8.

169 Na osnovu naredbe SSNO-a, DT br. 263-1 od 20. januara 1992. godine, o dogradnji organizacijsko - formacijske strukture JNA, 17. korpus JNA (Tuzla) iz organskog sastava 1. vojne oblasti (Beograd), se dodjeljuje u sastav 2. vojne oblasti (Sarajevo).

Šema br. 8

ZONE ODGOVORNOSTI KORPUSA 2 VOJNE OBLASTI
(februar 1992. godine)

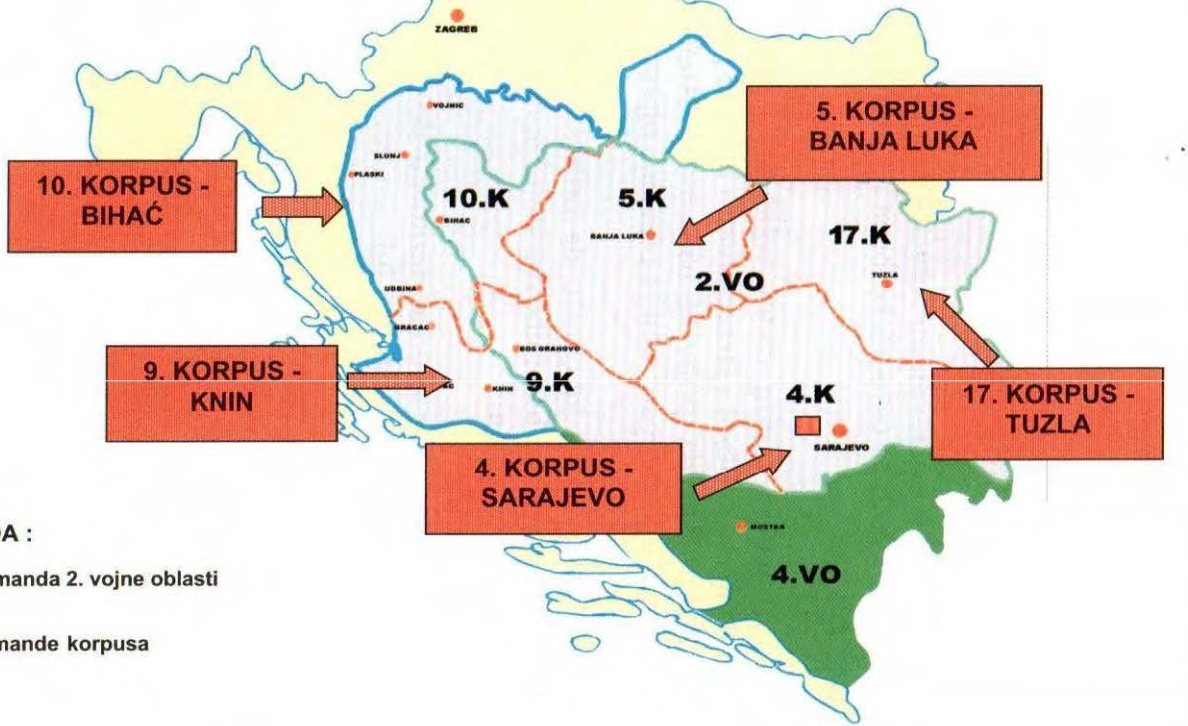

PREDGLED[170]

BROJNOG STANJA 2. VO NA DAN 17. 02. 1992. GODINE

Redni Broj	JEDINICA – SASTAV		BROJNO STANJE LJUDI		
			stalni sastav	rezervni sastav	SVEGA
1.	4. KORPUS		1905	3195	**5100**
2.	5. KORPUS		3097	15776	**18873**
3.	9. KORPUS		3252	14273	**1752**
4.	10.K	OG – 6	594	4260	**4854**
5.		OG – 7	1812	9664	**11476**
6.		OG – 8	2498	5954	**84552**
7.		Ostale jedinice	299	5	**304**
8.		UKUPNO	5203	19883	**25086**
9.	17. KORPUS		2479	6742	**9221**
10.	Samostalne jedinice 2. VO		1891	2498	**4389**
11.	Pozadinske jedinice 2. VO		2339	1260	**4799**
12.	Komanda 2 . VO		104	0	**104**
	2. VOJNA OBLAST		**20270**	**64827**	**85097**

U zoni odgovornosti 2. vojne oblasti su bile razmještene slijedeće komande, ustanove i jedinice:

- Komanda 2. vojne oblasti u Sarajevu, komandant general-pukovnik Milutin Kukanjac;
- Komanda 4. korpusa u Sarajevu, komandant general-major Vojislav Đurđevac;
- Komanda 5. korpusa u Banja Luci, komandant general-major Vladimir Vuković;
- Komanda 9. korpusa u Kninu, komandant general-major Ratko Mladić;
- Komanda 10. korpusa u Bihaću, komandant general-major Špiro Niković;
- Komanda 17. korpusa u Tuzli, komandant general-major Savo Janković;

170 Pregled brojnog stanja 2. vojne oblasti na dan 17. februara 1992. godine, sa karte Pregled razmeštaja jedinica 2. vojne oblasti po garnizonima, Arhiv AR BiH – VF BiH, GŠA- 19/VII/4/106/1-1.

- 405. PoB u Kninu, komandant pukovnik Tomo Jakovljević;
- 530. PoB u Bosanskom Petrovcu, komandant pukovnik Milan Škondrić;
- 744. Pob u Sarajevu, komandant pukovnik Dušan Kovačević;
- 904. PoB u Tuzli, komandant pukovnik Alojz Hruševar;
- 993. PoB u Banja Luci, komandant pukovnik Osman Selak;
- 367. pv (puk veze) u Visokom, komandant pukovnik Radomir Miletić;
- 65. zmtp (zaštitni motorizovani puk) u Kiseljaku, komandant pukovnik Milan Šuput;
- 389. rabr (raketno artiljerijska brigada) u Banja Luci, komandant pukovnik Tomislav Obradov;
- 240. ssrp PVO (srednji samohodni raketni puk) u Lukavici, Sarajevo, Komandant pukovnik Nenad Bačanović;
- 2./235. p SV (puk stacionarnih veza) SSNO-a, komandant potpukovnik Todor Pavlov;
- 2./398. brv (brigada veze) SSNO-a, komandant potpukovnik Čedo Glodić;
- 593. p ABHO (puk atomsko biološke i hemijske odbrane), Bihać, komandant potpukovnik Velizar Rabrenović;
- 563. atb (auto transportni bataljon), kasarna „Jusuf Džonlić", Sarajevo, komandant major Sarić Marko;
- 42. ZPMZ (zavod za preventivnu medicinsku zaštitu), Sarajevo, komandant pukovnik Jovan Milošević;
- 77. smp (smučarski poligon), Jahorina, komandant Stevo Dejanović;
- Artiljerijski poligon na Kalinoviku, komandant potpukovnik Rade Pavlović;
- 37. SnOd (Sanitetski odred) u Sarajevu, komandant potpukovnik Radovan Dobraš;
- 521. remb (remontni bataljon) u Hadžićima, komandant potpukovnik Ratko Savić, i TRZ u Hadžićima, komandant pukovnik Dragoslav Lazarević;

- 262. tnb (tehnički nastavni bataljon) u Travniku, komandant potpukovnik Zoran Jovanović i TRZ u Travniku, komandant potpukovnik Vid Jazbinski;
- 741. dp (dopunski puk) u Travniku, komandant potpukovnik Mladen Kolev;
- 200. vb (vazduhoplovna baza) i 117. abr (avio brigada) i 200. larp PVO (laki artiljerijsko raketni puk protivvazdušne odbrane) u Bihaću;
- 130. vb (vazduhoplovna baza), komandant pukovnik Boško Miletić i VTŠC RV i PVO (vazduhoplovno tehnički školski centar RV i PVO) komadant pukovnik Radivoje Marković, u Rajlovcu;
- 171. vb (vazduhoplovna baza) komandant pukovnik Nikola Đapa; VVG (vazduhoplovna vojna gimnazija) "Maršal Tito" i 107. hešp (helikopterski školski puk) u Mostaru;
- 321. bv (bataljon veze) RV i PVO u Nedžarićima i Jahorini, komandant pukovnik Miodrag Stanić;
- 58. b VOJIN (bataljon vazdušnog osmatranja, javljanja i navođenja), u Nedžarićima i Jahorini, komandnat pukovnik Slavko Tomić;
- 317. pv (puk veze) 2.VO u Bijeljini, komandant Vojislav Babić;
- CVŠ KoV-a (centar vojnih škola KoV-a), AŠC (artiljerijski školski centar), PŠC (Pješadijski školski centar), ŠiK VtSl (škola i kursevi veterinarske službe), SVŠ KoV (srednja vojna škola KoV-a), MSVŠ (muzička srednja vojna škola) i InfnŠC (intendantsko finansijski školski centar) u kasarni „Maršal Tito" u Sarajevu, komandant centra general-major Miloš Baroš;
- VRZ (vazduhoplovno remontni zavod) „Orao", Rajlovac;
- VRZ „Kosmos", Banja Luka;
- Vojna bolnica u Sarajevu, upravnik pukovnik Tomislav Taušan,
- VIGU NH „Karlo Batko" (vojno inženjerijska građevinska ustanova), Hadžići, komandant potpukovnik Pero Vujić;
- VGD (vojno građevinska direkcija), Sarajevo, potpukovnik Mirko Simović;
- VU VSF (vojna ustanova za održavanje stambenog fonda JNA), Sarajevo, potpukovnik Safet Tihić;
- VU Romanija (vojna ustanova), Sarajevo;

- ŠCOMJ (Školski centar oklopno mehanizovanih jedinica) i 820. NC (Nastavni centar), 155. rp (raketni puk) PVO, SSNO-a, u Banja Luci;
- 2. VaK RV i PVO (Vazduhoplovni korpus RV i PVO) u Bihaću, komandant, general-major Ljubomir Bajić;
- KVO (Komande vojnih okruga): Sarajevo, Tuzla, Mostar i Banja Luka;
- VKC (Vojno knjigovodstveni centri): Sarajevo, Tuzla, Banja Luka i Knin;
- VRC (Vojno računovodstveni centar) u Sarajevu...itd.

Na teritoriji Bosne i Hercegovine u zoni odgovornosti 4. vojne oblasti sa sjedištem u Titogradu (današnja Podgorica), pod komandom general-pukovnika Pavla Strugara, bile su razmještene slijedeće komande i jedinice JNA:

- Komanda 13. korpusa 4. VO sa sjedištem u Mostaru (kasnije u Bileći), komandant general-major Momčilo Perišić;
- 10. mtbr (motorizovana brigada) u Mostaru;
- ŠROP (škola rezervnih oficira pješadije) u Bileći;
- 134. ANC (auto nastavni centar) u Čapljini;
- 519. SnNC (sanitetski nastavni centar) i 171. Odmp (odred mornaričke pješadije) VPO (Vojnopomorske oblasti) u Trebinju...itd.

U zoni odgovornosti 4. korpusa su bile razmještene slijedeće komande i jedinice:

- Komanda 4. korpusa sa PJ (prištapske jedinice) u kasarni "Bistrik", Sarajevo;
- 288. bVP i zaštitni bataljon u kasarni "Viktor Bubanj", Sarajevo;
- 49. mtbr u kasarni "Slaviša Vajner-Čiča", Lukavica, Sarajevo,
- 346. lap PVO, 4. bv, tenkovski i pozadinski bataljon 49. mtbr, u kasarni "Slobodan Princip-Seljo", Lukavica, Sarajevo;
- 216. bbr u Han Pjesku;
- 4. map u Kiseljaku, a zatim u Koranu;
- 4. mpoap i 76.mtp u Visokom, a zatim u Mokrom kod Pala;
- 4. inž.b u Koranu;

- 4. Snb u Sarajevu, a zatim u Koranu;
- 4. atb u Sarajevu, a zatim u Koranu;
- 14. mtbr i 120. lpbr (laka pješadijska brigada) u Zenici... itd;
- 6. mtbr (bivša 6. ppbr) u kasarni „4. Juli", u Doboju.

U zoni odgovornosti 5. korpusa su bile razmještene slijedeće komande i jedinice:

- Komanda 5. korpusa, komanda 10. partd, komanda 5. bv u zgradi Doma JNA, Banja Luka;
- 329. okbr, 16. pmtbr, 5. map, 5. mpoap, 5. lap PVO, 5. atb, 293. inžp, 188. pontb u kasarni „Kozara", Banja Luka;
- 5. bVP, 5. bv, 5. Snb, KS (komanda stana) sa PJ 5. korpusa u kasarni „Novi logor", Banja Luka;
- 343. mtbr, 6. i 11. partbr / 10. partd u kasarni „Žarko Zgonjanin", Prijedor;
- Komanda 30. partd, 13. partbr/30. partd u skladištu „Kula", Mrkonjić Grad;
- 19. partbr / 30. partd, Bosanski Petrovac;
- 122. lpbr (laka pješadijska brigada), Skender Vakuf;
- 1. partbr / 30. partd, Drvar...itd.

U zoni odgovornosti 9. korpusa su bile razmještene slijedeće komande i jedinice:

- Komanda 9. korpusa sa PJ (9. ič i 9. č ABHO) u Kninu, 9. bVP, 9. atb, 98. Snb, 70. bv i 569. dp u Kninu;
- 221. mtbr u Kninu, a zatim u Glamoču;
- 9. map u Kninu a zatim u Bosanskom Grahovu;
- 594. inž.p u Kninu a zatim u Ključu;
- 180. mtbr u Benkovcu, a zatim u Bosanskom Petrovcu;
- 557. mpoap u Benkovcu, a zatim u Ključu;
- 271. lap PVO u Benkovcu, a zatim u Glamoču;
- 1. mtbr u Svetom Roku, a zatim u Mrkonjić Gradu;
- 11. mtbr u Drvaru – Lička Kaldrma;
- 323. lap PVO u Drvaru;

- TG - 1 sastava: 9. okb (došao iz Mostara u Knin) i 1. b/ 592. mtbr (došao iz Kumanova u Kninu);
- 10. okb se predislocira iz Kraljeva i ulazi u sastav 221. mtbr;
- 1. mtb / 4. pbr se predislocira iz Pirota i ulazi u sastav 180. mtbr;
- U zoni 9. korpusa su bile raspoređene dvije brigade TO: 2. br TO Knin i 3. br TO Benkovac ...itd.

U zoni odgovornosti 10. korpusa su bile razmještene slijedeće komande i jedinice:

- Komanda 10. korpusa sa PJ, 10. bv i 10. bVP, u Bihaću;
- OG – 6 sastava: 1. lpbr (laka pješadijska brigada) iz Karlovca, 2. lpbr iz Titove Korenice, 4. lpbr iz Udbine, 11. lpbr iz Bosanskog Novog i 145. lpbr iz Plaškog, je bila raspoređena u Lici i Plitvičkim jezerima;
- OG – 7 sastava: 622. mtbr iz Petrinja, 592. mtbr iz Bihaća, 1. mtbr TO, 7. mtbr TO, 11. mtbr TO i 17. mtbr TO, je bila raspoređena u Baniji;
- OG – 8 sastava: 9. mtbr iz Sanskog Mosta, 580. mabr iz Sanskog Mosta, 6. map iz Bihaća, 6. mpoap iz Bihaća, 10. inž.b iz Bihaća, 41. lap PVO iz Bihaća, 10. atb iz Bihaća, 10. Snb iz Bihaća, 10. dp iz Bihaća, 257. mtbr, 8. pbr, 306. lap PVO, i 2. 3. i 4. mtbr TO, je bila raspoređena u Kordunu.

U zoni odgovornosti 17. korpusa su bile razmještene slijedeće komande i jedinice:

- Komanda 17. korpusa sa prištapskim jedinicama u Tuzli;
- 92. mtbr, 497. inž. p, 4. okbr, 454. mpoap, 17. lap PVO, 17. b VP, 17. bv, 17. atb, 17. Snb i komanda stana u kasarni „Husinska buna" u Tuzli,
- 395. mtbr i 22. partbr / 38. partd u kasarni „Veljko Lukić-Kurjak" u Brčkom;
- 6. mtbr (iz 4. korpusa), komanda 11. partd i 19. partbr / 11. partd u kasarni „4. Juli" u Doboju;
- 327. mtbr, 129. lpbr (kasnije se predislocira u Tuzlu), 18. partbr/ 11. partd, 670. pontb (iz Bosanskog Broda) u kasarni „Zdravko Čelar" u Derventi;

- 17. map (nastao od 12. map iz Vinkovaca i 14. map iz Ribnice), 17. pontb komanda 38. partd, 17. partbr / 38. partd u kasarni „Fadil Jahić-Španac" u Bijeljini;
- 14. partbr / 11. partd je bila raspoređena u Travniku;
- U zoni odgovornosti 17. korpusa se nalazila komanda vojnog okruga i 24 OpŠTO (opštinska štaba teritorijalne odbrane)...itd.

U zoni odgovornosti 17. korpusa su bile razmještene i slijedeće komande i jedinice iz vanorganskog sastava:

- 399. vb (vazduhoplovna baza) RV i PVO u Dubravama;
- 2. č VOJIN RV i PVO na Majevici (Okresanica tt 815);
- 904. PoB 2. VO u kasarni „Husinska buna" u Tuzli;
- 317. pv 2. VO u Bijeljini...itd.

U zoni odgovornosti 17. korpusa tokom februara i marta 1992. godine, dolazi do predislokacije pojedinih jedinica: 454. mpoap iz Dervente se predislocira u Tuzlu, 129. lpbr iz Tuzle se predislocira u Derventu, oklopni bataljon 327. mtbr iz Dervente se predislocira u Banja Luku, oklopni bataljon iz 395. mtbr iz Brčkog se predislocira u Mostar, 670. pontb iz Bosanskog Broda se predislocira u rejon Dervente, oklopna četa 4. okbr se predislocira u Karakaj kod Zvornika.[171]

Predislociranje jedinica JNA

171 Vahid Karavelić, **AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU: SJEVEROISTOČNA BOSNA 1991. do 1992.**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo 2004, str. 134 - 141.

Analizom strukture komandnog kadra 2. vojne oblasti,[172] jasno se uočava da ni na jednoj visokoj štabnoj dužnosti, niti na komandnoj dužnosti u 2. vojnoj oblasti, nema starješina bošnjačke nacionalnosti.

172 **STRUKTURA KOMANDNOG KADRA 2. VOJNE OBLASTI:** Komandant: general–pukovnik, Milutin (Boška) Kukanjac, Srbin. Na ovu dužnost došao iz 3. VO, Skoplje, gdje je bio od avgusta 1991. do januara 1992. godine. Prijevremeno je unapređen u čin general-potpukovnika Ukazom br. 1/76, Predsjedništva SFRJ od 22. 12. 1990. godine, (SVL br. 31/90, str. 811.).Vanredno je unapređen u čin general-pukovnika Ukazom br. 1/70, Predsjedništva SFRJ od 22. 12. 1991. godine, (SVL br. 31/91, st. 982.). Na dužnosti Komandanta 2. vojne oblasti ostaje do 8. maja 1992. godine, kada se Odlukom Predsjedništva SR Jugoslavije smjenjuje sa dužnosti i penzioniše.; Načelnik štaba 2. VO: general-potpukovnik Dobrašin (Radovana) Praščević, Crnogorac. Na ovu dužnost došao iz komande 5. VO nakon njenog gašenja. Prijevremeno je unaprijeđen u čin general-potpukovnika Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ, od 22. 12. 1989. godine, (SVL br. 36/89, str. 772.); Pomoćnik K-danta za politički rad 2. VO: general-major Milan (Živojina) Aksentijević, Srbin. Na ovu dužnost došao iz 5. VO nakon njenog gašenja. Vanredno unapređen u čin general-majora Ukazom br. 623-1, Načelnika Štaba Vrhovne komande OS SFRJ, od 29. 6. 1991. godine, (SVL br. 31/91 str. 987.). Penzionisan 8. maja 1992. godine; Komandant 4. korpusa (Sarajevo): general-major Vojislav (Milivoja) Đurđevac, Srbin. Unapređen u čin general-majora Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ, od 22. 12. 1989. godine, (SVL br. 36/89, str. 772.). Na dužnosti k-danta 4. korpusa ostaje do 08. 05.1992. godine, kada se penzioniše. Komandant 5. korpusa (Banja Luka): general-pukovnik Nikola (Marka) Uzelac, Srbin. Unaprijeđen u čin general-potpukovnika Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ, od 22. 12. 1989. godine, (SVL br. 36/89, str. 771.). Vanredno unaprijeđen u čin general-pukovnika Ukazom br. 1/64, Predsjedništva SFRJ, od 28. 11. 1991. godine, (SVL br. 31/91 str. 981). Od januara 1992. godine, postaje komandant 3. VO u Skoplju. U januaru 1992. godine, komandant 5. korpusa postaje: general-potpukovniku Vladimir (Branka) Vuković, Srbin. Unaprijeđen u čin general-majora Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ od 22. 12. 1989. godine, (SVL br. 36/89, str. 772). Vanredno unaprijeđen u čin general-potpukovnika Ukazom br. 1/64, Predsjedništva SFRJ, od 28. 11. 1991. godine, (SVL br. 31/91, str. 981). Poginuo 1993. godine, u udesu vojnog helikoptera u Srbiji.: NŠ 5. korpusa: general-major Momir Talić, Srbin, umro u Beogradu maja 2003. godine.; Komandant 9. korpusa, general-major Savo Kovačević, Crnogorac,; NŠ 9. K; general-major Ratko (Neđe) Mladić, Srbin, rođen 12. 03. 1943. godine, s. Božanovići, Kalinovik, BiH. Unaprijeđen u čin general-majora Ukazom br. 1/49, Predsjedništva SFRJ od 04. 10. 1991. godine, (SVL br. 31/91, str. 980.).12. 05. 1992. godine, postaje komandant "Glavnog Štaba Vojske Srpske Republike BiH"; Komandant 10. korpusa (Bihać): general-potpukovnik Špiro (Nike) Niković, Crnogorac. Unaprijeđen u čin general-majora Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ, od 22. 12. 1989. godine, (SVL br. 36/89, str. 772.). Vanredno unaprijeđen u čin general-potpukovnika Ukazom br. 1/64 Predsjedništva SFRJ od 28. 11. 1991. godine, (SVL br. 31/91, str. 981.). Penzionisan 08. maja 1992. godine; NŠ 10. korpusa, pukovnik Grujo Borić, Srbin; Komandant 17. korpusa (Tuzla): general-potpukovnik Savo Janković, Crnogorac, Penzionisan 8. maja 1992. godine, a njegovu dužnost preuzima general-major Milan Nedeljković, Srbin; Komandant 5. vazduhoplovnog korpusa (Bihać): pukovnik Branko Šovagović, a zatim general-major Ljubomir Bajić, Srbin; Komandant CVŠ KoV u Sarajevu: general-major Miloš Baroš, Srbin...itd.

Sve ključne i komandne dužnosti u komandama i jedinicama Jugoslovenske narodne armije su planski dodjeljene starješinama isključivo srpske i crnogorske nacionalnosti. Nakon čišćenja starješina i vojničkog sastava na nacionalnoj i političkoj osnovi, početkom 1992. godine, u komandama i jedinicama 2. vojne oblasti, u najvećem broju su ostale starješine i vojnici srpske i crnogorske nacionalnosti, koji su po nalogu Velikosrpskog pokreta i odlukama najvišeg vrha JNA, bili odabrani i pripremljeni za sprovođenje zacrtane velikosrpske politike u Bosni i Hercegovini.

"Zajedničko im je da su oni niskih moralnih i etičkih kvaliteta, ljudi bez skrupula, čak i ranije su bili skloni porocima, maltretiranju i pijančenju. Tipičan u tome je bio Vojislav Đurđevac. Već sama činjenica da su oni rukovodili pripremama, da su oni obučavali i naoružavali članove SDS-a i paravojne formacije koljača - šešeljevaca, arkanovaca i drugih zlikovaca, dakle u službi genocidne politike, govori da se radi o moralno, politički i psihički deformisanim licima, prodanim dušama, bez ljudskih vrijednosti i osjećanja za čovjeka."[173]

Vrh JNA

173 Anton Lukežić, **KRVAVA BESPUĆA JNA** , u: Fadil Ademović, nav. dj., str. 73.

Pored navedene komandne strukture komande 2. vojne oblasti i komandi korpusa JNA, značajno je istaći i komandnu strukturu samog vrha OS SFRJ i ostalih susjednih vojnih oblasti, koji su direktno uticali na tok priprema i izvođenja borbenih dejstava tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu.[174]

174 Savezni sekretar za narodnu odbranu, ujedno načelnik Štaba vrhovne komande OS SFRJ: general- armije Veljko (Dušana) Kadijević, Jugosloven, Imotski, Hrvatska. Unaprijeđen u čin generala-armije Ukazom br. 1/70, Predsjedništva SFRJ od 22. 12. 1989. godine (SVL br. 36/89, str.772.). Dužnost napušta 6. 01. 1992. godine; Načelnik Generalštaba OS SFRJ: general-pukovnik Blagoje (Mila) Adžić, Srbin. Vanredno unaprijeđen u čin general-pukovnika Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ, od 22. 12. 1989. (SVL br. 36/89, str. 772.). Od 6. januara 1992. godine, zastupnik Saveznog sekretara za narodnu odbranu do 8. maja 1992. godine, kada podnosi ostavku na ovu dužnost; Komandant 1. vojne oblasti: general- pukovnik Aleksandar (Stevana) Spirkovski, Makedonac. Prijevremeno unaprijeđen u čin general- pukovnika Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ, od 22. 12. 1989. (SVL br. 36/89, str.771.). Od septembra 1991. godine, na dužnosti ga zamjenjuje general-pukovnik Života (Gruje) Panić, Srbin, koji je vanredno unaprijeđen u čin general-pukovnika Ukazom br. 1/64, Predsjedništva SFRJ, od 28. 11. 1991. godine (SVL br. 31/91, str. 981.); Komandant 4. vojne oblasti: general-pukovnik Pavle (Andrije) Strugar, Srbin, Peć, Srbija. Prijevremeno unaprijeđen u čin general-potpukovnika Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ od 22. 12. 1989. godine (SVL br. 36/89, str. 772.). Vanredno je bio unaprijeđen u čin general–pukovnika Ukazom br. 1/64, Predsjedništva SFRJ, od 28. 11. 1991. (SVL br. 31/91, str. 981.); Komandant 13. korpusa: general-major Momčilo (Srećka) Perišić, Srbin, Gornji Milanovac, Srbija. Vanredno je unaprijeđen u čin general-majora Ukazom br. 1/60, Predsjedništva SFRJ, od 19. 11. 1991. godine (SVL br. 31/91, str. 981.). Nakon formalnog povlačenja JNA iz BiH, odlazi na dužnost komandanta 3. Armije Vojske SR Jugoslavije. Godinu dana kasnije u 48. godini postaje najmlađi Načelnik Generalštaba Vojske SR Jugoslavije. Na toj dužnosti ostaje do 1998. godine, kada ga Slobodan Milošević smjenjuje; Komandant 3. vojne oblasti: general-pukovnik Života (Velisava) Avramović, Srbin. Vanredno unaprijeđen u čin general-pukovnika Ukazom br. 1/66, Predsjedništva SFRJ, od 22.12.1989. godine, (SVL br. 36/89). Ovu dužnost obavljao do 1.7.1991. godine, kada odlazi na dužnost komandanta 5. vojne oblasti. Na dužnosti ga zamjenjuje general-pukovnik Tomislav (Miloša) Simović, Srbin. U čin general-pukovnika unaprijeđen Ukazom br. 1/70, Predsjedništva SFRJ, od 22. 12. 1991. godine (SVL br. 31/91, str. 982.). Pored navedenih najviših generala OS SFRJ i komandanata vojnih oblasti, značajno je istaći i ulogu najviših oficira Uprave bezbjednosti SSNO-a koji su odigrali veliku ulogu u pripremi i organizovanju naoružavanja paravojnih formacija: general-potpukovnik Marko (Krste) Negovanović, Srbin. Na dužnosti Načelnika Uprave bezbjednosti JNA bio od 15.5.1989. do 15.5.1991. godine. Penzionisan 8. maja 1992. godine. Na navedenoj dužosti ga zamjenjuje general-major Aleksandar (Predraga) Vasiljević, Srbin. Unaprijeđen u čin general-majora Ukazom br. 1/76, Predsjedništva SFRJ, od 22.12.1990. (SVL br. 31/90, str. 811.). Penzionisan je 8. maja 1992. godine. Nakon njegovog penzionisanja na toj dužnosti ga zamjenjuje general-major Nedeljko Bošković, Srbin, koji je učestvovao u pregovorima i akciji izmještanja komandi i jedinica JNA iz grada Sarajeva...itd.

Strategijski plan agresije na Bosnu i Hercegovinu je pripreman dugoročno, planski i sinhronizovano. U organizaciji GŠ OS SFRJ tokom 1990. godine, je bilo urađeno privremeno "UPUTSTVO ZA UPOTREBU STRATEGIJSKIH GRUPACIJA JNA", kojim je detaljno razrađeno i određeno kako će se pojedine strategijske operacije izvoditi i realizovati po etapama. Navedenim Uputstvom je bilo planirano, gdje će se i sa kojim snagama izvršiti operativno-strategijski raspored JNA na prostoru Bosne i Hercegovine, nakon povlačenja JNA iz Slovenije i Hrvatske. Privremeno *"Uputstvo za upotrebu strategijskih grupacija JNA"* [175] se počelo primjenjivati, počevši od 18. jula 1991. godine, kada je Predsjedništvo SFRJ donijelo Odluku o predislociranju JNA iz Slovenije na prostore Srbije i Bosne i Hercegovine.

Imajući u vidu činjenično stanje da je teritorija Bosne i Hercegovine u svim planovima vojnog vrha JNA bila predviđena kao centralno područje za vođenje odsudne odbrane u eventualnoj agresiji na SFRJ, na njenoj teritoriji je u periodu poslije NOB-a izgrađeno bezbroj strateških infrastrukturnih objekata, radio-relejnih čvorišta, ratnih komandnih mjesta, skladišta municije, pogonskih sredstava i druge opreme, skladištenje velikog dijela ratnih rezervi SFRJ za vođenje dugotrajnog odbrambenog rata, kao i najveći dio namjenske vojne industrije SFRJ.

Zbog značaja koji je teritorija Bosne i Hercegovine imala kao središnji dio integralnog sistema odbrane SFRJ, na njenoj teritoriji je bio izgrađen značajan infrastrukturni vazduhoplovni potencijal. U vojne svrhe su izgrađeni i korišteni aerodromi: "Željava" kod Bihaća, "Dubrave" kod Tuzle, "Ortiješ" kod Mostara, "Mahovljani" i "Zalužani" kod Banja Luke i heliodromi: "Jasenica" kod Mostara i "Rajlovac" kod Sarajeva. Za opsluživanje navedenih aerodroma i heliodroma izgrađene su vazduhoplovne baze (130. vb Rajlovac, 200. vb Bihać, 171. vb Mostar i 399. vb Dubrave). Kapaciteti aerodromskih

175 "Uputstvo je izdano 1990. godine, sa potpisom tadašnjeg načelnika Generalštaba, general–pukovnika Blagoje Adžića, i daje se na privremeno korišćenje od 1. maja 1990. do 31. prosinca 1992.godine. Vjerovatno, to je bilo ono planirano vrijeme za koje bi se stvorila "Velika Srbija". (Davor Domazet, **KAKO JE PRIPREMANA AGRESIJA NA HRVATSKU ILI PREOBLIKOVANJE JNA U SRPSKU IMPERIJALNU SILU**., "Hrvatski vojnik", Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb 1997, str. 16.)

skladišta pogonskih sredstava („Pokoj" kod Bihaća, „Pasci" kod Tuzle, „Misoča" kod Ilijaša, „Kotorac" kod Sarajeva i „Gabela" kod Čapljine) iznosio je oko 20. miliona litara goriva.

U sistemu VOJIN-a (vazdušno osmatranje, javljanje i navođenje), na bosanskohercegovačkim planinama Plješevici, Kozari, Jahorini i Majevici, su bili izgrađeni savremeni i moderno opremljeni radarski položaji. Na prostoru Bosne i Hercegovine namjenski su izgrađena radio-relejna čvorišta, za uspješno korišćenje radio-relejnih veza u miru i ratu: "Zlovrh" (tt 1525) kod Žepe; "Veliki Žep" (tt 1537) na planini Javor kod Han Pjeska; "Stražbenica" (tt 1530) na planini Kovač kod Čajniča; "Kmur" (tt 1509) kod Foče; "Borašnica" (tt 1886) kod Konjica; "Velika Mahnjača" (tt 1358) kod Žepča; "Opaljenik" (tt 1933) na planini Vlašić kod Travnika; "Velež" (tt 1968) kod Mostara; "Gola Plješevica" (tt 1646) kod Bihaća; "Lisina" (tt 976) na planini Kozara kod Banja Luke; „Čvrsnica" i „Svinjar" kod Banja Luke; „Klekovača" i „Vitorog" kod Drvara; „Konjuh" i „Majevica" kod Tuzle; „Čubren" kod Kiseljaka; "Bjelašnica" kod Sarajeva; Objekat „Bosut-1" iznad Sarajeva.... itd.[176] Grafički razmještaj najznačajnijih vazduhoplovnih objekata i radio-relejnih čvorišta u Bosni i Hercegovini je prikazan na šemi broj 9.

Na teritoriji Bosne i Hercegovine za potrebe vojne industrije su izgrađena dva Vazduhoplovna remontna zavoda: VRZ "Orao" u Rajlovcu i VRZ "Kosmos" u Banja Luci. U fabrici aviona "Soko" kod Mostara su se proizvodili avioni domaće proizvodnje Galeb, Orao, Jastreb i Super Galeb .... itd.

Najveći dio ovih kapaciteta krajem 1991. i početkom 1992. godine, prije otpočinjanja oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu, je prebačen u Srbiju i Crnu Goru, a kapaciteti na teritoriji Bosne i Hercegovine sa većinskim srpskim življem su zadržani i uz neznatne promjene namjene isti su od strane JNA, raznih srpskih paravojnih formacija i kolaboracionističkih snaga u BiH korišteni tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu.

176 Svi navedeni stacionarni centri veze i radio-relejna čvorišta su bili pod komandom i kontrolom ljudstva 235. pSV (puk stacionarnih veza) SSNO-a, čija je komanda bila u Beogradu.

Šema br. 9

ŠEMATSKI PRIKAZ RAZMJEŠTAJA VAZDUHOPLOVNIH OBJEKATA, CENTARA VOJIN I RADIO RELEJA JNA NA TERITORIJI BiH

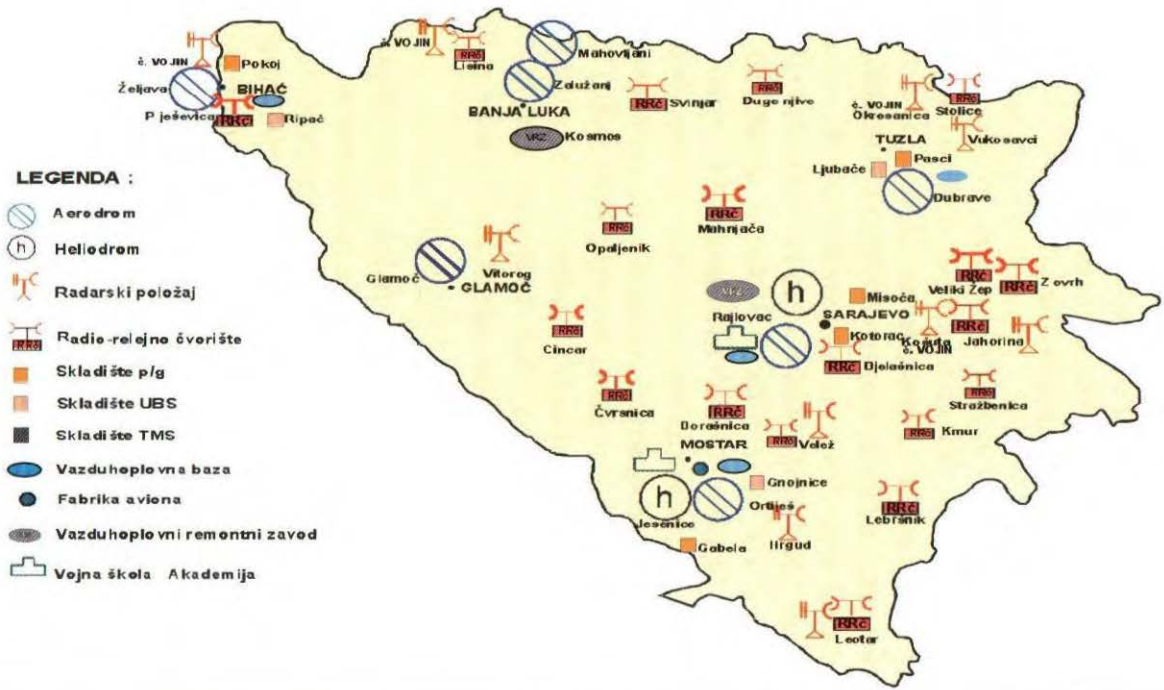

Neposredno prije oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu, JNA vrši predislociranje oklopnog bataljona iz 12. korpusa JNA (Novi Sad) u Lukavicu; oklopnog bataljona /395. mbr iz Brčkog u Mostar i oklopnog bataljona /327. mtbr iz Dervente u Banja Luku. Cilj predislokacija je bio povećavanje vatrene moći jedinica JNA i raspoređivanje ovih jedinica u planirane zone buduće borbene upotrebe na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Tokom aprila i maja 1992.godine, vršeno je plansko premještanje cjelokupne vazduhoplovne tehnike, sredstava i opreme po slijedećem: sa aerodroma "Ortiješ" i heliodroma "Jasenica" kod Mostara prebacuju se kompletna tehnika i oprema 783. he (helikopterska eskadrila) i djelovi 240. lbae (lovačko bombarderska avio eskadrila) na aerodrom "Zalužani" kod Banja Luke; 782. he i dio 240. lbae se prebacuju na aerodrom "Niš" kod Niša, a 353. iae (izviđačka avio eskadrila) na aerodrom "Lađevci" kod Kraljeva, 784. pphe (protivpodmornička helikopterska eskadrila) se prebacuje na aerodrom Tivat a 790. trhe (transportna helikopterska eskadrila) na aerodrom "Mahovljani" kod Banja Luke. 117. lap (lovački avijacijski puk) i 352. ilae (izviđačko lovačka avio eskadrila) sa aerodroma "Željava" kod Bihaća se prebazira na aerodrom "Batajnica" kod Beograda. 124. lae (lovačko aviacijska eskadrila) se prebazira na aerodrom kod Prištine, a 125. lae se prebazira na aerodrom "Ponikve" kod Užica...itd.[177]

Svi napušteni aerodromi nakon napuštanja su onesposobljeni, devastirani, zarušeni i minirani. Sa svih napuštenih radarskih objekata, položaja VOJIN-a, objekata vazduhoplovne industrije i školskih ustanova JNA, je odnešena pokretna infrastruktura, oprema i sredstva veze. Na osnovu Naredbe Saveznog sekretara za narodnu odbranu, DT br. 263-1 od 20. januara 1992. godine, o dogradnji organizacijsko-formacijske strukture JNA, Komanda 2. vojne oblasti je izdala svoje Naređenje o organizacijsko-formacijskim promjenama, DT br. 12/82-16 od 10. marta 1992. godine (prilog broj 8), u kojem je precizirala detalje preformiranja pojedinih jedinica.

177 Hajro Nurković, **„RAZVOJ, ULOGA I OPERATIVNO-TAKTIČKA UPOTREBA RV i PVO RBiH U ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOM RATU"**, separat br. 16, NIP „Vojna iskustva iz rata u BiH 1992. -1995.", GŠ Armije R BiH, Sarajevo 2001,

Krajnji rok za izvršenje svih aktivnosti je određen do kraja aprila 1992. godine. Tom reorganizacijom 2. vojne oblasti, osim izmjena naziva pojedinih jedinica, nije se bitnije promjenila njena dotadašnja struktura i formacija. Ukupni efektivi OS SFRJ pred ratove u Sloveniji i Hrvatskoj su bili: 19.029 artiljerijskih oruđa raznih vrsta; 1.799 protivoklopnih topova; 160. višecjevnih bacača raketa; 6.400 raznih vrsta minobacača; 1.934 artiljerijskih oruđa; 250 samohodnih oruđa; 4.285 protiv-avionskih topova; oko 1. 500 lansirnih oruđa 9K11 (maljutka)... itd.

Obzirom da JNA u ovim ratovima nije imala većih gubitaka u tehnici, veliki dio ovih borbenih sredstava nakon povlačenja, je prebačen na teritoriju Bosne i Hercegovine. Predpostavlja se da je sa već baziranim borbenim efektivima u Bosni i Hercegovini početkom 1992. godine, na teritoriji Bosne i Hercegovine bilo locirano oko 1/3 ukupnih borbenih efektiva OS SFRJ. Na osnovu analize nove organizacijsko-formacijske strukture jedinica JNA lociranih na prostoru Bosne i Hercegovine pred samu agresiju, može se zaključiti da je JNA na prostoru Bosne i Hercegovine tada imala moćnu vojnu silu koju su sačinjavale: 24 pješadijske, motorizovane i mehanizovane brigade; 32 puka raznih namjena i struktura; 168 samostalnih bataljona; 120 artiljerijskih diviziona; 56 samostalnih artiljerijskih baterija....itd.

Uporedo sa operativno-strategijskim rasporedom komandi i jedinica 2. VO JNA, tekla je i aktivnost na izmještanju komandi i jedinica iz kasarni u naseljenim mjestima i njihovo razmještanje na okolnim lokacijama. Pod izgovorom izvođenja planiranih vježbovnih aktivnosti, u proljeće 1992. godine, intenzivno se izvode inžinjerijski radovi na uređenju teritorije i rejona budućih baziranja jedinica.

Iz naseljenih mjesta i gradova vrši se izmještanje RMR (ratnih materijalnih rezervi), vojnih bolnica i ambulanti i iste se prebaziraju na teritorije gdje u većini živi stanovništvo srpske nacionalnosti. Iz skladišta "Butile" kod Sarajeva se izmještaju kompletna MTS-a i oprema na lokalitet Han Pjeska; Iz Vojne bolnice Sarajevo, u Sokolac i Kasindol se izmješta skupocjena medicinska oprema i instrumenti; Iz skladišta "Faletići" kod Sarajeva, se izmješta kompletno naoružanje i oprema komandi i jedinica TO R BiH i isto se prebacuje na Sokolac, Han Pjesak i Koran kod Pala; Iz magacina "Rabić" kod Dervente

se prebacuju ratne materijalne rezerve u Banja Luku; Iz magacina i skladišta "Bare" i "Ševarlije" kod Doboja, izmještaju se naoružanje i sredstva na lokalitet Tumarskih brda na planini Ozren, a jedan dio se prebacuje u Loznicu; Iz skladišta "Krepšić" kod Brčkog, izmješta se naoružanje i municija na lokalitet Lopara i Ugljevika; Iz skladišta "Kozlovac" kod Tuzle, se izmješta naoružanje i municija na lokaciju Lopare; Iz magacina u Visokom, izmješta se naoružanje i municija u skladište "Koran" kod Pala...itd.

Izmještanje JNA iz naseljenih mjesta na položaje

Zbog sve otvorenijeg svrstavanja na srpsku stranu, JNA je sve više gubila svoj ugled i kod najvećeg dijela bošnjačkog naroda. Zaveden velikosrpskom medijskom propagandom, bošnjački narod je dugo imao povjerenja u JNA i očekivao je da će se ona distancirati od velikosrpske politike i odigrati pozitivnu ulogu u rješavanju jugoslovenske krize. Tek kada je JNA sa vojničkih i oficirskih kapa skinula zvijezdu petokraku i umjesto zastave SFRJ počela isticati srpske i četničke simbole, svima je postalo jasno za koje će se ciljeve JNA zalagati i čije će interese štititi u Bosni i Hercegovini.

Svakodnevna marširanja naoružanih rezervista i dobrovoljaca u vozilima JNA, širom BiH, i njihovo provokativno ponašanje stvaralo je averziju kod običnog građanstva, koje je javno osuđivalo takvo arogantno i šovinističko ponašanje srpskih rezervista i dobrovoljaca.

Rezervisti JNA

Savezni sekretar za narodnu odbranu general armije Veljko Kadijević u svojoj knjizi "MOJE VIĐENJE RASPADA", iznosi konstataciju da se on lično zalagao da rukovodstva Bosne i Hercegovine izmijene svoj odnos prema Jugoslaviji i JNA i da shvate da *"Bez Jugoslavije neće biti nikakve države Bosne i Hercegovine"*.[178] U svojstvu Saveznog sekretara za narodnu odbranu on je čak uputio i prijeteće pismo predsjedniku Predsjedništva Bosne i Hercegovine (prilog broj 4), u kome insistira da se odmah povuče Odluka o neupućivanju julske partije regruta u jedinice i ustanove JNA izvan teritorije Bosne i Hercegovine. [179]

Na sastanku sa rukovodstvom SR Bosne i Hercegovine održanom 24. decembra 1991. godine, Veljko Kadijević je iznio stavove SSNO-a o budućoj ulozi JNA u raspletu Jugoslovenske krize i tom prilikom lažno dao do znanja da se JNA neće upotrebiti radi nametanja političkih rješenja u BiH i da JNA neće politička rješenja u Bosni i Hercegovini, diktirati upotrebom sile i oružja.[180] (prilog broj 6). Međutim, u praksi se događalo potpuno suprotno.

178 Veljko Kadijević, nav. dj., str. 146.

179 Akt SSNO-a broj 694-1, od 29. 7. 1991, (AIIZ, 2-1372.)

180 Zabeleška iz izlaganja saveznog sekretara za narodnu odbranu, generala-armije Veljka Kadijevića na sastansku sa rukovodstvom SR Bosne i Hercegovine, održanom u Sarajevu 24. decembra 1991. godine. (Kabinet saveznog sekretara za narodnu odbranu, 26. 12. 1991. godine.)

Obzirom da napori vrha JNA, da bošnjački i hrvatski dio političkog rukovodstva Bosne i Hercegovine usmjeri ka svojim zamislima o stvaranju nove Jugoslavije, nisu naišli na podršku kod bošnjačkog i hrvatskog naroda, odmah po formiranju komande 2. vojne oblasti u Sarajevu, Jugoslovenska narodna armija otvoreno se stavlja na stranu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, kojeg kao kolaboracionističke snage organizuje, naoružava i priprema za predstojeću agresiju na Bosnu i Hervegovinu. O saradnji JNA i ekstremnog dijela srpskog naroda u Bosni i Hercegovini Veljko Kadijević u svojoj knjizi iznosi: ***"To smo se mi morali orijentisati na konkretnu saradnju sa predstavnicima srpskog naroda i sa srpskim narodom u cjelini.., Time smo obezbjedili da za vrijeme rata u Hrvatskoj vršimo manevar i pokrete snaga JNA preko Bosne i Hercegovine, što je za JNA bilo od vitalnog značaja ".*** [181].

Završetkom operativno-strategijskog rasporeda komandi i jedinica JNA i posjedanjem strateških položaja na prostoru Bosne i Hercegovine, GŠ OS SFRJ i JNA, kao udarna pesnica svih narednih operativnih aktivnosti, su bili spremni za izvršenje svoga od Velikosrpskog pokreta planiranog dijela aktivnosti u sklopu velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Položaji JNA pred agresiju

181 Veljko Kadijević, nav. dj., str. 147.

3. AKTIVNOSTI JNA NA NAORUŽAVANJU, OPREMANJU I OBUČAVANJU KOLABORACIONISTIČKIH JEDINICA U BOSNI I HERCEGOVINI

Iako je kroz zvanične istupe i saopštenja svojih ovlaštenih prestavnika to kategorički negirala i osporavala, bilo je očigledno da JNA tokom 1990.,1991. i početkom 1992. godine, organizovano i planski vrši naoružavanje i opremanje srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini za predstojeće učešće u oružanoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Najviše rukovodstvo OS SFRJ je preko KOS-a JNA tokom 1990. i 1991.godine, planski organizovalo i davalo smjernice, uputstva i naređenja za realizaciju ove planirane aktivnosti. Pored samog čina podjele naoružanja, municije i druge vojne opreme pristalicama SDS-a, JNA je užurbano radila na izradi novih planova upotrebe jedinica JNA, novih planova mobilizacije srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini, kao i drugih aktivnosti na njihovoj pravovremenoj i kvalitetnoj pripremi za agresiju na Bosnu i Hercegovinu.

Težište svoga rada tadašnja rukovodeća garnitura JNA je bazirala i usmjerila na dva osnovna pravca djelovanja. Prvi i najvažniji pravac djelovanja JNA je bio usmjeren na ostvarenje i usaglašavanje tijesne saradnje sa srpskim stanovništvom u Bosni i Hercegovini i njegovoj ideološkoj i političkoj pripremi, naoružavanju, opremanju i obučavanju za realizaciju zacrtanih ciljeva agresije na Bosnu i Hercegovinu. Drugi pravac djelovanja JNA je bio usmjeren na formiranje, organizovanje, opremanje i obučavanje paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore i njihovo plansko upućivanje na teritoriju Bosne i Hercegovine u cilju izvršenja ratnih zločina i genocida nad bošnjačkim stanovništvom.

Organi bezbjednosti, obavještajna i kontraobavještajna služba JNA, u saradnji sa državnom bezbjednosti Srbije, saveznim SUP-om i republičkim SUP-ovima Srbije i Crne Gore, početkom 90-tih godina, oslobađaju iz zatvora širom Srbije i Crne Gore, okorjele ubice i kriminalce i uključuju ih u strukture paravojnih formacija. Takođe, pozivaju nosioce organizovanog kriminala koji su širom Evrope i svijeta

kao njihovi "vanjski saradnici" za njih obavljali najprljavije poslove, da u interesu pravoslavlja i svetog rata za " Veliku Srbiju ", dođu i pomognu u realizaciji zacrtanih ciljeva agresije.

Uporedo sa raspoređivanjem svojih operativnih i taktičkih jedinica, JNA u saradnji sa petokolonaškom Srpskom demokratskom strankom Bosne i Hercegovine, vrši naoružavanje pristalica SDS-a širom Bosne i Hercegovine i organizuje ih kao petu kolonu za narednu agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Rukovodstvo OS SFRJ je preko KOS-a JNA organizovalo i rukovodilo ovim projektom o čemu postoje nepobitni dokazi i pisana naređenja najviših komandi JNA, u kojima su detaljno precizirane obaveza i zadaci pripadnika JNA.

Paralelno sa aktivnostima naoružavanja Srba u Hrvatskoj, tokom 1990. i 1991. godine, tekla je i planska aktivnost JNA na naoružavanju i opremanju srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini. Naoružanje i oprema štabova i jedinica Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, koje je tokom 1990. godine, nelegalno oduzeto od TO BiH i stavljeno u magacine JNA, planski i koordinirano se otpočelo djeliti paravojnim formacijama SDS-a i civilnom stanovništvu srpske nacionalnosti u Bosni i Hercegovini. JNA je najveći dio rezerve naoružanja, municije, pogonskog goriva i druge vojne opreme stavila na upotrebu, ustupila ili predala novoformiranim dobrovoljačkim jedinicama, jedinicama srpske teritorijalne odbrane i srpske milicije. Preostalim naoružanjem i opremom je naoružala i opremila civilno srpsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini.

GŠ OS SFRJ, pod direktnim uticajem Velikosrpskog pokreta, sa rukovodstvom stranke SDS vrše pripreme za ostvarenje svojih već zacrtanih ciljeva. Ativnost rukovodstva JNA i stranke SDS-a, [182] se je ogledala u njihovoj "tajnoj" aktivnosti na naoružavanju članova stranke SDS-a i njihovoj obuci za izvođenje raznih akcija širom Bosne i Hercegovine. O njihovim "tajnim" aktivnostima postoje brojni pisani

182 "Srpska demokratska stranka je bila partija koja je od početka, razvijala antiparlamentarnu i vaninstitucionalnu djelatnost i njome razarala pravni poredak i institucije države, a usmjeravala novo, nelegalno, ali faktičko stanje. Na kraju, ova se stranka vlastitom voljom sama isključila iz parlamenta i pretvorila u klasičnu terorističku organizaciju, postajući vanzakonska stranka". (Esad Zgodić, nav. dj., str. 113).

dokumenti i naređenja. Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, raspolaže obimnom dokumentacijom koja jasno ukazuje na međusobnu saradnju i povezanost GŠ OS SFRJ sa rukovodstvom i članovima SDS-a u cilju planskog i masovnog naoružavanja pripadnika srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Od obimne dokumentacije koja ukazuje na plansku i organizovanu aktivnost i saradnju JNA i članova SDS-a na naoružavanju i opremanju srpskog naroda u BiH za oružanu agresiju na BiH, mogu se izdvojiti slijedeća dokumenta,[183]

Tokom 1991. godine, u više navrata su otkrivene tajne pošiljke naoružanja JNA srpskom narodu u Bosni i Hercegovini. Od bezbroj takvih primjera navedenih u knjizi Smaila Čekića „ AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.- 1993., mogu se izdvojiti slijedeći: *"Tako su radnici Ministarstva unutarnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine, 24. maja 1991. godine, u mjestu Deleuša, na putu Nikšić - Bileća, zaustavili kamion u kojem je bilo 80 automata ruske proizvodnje i 16.000 metaka za to oružje."* [184] ; *"Radnici stanice javne sigurnosti sarajevske opštine Stari grad, su 21. novembra 1991. godine, kod stare Bistričke stanice, zaustavili tri kamiona s prikolicama u kojima je prevožen vojni materijal na relaciji Bar - Kalinovik. U njima je bilo 75 tona raketa..."* [185] ...itd.

183 Zahtjev TO Opštine Bosanski Petrovac, Str. pov. br. 06/190-1 od 13. 12. 1991. godine, u kome se traži naoružanje i vojna oprema za potrebe jedinica TO Bosanski Petrovac, u cilju sadejstva TO sa JNA u zaštiti objekata od posebnog značaja.(AIIZ, 2-175); Navedeni zahtjev komande TO Bosanski Petrovac, sa mišljenjem da se isti riješi pozitivno, prosljeđuje komanda 530. PoB, svojim aktom Str. pov. br. 25-1, od 3. 01. 1992. godine. (AIIZ, 2-176); Komanda 2. VO, pozitivno rješava navedeni zahtjev i svojim aktom pov. br. 32/198-5, od 8. 01. 1992. godine, naređuje komandi 530. PoB, da izda potrebna sredstva TO Bosanski Petrovac.(AIIZ, 2-177); Akt komande 2. VO pov. broj. 16/28-3, od 2. 03. 1992. godine, komandi lad PVO/46. pOb, o predaji 250 komada AP 7,62 mm, Štabu TO Novo Sarajevo.(AIIZ, 2-228); Akt SSNO-a, Str. pov. br. 585-2 od 3. 04. 1992. godine, o formiranju dobrovoljačkih jedinica. (AIIZ, 2-769)...itd."; Smail Čekić, **AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.- 1993.**

184 Smail Čekić, nav.dj., str. 41.

185 Isto, str. 42.

Šleperi "banana" na Bistriku

Osnovne aktivnosti JNA u organizovanju i opremanju kolaboracionističkih i paravojnih formacija u Bosni i Hercegovini , sastojale su se u slijedećem:

- Izdvajanje i prepotčinjavanje štabova i jedinica regularne TO BiH u mjestima sa većinskim srpskim stanovništvom strukturi nelegalne TO Srpske Republike BiH;
- Formiranje novih nelegalnih štabova i jedinica TO u mjestima sa većinskim srpskim stanovništvom i uključivanje istih u strukturu nelegalne TO Srpske Republike BiH;
- Formiranje dobrovoljačkih jedinica JNA, njihovo naoružavanje opremanje i ugradnja istih u operativne planove i strukturu JNA;
- Mobilizacija svih borbeno sposobnih Srba u Bosni i Hercegovini u cilju popune komandi i jedinica JNA koje su pretrpjele gubitke tokom rata sa Hrvatskom;
- Pomoć JNA u naoružavanju i opremanju novoformiranog nelegalnog srpskog MUP-a u BiH i obuka njegovih jedinica u kasarnama JNA;
- Donaoružavanje i doopremanje već formiranih paravojnih formacija u Bosni i Hercegovini i organizacija njihove obuke u kasarnama i poligonima JNA;
- Izmještanje i predislociranje civilnih i vojnih proizvodnih kapaciteta na teritorije sa većinskim srpskim stanovništvom;

- ❖ Prekomandovanje starješinskog kadra srpske nacionalnosti rođenih u BiH iz drugih dijelova SFRJ na teritoriju Bosne i Hercegovine;
- ❖ Naoružavanje penzionisanih oficira srpske i crnogorske nacionalnosti i preciziranje njihovih obaveza i zadataka za nastupajuću agresiju;
- ❖ Intenziviranje specijalnog rata u cilju homogenizacije srpskog naroda u Bosni i Hercegovini... itd.

Istovremeno sa aktivnostima JNA, rukovodstvo SDS-a, po instrukcijama iz Beograda, izdaje naređenja o organizovanoj aktivnosti na naoružavanju srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini. Posebno je značajno u ovim aktivnostima istaći ulogu predsjednika SDS-a, Radovana Karadžića, koji u maju 1991.godine, po direktivi Slobodana Miloševića, preko telefaksa broj 071 / 270-951, koji je bio u vlasništvu izdavačkog preduzeća SDS-a, "Javnost", upućuje cirkularno pismo - naredbu svim opštinskim odborima SDS-a u BiH.

Naredba svim opštinskim odborima Srpske demokratske stranke:

1.- Mobilisati rezervni sastav milicije tamo gde smo na vlasti;
2.- Mobilisati TO i staviti pod komandu JNA;
3.- Mobilisati dobrovoljce i staviti ih pod komandu JNA;
4.- Zamoliti komandu JNA da na teritoriji ostavi deo teritorijalaca i dobrovoljaca, radi očuvanja mira, a pod komandom JNA;
5.- Operativni deo neka ide gde kaže JNA." [186]

Proces naoružavanja srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini od strane JNA je u početku tekao ilegalno. "Organizacija i realizacija tog zadatka povjerena je, uglavnom operativcima KOS-a JNA i većem broju oficira (koji su bili saradnici te službe), uglavnom srpske nacionalnosti." [187] U mjestima sa pretežno srpskim stanovništvom proces naoružavanja je tekao javno. Jedinice JNA su kamionima dolazili u srpska sela i naselja i po već formirnim spiskovima dijelili naoružanje i opremu civilnom stanovništvu.

186 Munir Alibabić - Munja, nav.dj., str. 53.

187 Smail Čekić, nav.dj., str.44.

U mjestima gdje Srbi nisu bili u većini, kao i u velikim gradovima, naoružavanje srpskog stanovništva je vršeno u kasarnama JNA, gdje je srpsko stanovništvo pozivano, naoružavano i obučavano za predstojeću agresiju. Izvršenjem mobilizacije ratnih jedinica JNA, najveći dio srpskog borbeno sposobnog stanovništva je početkom 1992. godine, bio dobro naoružan i spreman za agresiju.

Početkom 1992. godine, razna udruženja Srba van Bosne i Hercegovine, kao i paradržavne tvorevine SDS-a (Vlade formiranih Srpskih autonomnih obralsti) su se preko svojih organa direktno obraćali vladi Srbije, SSNO-u i GŠ OS SFRJ, tražeći od njih pomoć u naoružavanju i drugim vrstama usluga.[188]

Predsjedništvo SFRJ u svojstvu Vrhovne komande oružanih snaga SFRJ, je već u junu 1991. godine, zbog lošeg odziva na mobilizaciju rezervnog sastava JNA, donijelo odluku o prijemu dobrovoljaca u JNA i formiranju dobrovoljačkih jedinica u sklopu oružanih snaga SFRJ. Savezni sekretarijat na narodnu odbranu i Generalštab oružanih snaga SFRJ su tu odluku sproveli u djelo i izdali potrebna uputstva i smjernice za ovu aktivnost (prilog broj 5). U svim komandama i jedinicama JNA širom SFRJ, tokom 1991. i početkom 1992. godine, raspisani su konkursi za prijem dobrovoljaca u JNA. Shodno dobijenom naređenju GŠ OS SFRJ, komanda 2. vojne oblasti, otpočinje sa aktivnostima prijema dobrovoljaca u redove JNA i formiranju dobrovoljačkih jedinica za potrebe JNA na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

188 "1.- Pismo udruženja Srba iz BiH u Srbiji, sa sjedištem u Beogradu, od 17. 01. 1992. godine, upućenog SSNO-u na ličnost načelnika GŠ OS SFRJ, Blagoju Adžiću, u kojem oni zahtjevaju da se na teritoroji Kupresa izvrši smještanje i raspored veće jedinice JNA, radi "sprečavanja genocida" nad Srbima. (AIIZ, 2-223); Navedeni zahtjev, udruženja Srba je vrlo brzo pozitivno riješen, tako da se već početkom februara 1992. godine, na Kuprešku visoravan, kao stratešku vojnu tačku u BiH raspoređuju jedinice 9. korpusa iz Knina; 2.- Zahtjev vlade SAO Romanija, Str. pov. broj: 10-8/92 od 10. 02. 1992. godine, upućen predsjedniku vlade Srbije o obezbjeđenju dva helikoptera za prevoz povrijeđenih i oboljelih. (AIIZ, 2-77); 3.- Zahtjev vlade SAO Romanija, Str. pov. broj: 10-9/92, od 10. 02. 1992. godine, upućen na adrese više institucija, u kome se traži njihova pomoć u obezbjeđenju medicinske i sanitetske opreme za potrebe ratne bolnice.(AIIZ, 2-76); 4.- Zahtjev srpske skupštine opštine Bosanska Krupa, br. 21/92 od 10. 03. 1992., o naoružavanju TO Bosanska Krupa. (AIIZ, 2-195)...itd.

Dobrovoljci u redovima JNA

Nakon upisa u evidenciju svi dobrovoljci su zaduživali naoružanje i drugu vojnu opremu, a zatim bi odlazili u kasarne i poligone JNA na kratkotrajnu obuku u rukovanju sa naoružanjem i uvježbavanjem taktičkih postupaka i radnji. O stepenu popunjenosti naoružanjem i brojnom stanju ljudi u dobrovoljačkim jedinicama, Komanda 2. vojne oblasti u svojim Zaključcima iz procjene stanja na prostoru Bosne i Hercegovine, [189] (prilog broj 10) izvještava GŠ OS SFRJ. U navedenóm aktu Komanda 2. vojne oblasti iznosi podatak da je pored velikog broja mobilisanog rezervnog sastava formirala i dobrovoljačke jedinice na prostoru Bosne i Hercegovine.

Brojno stanje dobrovoljačkih jedinica u 2. vojnoj oblasti, po korpusima na dan 20. 03. 1992. godine, je bilo slijedeće:

- 4. Korpus (32 opštine) .....33.200 ljudi;
- 5. Korpus (15 opština) ..... 16.750 ljudi;
- 9. Korpus (8 opština)..... 2.200 ljudi;
- 10. Korpus (3 opštine).....2.300 ljudi;
- 17. Korpus (28 opština).....8.240 ljudi;

Svega u 2. VO ..... 62.690 ljudi

189 Zaključci iz procjene stanja na prostoru BiH u zoni odgovornosti 2. VO, Str. pov. broj 908-1 od 20. marta 1992. godine. (AIIZ, inv. br. 2-75); Hasan Efendić, nav, dj., str. 45-57.

Pored navedenih dobrovoljačkih jedinica u zoni odgovornosti 2. VO na prostoru BiH, u zoni odgovornosti 4. VO u opštinama Kalinovik, Foča, Čajniče i Goražde su formirane dobrovoljačke jedinice brojnog stanja oko 6.500 ljudi. Za potrebe ovih jedinica, JNA je iz svojih magacina podijelila i izdala na upotrebu 51.900 komada raznih vrsta naoružanja, (koje je ranije nelegalno oduzela od TO BiH), a SDS je izršila podjelu 17.298 komada naoružanja.

Na osnovu procjene i ukazane potrebe za ponovnim aktueliziranjem formiranja dobrovoljačkih jedinica, GŠ OS SFRJ, svojim aktom Str. pov. broj: 585-2 od 03. 04. 1992. godine (prilog broj 9), ponovno izdaje zadatke Komandi 2. vojne oblasti u vezi formiranja dobrovoljačkih jedinica u njenoj zoni odgovornosti.

Uporedo sa navedenim aktivnostima formiranja dobrovoljačkih jedinica na prostoru Bosne i Hercegovine, komande i jedinice 2. vojne oblasti tajno pomažu formiranje paradržavnih srpskih autonomnih oblasti i srpskih opština. U novoformiranim paradržavnim srpskim autonomnim oblastima i općinama, oficiri JNA rukovode organizovanom formiranju paravojnih općinskih, rejonskih i okružnih štabova i jedinica srpske teritorijalne odbrane.

"Prema obavještajnim podacima brojno stanje srpske TO početkom 1992. godine, iznosilo je oko 20.000 izvanredno dobro naoružanih pripadnika partijske vojske SDS-a. Naoružavanje i opremanje srpske TO vršeno je po propisima o snabdjevanju i opremanju jedinica JNA, zapravo JNA ih je potpuno, prvoklasno logistički obezbjeđivala. " [190]

Pored navedenih aktivnosti, komande i jedinice 2. vojne oblasti, planski vrše opremanje i naoružavanje novoformiranih kolaboracionističkih policijskih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Srpske Republike u BiH, modernim naoružanjem i savremenom opremom, o čemu postoje i pisani dokumenti. [191]

---

190 Hasan Efendić, **KO JE BRANIO BOSNU**, Udruženje građana plemićkog porijekla BiH, Sarajevo 1999, str. 63.

191 Akt komande 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 31/103-41 od 24. 04. 1992. godine, (AIIZ, 2-198.).

U sklopu pripreme srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini za nastupajuću agresiju, KOS JNA sa vrhom SDS-a BiH, posebnu pažnju poklanja formiranju srpskih paravojnih formacija i njihovom naoružavanju i opremanju. Tokom 1990. i 1991. godine, pod neposrednom kontrolom i komandom organa KOS-a JNA dolazi do formiranja većeg broja četničkih jedinica kao što su: četnički odred "Karađorđe" u Nevesinju, [192] četnički odred "Stojan Kovačević" u Gacku, četnički odred "Romanija" na Palama, četnički odred na Ozrenu, brojne četničke grupe u Trebinju, Foči, Han Pijesku, Bosanskom Grahovu, Drvaru, Bijeljini,...itd.

Četničke jedinice u sklopu JNA

Mada je u svojim javnim mediskim istupima i saopštenjima vrh JNA kritikovao i osporavao postojanje paravojnih formacija na prostorima SFRJ, u praksi je postupao potpuno suprotno. Sve paravojne jedinice u Bosni i Hercegovini su ilegalno organizovane i obučavane uz neposredno angažovanje oficira JNA, o čemu postoje brojna dokumenta i izjave pripadnika paravojnih formacija.

192 Četnički odred **„Karađorđe"** formiran u Nevesinju 1990.godine. Komandant odreda Arsen Grahovac. Brojno stanje odreda oko 150 ljudi. Dolaskom Užičkog korpusa JNA na prostore istočne Hercegovine, veći broj pripadnika ovog odreda se uključuje u sastav JNA, a drugi dio ulazi u sastav srpske TO Nevesinje. Najekstremniji dio odreda ostaje pod četničkim obilježjima i vrši stravične zločine nad bošnjačkim i hrvatskim narodom na ovim prostorima. Komandant odreda Arsen Grahovac je imao izuzetnu podršku od general-majora Milana Torbice iz Užičkog korpusa, koji mu je obezbjeđivao svu potrebnu vojnu i logističku pomoć za opremanje ove paravojne formacije.

"Četničko organizovanje je pred kraj 1990. godine, uzelo velike razmjere. Četnici i njihove oružane formacije su znali da se na njihovoj strani nalazi čitav bezbjednosni sistem Srbije, Crne Gore, JNA, veliki broj kadrova Službe bezbjednosti u BiH i Hrvatskoj i u saveznim organima federacije, pa nisu imali razloga da se posebno čuvaju i kriju, te su sve otvorenije djelovali...". [193]

Nacionalno indoktrinirani, politički negativno usmjereni prema drugim narodima u Bosni i Hercegovini, i od strane JNA dobro naoružani i opremljeni, pripadnici dobrovoljačkih jedinica i paravojnih srpskih formacija, širom Bosne i Hercegovine manifestuju antibosansko, velikosrpsko i šovinističko ponašanje, koje je svakodnevno postajalo sve radikalnije i ekstremnije, a do punog izražaja je došlo početkom oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Pripadnici dobrovoljačkih jedinica u JNA

193 Fikret Muslimović, **ODBRANA REPUBLIKE**, str.48.

4. AKTIVNOSTI JNA NA OPREMANJU I OBUČAVANJU PARAVOJNIH FORMACIJA IZ SRBIJE I CRNE GORE

Uporedo sa aktivnostima na naoružavanje srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini, JNA u saradnji sa Saveznim SUP-om i repupličkim SUP-ovima Srbije i Crne Gore aktivno radi na formiranju, opremanju i obučavanju paravojnih formacija u Srbiji i Crnoj Gori. Na osnovu stečenih iskustava iz rata u Hrvatskoj, gdje su se ove jedinice efikasno upotrebljavale u zločinačkim aktivnostima, po istom scenariju je bila zamišljena i njihova uloga u predstojećoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu.

Za vrijeme borbenih dejstava JNA u Hrvatskoj tokom 1991. godine, po direktivi Velikosrpskog pokreta i neposrednim rukovodstvom SDB-a Srbije, formirane su razne paravojne formacije u Srbiji i Crnoj Gori. Početkom 1991. godine, SDB Srbije, po direktivi Slobodana Miloševića, u saradnji sa GŠ OS SFRJ u beogradskom predgrađu Bubanj Potok, u kasarni JNA, formira dobrovoljački vojni logor, vrši obuku i naoružavanje dobrovoljaca i formira paravojne formacije za njihovo uključivanje u borbena dejstva u Hrvatskoj. Tada dolazi do vojnog uobličavanja i obuke pripadnika već formiranih paravojnih formacija kao što su: "Srpska dobrovoljačka garda" pod komandom Željka Ražnatovića-"Arkana", kasnije poznate pod nazivom "Arkanovi tigrovi"; "četničke jedinice", nastale od ekstremnih pristalica Srpske radikalne stranke Srbije, pod vodstvom Vojislava Šešelja...itd.

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu (SSNO) i Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove (SSUP) kao najviše institucije vojske i policije, a pod direktnim uticajem Velikosrpskog pokreta, sinhronizovano i zajednički rade na formiranju, opremanju i obučavanju paravojnih formacija u Srbiji i Crnoj Gori. Preko Službe državne bezbjednosti Srbije i KOS-a JNA, oni direktno rukovode ovom aktivnošću. Na čelu Službe državne bezbjednosti (SDB) Srbije, tada se nalazio Jovica Stanišić, čovjek od velikog Miloševićevog povjerenje i njegova direktna veza sa svim novoformiranim paravojnim formacijama u Srbiji i Crnoj Gori.

Od svog dolaska na čelo SDB Srbije, Jovica Stanišić [194] je odigrao ključnu ulogu u organizovanju, opremanju, obuci i slanju srbijanskih paravojnih formacija u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Druga bitna ličnost u organizaciji i opremanju srbijanskih paravojnih formacija je bio, Franko Simatović – "Frenki", [195] komandant specijalnih jedinica SUP-a Srbije i najbliži saradnik Jovice Stanišića. Treća bitna ličnost ovom lancu, je bio Radovan Stojičić - "Badža",[196] koji je bio neposredni izvršilac u formiranju, obuci i aktivnostima srbijanskih paravojnih formacija.

194 **Jovica Stanišić**, bivši načelnik Resora državne bezbjednosti SUP-a Srbije od 1991. do 1998. godine. Smjenjen sa dužnosti 27. 10. 1998. godine. Rođen je 1950. godine, u Bačkoj Palanci, Srbija. Po završetku studija na FPN u Beogradu, 1975. godine, pristupa službi državne bezbjednosti Srbije. U periodu od 1975. do 1991. godine, obavljao je dužnosti operativca, analitičara i pomoćnika načelnika SDB Srbije. Sa početkom ratnih dejstava na prostoru SFRJ, učestvuje u svim operacijama naoružavanja i organizovanja paravojnih formacija. Za njega se direktno vezuje stvaranje i promocija: Željka Ražnatovića–"Arkana" i Dragana Vasiljkovića, kojima je po nalogu Slobodana Miloševića, dao potrebna ovlašćenja i materijalna sredstva za formiranje paravojnih formacija. Uhapšen je 13. marta 2003. godine, u Beogradu, u sklopu operacije "Sablja". 11. juna 2003. godine, predat je Međunarodnom tribunalu u Hagu, gdje će odgovarati za zločine počinjene u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Pušten na slobodu do početka suđenja.

195 **Franko Simatović - "Frenki",** Po nacionalnosti Hrvat. Od 1991. godine, zamjenik načelnika Resora državne bezbjednosti SUP-a Srbije Jovice Stanišića. Prvi komandant paravojne formacije "crvene beretke" i bivši komandant jedinice za specijalne operacije (JSO) MUP-a Srbije. Bio je organizator i vođa specijalnih jedinica SUP-a Srbije u Kninskoj krajini, Slavoniji i Bosni i Hercegovini. Na vojnim poligonima širom Srbije i Crne Gore, u sadejstvu sa JNA, organizovao i rukovodio obukom srbijanskih paravojnih formacija i zajedno sa njima učestvovao u vršenju zločina i genocida u Bosni i Hercegovini. Dana 30. maja 2003. godine, predat Međunarodnom tribunalu u Hagu, gdje će odgovarati za ratne zločine počinjene u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Pušten na slobodu do početka suđenja.

196 **Radovan Stojčić - "Badža" (1951-1997),** general-pukovnik policije i bivši vršilac dužnosti ministra unutrašnjih poslova Srbije. Ubijen 10. aprila 1997. godine, u beogradskom restoranu "Mamma mia" pod neobjašnjenim okolnostima. Bio je vođa specijalnih jedinica SUP-a Srbije na Kosovu u periodu od 1981. do 1990. godine. Tokom 1991. godine, kao komandant teritorijalne odbrane Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema, vrlo aktivan u planiranju i izvođenju borbenih operacija na ovim prostorima. Na vojnim poligonima širom Srbije u sadejstvu sa JNA, organizovao naoružavanje i obuku srbijanskih paravojnih formacija i zajedno sa njima učestvovao u izvršenju genocida u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Jovica Stanišić i Franko Simatović

Slijedeća bitna ličnost u nastanku srbijanskih paravojnih formacija je Mihalj Kertes - "Braca", [197] bivši pomoćnik ministra SSUP-a. Pored navedenih službenika SDB-a i SUP-a Srbije koji su bili ključne ličnosti u formiranju i opremanju srbijanskih paravojnih formacija, bitno je istaći i ulogu bivšeg predsjednika Srpske radikalne stranke Srbije, Vojislava Šešelja.

Vojislav Šešelj

197 **Mihalj Kertes - "Braca",** Po nacionalnosti Mađar. Bivši pomoćnik ministra SSUP-a, generala Petra Gračanina i bivši direktor Savezne uprave carina SRJ. Rođen je 29. 08. 1947. godine, u Bačkoj Palanci. Po profesiji socijalni radnik. Jedan od vođa jogurt revolucije u Vojvodini 1988. godine. Kao direktor savezne uprave carina a po nalogu Slobodana Miloševića, vrlo aktivan u obezbjeđivanju novčanih sredstava za naoružavanje, opremanje i obuku srbijanskih paravojnih formacija. Glavni logističar i finansijer paravojne formacije "crvene beretke", koje su vršile zločine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Četnički vojvoda, Vojislav Šešelj[198] je poslije Slobodana Miloševića, kao idejnog i glavnog organizatora formiranja svih paravojnih jedinica u Srbiji i Crnoj Gori, odigrao najveću medijsku ulogu u nastanku i funkcionisanju ovih paravojnih formacija.

O njihovoj međusobnoj saradnji Šešelj tvrdi: ***"Milošević je bio vođa nacionalista i patriota 1991. i 1992. U to smo vreme blisko sarađivali. Kada je 30.000 srpskih dobrovoljaca bilo poslato na ratište, on ih je snabdeo oružjem, municijom i hranom. On je osigurao i njihov prevoz do ratišta"...*** [199]

Veliki "doprinos" u nastanku paravojnih formacija, su dali i lideri srbijanskih desničarskih "opozicionih" stranaka: Vuk Drašković, predsjednik Srpskog pokreta obnove, formirajući od svojih pristalica paravojnu formaciju "Srpsku gardu", zatim Mirko Jović, predsjednik Srpske narodne obnove, formirajući paravojnu formaciju "Beli orlovi";...itd.

198 **Vojislav Šešelj,** rođen 11. 10. 1954. godine, u Sarajevu. Kao docent na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, u svojoj studiji " Šta da se radi ? ", predlaže ukidanje muslimanske, crnogorske i makedonske nacije. Zbog navedenih istupa, 1984. godine, u Okružnom sudu u Sarajevu, je osuđen za krivično dijelo iz člana 114. KZ SFRJ, na osam godina zatvora. Vrhovni sud BiH mu je kaznu smanjio na četiri godine, a Savezni sud SFRJ, mu je kaznu smanjio na dvije godine. Punu kaznu od dvije godine je izdržao u KP domu Zenica. Nakon izdržane kazne seli se iz Bosne i Hercegovine u Srbiju i postaje još veći nacionalista i ekstremista. 1990. godine, osniva stranku Srpske narodne obnove, koju ubrzo preimenuje u Srpski četnički pokret. Nakon izbora 1990. godine, tadašnja vlast SFRJ zabranjuje rad Srpskog četničkog pokreta. Početkom 1991. godine, postaje predsjednik novoformirane Srpske radikalne stranke Srbije. U junu mjesecu iste godine postaje član Skupštine Republike Srbije. Sa skupštinske govornice, svojim nacionalističkim govorima podstrekivao i pozivao Srbe na mržnju i rat protiv drugih naroda u SFRJ. Na čestim mitinzima držao je huškačke govore i svojom četničkom retorikom indoktrinirao i pozivao Srbe na proširenje trenutnih granica i ujedinjenje svih srpskih teritorija u homogenu državu "Veliku Srbiju". Od 1991. godine, pa na dalje, bio je vrlo aktivan u formiranju, organizovanju, finansiranju, opremanju i upućivanju srbijanskih dobrovoljaca i četnika na ratišta u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Lično učestvovao u izvršenju pojedinih ratnih zločina. Nakon saznanja da je protiv njega podignuta optužnica, sam se dobrovoljno predao Međunarodnom tribunalu u Hagu, dana 24. februara 2003. godine. Trenutno se nalazi u zatvoru Ševeningen, gdje će po optužnici br. IT-03-67-I, odgovarati za zločine protiv čovječnosti počinjene u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

199 Ilija Radaković, nav. dj., str. 207.

Pored Saveznih i republičkih organa SUP-a Srbije, najznačajniju ulogu u formiranju, opremanju i obučavanju srbijanskih paravojnih formacija je imala JNA, koja se je od samog nastanka ovih formacija uključila u njihovo opremanje, naoružavanje i obuku. Osim formalnog civilnog rukovođenja, ove jedinice su bile striktno vojnički ustrojene i opremljene kao i druge jedinice JNA. Sve zadatke one su izvršavale po nalogu i pod direktnom komandom jedinica JNA i samo su u iznimnim slučajevima mogle samostalno djelovati. Njihova uloga tokom agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu je bila striktno određena planovima JNA, i ona se sastojala u njihovim aktivnostima na zastrašivanju civilnog stanovništva i izvršenju genocida nad bošnjačkim i hrvatskim narodom.

U cilju izvođenja obuke sa paravojnim formacijama, vrh JNA je precizirao konkretne zadatke i obaveze komandi i jedinica JNA za njihovo uspješno obučavanje. Na poligonima i u kasarnama JNA su urađeni planovi obuke za ove formacije po skraćenom sistemu, a za neposredne izvođače obuke su određivane starješine JNA isključivo srpske nacionalnosti. Obuka sa paravojnim formacijama je izvođena na većini vojnih poligona i kasarni JNA u Srbiji i Crnoj Gori.[200]

Sva planirana i izvedena obuka sa ovim jedinicama, je budno praćena od strane pripadnika KOS-a JNA, koji su svakodnevno slali svoje izvještaje Upravi bezbjednosti SSNO-a, koja je bila organizator i rukovodilac svih ovih aktivnosti.

Finansiranje i opremanje srbijanskih paravojnih formacija je ostvarivano preko najviših političkih i republičkih institucija Srbije i Crne Gore.

---

200 Najveći dio obuke sa paravojnim formacijama je izvođen na slijedećim lokalitetima: 1.- Poligon "Bubanj Potok" kod Beograda, gdje je izvođen finalni dio obuke i gdje su se ove jedinice opremale i upućivale na ratišta u Hrvatsku i BiH; 2.- Poligon "Pasuljanske livade" kod Niša, gdje su se paravojne jedinice obučavale u rukovanju sa artiljerijskim oruđima: 3.- Poligon na Pešterskoj visoravni, gdje je bila organizovana obuka u taktičkim radnjama na boištu i preživljavanju; 4.- Poligon u Erdutu, gdje je izvođena specijalna teroristička obuka u klanju i likvidacijama; 5.- Poligon kod Smederevske Palanke, gdje je izvođena obuka u rukovanju naoružanjem i gdje je i sabirni centar za dobrovoljce; 6 - Poligon karaule "Deva" kod Đakovice, gdje je izvođena obuka u taktičkim radnjama i preživljavanju...itd.

"Prema Šešeljevom priznanju koje je dao nakon raskida sa Miloševićem, srbijanska vojska i policija snadbjevale su Šešeljeve četnike oružjem, obučavali ih i zajedno sa njima poduzimali operacije u Bosni i Hercegovini." [201] Pored navedenih institucija bitnu ulogu u finansiranju paravojnih formacija imale su razne četničke organizacije Srba u SAD, Kanadi i Australiji. Od domaćih izvora najviše sredstava je pristizalo od velikih industrijskih giganata i preduzeća širom Srbije.

Srpska pravoslavna crkva, koja je bila glavni ideolog vođama svih paravojnih formacija u Srbiji, je dala svoj doprinos u motivisanju i vjerskom usmjerenju pripadnika ovih paravojnih formacija za izvršavanje stravičnih zločina nad pripadnicima drugih vjera i konfesija. Brojni su primjeri učešća vjerskih službenika SPC u raznim oblicima saradnje, pripremanja i blagosiljanja paravojnih formacija za izvršenje zločina i genocida. [202]

Blagosov SPC paravojnim formacijama

201 Norman Cigar, **GENOCID U BOSNI - POLITIKA "ETNIČKOG ČIŠĆENJA"**, Bosanski kulturni centar, Sarajevo 1998, str. 69.

202 "Zločinac Arkan je dao tjelohranitelje mitropolitu SPC Amfilohiju iz Crne Gore, koji ih je koristio za zastrašivanje disidenata; U julu 1993. godine, na dan slave grada Beograda, Arkan je marširao pored patrijarha Pavla u svetoj procesiji koja se kretala gradskim ulicama; U nekim prilikama srpski pravoslavni vjerski službenici sami su preuzimali rukovođenje u operacijama etničkog čišćenja", (Norman Cigar, nav. dj., str. 86 i 87.). Zločinac Arkan je dugi niz godina javno isticao da je njegov komandant patrijarh Pavle, a pripadnici njegove paravojne formacije su nosili vjersku ikonografiju i uz blagoslov SPC-e, vršili zločine i genocid nad bošnjačkim narodom.

Od mnoštva formiranih paravojnih formacija u Srbiji i Crnoj Gori, najveće aktivnosti u zločinima i genocidu na prostoru Bosne i Hercegovine su izvodile slijedeće paravojne formacije:

• **"Srpska dobrovoljačka garda"**, pod rukovodstvom međunarodnog kriminalca i ratnog zločinca Željka Ražnatovića - "Arkana",[203] poznatija kao "Arkanovi tigrovi". Ova paravojna formacija je osnovana 11. oktobra 1990. godine, u manastiru Pokajnica, kod Velike Plane u Srbiji. Formirali su je Željko Ražnatović i njegovi saradnici - vođe navijača fudbalskog kluba "Crvena Zvezda" iz Beograda, a po nalogu Velikosrpskog pokreta i SDB Srbije.

Pripadnici ove paravojne formacije su tokom agresije vršili stravične zločine nad bošnjačkim narodom širom Bosne i Hercegovine. Najveće zločine su počinili u Bijeljini, Zvorniku, Višegradu, Posavini i Bosanskoj Krajini. Baze i kampovi za obuku ove formacije su bili u Beogradu i Erdutu. O aktivnosti ove zločinačke formacije pred Međunarodnim tribunalom u Hagu, u procesu suđenja Slobodanu Miloševiću, detaljnije je svjedočila pripadnica ove formacije.

---

203 **Željko Ražnatović – "Arkan"(1952-2000)**, Rođen 17. 04. 1952. godine, u Brežicama (Slovenija), ubijen 15.01.2000. godine, u beogradskom hotelu "Interkontinental". Međunarodni kriminalac i dugogodišnji saradnik SDB-a Srbije i SFRJ, po čijim je nalozima obavljao likvidacije jugoslovenske političke emigracije i druge prljave poslove širom Evrope. Sredinom osamdesetih godina, po povratku u Srbiju, postaje vođa navijača beogradskog nogometnog kluba "Crvena zvezda". 11.10.1990. godine, u manastiru Pokajnica kod Velike Plane, formira i postaje komandant paravojne formacije "Srpska dobrovoljačka garda", sa kojom tokom agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, čini stravične zločine i genocid nad nesrpskim stanovništvom. Iako je za njim bila raspisana Interpolova potjernica, uz pomoć tadašnjeg srbijanskog političkog vrha, koristeći nacionalističku euforiju u Srbiji, 1993. godine, osniva Stranku srpskog jedinstva, sa izrazito nacionalističkim programom i postaje njen predsjednik. Nakon neuspjelog izleta u političke vode, vješto koristeći svoju medijsku popularnost srpskog heroja, preuzima beogradsko kriminalno podzemlje i postaje jedan od najbogatijih i najuticajnijih biznismena u Srbiji. Glavna tužiteljica Međunarodnog tribunala u Hagu, Luis Arbur (Louise Arbour) 1997. godine, podigla je optužnicu protiv njega za ratne zločine počinjene tokom agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Pod do sada nerazjašnjenim motivima i okolnostima 15. januara 2000. godine, sa tri metka u glavu je ubijen u beogradskom hotelu "Interkontinental". Još uvjek nije razotkriveno da li je njegovo ubistvo epilog kriminalnog obračuna za prevlast u beogradskom podzemlju ili je bila planska politička likvidacija potencijalnog krunskog svjedoka protiv Slobodana Miloševića pred Međunarodnim tribunalom u Hagu.

Svjedočeći kao zaštićeni svjedok pod šifrom B -129, ona je navela slijedeće: *"... Da su "tigrovi" bili pod komandom Državne bezbjednosti Srbije, odnosno tadašnjeg šefa obavještajne uprave DB-a, Franka Simatovića – Frenkija, te da je Arkan lično rekao da tigrovi "ne idu nikuda bez naređenja DB-a"*. Ona je takođe izjavila: ... *"da su "tigrove" finansirali SDB Srbije, Vojska Jugoslavije i MUP Srbije, ali da su najveći sponzori, ipak, bili kontraverzni italijanski biznismen Đovani di Stefano i porodica Karić"*. Prema njenim riječima:... *"Srpska dobrovoljačka garda" je finansirana i novcem stečenim švercom cigareta i skupih alkoholnih pića, što je Arkan radio uz pomoć tadašnjeg šefa Savezne uprave carina Mihalja Kertesa...", "... da su pripadnici Srpske dobrovoljačke garde imali status pripadnika rezervnog sastava MUP-a Srbije, i da su ranjeni "tigrovi" u zdravstvenim knjižicama imali pečate koji su im udarani posredstvom kancelarije Franka Simatovića....."* [204] ...itd

Arkan sa tenkovima JNA i amblem SDG

Nakon završetka agresije na Bosnu i Hercegovinu, najveći dio pripadnika ove paravojne formacije se uključuje u strukturu jedinice za specijalne operacije (JSO) MUP-a Srbije.

204 Izjava zaštičenog svjedoka B–129, pred Međunarodnim tribunalom u Hagu. (Nedeljne informativne novine - "NIN", Beograd april, 2003,)

Bivši kapetan srpske dobrovoljačke garde, Milorad Luković – Legija, [205] postaje i komandant ove specijalne jedinice, 1999. godine.

• **"Crvene beretke"**, pod rukovodstvom Franka Simatovića – "Frenkija". To je bila oružana paravojna formacija pod direktnom kontrolom i komandom SDB-a Srbije. Jezgro ove formacije činili su bivši pripadnici paravojne formacije "Sivi vukovi", koji su se prvobitno obučavali u logoru "Golubići" kod Knina. Poligoni i kampovi za obuku su bili: u Kuli, na Fruškoj Gori, Erdutu, Golubiću kod Knina, Obrovcu, Plitvicama, Dinari, Petrovoj Gori, Benkovcu, Iloku, Doboju, Ozrenu, Bijeljini, Bosanskom Šamcu, Brčkom, Trebinju, Višegradu...itd.

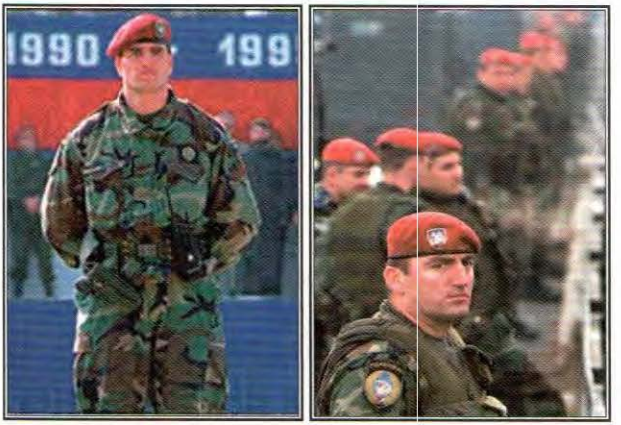

Milorad Luković -Legija i Crvene beretke

205 **Milorad Luković – „Legija"**, koji se ranije prezivao Ulemek, rođen je 1965. godine, u Beogradu. Sredinom osamdesetih godina priključuje se francuskoj Legiji stranaca gdje ostaje sedam godina. Početkom 90-tih, se vraća u Srbiju i pristupa Srpskoj dobrovoljačkoj gardi. Kao pripadnik ove formacije, učestvuje na skoro svim bojištima tokom agresije na BiH. Po završetku ratovanja, pristupa jedinici za specijalne operacije (JSO) MUP-a Srbije. Od 1999. do 2001. godine, obavlja dužnost komandanta ove jedinice. Za vrijeme njegovog komandovanja ovom jedinicom, u Srbiji dolazi do niza nerazjašnjenih ubistava poznatih ličnosti koja se vezuju za njegovo ime. Nakon napuštanja JSO, sa Dušanom Spasojevićem - Šiptarom i Ljubišom Buhom-Čumom, postaje jedan od vođa zemunskog klana. Nakon ubistva srbijanskog premijera Zorana Đinđića, 12. marta 2003. godine, u sklopu policijskog obračuna sa organizovanim kriminalom u Srbiji (operacija "Sablja"), optužen je kao organizator i nalogodavac ovoga ubistva. Nakon višemjesečnog bjekstva i sakrivanja, 2. maja 2004. godine, predao se srbijanskoj policiji. Presudom Specijalnog suda u Beogradu 18. jula 2005. godine, osuđen na 40. godina zatvora, za ubistvo Ivana Stambolića i pokušaj ubistva Vuka Draškovića u Budvi. Za isti zločin su osuđeni i bivši šef DB Srbije Radomir Marković na 15 godina zatvora i nekoliko pripadnika jedinice za specijalne operacije.

Dana 4. maja 1997. godine, u Kuli je svečano obilježena godišnjica formiranja ove jedinice kojoj su prisustvovali Slobodan Milošević i vrh tadašnjeg SDB-a Srbije (Jovica Stanišić, Frank Simatović...itd). Baze ove formacije su bile u Beogradu i na Fruškoj Gori.

Nakon završetka agresije na Bosnu i Hercegovinu, veliki dio pripadnika ove paravojne formacije se uključuje u strukturu jedinice za specijalne operacije MUP-a Srbije. Pripadnici jedinice za specijalne operacije MUP-a Srbije posljednjih nekoliko godina u srbijanskim medijima su optuživani za niz nerazjašnjenih pokušaja atentata i ubistava u Srbiji. [206]

• **"Šešeljevi četnici"**, pod rukovodstvom Vojislava Šešelja, predsjednika Srpske radikalne stranke Srbije. Pripadnici ove formacije vršili su masovne zločine u Zvorniku, Bratuncu, Foči, Sarajevu i drugim mjestima u Bosni i Hercegovini. Baza ove formacije je bila u Beogradu, a kampovi za obuku širom Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. O aktivnostima JNA na naoružavanju, opremanju i obučavanju ove paravojne formacije, kao i saradnji JNA sa MUP-ovima Srbije i Crne Gore, svjedoči bezbroj izjava i intervjua pripadnika ove formacija koje su davane raznim medijima. U svojim izjavama posebno su se isticali: Vojislav Šešelj, dajući bezbroj intervjua o učešću i zločinima koje su počinili njegovi četnici u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini; Četnički vojvoda i poslanik Srpske radikalne stranke u Narodnoj skupštini Srbije, Zdravko Abramović, u novinama Srpske radikalne stranke "Velika Srbija" iznosi: " *Išao sam sa ljudima u više navrata u kasarnu JNA u Bubanj Potoku kod Beograda i otuda preuzeo devet šlepera oružja i municije, sve smo to prebacili srpskom narodu...", "Četnici, dobrovoljci Srpske radikalne stranke, bili su disciplinovana i kompaktna cjelina. Disciplinovano su izvršavali naloge vojnih komandi JNA...".* [207]

206 Neke od optužbi koje srbijanski mediji pripisuju pripadnicima JSO: četverostruko ubistvo funkcionera SPO na Ibarskoj magistrali 1999. godine; kidnapovanje na Košutnjaku a zatim ubistvo na Fruškoj Gori bivšeg predsjednika Predsjedništva SR Srbije Ivana Stambolića 2000. godine; pokušaj atentata na predsjednika SPO Vuka Draškovića u Budvi 2000. godine; ubistvo premijera Srbije Zorana Đinđića 2003. godine... itd.

207 Izjava četničkog vojvode Zdravka Abramovića, novine Srpske Radikalne stranke **"Velika Srbija"**, Beograd broj 89, april-maj, 1996, str. 48. i 53.

Branislav Vakić, četnički vojvoda i poslanik Sprske radikalne stranke u Saveznom parlamentu SR Jugoslavije, u interviju za list "Telegraf" od 28. septembra 1994. godine, iznosi: *"Početkom novembra 1991. mi, srpski četnici, smo na poziv JNA, preko Negoslavaca ušli u Vukovar. Tada smo od majora tadašnje JNA Veselina Šljivančanina dobili oružje i sarađivali sa njim, odnosno jugoslovenskom vojskom..; poslije oslobađanja Vukovara, krenuli smo u zapadnu Slavoniju. Tamo su moji četnici dobijali oružje sa znanjem lično komandanta u zapadnoj Slavoniji, generala Uzelca...; ... početkom 1992., krenuli smo u srpsku Hercegovinu i naoružanje smo dobili od Teritorijalne odbrane Trebinja...; ...Gorivo i uniforme smo dobili od specijalnih jedinica vojne policije, od general-majora Božovića, koje su kao dio tadašnje JNA, bile smještene u Kumboru kod Herceg Novog...;...Marta 1992., smo poslali veliku grupu dobrovoljaca u beogradsku kasarnu "4. juli", gdje su dobili oružje i uniforme i bili na obuci....itd.* [208]

Pripadnik i amblem Šešeljevih četnika

208 Izjava četničkog vojvode Branislava Vakića, list " **Telegraf** ", Beograd 28. septembra 1994.

• **"Beli Orlovi"**, pod rukovodstvom Mirka Jovića (predsjednika stranke narodne obnove)[209] i Dragoslava Bokana. U osnovi ove paravojne formacije je četnička ideologija i ikonografija. Pripadnici ove formacije vršili su masovne zločine u Višegradu, Bratuncu, Zvorniku, Foči, Sarajevu i drugim mjestima Bosne i Hercegovine. Baze ove formacije su bile u Beogradu, Nišu, Valjevu i Užicu, a kampovi za obuku širom Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

Pripadnici i amblem Belih orlova

• **"Srpska garda"**, pod rukovodstvom Vuka Draškovića, predsjednika stranke Srpski pokret obnove (SPO) Srbije. Prvi komandant ove paravojne formacije je bio kriminalac i saradnik SDB-a Srbije, Đorđe Božović – Giška. Najveći finansijer ove paravojne formacije je bio kriminalac Branislav Matić – Beli, (ubijen 3. avgusta 1991. godine u Beogradu), vlasnik 50-tak auto otpada u Srbiji preko kojih se vršila krađa automobila i prikupljanje novca za ovu formaciju. Pripadnici ove formacije su najviše ratnih zločina počinili u istočnoj Hercegovini, kao i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine.

209 **Mirko Jović**, predsjednik stranke Srpske narodne obnove, početkom septembra 1991. godine, u Međunarodnom press-centru u Beogradu je izjavio: "Ukoliko neka država prizna suverenitet Bosne i Hercegovine i Hrvatske u njihovim administrativnim granicama i time omogući okupaciju sada oslobođenih srpskih teritorija, Srpska narodna obnova moraće da pribegne nasilju." (list "Oslobođenje", Sarajevo 21. januar 1992, str. 6.)

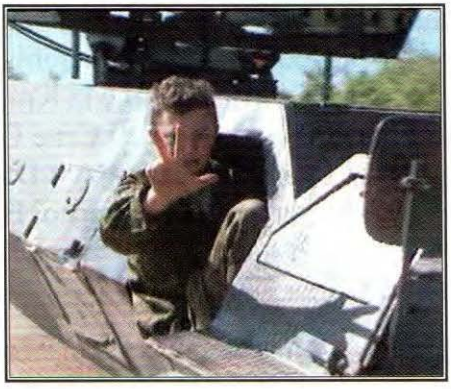

Pripadnik i amblem Srpske garde

• **"Knindže"**, pod rukovodstvom Milana Martića i komandom Dragana Vasiljkovića, [210] poznatog kao "kapetan Dragan". Strukturu jedinice su činili srpski dobrovoljci iz Kninske krajine, zapadne Bosne i Hercegovine i Srbije.

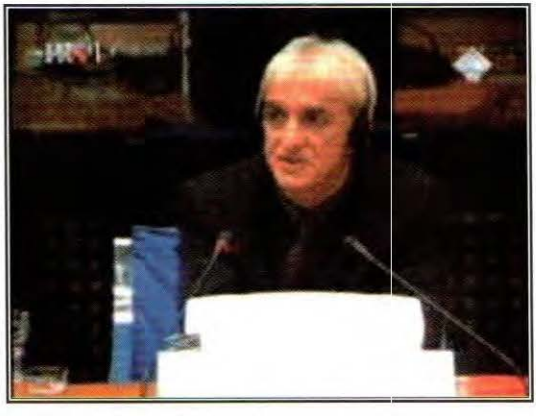

Dragan Vasiljković – kapetan Dragan

210 **Dragan Vasiljković**, rođen 12. 12. 1954. godine, u Beogradu. Od 1967. do 1990. godine, živi u Australiji. 1990. godine, vraća se u Srbiju. Početkom aprila 1991. godine, formira i rukovodi kampom za obuku srpskih dobrovoljaca u Golubiću kod Knina. Uz podršku JNA i SDB Srbije planirao i rukovodio operacijama srpskih snaga u Krajini protiv hrvatskog stanovništva. Po nalogu SDB-a Srbije, od januara 1992. do kraja 1995. godine, rukovodi logorom „Alfa" u Bruškoj (sjeveroistočno od Knina), gdje vrši obuku srpskih dobrovoljaca i zajedno sa njima izvršava ratne zločine u Bosni i Hercegovini. Od 1993. godine, u kampu na Fruškoj Gori, rukovodi obukom specijalnih snaga SDB-a Srbije. Preko Fondacije kapetan Dragan, koju je osnovao u Beogradu, vršio je nabavku naoružanja i municije iz inostranstva i finansiranje srpskih paravojnih formacija.

Centar za obuku je bio u Golubićima kod Knina (bivše skladište i magacini JNA). Logističku i finansijsku podršku za funkcionisanje ove formacije su obezbjeđivali Milan Martić i Milan Babić iz Kninske krajine, te razna srpska udruženja i organizacije iz Srbije i Crne Gore, među kojima je najznačajnija „Dafiment banka", u vlasništvu Dafine Milanović. Ova formacija je vršila zločine u zapadnoj i sjevernoj Bosni i Kninskoj krajini. Baze formacije su bile u kampovima za obuku u Golubiću i Bruškoj (logor „Alfa") kod Knina.

- **"Žute ose"**, pod rukovodstvom Vojina Vučkovića - "Žuće". Vršila je masovne zločine u Višegradu i Zvorniku. Baza ove formacije je bila u Beogradu.

- **"SK - Pokret za Jugoslaviju"**, djelatnost pripadnika ove oružane formacije je došlo do izražaja na području Bosanske krajine, Semberije i Posavine, te u Dobojskoj regiji. [211] ...itd.

Aktivnosti paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore, odpočinju krajem 1990. i tokom 1991. godine, aktivnim djelovanjem na ratištima širom Republike Hrvatske, gdje u interesu velikosrpske politike, obavljaju najprljavije poslove i terorističke akcije. Po direktivi Velikosrpskog pokreta i blagoslova Srpske pravoslavne crkve, krajem 1991. i početkom 1992. godine, srbijanske paravojne formacije, težište svojih aktivnosti prenose na teritoriju Bosne i Hercegovine, gdje po već utvrđenom i u praksi provjerenom scenariju, pod nadzorom komandi i jedinica JNA vrše masovne zločine, ubistva i silovanja žena u funkciji etničkog čišćenja i genocida nad nesrpskim stanovništvom u Bosni i Hercegovini. Likvidacije nesrpskog civilnog stanovništva vrše najsvirepijim zločinima i ubistvima. O zločinima srbijanskih paravojnih formacija svjedoči bezbroj izjava svjedoka koji su sticajem okolnosti uspjeli da prežive strahovita mučenja i torture pripadnika ovih formacija. Zbog gubitaka tokom svojih zločinačkih aktivnosti, srbijanske paravojne formacije su se popunjavale i srpskim dobrovoljcima iz Bosne i Hercegovine. Komande i jedinice JNA tokom cjelog perioda agresije na BiH su pružale svu potrebnu materijalnu i druge vrste podrške, za izvođenje zločinačkih aktivnosti ovih formacija.

---

211 Bećir Macić, **ZLOČINI PROTIV MIRA**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo 2001, str. 240.

TREĆI DIO

AKTIVNOSTI JNA U TOKU POČETNOG PERIODA AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU

1. CILJEVI I PLANIRANA BORBENA DEJSTVA JNA U POČETNOM PERIODU AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU

Početkom aprila 1992. godine, otvorenu oružanu agresiju na suverenu i međunarodno priznatu državu Republiku Bosnu i Hercegovinu, uz pomoć petokolonaške stranke SDS-a BiH i kolaboracionističkih snaga u BiH, su izvršile Srbija i Crna Gora. Kao instrumenti agresije su korišteni: Komande i jedinice JNA, Specijalne jedinice Saveznog SUP-a, specijalne jedinice republičkih SUP-ova Srbije i Crne Gore i razne paravojne formacije iz Srbije i Crne Gore. Sve navedene agresorske snage su bile pod jedinstvenom komandom GŠ OS SFRJ. U pripremi, planiranju i izvođenju agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, pored naprijed navedenih neposrednih izvršilaca agresije, bile su uključene sve savezne i republičke političke i državne strukture Srbije i Crne Gore, kao i moćni diplomatsko-konzularni establišment, naslijeđen od bivše SFRJ.

Ciljevi srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu su bili: vojno osvajanje i zauzimanje teritorije Bosne i Hercegovine i zadržavanje njene teritorije u sastavu nove Jugoslavije; uništenje Republike Bosne i Hercegovine kao suverene i nezavisne države i biološko istrjebljenje, uništenje i zatiranje vjekovnog postojanja Bošnjaka na ovim prostorima. Vojni plan zauzimanja teritorije Bosne i Hercegovine od strane JNA i raznih paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore je obuhvatao glavne i pomoćne pravce borbenog djelovanja.

Analizirajući tok borbenih dejstava i aktivnosti JNA u početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu, lako se može uočiti politička pozadina svih planiranih ciljeva i aktivnosti. Na prvom mjestu je bio planirani cilj Velikosrpskog pokreta, da sa JNA i srbijanskim paravojnm formacijama, oružanim putem osvoji, posjedne i etnički očisti teritoriju Bosne i Hercegovine duž toka rijeke Drine uz granicu između Bosne i Hercegovine i Srbije i Crne Gore. Drugi planirani cilj je bio: uspostava "srpskog" koridora i povezivanje Srbije preko Bosanske posavine i Bosanske krajine sa Kninskom krajinom.

Treći planirani cilj je bio: uspostava koridora i povezivanje zapadne Bosne sa istočnom Hercegovinom preko Kupresa - Prozora - Konjica i Kalinovika. (Šematski prikaz planiranih operacija srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu je prikazan na šemi broj 10.)

U cilju realizacije zacrtanih ciljeva agresije, snage JNA stacionirane na teritoriji Bosne i Hercegovine, su trebale izvršiti povezivanje svih teritorija zamišljene Srpske Republike u BiH u jednu cjelinu. Da bi se to ostvarilo bilo je potrebno: Izvršiti opsadu i blokadu većih naseljenih mjesta i gradova, u kojima je nesrpsko stanovništvo bilo u većini, prvenstveno Sarajeva, kao političkog, kulturnog i državnog centra Bosne i Hercegovine; zauzeti i okupirati tri regije (Podrinje, Posavina i Sanska dolina) Bosne i Hercegovine i fizički likvidirati ili protjerati nesrpsko stanovništvo sa ove tri regije.

Da bi se zacrtani ciljevi agresije mogli uspješno realizovati, bilo je neophodno u početnim borbenim dejstvima etnički očistiti teritorije Bosne i Hercegovine u Podrinju i sjeveroistočnoj Bosni i stvoriti operativnu osnovicu za izvođenje narednih planiranih operacija na zauzimanju Bosne i Hercegovine. ***"Prostor Podrinja, istočne Hercegovine, kao i Krajine je od 1981. do 1991. godine, raznim zajedničkim vježbama JNA, SSUP-a i SDB-a, bio više nego dovoljno izučen za buduće agresorske aktivnosti".*** [212]

U prvih nekoliko mjeseci agresije na Bosnu i Hercegovinu (april - jun 1992. godine) srpsko-crnogorski agresor, u silovitom naletu uz korišćenje moćne vojne sile i tehnike je uspio ovladati skoro cjelokupnom teritorijom sjeveroistočne i istočne Bosne (osim Žepe i Goražda, a okupacija Srebrenice je trajala 21 dan). U silovitim napadima zauzeti su i devastirani gradovi: Bijeljina, Zvornik, Bratunac, Vlasenica, Foča, Višegrad, Rudo, Rogatica i Čajniče.

U svim okupiranim gradovima agresor je odmah uspostavio okupacionu vlast, a da bi ostvario zacrtani cilj agresije, bilo je neophodno protjerati, zatvoriti u logore i na svirep način ubijati civilno bošnjačko stanovništvo ovih gradova i naseljenih mjesta.

212 Munir Alibabić - Munja, nav. dj., str. 32.

Šema br. 10

ŠEMATSKI PRIKAZ PLANIRANIH OPERACIJA JNA U POČETNOM PERIODU AGRESIJE NA BiH

Paralelno sa operacijama zauzimanja gradova i naseljenih mjesta u Podrinju, nakon uspostavljene operativne osnovice u sjeveroistočnoj Bosni, zauzimanjem gradova Bijeljine i Zvornika, upotrebom taktičkih jedinica i združenih grupacija, JNA otpočinje borbene aktivnosti na uspostavi šireg kopnenog koridora ka Banja Luci i Kninskoj krajini. U silovitim napadima JNA i paravojne formacije zauzimaju Brčko, Bosanski Šamac, Modriču, Doboj i Derventu, Prijedor, Ključ i Sanski Most. Završetkom ovih dejstava JNA u vrlo kratkom vremenu uspjeva stvoriti široki koridor i spojiti teritoriju Srbije sa zapadnom Bosnom i Kninskom krajinom.

Uporedo sa dejstvima u istočnoj i sjevernoj Bosni, JNA izvodi ofanzivna dejstva i operativne akcije u cilju uspostave koridora i spajanja zapadne Bosne sa istočnom Hercegovinom. Za razliku od predhodna dva pravca djelovanja, na ovome pravcu JNA nije imala većeg uspjeha i rezultata. U toku borbenih dejstava JNA je samo uspjela zauzeti Kuprešku visoravan i jedan dio Donjeg Vakufa. Ostali planirani ciljevi nisu realizovani zbog hrabrog otpora branilaca bošnjačkog i hrvatskog naroda na tim prostorima.

1. aprila 1992. godine, kada "Arkanovi tigrovi" uz podršku JNA ulaze u Bijeljinu, širom Bosne i Hercegovine dolazi do intenziviranja pokreta jedinica JNA i njihovog posijedanja planiranih borbenih položaja u Bosni i Hercegovini. Zabrinuti zbog ovih dešavanja, na sjednici Predsjedništva SR Bosne i Hercegovine, održanoj 4. aprila 1992. godine, donijeta je Odluka da se izvrši mobilizacija jedinica TO Bosne i Hercegovine i cjelokupnog sastava milicije Bosne i Hercegovine.[213]

213 "Predsjedništvo SR BiH, na sjednici održanoj 4. aprila 1992. godine, imajući u vidu složenost političko-bezbjednosne situacije u Republici, zaključuje: 1.- Da se u skladu sa zaključkom Predsjedništva SR BiH od 3. aprila 1992. godine i vlastitom procjenom, izvrši mobilizacija jedinica Teritorijalne odbrane svih opština i grada Sarajeva u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini, uključujući i jedinice veze; 2.-Da se izvrši mobilizacija cjelokupnog sastava milicije SR BiH u skladu sa ranijom Odlukom Predsjedništva SR BiH i Vlade SRBiH; 3.- Da se zahtjeva od nadležnih organa JNA da jedinicama Teritorijalne odbrane - opštinskim i okružnim štabovima TO BiH, vrate naoružanje, vojnu opremu i ostala materijalno-tehnička sredstva koja su im ustupljena na čuvanje". (Hasan Efendić, nav. dj., str. 116 i 117).

Kada je 6. aprila 1992. godine, Evropska zajednica priznala Bosnu i Hercegovinu kao samostalnu i nezavisnu državu, otpočinje intenziviranje raznovrsnih borbenih aktivnosti jedinica JNA širom Bosne i Hercegovine.

Iznenađen borbenim aktivnostima komandi i jedinica JNA, predsjednik Predsjedništva SR Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović, u izjavi za RTV Bosne i Hercegovine je izjavio: ***"Ovo je klasična agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Jugoslovenska narodna armija toleriše sve ovo što se dešava u Bosni i Hercegovini i direktno pomaže izvršenje agresije ".*** [214]

Pokreti JNA početkom aprila '92

214 Dnevni list "**Oslobođenje**", Sarajevo 15. april 1992,

2. AKTIVNOSTI I BORBENA DEJSTVA JNA NA PROSTORIMA SJEVEROISTOČNE I ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE

BIJELJINA: 31. marta i 1. aprila 1992. godine, paravojne formacije iz Srbije, "Srpska dobrovoljačka garda", takozvani "Arkanovi tigrovi", pod komandom ratnog zločinca, Željka Ražnatovića - Arkana, uz podršku JNA ulaze na teritoriju Bosne i Hercegovine i u gradu Bijeljini otpočinju sa svirepim zločinima, klanjem i ubijanjem bošnjačkog stanovništva. Za dva dana, u gradsku bolnicu u Bijeljini je dopremljeno 48 tijela civila, koji su ubijeni u zločinačkom divljanju ove paravojne formacije.

Čestitanje Biljane Plavšić zločincu Arkanu

Indikativna je bila uloga JNA u slučaju ulaska paravojnih formacija "Arkanovih tigrova" u Bijeljinu i njeno nijemo posmatranje događaja. Pripadnici JNA locirani u garnizonu Bijeljina[215] su indiferentno posmatrali akcije paravojnih formacija bez ikakvog mješanja.

215 U garnizonu Bijeljina (kasarna „Fadil Jahić – Španac") su bile smještene slijedeće jedinice JNA: 317. pv (puk veze) SSNO-a; 17. map (mješoviti artiljerijski puk), formiran od 12. map (Vinkovci) i 14. map (Ribnica); komanda 38. partd (partizanska divizija); komanda 17. partbr (partizanska brigada)/ 38. partd; 17. pontb (pontonirski bataljon); Dom JNA i OpŠTO (opštinski štab teritorijalne odbrane) Bijeljina.

Ta politika nemješanja je bila direktno kršenje odredbi tadašnjeg Ustava SFRJ, po kojem je JNA bila obavezna i dužna da spriječi takve aktivnosti paravojnih formacija i da obezbijedi sigurnost svih građana, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Očito je bilo da JNA nije imala namjeru, niti je željela, da se suprostavlja aktivnostima paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore, koje su po nalogu SDB-a Srbije, već bile otpočele sa planskim protjerivanjem civilnog bošnjačkog stanovništva iz naseljenih mjesta u pograničnim dijelovima Bosne i Hercegovine prema Srbiji i Crnoj Gori. Samim činom pasivizacije i nemiješanja u sprječavanje zločina koje su vršili pripadnici "Arkanovih tigrova", bilo je jasno da JNA nije neutralna, već da je dobila naređenje da ne spriječava zločine, čime je postala aktivni sudionik i pomagač tih planiranih i dirigovanih zločina.

Podrška JNA tokom okupacije Bijeljine

Nakon odlaska "Arkanovih tigrova" iz Bijeljine, ubijanja, klanje i protjerivanje bošnjačkog stanovništva vrši lokalna srpska paravojna jedinica "Panteri", formirana od lokalnog ekstremnog srpskog stanovništva pod rukovodstvom Ljubiše Savića - Mauzera,[216] kao i druge srbijanske paravojne formacije koje su prolazile kroz Bijeljinu.

216 **Ljubiša (Đorđa) Savić**, rođen 11. avgusta 1958. godine u Bijeljini. Po zanimanju socijalni radnik. Tokom agresije na RBiH bio komandant lokalne srpske paravojne formacije "Panteri". Lično rukovodio i učestvovao u progonima, hapšenjima, mučenju i ubistvima bošnjačkog stanovništva u Bijeljini, Brčkom i drugim mjestima Bosanske posavine. Zbog navedenih "ratnih zasluga", kasnije postaje načelnik Uprave policije MUP-a Republike Srpske i lider novoformirane Demokratske stranke Republike Srpske. Ubijen 7. juna 2000. godine, u Bijeljini, pod nerazjašnjenim okolnostima.

U Bijeljini kao i u neposrednoj blizini je formirano više logora u kojima je bošnjačko stanovništvo mučeno, zlostavljano i ubijano. Najzloglasniji koncentracioni logor na području Bijeljine je formiran na bivšem poljoprivrednom imanju Batković.[217] Veliki dio bošnjačkog stanovništva sa teritorije Bijeljine, je planski i organizovano protjerano i deportovano sa svojih imanja u cilju zatiranja njihovog vjekovnog postojanja na ovom prostoru.

" Događaji koji su uslijedili pokazali su da je Bijeljina izabrana za prvo mjesto napada u BiH zbog svoje strateške važnosti. Ona se nalazi na ključnom mjestu blizu granice Srbije, od koje se šire dva kraka teritorije koje će zauzeti srbijanske snage: dugački pojas zemlje u sjevernoj Bosni kojim se Srbija povezala s vojnom bazom u Banja Luci, s Bosanskom krajinom i okupiranim područjima Hrvatske, i pojas uz Drinu, na istočnoj strani Bosne, što se proteže uz bosansko-srbijansku granicu sve do srpskih područja u istočnoj Hercegovini."[218]

ZVORNIK: Nakon počinjenih zločina u Bijeljini, srbijanska paravojna formacija "Arkanovi tigrovi", vrši prebacivanje svojih snaga u širi rejon Zvornika, gdje pod kontrolom Radovana Stojičića - Badže (šef srbijanske policije) i Franka Simatovića - Frenkija (komandanta specijalnih snaga SUP-a Srbije), i uz podršku jedinica JNA, vrše posljednje pripreme za napad na ovaj grad. Dana 5. aprila 1992. godine, grupa građana Zvornika (predsjednik SO Zvornik, Abdulah Pašić, predsjednik IO SO, Jovo Jovanović i gospodin Izet Mehinagić) odlaze u Tuzlu i obavljaju razgovor sa komandantom 17. korpusa JNA, general-majorom Savom Jankovićem, u cilju smirivanja stanja u gradu Zvorniku.

---

217 Logor " **Batković** ", formiran je početkom aprila 1992. godine, na poljoprivrednom imanju i sastojao se od nekoliko hangara u kojima se je ranije skladištilo žito i poljoprivredne mašine. Zarobljeni Bošnjaci su na razne načine mučeni i zlostavljani. Korišteni su za najteže fizičke poslove u polju, kopanje rovova na prvim linijama i kao besplatna radna snaga za razne građevinske i druge radove u Bijeljini i široj okolini. U njemu su bili zatočeni pretežno Bošnjaci iz gradova Podrinja, ali je bilo zatvorenika i iz drugih djelova BiH. U ovom logoru je u prosjeku svakodnevo bilo zatočeno oko 2.000 ljudi.

218 Noel Malkolm, nav. dj., str. .313

"Tom prilikom general Janković im je obećao da će se JNA zalagati za mirno rješavanje nastale situacije i da će ukoliko ustreba zaštititi stanovnike Zvornika".[219] Istog dana dolazi do incidenta u selu Sapna, koji izazivaju pripadnici JNA, otvarajući vatru iz kolone vozila koja je prolazila selom. Stanovništvo Sapne zaustavlja kolonu i zarobljava vojnike JNA. Incident u Sapni iskorišten je kao formalni povod da se 5./6. aprila 1992. godine, izvrši odvajanje srpske policije od bošnjačkog dijela policije i oni proglašavaju svoju, srpsku policijsku stanicu, koja se smješta u fabriku "Alhos" u Karakaju. Isto veče srbijanske paravojne formacije smještene u Malom Zvorniku u Srbiji, blokiraju mostove preko Drine u Karakaju i Šepku i postavljaju barikadu kod Meteriza.

„Napad na grad je počeo 8. aprila, kako sa srbijanske strane tako i sa bosanskog teritorija. Napad su izvršile oklopne, artiljerijske i pješadijske jedinice JNA, koje su bile opremljene lahkim minobacačima. Uspostavljena je kooperacija jedinica JNA i paravojnih grupa. Na isturenom položaju nalazili su se „arkanovci"... Ovaj napad je izveden prije svega teškim oružjem jedinica JNA. Po navodima svjedoka u napadu na Zvornik su učestvovale jedinice JNA iz Tuzle i Bijeljine (BiH) i Novog Sada, Sremske Mitrovice i Valjeva (Srbija). Ove jedinice su prije napada jednim dijelom bile stacionirane na srbijanskoj a jednim dijelom na bosanskoj strani...itd.[220]

Iz pravca Karakaja, preko Debelog brda, 9. aprila 1992. godine, u Zvornik ulaze jedinice JNA, paravojne formacije "Arkanovi tigrovi" i pripadnici Teritorijalne odbrane Srbije (TO Malog Zvornika i TO Loznice), uz vatrenu podršku koju su pružile jedinica JNA, prvenstveno dio 4. okbr (oklopne brigade) JNA, ranije predislocirane iz Jastrebarskog u Hrvatskoj u Dubrave kod Tuzle. Djelovi ove jedinice se tokom marta 1992. godine, stacioniraju u širi rejon Zvornika, pod izgovorom izvođenja vojnih vježbi, i tu ostaju do početka napada na Zvornik.

---

219 Izjava gospodina Izeta Mehinagića, list "**Svijet**", Sarajevo, 1. maj 1997.

220 Štefan Miler, **IZVRŠENJE AGRESIJE I MASOVNOG PROGONA U ZVORNIKU**, u: **GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.- 1995.,** Zbornik radova sa Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991.-1995., održanog u Bonu od 31. avgusta do 4. septembra 1995., Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo 1997, str. 133 - 135.

U nemogućnosti da spriječe prodor agresorskih snaga u Zvornik, branioci se povlače na Kulu grad, gdje organizuju odsudnu odbranu. Hrabri otpor branilaca Zvornika je trajao 22 dana, kada se zbog nedostatka municije povlače ka slobodnim teritorijama općine Tuzla. Stanovništvo Zvornika koje nije uspjelo pobjeći, nakon pada grada, krvnički je ubijano i klano. *"Lista zločina počinjenih na području opštine Zvornik stravično je duga,...Zlikovci su, jednostavno ubijali sve one do kojih su došli, bitno im je bilo samo da su žrtve Bošnjaci - muslimani".* [221]

Nakon zauzimanja Zvornika, srbijanske paravojne formacije zavode teror u gradu i uz pomoć lokalnog srpskog stanovništva i JNA formiraju logore u: Domu kulture u Čelopeku; tvornici "Alhos", fabrici "Novi izvor" i Tehničkoj školi u Karakaju; "Berinoj klaonici" i Domu kulture i školi u selu Drinjača, gdje zvjerski muče i ubijaju bošnjačko stanovništvo.

O srpskim ratnim zločinima počinjenim nad Bošnjacima u Zvorniku i široj okolini, na suđenju bivšem predsjedniku SR Jugoslavije, Slobodanu Miloševiću, pred Međunarodnim tribunalom u Hagu, do sada je svjedočilo više zaštićenih svjedoka optužbe.[222] U svojim svjedočenjima oni su detaljno opisivali okolnosti srbijanskog napada na Zvornik, organizatore i vođe napada, kao i pojedinosti kasnijih zločinačkih aktivnosti i masovnih ubistava bošnjačkog stanovništva u Zvorniku.

Posebno su značajne izjave zaštićenih svjedoka, takozvanih "insajdera", koji su u svojim izjavama detaljno opisivali međusobnu saradnju političkog vrha Srbije, rukovodstva petokolonaške stranke SDS BiH, rukovodstva SDB Srbije, komandi i jedinica JNA i paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore na zauzimanju Zvornika.

---

221 ∴ **ZLOČINCI I ŽRTVE**, Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u R BiH, Opštinska komisija Živinice, Živinice 1995, str. 29.

222 O zločinima u Zvorniku, na suđenju Slobodanu Miloševiću, pred Međunarodnim tribunalom u Hagu do sada su svjedočili zaštićeni svjedoci optužbe: B - 024, B - 161, B - 1237, B - 1455 i B - 1775.

Napad na Zvornik

BRATUNAC: Nakon pada Bijeljine i Zvornika na meti srbijanskih paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore, potpomognutih tehnikom i dijelom ljudstva JNA i ekstremnim dijelom srpskog naroda iz Bosne i Hercegovine, našao se i Bratunac. Prije samog čina oružane agresije na grad, aktivisti SDS-a Bratunac su u više navrata izazivali incidentne situacije u cilju zastrašivanja bošnjačkog stanovništva i pripreme za predstojeće vojne aktivnosti. Prvi incident u općini se dogodio 30. avgusta 1991. godine, kada su lokalni aktivisti SDS-a uz pomoć pripadnika JNA pokušali da oduzmu vojnu kartoteku iz Sekretarijata za narodnu odbranu općine Bratunac. Navedeni incident je završen bez posljedica.

Krajem marta i početkom aprila 1992. aktivisti SDS-a u saradnji sa oficirima JNA, otpočinju sa otvorenim naoružavanjem i obukom srpskog stanovništva u selu Vraneševići. Na zahtjev aktivista SDS-a 10. aprila 1992. godine, dolazi do formiranja "srpske milicije", čime otpočinje dvovlašće u općini, koje je trajalo do 17. aprila 1992. godine. Iako je bošnjački narod bio u većini u općini Bratunac (64,2%) pristao je na ovu podjelu, samo da bi sačuvao mir u gradu. *"U periodu ovog dvovlašća SDS-ovci su uspjeli da preko "srpske milicije", javno opreme i naoružaju veliki broj svoje vojske".* [223]

223 Nijaz Mašić, **ISTINA O BRATUNCU**: Agresija, genocid i oslobodilačka borba 1992. - 1995., Općina Bratunac sa privremenim sjedištem u Tuzli, Tuzla 1996, str. 33.

Uz podršku jedinice 12. (Novosadskog) korpusa JNA, 17. aprila 1992. godine, u Bratunac ulaze pripadnici paravojnih formacija iz Srbije: "Vukovarski odred", "Arkanovi tigrovi" i "Beli orlovi". Zaposjedaju sve važne objekte i komunikacije u gradu i na zgradu općine ističu srpsku zastavu.

"Istog dana (17. 04. 1992. godine), kada je SDS proglasio svoju vlast u Bratunac je ušla jedna vojna formacija iz sastava Novosadskog korpusa JNA. Ona je za svoje sjedište prvobitno uzela krug hotela "Fontana". Komandu nad svim vojnim formacijama u Podrinju preuzeo je po naredbi Generalštaba JNA u Beogradu, pukovnik Svetozar Milošević. Ovaj pukovnik izdao je svoj proglas, koji je štampan ćirilićnim pismom u Loznici, kojim poziva sve građane na lojalnost legalnoj vlasti i na međusobno poštovanje naroda iz svih konfesionalnih zajednica...itd [224] Dio jedinica Novosadskog korpusa, kojim je komandovao kapetan Nikola Reljić, tokom aprila mjeseca, sa pripadnicima paravojnih formacija iz Srbije i lokalnim četnicima, vrše plansko oduzimanje naoružanja od bošnjačkog stanovništva, a zatim napuštaju općinu Bratunac, ostavivši goloruko bošnjačko stanovništvo na nemilost srbijanskim paravojnim formacijama i ekstremnom dijelu lokalnog srpskog stanovništva.

Srpske snage u fiskulturnoj sali OŠ "Vuk Karadžić - Stefanović", formiraju Prijeki sud, mučilište i gubilište za Bošnjake. 10. maja 1992. godine, organizovana je velika hajka na bošnjačko stanovništvo, koje je dovođeno na fudbalski stadion a zatim je izvršeno odvajanje sposobnih muškaraca od žena i djece. Sve sposobne muškarce odvodili su u fiskulturnu salu OŠ "Vuk Karadžić - Stefanović", gdje su ih mučili i ubijali. Od 10. do 13. maja kroz ovo mučilište je prošlo oko 700 Bošnjaka.

"Po izjavama preživjelih očevidaca zlikovci su za ovaj period na najstravičniji način likvidirali oko 300 osoba." [225] Žene, djecu i starije osobe kamionima i autobusima su odvozili do linije razdvajanja i puštali ih na slobodnu teritoriju. Mlade žene i djevojke odvodili su u hotel "Fontana", gdje su ih zvjerski silovali i ubijali.

224 Isto, str. 36.

225 Isto, str. 49.

"Mjesec maj 1992. godine, sa pravom se može za Bošnjake Bratunca nazvati krvavi maj. U ovom mjesecu zarobljeno je i likvidirano oko 500 Bošnjaka i više desetina Bošnjakinja silovano. Od 22.000 Bošnjaka i ostalih nesrpskih naroda na prostorima koje je zauzela tzv. "srpska opština Bratunac", ostalo je svega desetak lica i to prije svega onih koji su bračno bili vezani sa pripadnicima srpsko-crnogorske nacionalnosti... itd." [226]

Ulazak jedinica JNA u Bratunac

VIŠEGRAD: Višegrad je prvi put napadnut 6. aprila 1992. godine, (bošnjačko selo Dobrun), od jedinica 37. (Užičkog) korpusa JNA, lokalnih paravojnih jedinica SDS-a i raznih paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore. *''Jači napad na Višegrad započeo je 11. aprila 1992. godine, iz svih vrsta oružja i granate su tada padale po cijelom gradu. Tim žestokim granatiranjem Višegrada i pucnjavom iz lakog oružja, preplašeno bošnjačko stanovništvo masovno je napustilo grad, bježeći za Goražde, a jedan manji broj dolinom Lima za Priboj i druga mjesta."*[227] Uvidjevši šta im se sprema, bošnjačko stanovništvo Višegrada uspjeva pobjeći, ne pruživši nikakav otpor daleko nadmoćnijem srpskom agresoru.

226 Isto, str. 57 i 58.

227 Mustafa Sućeska, **KRVAVA ĆUPRIJA NA DRINI**, DES, Sarajevo 2001, str. 310.

Komanda dijela Užičkog korpusa (tada smještena u objektima skladišta pogonskog goriva u Vardištu), pod komandom pukovnika Dragoljuba Ojdanića,[228] šalje autobuse u Goražde da vrate izbjegle Bošnjake garantujući im mir i sigurnost u gradu Višegradu. Nasjedajući na laži i smišljenu propagandu JNA, veliki dio bošnjačkog stanovništva se vraća u grad. Tek kad su se Bošnjaci vratili u grad, jedinice Užičkog korpusa JNA zajedno sa "Belim orlovima", zatvaraju sve prilaze Višegradu i potpuno blokiraju grad.

Ulazak jedinica JNA u Višegrad i Dragoljub Ojdanić

228 **Dragoljub Ojdanić**, rođen 1. juna 1941. godine u selu Ravni, općina Čajetina, Srbija. Završio srednju Podoficirsku školu, Vojnu akademiju KOV-a, Komandno-štabnu akademiju i Školu narodne odbrane. Kao načelnik štaba 37. korpusa JNA (Užice), u činu pukovnika, komandovao jedinicama JNA prilikom zauzimanja Višegrada. 20. aprila 1992. godine, unaprijeđen u čin general-majora i postaje komandant 37. korpusa JNA. Pod njegovom komandom Užički korpus je aktivno učestvovao u borbenim dejstvima i operacijama zauzimanja istočne Bosne i Hercegovine. Od 1993. do 1996. godine, bio je načelnik štaba i komandant Prve armije (Beograd), Vojske SR Jugoslavije. Od 1996. do 1998. godine, bio zamjenik načelnika Generalštaba Vojske SR Jugoslavije. 26. novembra 1998. godine, po odluci i ukazu Slobodana Miloševića, postaje načelnik Generalštaba Vojske SR Jugoslavije. Ukazom predsjednika SR Jugoslavije od 15. juna 1999. godine, postao je prvi general-armije u Vojsci SR Jugoslavije. Za izuzetne zasluge u suprostavljanju NATO udarima, odlikovan je Ordenom slobode. G-đa Luis Arbur, glavna tužiteljica Međunarodnog tribunala u Hagu, podigla je optužnicu protiv njega br. IT-99-37-I, od 24. maja 1999. godine, za zločine protiv čovječnosti i kršenje zakona i običaja rata. Trenutno se nalazi u zatvoru Ševeningen u Hagu, gdje se je dobrovoljno predao i gdje će odgovarati po navedenoj optužnici.

Kao komandant dijela snaga Užičkog korpusa JNA, povodom aktivnog učešća jedinica JNA u zauzimanju Višegrada Dragoljub Ojdanić je izjavio: ***"Cilj angažovanja jedinica 37. korpusa JNA u Višegradu i okolini je, da se obezbedi i sačuva mir i spreči krvoproliće između srpskog i muslimanskog naroda."***[229] Razvoj događaja je pokazao da je cilj angažovanja jedinica 37. korpusa JNA bio potpuno suprotan navedenoj izjavi.

"Dana 14. aprila 1992. godine, u Višegrad ulaze trupe Užičkog korpusa JNA i druge paravojne formacije iz Srbije, tzv "čistači". Ušlo je oko 3.000 vojnika pod punom ratnom opremom, sa tenkovima, transporterima, topovima i drugim teškim naoružanjem bivše JNA."[230] Dok su jedinice Užičkog korpusa bile u Višegradu, dolazilo je do pojedinačnih slučajeva ubistava Bošnjaka, ali nije bilo masovnih ubistava i genocida. *"Dana 18. maja 1992. godine, trupe Užičkog korpusa su napustile Višegrad, a 30. maja to su uradile i sve paravojne formacije iz Srbije i Crne Gore. Njihov prljavi posao preuzeli su domaći četnici i srpski ekstremisti ".* [231]

Formalnim odlaskom jedinica Užičkog korpusa iz Višegrada, koje ostavljaju svoje cjelokupno naoružanje i opremu novoformiranim jedinicama lokalnih Srba, počinje stravičan pokolj bošnjačkog stanovništva u Višegradu i okolnim selima. Prema izjavama preživjelih stanovnika Višegrada, od tada počinju masovna protjerivanja, zlostavljanja, likvidacije i ubistava bošnjačkog stanovništva i bacanja njihovih tijela sa mosta u rijeku Drinu. Paljenje, miniranje i uništavanje imovine bošnjačkog stano-vništva od strane srpskih forrmacija vršeno je neprekidno tokom cijelog perioda okupacije Višegrada i okolnih bošnjačkih sela.

U vršenju genocida nad bošnjačkim stanovništvom u Višegradu i okolnim selima posebno su se isticale "specijalne" jedinice Višegradske brigade Vojske Srpske Republike u BiH.

---

229 Izjava objavljena u listu **"Borba"**, Beograd od 16. aprila 1992.

230 ∴ **RAZARANJE IDENTITETA BOSANSKIH MUSLIMANA,** Zbornik radova, KDM "Preporod", Centar za istraživanje ratnih zločina i zločina genocida nad Muslimanima, Zenica 1993, str. 237.

231 Isto, str. 238.

Višegradska brigada je formirana od ekstremnog lokalnog srpskog stanovništva i starješina Užičkog korpusa JNA, koji su ostali na službi u Vojsci Srpske Republike u BiH, izdavali naređenja i učestvovali u pokolju bošnjačkog stanovništva. U sastavu Višegradske brigade VRS, djelovale su tri "specijalne" jedinice koje su se posebno isticale u zločinima i masovnim ubistvima Bošnjaka. To su bile: "Osvetnici" pod komandom Milana Lukića [232]; "Garavi sokak " pod komandom Bobana Indžića i "Kozaci" ruski plaćenici (oko 60-tak ljudi).

Pored ovih jedinica masovne zločine, ubistva i silovanja bošnjačkih žena vršili su i pripadnici "Belih orlova" iz Priboja u Srbiji, pod komandom zloglasnog vojvode Jeftića, kao i pripadnici drugih paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore.

"Masovna ubistva su vršena po cijelom gradu, u mahalama, kućama, ali najčešće na ćupriji Mehmed–paše Sokolovića i Novom mostu (nizvodno od stare ćuprije, u Garču). Samo 19. juna 1992. godine, na Novom mostu ubijeno je i bačeno u Drinu 147 Bošnjaka Muslimana. Na staroj višegradskoj Ćupriji se većinom vršilo klanje, kao u ljeto 1943. godine. Ubijanja Bošnjaka na mostovima bila su danonoćna i brojna." [233]

U cilju izvršenja genocida nad bošnjačkim stanovništvom, srpsko-crnogorski agresor je u Višegradu i okolini formirao više zatvora i logora u kojima je mučio, zlostavljao i ubijao bošnjačko stanovništvo. Najzloglasniji zatvori i logori su bili: magacini bivšeg skladišta JNA u Uzamnici ; objekti u Višegradskoj Banji; zatvori u selima Dobrunu i Prelovu; Zadružni dom u Sasama; Vatrogasni dom u

232 Ratni zločinac **Milan Lukić**, rođen 06. 09. 1967. godine, u Foči. Živio u selu Ruište kod Višegrada. Vođa zloglasne paravojne formacije "Osvetnici". Sa svojim rođakom Sredojem Lukićem najodgovorniji za masovna ubistva i progone bošnjačkog stanovništva u općini Višegrad. Paravojna formacija kojom je komandovao počinila je slijedeće zločine: ubistva i bacanje sa mosta u Drinu preko 50 civila Bošnjaka tokom juna 1992. godine; spaljivanje 64 civila u Pionirskoj ulici; ubistva 72 civila na Bikavcu; ubistva 30 civila u Višegradskoj Banji...itd. Međunarodni tribunal u Hagu protiv njega je podigao optužnicu za genocid i zločine protiv čovječnosti. Uhapšen je u Buenos Airesu u Argentini 8. avgusta 2005. godine.

233 Mustafa Sućeska, nav. dj., str. 314.

Višegradu; prostorije Srednjoškolskog centra i Osnovne škole ''Vuk Karadžić'' u Višegradu; hoteli ''Višegrad'' i ''Bikavac'' i Stanica policije u Višegradu. Silovanje, zlostavljanje, ponižavanje i svirepa ubistva bošnjačkih žena i djevojaka je vršeno u hotelima: "Vilina Vlas" u Višegradskoj Banji, "Bikavac" i ''Višegrad'' u Višegradu.

Tokom prvih mjeseci srpsko-crnogorske agresije sva bošnjačka sela su spaljena, bošnjačke kuće i prateći objekti porušeni, a svih devet džamija spaljeno i uništeno. "*U Višegradu i svim selima sa desne strane rijeke Drine, krajem mjeseca jula 1992. godine, više nije bilo Bošnjaka Muslimana, muškarce su pobili, kao i jedan broj žena i djece. Pobili su sve one koji su im vjerovali. Žene, djecu i starije koji nisu davali otpor su protjerali.*" [234]

VLASENICA: *"U ranim jutarnjim satima, 12. aprila 1992. godine, okupirana je Vlasenica. Paravojne četničke formacije predvođene srpskom gardom, a potpomognute pripadnicima regularne vojske bivše JNA, Novosadskim korpusom, bez ijednog ispaljenog metka ulaze u grad i zauzimaju sve važnije privredne i društvene objekte".* [235] Odmah po ulasku u grad komanda jedinice Novosadskog korpusa je tražila da bošnjačko stanovništvo preda naoružanje, što je isto i učinilo. Nakon predaje oružja rezervisti Novosadskog korpusa JNA i lokalne paravojne formacije SDS-a, otpočinju sa ubistvima i zlostavljanjem bošnjačkog naroda.

Najmasovniji zločin na teritoriji općine Vlasenica je izvršen nad stanovnicima bošnjačkog sela Zaklopača. *"16. maja 1992. godine, pripadnici srpskih paravojnih snaga ukupno su smaknuli najmanje 83. Bošnjaka u selu Zaklopača. Prema iskazima očevidaca egzekucije i onih koji su je preživjeli, među ubijenima je bilo najmanje jedanaestero djece (od 6 do 16 godina) i 16 starih osoba (iznad 60 godina)".* [236]

---

234 Isto, str. 336.

235 ∴ **ZLOČINCI I ŽRTVE**, str. 51.

236 ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, Izvještaji Amnesty Internationala i Helsinki Watcha od početka rata u BiH do rujna 1993. godine, Antiratna kampanja-Hrvatska, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Zagreb 1993, str. 47.

Zlostavljanja i ubistva Bošnjaka u početku su vršena u zatvoru zgrade MUP-a Vlasenica, a zatim u zloglasnom logoru "Sušica" [237] U zvjerskim mučenjima i ubistvima posebno se isticao upravnik zatvora, Dragan Nikolić, zvani "Jenki", [238] Stanovništvo Vlasenice koje nije odvedeno u logor "Sušica" pobjeglo je na slobodnu teritoriju sela Cerska u općini Vlasenica i MZ Konjević Polje u općini Bratunac. Do kraja septembra 1992. godine, teritorija općine Vlasenica je bila etnički očišćena od bošnjačkog stanovništva, osim sela Cerske, koje se sve do marta 1993.godine, odupiralo nadmoćnijem agresoru.

Draqan Nikolić - Jenki na suđenju u Hagu

Obzirom da su vrlo brzo i bez otpora uspjeli okupirati i etnički očistili teritoriju općine Vlasenica, Velikosrpski pokret donosi odluku da se na okupiranoj teritoriji srednjeg Podrinja formira vojna formacija ranga korpusa.

237 **Logor "Sušica"-** vlaseničkі logor smrti, u kojem je na najmonstruozniji način ubijeno preko 3.000 lica, Muslimana - Bošnjaka, među kojima mnogo djece, žena i nemoćnih osoba". (∴ **ZLOČINCI I ŽRTVE**, str. 60.)

238 **Dragan (Spasoja) Nikolić -"Jenki"**, rođen 26. aprila 1957. godine, u Vlasenici. Prema izjavama velikog broja svijedoka, kao komandant logora "Sušica" kod Vlasenice, isticao se je u zlodjelima i ubistvima nedužnih civila. Na osnovu optužnice Međunarodnog tribunala u Hagu br. IT-94-2-I od 7. novembra 1994. godine, uhapšen je 21. aprila 2000. godine, od strane vojnika SFOR-a i predat Međunarodnom tribunalu u Hagu. Dana 04. 09. 2003. godine, priznao je krivicu za proganjanje bošnjačkih civila i nesrpskog stanovništva u logoru „Sušica", kao i odgovornost za ubistvo devet osoba i mučenje pet drugih. Pretresno vijeće Međunarodnog tribunala u Hagu, dana 18. 12. 2003. godine, osudilo ga je na 23 godine zatvora za zločine protiv čovječnosti.

U sastav korpusa ulaze paravojne formacije srpskog stanovništva sa općina Vlasenica, Bratunac, Zvornik, Višegrad i Srebrenica. Zbog geografske blizine rijeke Drine, navedeni korpus VRS dobija naziv "Drinski korpus". Za komandu korpusa je određen grad Vlasenica. Komandant korpusa je bio general-major Milenko Živanović.

FOČA: ***"Početak planskog osvajanja Foče, osobito njezinih strateški najvažnijih lokacija, započet je još u januaru 1992. godine, kada je JNA stacionirala tešku artiljeriju na brdu Dub. Čitavom operacijom dovlačenja naoružanja i raspoređivanja armijskih jedinica oko Foče, komandovao je general Stanković iz Druge operativne grupe - Trebinje."***[239]

Foča je prvi put napadnuta 6. aprila 1992. godine, žestokim granatiranjem artiljerije JNA iz rejona Orahova i Zabrane. Dana 8. aprila 1992. godine, iz pravca Pljevalja, preko Šuplje stijene, Meštrevca i Čelebića, u Foču ulaze jedinice tadašnjeg Titogradskog korpusa JNA (Štab jedinica JNA je bio u krugu bivšeg ženskog zatvora u Velečevu), pripadnici rezervnog sastava JNA iz Pljevalja i Nikšića, i pripadnici paravojnih formacija iz Srbije: "Beli orlovi" i "Srpska garda".

U napadima na zauzimanju Foče jedinice JNA su koristile veliki broj artiljerijskih oruđa, iz kojih su sa distance otvarali žestoku vatru po djelovima grada gdje je u većini živjelo bošnjačko stanovništvo. Moćnu vojnu tehniku i pješadijsko naoružanje sa kojim je raspolagala, JNA u periodu pripreme za agresiju planski je podjelila lokalnom srpskom stanovništvu u Foči i okolnim selima.

Pred samu agresiju na Foču, JNA savremenom vojnom opremom i tehnikom naoružava rezervni sastav iz Crne Gore i paravojne formacije iz Srbije. Sa ovom vojnom tehnikom, rezervisti iz Pljevalja i Nikšića, u koordinaciji sa paravojnim formacijama i lokalnim ekstremnim srpskim stanovništvom, vrše neprekidna granatiranja grada, uništavajući stambene, vjerske i druge infrastrukturne objekte u Foči i okolnim mjestima.

239 ∴ **RAZARANJE IDENTITETA BOSANSKIH MUSLIMANA**, str. 222.

Masovno granatiranje i uništavanje infrastrukturnih objekata grada, ubistva i likvidacije bošnjačkog stanovništva od strane JNA, rezervnog sastava i paravojnih formacija, trajalo je sve do 18. aprila 1992. godine, kada se branioci grada i veliki dio bošnjačkog stanovništva Foče, povlače ka teritorijama Ustikoline i Goražda.

"Četničko preuzimanje Foče trajalo je samo devet dana, dok su patnje većinskog bošnjačkog stanovništva, ubijanje, silovanje, premlaćivanje, protjerivanje trajale mjesecima poslije." [240]

Paljenje civilnih objekata u Foči

Nakon zauzimanja grada Foče, agresorske snage vrše masovna hapšenja, zatvaranja i likvidacije bošnjačkog stanovništva, a zatim težište svojih borbenih dejstva prenose ka Ustikolini i okolnim selima gdje vrše etničko čišćenje, pljačke, masovna ubistva i protjerivanje bošnjačkog stanovništva sa tih prostora.

Dan nakon zauzimanja Foče, pripadnici paravojne formacije "Beli orlovi" iz Srbije, nasilno ulaze u skladište pogonskog goriva JNA, udaljenom oko 7 km od Foče, u selu Pilipovići u Ustikolini, i tom prilikom ubijaju četiri civila Bošnjaka, izbjeglice iz grada, kojima je upravnik skladišta JNA, major Muharem Kurtović pružio utočište u navedenom skladištu.

240 Faruk Muftić, **FOČA: PONOVLJENI ZLOČIN I HRONOLOGIJA ZLOČINA 1941/45 – 1992/95. GODINA**, DES, Sarajevo 2001, str. 218.

Tokom okupacije Foče srpski zločinci su formirali više zatvora i koncentracionih logora u kojima su vršili masovne zločine, premlaćivanja, silovanja i ubistva. Najveće zločine su počinili na slijedećim lokacijama: kazneno popravni dom (KPD) u Donjem polju, gdje je tokom okupacije bilo zatvoreno oko 10.000, a ubijeno preko 1.000 Bošnjaka; Školski centar i magacini trgovačkog preduzeća ''Perućica'' u mahali Aladža; kasarna u Velečevu; zatvor u policijskoj stanici u Miljevini...itd.

Masovna silovanja i zlostavljanja žena i djevojaka Bošnjakinja je vršeno: u prostorijama sportske dvorane ''Partizan'' (bivši fočanski mekteb), gdje je formiran ženski logor i zatvor; prostorijama bivšeg ženskog zatvora u Velečevu; privatnim stanovima po Foči; hotelu ''Zelengora'', motelu i Karamanovoj kući u Miljevini, radničkom naselju Buk Bijela...itd.

U cilju zatiranja više stoljetnog postojanja Bošnjaka na prostoru općine Foča, srpski zločinci su tokom okupacije teritorije općine, planski zapalili, minirali ili na drugi način uništili svih 20 fočanskih džamija [241] (11 džamija u gradu i 9 u okolnim selima), među kojima i jednu od najljepših džamija turske arhitekture na Balkanu, Aladžu (Hasan Nazirovu) džamiju u Foči, kao i najstariju džamiju u Bosni i Hercegovini, Turhan Emin-begovu džamiju u Ustikolini, sagrađenu 1448. godine.

"Porušili su i sve mektebe, tekije, turbeta, skrnavili mnoge mezaristane, uništili svu imovimu Islamske zajednice." [242]

241 Na teritoriji općine Foča su spaljene, minirane i uništene slijedeće džamije: Sultan Bajazitova (Careva) džamija u Foči; Atik Ali-pašina (Musluk) džamija u Foči; Dev Sulejman-begova (Deova) džamija u Foči; Deftedar Memi Šeh-begova (Nazerova) džamija u Foči, Hasan Nezirova (Aladža) džamija u Foči; Kadi Osman-efendijina (Šehova) džamija u Foči, Mustafa-pašina (Pilavska) džamija u Foči; Mehmed-paše Kukavice (Medresa) džamija u Foči; Ali Čohodorova džamija-mesdžid u Foči; Mumin-begova (Mahalska) džamija i mesdžid u Foči; Šejh Pirijina (Tabačka) džamija i mesdžid u Foči; Emin Turhan-begova džamija u Ustikolini; Džamija u Slatini; Džamija u Jabuci; Sinan-pašina džamija u Jeleču; Džamija u Izbišnu; Džamija u Šadićima; Kodža Musa-pašina džamija u Vikoču, Džamija Mustaf-bega Šuvalije u Godijenu i Džamija u mjestu Dročine-Kratina. (Faruk Muftić, **RANJENI GRAD FOČA: SVE DŽAMIJE SU PORUŠENE**, Alef, Sarajevo 2003, str. 16 – 126.)

242 Faruk Muftić, nav. dj., str. 243.

Nakon masovnih ubistava, uništavanja svih vjerskih i sakralnih objekata i protjerivanja bošnjačkog stanovništva sa teritorije općine Foča, velikosrpski ideolozi i organizatori zločina (Velibor Ostojić, Vojislav Maksimović i Petko Čančar) [243], donose odluku da se dotadašnje područje općine Foča nazove Srbinje. Odlukom Ustavnog suda BiH, koju je potvrdio i Visoki predstavnika za BiH, gospodin Pedi Ešdaun (Paddy Ashdown), 2004. godine, gradu je vraćen raniji naziv Foča.

Uništavanje džamija u Foči

ROGATICA: Rogatičku općinu su prije same oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu već bile okupirale lokalne paravojne formacije petokolonaške stranke SDS-a Bosne i Hercegovine, koje je komanda 216. bbr (brdske brigade) JNA iz Han Pijeska, dobro naoružale i opremile za predstojeću agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Tokom aprila 1992. godine, na području općine Rogatica dešavaju se pojedinačna ubistva civilnog bošnjačkog stanovništva u kome aktivno učestvuju i pripadnici rezervnog sastava 216. bbr JNA, koji su krajem 1991. godine planski bili mobilisani i pripremani za agresiju na BiH.

243 Roj Gatman (Roy Gutman), **SVJEDOK GENOCIDA**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo 1995, str. 200 - 201.

"22. maja 1992. godine, prvi put je granatiran grad Rogatica i okolna bošnjačka sela. Od tada razorna granatiranja civilnih ciljeva postaje svakodnevnica." [244] Dolazi do masovnih ubistava i progona civilnog stanovništva u kojima pored srpskih paravojnih formacija, sada otvoreno i aktivno učestvuju i pripadnici aktivnog i rezervnog sastava 216. bbr JNA. U masovnim ubistvima i progonu bošnjačkog stanovništva sa teritorije općine Rogatica, posebno se po svireposti i okrutnosti, isticala lokalna četnička jedinica, predvođena vojvodom, Rajkom Kušićem. [245] O zločinima koje su počinili pripadnici ove formacije, svjedočili su mnogi preživjeli stanovnici Rogatice. U mjesecu junu 1992. godine, intenzivira se spaljivanje okolnih sela i kuća Bošnjaka u gradu. Vrši se organizovano protjerivanje i deportacija Bošnjaka ka Sarajevu i Visokom.

Bošnjačko stanovništvo Rogatice koje nije uspjelo pobjeći ka Goraždu i drugim slobodnim teritorijama, bilo je izloženo prisilnom pokrštavanju u crkvenom domu u Rogatici i isto je ubijano, zatvarano u logor "Sladara", a žene, Bošnjakinje, masovno su silovane u SŠC "Veljko Vlahović". *"Tokom juna i jula 1992. godine, u Rogatici je pokršteno više od 2.000, uglavnom žena muslimanki".* [246] Zarobljeni borbeno sposobni muškarci Bošnjaci korišćeni su kao "živi štit" u borbenim operacijama sa već formiranim jedinicama Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine. *" Četnici su koristili "živi štit" od 27 civila, uglednih građana Rogatice u selu Jačin kod Brčigova. Nakon neuspjele akcije, četnici su zarobljene Bošnjake strijeljali i tom prilikom ubili 24 lica, dok su 3 lica preživjela".* [247] Krajem ljeta 1992. godine, na području općine Rogatica nije bilo bošnjačkog stanovništva.

---

244 Nusret E. Agić, **ŽIVI ŠTITOVI** - Hronika desetog genocida nad Bošnjacima i počeci otpora naroda općine Rogatica, HOD, Bibilioteka Bosna na Drini, Sarajevo 1995, str. 68.

245 **Rajko (Milorad) Kušić**, rođen 21. juna 1955. godine, u Rogatici. Komandant Prve rogatičke četničke brigade i jedan od organizatora etničkog čišćenja i genocida u opštini Rogatica. I pored svjedočenja velikog broja preživjelih građana Rogatice o njegovim zločinima, još uvijek se nalazi na slobodi.

246 Nusret E. Agić, nav. dj., str. 100.

247 Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u BiH, Sarajevo, **Bilten broj 6**., str. 35.

Uništavanje civilnih objekata u Rogatici

Područja opština Čajniče i Rudo u kojima je pred agresiju pretežno živjelo srpsko stanovništvo bez većih poteškoća su okupirale i zauzele paravojne jedinice SDS-a uz pomoć jedinica JNA lociranih u Pljevljima u Crnoj Gori. Malobrojno bošnjačko stanovništvo iz tih opština koje je uspjelo pobjeći, svoj spas je našlo na slobodnoj teritoriji općine Goražde.

Od svih naseljenih mjesta i gradova u istočnoj Bosni i Hercegovini, tokom početne faze agresije (u periodu april - jun 1992. godine), jedino su se uspjeli odbraniti stanovnici Srebrenice, sela Cerske u općini Vlasenica, MZ Konjević Polja u općini Bratunac, sela Kamenica u općini Zvornik, Žepe u općini Rogatica i Goražda. Sva ostala naseljena mjesta su vojno zauzeta i okupirana. U okupiranim mjestima i gradovima, jedino je pružen otpor agresoru u Zvorniku (Kula grad), i neznatan vojni otpor u Bratuncu, Višegradu i Foči. U ostalim mjestima otpor agresiji nije bio organizovan niti je isti mogao biti uspješno izveden. U tim mjestima bošnjačko stanovništvo je bilo primorano da napušta svoja ognjišta i bježi spašavajući gole živote. Bošnjačko stanovništvo koje nije uspjelo pobjeći pred silovitim napadima JNA i paravojnim formacijama iz Srbije, zvjerski je ubijano, zatvarano u koncentracione logore i protjerano sa prostora istočne Bosne i Hercegovine.

3. ODBRANJENA PODRUČJA U ISTOČNOJ I SJEVEROISTOČNOJ BOSNI I HERCEGOVINI U POČETNOM PERIODU AGRESIJE NA BIH

CERSKA - KONJEVIĆ POLJE - KAMENICA: Slobodne teritorije sela Cerska u općini Vlasenica, MZ Konjević Polja u općini Bratunac i sela Kamenice u općini Zvornik od maja 1992. do marta 1993. godine, su činili zajedničku enklavu koja je bila u okruženju i pod neprekidnom opsadom srpskih snaga sa komandama u Vlasenici, Milićima, Bratuncu i Zvorniku. Stalni artiljerijski, tenkovski i avio napadi trajali su svo vrijeme opsade. Najžešća ofanziva na ovu slobodnu enklavu je izvedena u periodu od 29. juna do 8. jula 1992. godine, pod nazivom "Vidovdanska ofanziva". Pored jake artiljerijske podrške u ofanzivu je bila uključena i borbena avijacija Vojske SR Jugoslavije (avioni tipa "Galeb" i "MIG-21"), koji su polijetali sa aerodroma "Ponikve" kod Užica u Srbiji. I pored velike nadmoći u borbenoj tehnici, artiljeriji i drugim vojnim sredstvima, agresor nije uspio da zauzme slobodnu teritoriju ove enklave, koja se stalno širila i povećavala. *"Nakon sloma četničke ofanzive, zahvaljujući ratnom plijenu naše jedinice su znatno logistički ojačale u ratnoj tehnici, municiji i drugim sredstvima".* [248] Početkom 1993. godine slobodna teritorija srednjeg Podrinja, koju su činile slobodne teritorije općina Srebrenica, Bratunac, Vlasenica, Zvornik i Žepa je obuhvatala oko 900 km^2.

Iznenađen hrabrošću bošnjačkog stanovništva i dobro organizovanim otporom koji mu je pružen, srpsko-crnogorski agresor 12. januara 1993. godine, otpočinje velika ofanzivna dejstva na zauzimanju ove slobodne teritorije. U ofanzivu, pored elitnih jedinica Vojske Republike Srpske su uključene i specijalne jedinice Vojske SR Jugoslavije, MUP-a Srbije, kao i razne paravojne formacije iz Srbije. Ovom ofanzivom je lično komandovao ratni zločinac Ratko Mladić.

248 Nijaz Mašić, nav. dj., str. 78.

Borbena dejstva za ovu slobodnu teritoriju su trajala sve do sredine marta 1993. godine. Hrabri borci Armije Republike Bosne i Hercegovine, pripadnici 16. muslimanske brigade, 114. istočnobosanske brigade, 1. Cerskog odreda i 6. odreda Kamenica, su pružali herojski otpor daleko nadmoćnijem i opremljenijem agresoru.

Nakon žestokih borbi, dana 15. marta 1993. godine, svo civilno stanovništvo je evakuisano iz enklave prema Srebrenici, a potom su i pripadnici ove četiri jedinice napustile teritoriju ove enklave koja se više nije mogla braniti.

Istog dana srpsko-crnogorski agresor je potpuno okupirao i zaposjeo ovu teritoriju, i težište svojih narednih aktivnosti usmjerio ka slobodnoj teritoriji Srebrenice. I pored velikih nastojanja da ovlada slobodnom teritorijom Srebrenice, agresor nakon dosta gubitaka u ljudskoj sili i materijalnim sredstvima 17. aprila 1993. godine, obustavlja ofanzivu na srednje Podrinje. Ofanziva je neprekidno trajala od 12. januara do 17. aprila 1993. godine, *"Nakon okončanja ove neprijateljske ofanzive površina naših slobodnih teritorija sa 900 km^2 svela se je na dvije slobodne teritorije izolovane jedna od druge i to sa centrima u Srebrenici površine od 140 km^2 i sa centrom u Žepi od 110 km^2 ".* [249]

SREBRENICA: Jedinice JNA i paravojne formacije iz Srbije i Crne Gore, potpomognute domaćim srpskim kolaboracionistima, prve svoje aktivnosti na teritoriji općine Srebrenica otpočinju sredinom aprila 1992. godine, u sklopu opštih ciljeva agresije na zauzimanju i ovladavanju teritorija srednjeg Podrinja.

"18. aprila 1992. godine, u Srebrenicu je stigao ultimatum o predaji oružja. Slabo naoružani pripadnici Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine i policije u Srebrenici, nisu htjeli predati oružje, nego su se skupa sa narodom povukli u šume." [250]

249 Isto, str.100.

250 ∴ **SAMRTNO SREBRENIČKO LJETO '95** - Svjedočanstvo o stradanju Srebrenice i naroda Podrinja, Udruženje građana "Žene Srebrenice", Tuzla 1998, str.10.

Istog dana, jedinice JNA i paravojne formacije iz Srbije bez otpora ulaze na teritoriju općine Srebrenica i po već utvrđenom i razrađenom planu otpočinju sa pljačkanjem i ubistvima bošnjačkog stanovništva koje je ostalo u gradu. Okupacija grada Srebrenice od strane JNA (dijelovi Užičkog korpusa) i paravojnih formacija iz Srbije, trajala je 21 dan. Dana 9. maja 1992. godine, dijelovi Užičkog korpusa JNA i srbijanske paravojne formacije se povlače iz Srebrenice i istu uzimaju već formirane jedinice Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine. Od 9. maja 1992. do januara 1993. godine, jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine izvode ofanzivna borbena dejstava i šire slobodnu teritoriju.

U jesen 1992. godine, jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine iz Srebrenice se povezuju sa jedinicama na slobodnim teritorijama Žepe, Kamenice u općini Zvornik, MZ Konjević Polja u općini Bratunac i Cerske u općini Vlasenica, čime se stvara velika slobodna teritorija. „*Slobodna teritorija srednjeg Podrinja sa centrom u Srebrenici, na dan 20. 01. 1993. godine, iznosila je 900 kvadratnih kilometara*". [251] Nakon pada slobodnih teritorija Cerske, Konjević polja i Kamenice, marta 1993. godine, stanovništvo ovih teritorija bježi u Srebrenicu, na čijoj se teritoriji već nalaze izbjeglice iz Zvornika, Bratunca, Vlasenice, Rogatice, Višegrada i drugih okupiranih gradova istočne Bosne. *"Procjenjuje se da je početkom marta u enklavi Srebrenica, uključujući i okolna sela, bilo 60.000 stanovnika, od kojih je polovina bila u samom gradu"*. [252]

Vijeće sigurnosti UN-a svojom Rezolucijom 819 od 16. aprila 1993. godine, proglašava Srebrenicu i okolna područja sigurnosnom zonom UN-a. *'' Borbena dejstva su zvanično prestala 18. 04. 1993. godine, kada su snage UNPROFOR-a ušle u Srebrenicu, da zaštite grad i izvrše demilitarizaciju ovog regiona"*. [253] Srebrenica kao sigurnosna zona UN-a, egzistira do 11. jula 1995. godine, kada se snage UN-a povlače iz grada u svoju bazu u Potočare, a pripadnici Vojske Republike

251 Nusret Mašić, nav. dj., str. 91.

252 Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u BiH. **Bilten broj. 6**, novembar, 1993, str. 10.

253 Nusret Mašić, nav. dj., str. 100.

Srpske uz pomoć Vojske Savezne Republike Jugoslavije, ulaze u grad, zauzimaju ga, a zatim vrše genocid nad civilnim bošnjačkim stanovništvom.

Progon stanovništva Srebrenice

ŽEPA: *"U maju 1992. godine, srpsko-crnogorski agresor presjekao je sve putne komunikacije sa Rogaticom i Han-Pijeskom, čime se Žepa našla u totalnoj izolaciji."* [254] Slobodna teritorija "enklave" Žepa, koju su sačinjavali selo Žepa i 38 zaseoka sa ukupno oko 29.000 stanovnika i raseljenih lica, od proljeća 1992. godine, pa sve do jula 1995. godine, hrabro se odupirala bezbrojnim napadima daleko nadmoćnijeg srpsko-crnogorskog agresora i paravojnim formacijama iz Srbije i Crne Gore. Iako slabo naoružano, vješto koristeći prirodno geografske karakteristike i pogodnosti terena za odbranu, bošnjačko stanovništvo ove enklave, vrlo uspješno je uspjelo da slomi svaku agresorsku ofanzivu na ovu slobodnu teritoriju.

''Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN 1993. godine, bosanske enklave Srebrenica i Žepa proglašene su zaštićenim zonama. Od tada je u Žepi bio smješten Ukrajinski bataljon UNPROFOR-a.'' [255]

254 **ZLOČIN** - Glasilo Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima na području R BiH, broj 3-4, Sarajevo 1995, str. 43.

255 Isto, str. 43.

Nakon pada slobodne teritorije Srebrenice u julu 1995. godine, srpsko-crnogorski agresor svoja borbena dejstva prenosi na slobodne prostore "enklave" Žepa, u cilju konačnog zauzimanja, osvajanja i etničkog čišćenja tih prostora od bošnjačkog stanovništva. Iako je stanovništvo Žepe bilo razoružano od strane pripadnika Ukrajinskog bataljona, tokom dvanaestodnevnih borbi je pružilo izuzetno jak otpor srpsko-crnogorskom agresoru. Zaslugom jedinica UN-a, Žepa je predata agresorskim srpsko-crnogorskim snagama 27. jula 1995. godine. Žepa vojnički nije pala, ali je hrabro bošnjačko stanovništvo pod pritiskom predstavnika međunarodne zajednice, bilo primorano da konvojima, organizovanih od strane UN-a, napusti to slobodno područje i preseli se na druge slobodne teritorije Bosne i Hercegovine.

Nakon posjedanja slobodnih teritorija Žepe, srpsko-crnogorski agresor vrši plansko paljenje, rušenje i uništavanje svih infrastrukturnih i vjerskih objekata i privatnih objekata u vlasništvu Bošnjaka. Nakon uništavanja džamije u centru Žepe dinamitom i rušenjem drugih dokaza o vjekovnom postojanju Bošnjaka na ovim prostorima, agresor organizovano napušta ove prostore ostavljajući iza sebe zgarište i ruševine.

GORAŽDE: Teritorija općine Goražde, je bila od strateškog značaja za srpsko-crnogorskog agresora. U tom cilju već početkom marta 1992. godine, u širi rejon Goražda (Ustiprača) se razmješta bataljon iz sastava 216. bbr JNA i tu ostaje do početka napada na grad. Tokom marta i aprila 1992. godine, jedinice 216. bbr JNA su izvršile posjedanje i inžinjerijsko uređenje ključnih objekata oko grada. ***„JNA sredinom marta 1992. godine, upučuje tenkovski bataljon i mješoviti artiljerijski divizion iz sastava 37. korpusa JNA, koji zauzimaju položaje na istočnim i jugoistočnim prilazima gradu.“*** [256]

Napad na grad je uslijedio 4. maja 1992. godine, žestokim artiljerijskim granatiranjem djelova grada gdje su u većini živjeli Bošnjaci. U cilju osvajanja i spajanja teritorije Goražda sa već okupiranim i etnički očišćenim teritorijama Višegrada i Foče, srpsko-crnogorski agresor je preduzimao bezbroj žestokih ofanziva i vojnih operacija na njenom zauzimanju.

256 Roj Gatman , nav. dj., str. 270.

Dio teritorije općine Goražde je bila jedina slobodna teritorija u dolini rijeke Drine, koju srpsko-crnogorski agresor nije uspio zauzeti i okupirati u prvom talasu agresije na Bosnu i Hercegovinu. U periodu od aprila 1992. godine, pa sve do kraja agresije na Bosnu i Hercegovinu, agresor je slobodnu teritoriju Goražda i okolnih sela, više puta pokušavao oružano zauzeti i osvojiti. Kada u tome nije uspio, držao je grad pod neprekidnom opsadom i izolacijom od ostalih djelova BiH, što je u mnogome otežavalo snadbjevanje stanovništva sa hranom, lijekovima i drugim potrepštinama za normalni život.

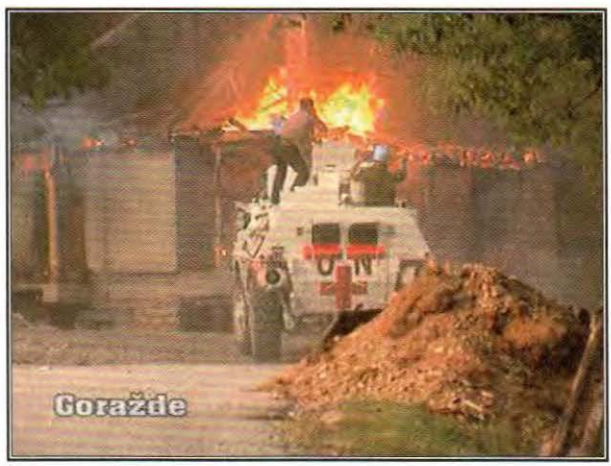

Granatiranje Goražda

4. AKTIVNOSTI I BORBENA DEJSTVA JNA NA PROSTORU ISTOČNE HERCEGOVINE

Sredinom septembra 1991. godine, radi izvođenja borbenih operacija na teritoriji Hrvatske, na prostore istočne Hercegovine, JNA vrši plansko dislociranje i dovođenje dijelova komandi i jedinica 37. (Užičkog) i 2. (Titogradskog) korpusa JNA. Sredinom septembra 1991. godine, zbog navodne mogućnosti da jedinice HVO-a i HOS-a napadnu i zauzmu aerodrom u Mostaru, Komanda 2. korpusa JNA, po naređenju GŠ OS SFRJ, vrši mobilizaciju rezervnog sastava, a zatim dolazi u istočnu Hercegovinu i raspoređuje se na slijedeće lokacije: Dio Komande 2. korpusa sa dijelom pristapskim jedinicama, pod komandom general-majora Radomira Eremije, u rejon s.Veličani - s. Strujići - s. Ljubonje; 179. bbr (brdska brigada) iz Nikšića, pod komandom potpukovnika Krste Đerića, se raspoređuje u rejon aerodroma u Ortiješu i heliodroma u Jasenici; 2. partbr (partizanska brigada) iz Nikšića, pod komandom potpukovnika Milana Miličića, se raspoređuje u rejon Dubravske visoravni; 3. partd (partizanska divizija), pod komandom pukovnika Radomana Radovića, sa tri partizanske brigade (1. partbr iz Cetinja, 7. omladinska crnogorska partbr iz Kolašina i 10. partbr iz Titograda) i mješovitim artiljerijskim divizionom se razmješta u rejone s. Ravno - s. Slano - s. Čepikuće; 5. pmtbr (proleterska motorizovana brigada) iz Titograda, pod komandom potpukovnika Sime Krička, bez 2. mtb koji je bio lociran u garnizonu Bar, se razmješta u rejon Ćilipa; dva bataljona iz 57. bbr iz Pljevalja, pod komandom potpukovnika Ilije Radanovića, se raspoređuju na aerodrom Mostar...itd.

Dio komande i neke jedinice 37. korpusa JNA, pod komandom general-majora Milana Torbice, se razmještaju u rejonu Nevesinja, sa komandom u Kifinom selu kod Nevesinju. Jedan dio jedinica se razmješta u rejonu Mostara.

U cilju zajedničkih i koordiniranih akcija na ovim prostorima, od dijelova komandi i jedinica 2. i 37. korpusa JNA, formirana je Južna operativna grupa, sa sjedištem u Trebinju. Komandant je bio general-potpukovnik Jevrem Cokić, a načelnik štaba, general-potpukovnik Pavle Strugar.

Krajem 1991. godine, u širi rejon Mostara i druga mjesta istočne Hercegovine, se planski predislociraju i razmještaju neke jedinice povučene iz Slovenije i Hrvatske, i iste se stavljaju pod neposrednu komandu Južne operativne grupe. U gradovima i većim naseljenim mjestima istočne Hercegovine, koja su bili okupirali pripadnici JNA (Bileća, Gacko, Nevesinje, Trebinje), položaj bošnjačkog i hrvatskog stanovništva je bio vrlo težak. Izloženo svakodnevnim nacionalističkim provokacijama i represalijama, bošnjačko stanovništvo se počelo iseljavati sa ovih prostora.

Pripadnici rezervnog sastava JNA, razne paravojne formacije iz Srbije i Crne Gore i pripadnici lokalnih novoformiranih paravojnih jedinica, su vršili česta maltretiranja, hapšenja i pojedinačna ubistva Bošnjaka i Hrvata, kao i uništavanje i pljačku njihove imovine. Najkarakterističniji primjer brutalnosti i surovosti pripadnika JNA je bilo uništenje i spaljivanje sela Ravno i ubistvo više mještana ovog sela, 12. oktobra 1991. godine, kao znak odmazde za pretrpljene gubitke JNA na dubrovačkom bojištu. [257]

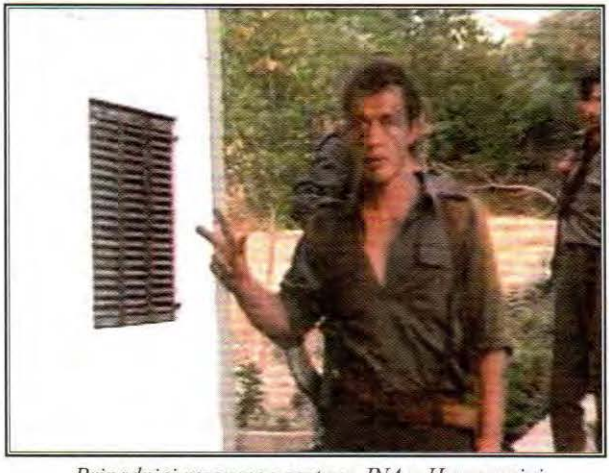

Pripadnici rezervnog sastava JNA u Hercegovini

257 Pripadnici planinskog bataljona iz sastava 57. bbr, pod komandom kapetana I klase Tomislava Matovića, upala je početkom oktobra u zasjedu kod Čepikuća i pretrpjela velike gubitke u živoj sili. U cilju osvete za pretrpljene gubitke, izvršen je napad na selo Ravno i isto je porušeno i spaljeno, a jedan dio civilnog stanovništva je ubijen.

U sklopu reorganizacije JNA, početkom 1992. godine dolazi do formiranja novih vojnih oblasti. Ovom podjelom teritorija jugo-istočne Bosne i Hercegovine ulazi u sastav 4. vojne oblasti sa komandom u Titogradu. Na teritoriji istočne Hercegovine dolazi do formiranja 13. korpusa JNA, sa sjedištem u Mostaru, a kasnije u Bileći. Za komandanta je postavljen general-major Momčilo Perišić.

Dijelovi 37. korpusa JNA koji su bili locirani u Mostaru i Nevesinju početkom 1992. godine, su dislocirani na područje Foče, Goražda, Višegrada i Bratunca sa komandom u Višegradu. Po razmještanju na nove lokacije dužnost komandanta 37. korpusa, preuzima general-major Dragoljub Ojdanić, a Milan Torbica odlazi na novu dužnost u 9. korpus JNA (Knin).

Marta 1992. godine, 179. bbr iz Nikšića, (koja se 21. novembra 1991. godine, povukla iz Mostara u Nikšić, a na njeno mjesto je došla 57. bbr iz Pljevalja) ponovo dobija naređenje za mobilizaciju 1. bb (brdski bataljon) i isti se 5. marta 1992. godine, upućuje u rejon Mostara sa dijelom starješina komande brigade, kojom je komandovao načelnik štaba potpukovnik Ilija Jakimovski. Mobilisane su i ostale jedinice 179. bbr, 2. aprila 1992. godine i upućene u rejon Mostara. Komanda brigade, 2. bb i pozadinski bataljon brigade su smješteni u kasarnu „Južni logor". Komandat 2. bb, je bio Slavko Čudić, a pozadinskog bataljona Stevo Vujović. 3. bb ove brigade je bio smješten u Nevesinju sve do 11. aprila 1992. godine, kada se izmješta u Čobanovo polje, prema Blagaju. Haubički divizion iz sastava 179. bbr je posjeo položaje na Čobanovom polju. 179. bbr je bila u organskom sastavu 2. korpusa, ali je privremeno bila potčinjena 13. korpusu JNA, i na prostoru istočne Hercegovine ostaje do 5. maja 1992. godine, kada se povlači u Nikšić. Komanda 2. korpusa (preimenovan u Podgorički) ostaje na prostoru Popovog polja do 25. maja 1992. godine.

Od januara 1992. godine, pa sve do otpočinjanja agresije na BiH, u mnogim mjestima Hercegovine dolazi do brojnih incidenata koje izazivaju i u kojim učestvuju jedinice JNA, pupunjene rezervnim sastavom iz Srbije i Crne Gore.

Pripadnici rezervnog sastava JNA, u saradnji sa paravojnim formacijama i lokalnim srpskim ekstremistima, tokom boravka u Istočnoj Hercegovini uništavaju i spaljuju privatne i vjerske objekte

i vrše nasilno protjerivanje bošnjačkog stanovništva iz Nevesinja, Gacka, Trebinja i Bileće.[258] Teror aktivnog i rezervnog sastava JNA i paravojnih formacija dobiva na intenzitetu, nakon što je 3. aprila 1992. godine, pred kasarnom „Sjeverni logor" u Mostaru, eksplodirala cisterna napunjena eksplozivom. Tada jedinice JNA izvlače svoje snage iz grada Mostara i posjedaju dominantne objekte oko grada. Komanda 13. korpusa se premješta sa aerodroma Mostar (gdje je bila locirana) u Bileću. Širom Hercegovine dolazi do intenziviranja pokreta jedinica JNA i izazivanja oružanih sukoba. Plan JNA u istočnoj Hercegovini je bio da se grad Mostar odsječe sa juga i drži u blokadi, a zatim da se ovlada kompletnom istočnom obalom Neretve do ušća, pravcem: Stolac – Čapljina – Metković - Ploče. U prvoj etapi ovoga plana JNA je uspjela ovladati istočnom obalom Neretve sve do Čapljine. Nakon žestokih bitaka sa jedinicama 13. korpusa JNA, branioci Mostara su tokom aprila i maja 1992. godine, uspjeli potisnuti snage JNA iz šireg rejona Mostara u Podveležje, osloboditi lijevu i desnu obalu Neretve i izvršiti oslobađanje Stoca i Blagaja.

U cilju zauzimanja grada Mostara, Bilećki korpus JNA, 19. aprila 1992. godine, po naređenju generala Momčila Perišića, vrši intenzivno granatiranje grada Mostara i okolnih naseljenih mjesta. (Faksimil naredbe u prilogu broj 11)

Momčilo Perišić i ruševine Mostara

258 Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, **Bilten broj 2**, str. 14 - 27, i **Bilten broj 7**, str 19 - 20.

Nakon pretrpljenih poraza, gubitaka u živoj sili i neostvarenih planova u istočnoj Hercegovini, veliki dio mobilisanih jedinica iz Srbije i Crne Gore se povlače iz Bosne i Hercegovine, ostavljajući preimenovanim jedinicama JNA u Hercegovački korpus Vojske Srpske Republike BiH, svo raspoloživo naoružanje i drugu vojnu opremu.

O aktivnostima JNA na formalnom povlačenju sa prostora istočne Hercegovine general-pukovnik Momčilo Perišić[259] u intervju za beogradski list DUGA navodi: ***„ Nakon povlačenja JNA iz istočne Hercegovine, ostao sam iza njih mesec i po dana, dok Hercegovci (Srbi) nisu bili obučeni za opremu koja im je ostala na upotrebu i korišćenje...itd.*** [260]

---

259 **Momčilo Perišić,** general-pukovnik u penziji. Bivši načelnik Generalštaba Vojske SR Jugoslavije. Rođen 22. maja 1944. godine, u s. Koštunići kod Gornjeg Milanovca u Srbiji. Završio srednju ekonomsku školu u Čačku 1963. godine. Vojnu akademiju kopnene vojske - smjer artiljerija završio 1966. godine. Završio Komandno-štabnu akademiju i Školu narodne odbrane. Pored vojnih škola, završio je i diplomirao psihologiju na civilnom fakultetu. Tokom 1991. godine, u činu pukovnika bio komandant Artiljerijskog školskog centra JNA u Zadru. Zbog borbenih dejstava po civilnim ciljevima i razaranja grada, Županijski sud Zadra ga je osudio u odsustvu na 20. godina zatvora. Početkom januara 1992. godine, postaje komandant tek formiranog Bilećkog korpusa 4. VO JNA, i na toj dužnosti ostaje do 28. maja 1992. godine. Nakon povlačenja JNA sa teritorije BiH, postaje načelnik štaba a zatim i komandant Treće armije Vojske SRJ. 1993. godine, postaje načelnik Generalštaba Vojske SRJ. Na toj dužnosti ostaje do oktobra 1998. godine, kada ga smjenjuje Slobodan Milošević, a na njegovo mjesto postavlja generala Dragoljuba Ojdanića. 1999. godine, počinje se baviti politikom i postaje predsjenik Pokreta za demokratsku Srbiju. Nakon izbora u Srbiji 2000. godine, kao član koalicije DOS-a, postaje potpredsjednik Vlade Srbije i poslanik u Vijeću republika skupštine SRJ. 14. marta 2002. godine, uhapšen u beogradskom restoranu "Sinđelić". Optužen za špijunažu i odavanje vojne tajne. Nakon dva dana pušten iz pritvora. Postupak još nije okončan. Nakon saznanja da je tužiteljica Međunarodnog tribunala u Hagu, gospođa Karla del Ponte (Carla del Ponte) protiv njega podigla optužnicu za ratne zločine, 07. marta 2005. godine, dobrovoljno se predao Međunarodnom tribunalu u Hagu. Nakon izjašnjavanja po optužnici, pošten je na slobodu do početka suđenja.

260 Intervju sa general-pukovnikom Momčilom Perišićem vodila Dada Vujasinović, **„KOMANDANT ŽIVOTA I SMRTI“,** objavljen u listu „Duga“, Beograd, preštampano u listu „Vesti“ (Frankfurt), 11. avgusta 1993., str. 18. u: Paul Viliams (Paul Williams) i Norman Cigar, **RATNI ZLOČINI I POJEDINAČNA ODGOVORNOST: Dovoljno dokaza za podizanje optužnice protiv Slobodana Miloševića,** ADEN, Sarajevo 1998, str. 42.

5. AKTIVNOSTI I BORBENO DJELOVANJE JNA NA PROSTORU BOSANSKE POSAVINE

U cilju realizacije planiranog cilja spajanja Srbije sa Bosanskom krajinom i Kninskom krajinom, vrh JNA planira uspostavljanje „srpskog koridora" kroz Bosansku posavinu, pod kodnim nazivom „Drina".[261] U pripremama za realizaciju planiranih borbenih dejstava u Bosanskoj posavini, JNA početkom 1992. godine, vrši plansko posjedanje ključnih zemljišnih objekata i stacioniranje većeg broja ljudstva i borbenih efektiva iz operativnih jedinica na područje Bosanske posavine. Pored komandi i jedinica JNA već stacioniranih u garnizonima Tuzla, Doboj, Derventa, Brčko, Bosanski Brod i Bijeljina, od ljudstva 17. korpusa i 12. korpusa JNA, formira se nekoliko privremenih taktičkih sastava i operativnih grupacija. Komande i jedinice ovih taktičkih sastava i operativnih grupacija se razmještaju van navedenih garnizona: u selu Pelagićevo na teritoriji općine Gradačac; u selu Podnovlje na teritoriji općine Doboj, selu Obudovac na teritoriji općine Bosanski Šamac... itd. Komanda 17. korpusa svojim aktom Str. pov. broj 11/ 2- 89 od 26. aprila 1992. godine, (prilog broj 12) precizira zadatke komandama i jedinicama stacioniranim u Bosanskoj posavini: OG -1, TG - 17 i 395. mtbr. Paralelno sa aktivnostima na operativnom raspoređivanju komandi i jedinica JNA na prostorima Bosanske posavine, JNA aktivno radi na formiranju lokalnih srpskih dobrovoljačkih formacija, njihovom naoružavanju i obuci za predstojeću agresiju. Uporedo sa ovim aktivnostima, JNA u saradnji sa srbijanskim političkim vrhom, Saveznim SUP-om i republičkim SUP-ovima Srbije i Crne Gore, vrše naoružavanje i dovođenje raznih paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore na ove prostore i iste uključuju u svoje planirane aktivnosti.

261 Plan **„Drina"**, podrazumjevao je borbena dejstva na dva fronta (sjevernom i južnom). Na sjevernom frontu po potplanu koji je nosio naziv **„Tepih"** je trebalo zauzeti Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Gradačac, Brčko, Doboj, Srebrenik, kao i cijeli prostor Semberije i tako stvoriti sjeverni koridor prema srpskoj krajini...itd. (Vahid Karavelić, **AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU: Sjeveroistočna Bosna 1991.-1992.**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo 2004, str. 161)

Pored navedenih aktivnosti, JNA u cilju pripreme za agresiju, vrši predislociranje artiljerijskih, tenkovskih i oklopnih jedinica JNA iz Srbije i Crne Gore i iste raspoređuje na ključne zemljišne objekte u Bosanskoj posavini.

BOSANSKI BROD: Zbog svog geografskog položaja i veze koju preko mosta ima sa Slavonskim Brodom u Hrvatskoj, općina Bosanski Brod, se prva našla na udaru velikosrpskog agresora. U cilju pripreme za napad na općinu Bosanski Brod, JNA pored mnogobrojnog operativnog sastava na ovo područje dovlači i paravojnu formaciju "Beli orlovi" iz Srbije i istu razmješta u selo Vinska.

Borbena djelovanja jedinica JNA i srbijanskih paravojnih jedinica na općinu Bosanski Brod, otpočela su već 3. marta 1992. godine, iz pravca sela Liješća. Prvi agresorski napad je zahvaljujući dobroj pripremi i organizaciji branioca uspješno odbijen. U cilju ojačavanja svojih snaga na ovom prostoru JNA dovodi oklopni bataljon iz Vranja i razmješta ga na borbene položaje u selima Vinska i Liješće. [262] Sa ovih položaja vršeno je neprekidno artiljerijsko granatiranje urbanih djelova grada, sve do 6. oktobra 1992. godine, kada nakon silovite agresorske ofanzive teritorija općine Bosanski Brod pada u ruke agresora.

Granatiranje rafinerije u Bosanskom Brodu

262 Dragan Lukač, **RATNI ZLOČINI U BOSANSKOJ POSAVINI**, Centar za prikupljanje dokumentacije i obradu podataka o domovinskom ratu - Zagreb, Hrvatsko kulturno društvo „Napredak", podružnica Bosanski Šamac, Zagreb 1997, str. 27 - 33.

DERVENTA: Još za vrijeme srpsko-crnogorske agresije na Republiku Hrvatsku, kasarna JNA u Derventi, je bila lokacija u kojoj su se obučavali i naoružavali pripadnici raznih dobrovoljačkih i paravojnih formacija iz Srbije za borbena djelovanja na ratištu u Republici Hrvatskoj. Komandant kasarne je bio potpukovnik Stanko Trajković, a njegov zamjenik potpukovnik Ljubomir Obradović. U kasarni su tada bile stacionirane: 327. motorizovana brigada, 454. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk i komanda 18. partizanske brigade JNA. U Derventi je takode postojao suvremeno opremljen centar za obuku pripadnika teritorijalne obrane Bosne i Hercegovine, kao i magacinski kompleks "Rabić", gdje je bilo uskladišteno naoružanje TO općina Bosanske posavine.

Početkom 1992. godine, jedinice JNA većinu ratne tehnike (artiljerijska oruđa, tenkove i oklopne transportere) iz kasarne izmještaju na terene van grada, na lokalitete: Ribnjaka, Motajice i Lipe kod Kalenderovaca. Brojna artiljerijska oruđa se ukopavaju, a cjevi usmjeravaju prema urbanom dijelu grada. Paralelno sa aktivnostima na izmještanju vojnih efektiva iz kasarne, pripadnici JNA intenzivno rade na naoružavanju lokalnog srpskog stanovništva i formiranju srpskih dobrovoljačkih jedinica. Neposredno pred otpočinjanje oružanog napada, na teritoriju općine Derventa dolaze paravojne formacije "Martićevci" iz Kninske Krajine i "Kojoti" iz Niša, koji se uključuju u strukture operativnih jedinica JNA. [263]

Otvoreni napad srpsko-crnogorskog agresora na općinu Derventa, otpočeo je 4. aprila 1992. godine, žestokom artiljerijskom vatrom po gradu i široj okolini. Stalnim granatiranjem urbanog dijela grada agresor je uništio skoro sve značajnije građevine i objekte, među kojima i sve islamske i katoličke vjerske objekte i građevine. Na okupiranom dijelu općine Derventa, agresor je počinio brojne ratne zločine. Hrvatsko i bošnjačko stanovništvo je masovno zarobljavano i odvođeno u novoformirani logor u mjestu Vijaka kod Prnjavora i kasarnu Bare kod Doboja. Nakon prisilnog odvođenja, sva pokretna imovina Hrvata i Bošnjaka je opljačkana, a nepokretna imovina je zapaljena i uništena.

263 Dragan Lukač, nav. dj., str. 42 - 50.

BOSANSKI ŠAMAC: Pripreme za srpsko-crnogorsku agresiju na općinu Bosanski Šamac, počinju početkom 1992. godine, kada i u drugim mjestima Bosanske posavine. Jedinice JNA stacionirane u Bosanskoj posavini, otvoreno naoružavaju srpsko stanovništvo i formiraju dobrovoljačke jedinice od lokalnog srpskog stanovništva. Na teritoriji općine Bosanski Šamac dolazi do formiranja srpskih dobrovoljačkih odreda u selima: Batkusi, Obudovac, Crkvina i jedan odred u samom gradu.

Pripadnici ovih lokalnih dobrovoljačkih odreda pod komandom oficira JNA, u cilju zastrašivanja bošnjačkog i hrvatskog stanovništva, vrše razne diverzije i sabotaže, a na putnim komunikacijama, naoružani vrše uznemiravanje nesrpskog stanovništva.

U cilju pripreme za naredna borbena djelovanja, JNA pred sam čin agresije na općinu, razmješta artiljerijske i tenkovske jedinice u selima Obudovac i Kruškovo Polje. U dane 16. i 17. aprila 1992. pripadnici 4. dobrovoljačkog odreda iz sastava TG -17, kojom je komandovao potpukovnik Stevan Nikolić, u sadejstvu sa paravojnom formacijom "Sivi vukovi" iz Srbije, specijalnom jedinicom SUP-a Srbije i jedinicama JNA, napadaju na grad Bosanski Šamac i vrlo lako ga zauzimaju i okupiraju. [264]

Nakon okupacije grada pripadnici srpskih snaga organiziraju masovna zarobljavanja bošnjačkog i hrvatskog stanovništva, i odvođenje istog u tek formirane zatvore i logore. Na Uskrs, 19. aprila 1992. godine, srpske snage nastavljaju sa oružanim napadima i okupacijom ostalih dijelova općine Bosanski Šamac.

Po zauzimanju teritorija općine Bosanski Šamac, srpske snage, pljačkaju, pale, ruše i uništavaju bošnjačku i hrvatsku imovinu, kao i sve islamske i katoličke sakralne objekte. Za privremene zatvore i logore korišteni su slijedeći objekti: skladište štaba TO, zgrada SUP-a, zgrada osnovne škole, zgrada srednjoškolskog centra, društveni objekti u selu Crkvina i u selu Zasavica. Kroz navedene zatvore i logore prošlo je oko 1. 000 Bošnjaka i Hrvata. [265]

264 Dragan Lukač, nav. dj., str. 67 - 70.

265 Dragan Lukač, nav. dj., str. 71 - 80.

Zbog progona, zlostavljanja, i masovnih ubistava bošnjačkog i hrvatskog stanovništva, Međunarodni tribunal u Hagu je podigao optužnicu br. IT-95-9-I, od 29. juna 1995. godine, protiv Slobodana Miljkovića, Blagoja Simića, Milana Simića, Miroslava Tadića, Stevana Todorovića i Sime Zarića. Za počinjene ratne zločine u ovoj općini do sada su pravosnažno osuđeni: Blagoje Simić, na 17 godina zatvora, Stevan Todorović, na 10 godina zatvora, [266] Miroslav Tadić, na 8 godina zatvora, Simo Zarić, na 6 godina zatvora i Milan Simić, na 5 godina zatvora.

Ulazak JNA u Bosanski Šamac

ODŽAK: Početkom 1992. godine, u cilju priprema za napad na općinu Odžak, JNA vrši naoružavanje srpskog stanovništva i formiranje dobrovoljačkih jedinica u općini Odžak. Formirana su četiri odreda u srpskim selima: Donjoj Dubici, Novom Gradu, Gornjem Svilaju i Jošavici. Napad srpskog agresora na općinu Odžak otpočeo je 19. aprila 1992, granatiranjem naseljenih mjesta iz artiljerijskih

266 **Stevan Todorović**, načelnik srpske policije u Bosanskom Šamcu. Uhapšen 27. septembra 1998. godine, na planini Zlatibor u Srbiji od strane pripadnika SFOR-a i predat Međunarodnom tribunalu u Hagu. Od strane Međunarodnog tribunala u Hagu, pravosnažno osuđen na 10 godina zatvora. Kaznu je izdržavao u zatvoru u Madridu. Nakon izdržane dvije trećine kazne pušten na slobodu, dana 3. avgusta 2005. godine.

oruđa smještenih u srpskom selu Kruškovo Polje u općini Bosanski Šamac. Pripadnici Teritorijalne odbrane općine Odžak uspostavljaju kružnu obranu općine. Hrabrim otporom uspjeli su se dugo oduprijeti žestokim napadima agresora.

Početkom jula 1992. godine, srpske snage otpočinju novi napad na općinu Odžak. Branioci Odžaka su se hrabro odupirali nadmoćnom agresoru sve do 13. jula 1992. godine, kada su se morali povući sa prostora općine i uputiti ka slobodnoj teritoriji općine Bosanski Brod. Nakon ulaska agresorskih pripadnika na područje općine otpočinju masovni zločini i ubistva nesrpskog stanovništva. [267]

MODRIČA: U pripremama za agresiju na teritoriju općine Modriča, JNA je početkom 1992. godine formirala, naoružala i obučila više dobrovoljačkih jedinica u samom gradu i srpskim selima: Vranjak, Babešnica, Skugrić, Koprivna i Miloševac. U selu Miloševcu JNA dovodi i stacionira jaču tenkovsku jedinicu i specijalnu jedinicu JNA iz Niša, a u širi rejon grada Modriče dovlači i stacionira paravojne formacije "Bele orlove" i " Šešeljeve četnike" iz Srbije. [268]

11. aprila 1992. godine, pripadnici srpskih dobrovoljačkih jedinica, pod komandom oficira JNA ulaze u Modriču i zauzimaju vitalne objekte u gradu, a zatim se povlače ka srpskim selima u okolini grada. Neizvjesnost i napetost stanovnika Modriče je trajala sve do 3. maja 1992. godine, kada agresor sinhronizovano iz svih srpskih sela koja okružuju grad, otpočinje sa žestokom artiljerijskom vatrom po gradu i selima gdje su u većini živjeli Bošnjaci i Hrvati.

Narednih dana agresor je nastavio svoja borbena dejstva u cilju zauzimanja i okupacije ostalih sela u općini Modriča. U napadu na teritoriju općine Modriča pored lokalnih srpskih dobrovoljačkih jedinica su učestvovale i jedinice JNA iz Srbije, paravojna formacija "Beli orlovi" iz Srbije i pripadnici paravojne oružane formacije SK-PJ

267 Dragan Lukač, nav. dj., str. 87 - 105.

268 Dragan Lukač, nav. dj., str. 153 - 165.

(Savez komunista - Pokret za Jugoslaviju). [269] Dobro organizovanom odbranom, stanovništvo slobodnih teritorija općine Modriča je uspjevalo odoljevati neprekidnim napadima agresora sve do 9. jula 1992. godine, kada je primorano da se povuće sa ovih prostora. Dana 9. jula 1992. godine, agresor je uspio zauzeti i okupirati kompletnu teritoriju općine Modriča.

BRČKO: ***"Imajući u vidu strateški značaj Brčkog za realizaciju nacionalističkog velikodržavnog projekta "Velika Srbija", srpsko-crnogorski agresor je na području Brčkog, koje se nalazilo u zoni odgovornosti 17. korpusa JNA, koncentrisao velike snage iz sastava više korpusa (Tuzlanski, Novosadski i Banjalučki korpus JNA), i raznih srpskih oružanih formacija (arkanovci, šešeljevci, specijalci kapetana Dragana Vasiljkovića, martićevci, zatim "dobrovoljci" Ljubiše Savića, te druge dobrovoljačke čete. Sve ove jedinice bile su pod komandom JNA, koja ih je naoružala, opremila i obučila".*** [270]

Tokom marta i aprila 1992. godine, jedinice JNA locirane u garnizonu Brčko vrše posljednje pripreme na aktivnosti na zauzimanju šireg područja Brčkog u cilju stvaranja za uspostavu srpskog koridora u sjevernoj Bosni. Komandant kasarne JNA u Brčkom, potpukovnik Pavle Milinković, sa svojim oficirskim kadrom intenzivno je radio na prihvatu paravojnih formacija iz Srbije i formiranju dobrovoljačkih jedinica SDS-a i njihovom opremanju i uključivanju u planove JNA.

---

269 Prema pouzdanim podacima pripadnici paravojne formacije SK-PJ iz sela Vranjak, Dugo polje, Batajnica i Bosanski Miloševac, zajedno sa jedinicama JNA i drugim formacijama, 3. maja 1992. godine, su učestvovali u osvajačkom pohodu na Modriču. Jedan od rukovodilaca SK-PJ, Gavro Drinić, raniji načelnik policije u Modriči, ušao je u grad sa šest transportera i zauzeo značajne objekte, kao što su zgrada Radija, zgrada Skupštine, Stanica milicije i druge. (Bećir Macić, **PARAMILITARNE FORMACIJE U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU**, u: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995., Zbornik radova sa Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991.-1995., održanog u Bonu od 31. avgusta do 4. septembra 1995. godine, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarog prava, Sarajevo 1997, str. 97.

270 Jusuf Kadrić, **BRČKO - GENOCID I SVJEDOČENJA**, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo 1998, str. 9.

"U ranim jutarnjim satima 30. aprila 1992. godine, JNA je srušila most na Savi koji povezuje Brčko i Gunju, čime je prekinuta komunikacija između Bosne i Hrvatske",..." Nekoliko minuta nakon rušenja mosta na Savi, JNA je srušila i željeznički most na pruzi Tuzla - Vinkovci ". [271]

Dana 1. maja 1992. godine, jedinice JNA, u sadejstvu sa paravojnim formacijama iz Srbije i dobrovoljačkim jedinicama, bez ikakvog otpora zauzimaju sve ključne objekte u gradu (radio stanica, TV "Bosna", zgradu PTT-a i zgradu MUP-a). Nekoliko narednih dana agresorske snage, vrše masovna zatvaranja, likvidacije i ubistva bošnjačkog stanovništva na slijedećim lokacijama: u logoru "Luka" u kojem vrše zvjerska mučenja i ubistva oko 3.000 ljudi; zgrada SUP-a; hotel "Posavina"; trgovački centar i sportska dvorana "Partizan"...itd.

Nakon zauzimanja Brčkog, u kome organizuju okupacionu vlast, jedinice JNA i druge paravojne formacije, kreću ka zauzimanju drugih naseljenih mjesta u općini Brčko. Dana 17. juna 1992. godine, jedinice JNA zauzimaju Brezovo Polje i u njemu formiraju logor u kojem vrše zatvaranje i silovanje bošnjačkih žena i djevojaka.

Okupacija Brčkog od strane JNA

271 Isto, str. 15 i 16.

DOBOJ: Grad Doboj, zbog svog komunikacijskog značaja i veze sa planinom Ozren (koja je sa brojnim srpskim selima prestavljala veliko i značajno uporište za uspostavu "srpskog koridora"), je imao poseban značaj i važnost u srpsko-crnogorskim agresorskim planovima. Prije samog čina agresije, u Doboju su bile stacionirane velike snage JNA (kasarna "4.juli"; vojni kompleks "Putnikovo brdo"; kasarna u selu Ševarlije; vojni objekti na Usori i Barama...itd), tako da je grad Doboj i prije okupacije, bio skoro potpuno zauzet i blokiran od strane pripadnika jedinica i komandi JNA.

"Dana 3. maja 1992. godine, agresor je dao ultimatum Muslimanima Doboja da predaju oružje ako žele sačuvati živote najmilijih".[272] Po isteku ultimatuma, agresor je otpočeo sa granatiranjem gradskog jezgra. Nedovoljno pripremljeno i neorganizovano za pružanje otpora, bošnjačko stanovništvo je potražilo spas u bjekstvu ka Tešnju i Gračanici. *"Prema procjenama oko 15.000 ljudi je taj dan napustilo Doboj, spašavajući samo živu glavu".* [273]

Zauzimanjem grada, agresor je počeo primjenjivati isti scenario kao i u drugim okupiranim gradovima Bosne i Hercegovine. Bošnjačko stanovništvo Doboja je maltretirano, hapšeno, ubijano i odvođeno u privremene koncentracione logore. Privremeni logori su bili formirani na slijedećim lokacijama: u kasarni "4. juli"; Barama; centralnom zatvoru "Spreča"; Srednjoškolskom centru; društvenom domu na Usori...itd, gdje je bošnjačko stanovništvo preživljavalo okrutne torture, mučenja i ubistva. Tokom okupacije Doboja srpske snage su 4. maja 1992.godine, minirali džamiju u gradu Doboju, a na objektu Gradina, su istakli srpsku zastavu.

Nakon zauzimanja gradskog jezgra Doboja, srpske agresorske snage kreću na zauzimanje ostalih prigradskih naselja na teritoriji općine Doboj. Dana 10. maja 1992. godine, pod komandom majora JNA, Milovana Stankovića, komandanta svih srpskih formacija u Doboju, granatiraju se a zatim napadaju sela Šušnjari i Grapska. U selu Grapska je izvršeno masovno ubistvo i pokolj bošnjačkog stanovništva.

---

272 ∴ **RAZARANJE IDENTITETA BOSANSKIH MUSLIMANA** , str. 179.

273 Isto, str. 179.

Radi realizacije jednog od ciljeva agresije na Bosnu i Hercegovinu i povezivanja Srbije sa zapadnom Bosnom i Kninskom krajinom, preko Bosanske posavine, srpsko-crnogorski agresor na širem prostoru Bosanske posavine, tokom juna 1992. godine, izvodi veliku vojnu operaciju probijanja koridora pod nazivom ''Koridor 92''. [274] Relativno brzim zauzimanjem gradova i naseljenih mjesta u sjevernoj Bosni srpsko-crnogorski agresor je uspio uspostaviti koridor i tako ostvariti zacrtani cilj spajanja Srbije sa zapadnom Bosnom i Kninskom krajinom u Hrvatskoj.

Koridor 92

274 **Operacija "Koridor 92"**, izvedena juna 1992. godine, na prostoru Bosanske posavine u cilju spajanja Srbije sa Bosanskom i Kninskom Krajinom. O navedenoj operaciji detaljno u listu " Krajiški Vojnik ", su govorili generali: Momir Talić, tadašnji komandant Prvog krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske; Boško Kelečević, načelnik štaba istog korpusa; Borivoje Đukić, u to vrijeme komandant specijalnih snaga milicije Republike Srpske Krajine u Hrvatskoj; Novica Simić, tada načelnik štaba Prve oklopne brigade Prvog krajiškog korpusa i komandant TG-1, kasnije komandant istočno-bosanskog korpusa i trećeg korpusa VRS. Odluka za operaciju donešena je 19. juna 1992. godine u Rudanci kod Doboja. Artiljerijska priprema operacije otpočela je 24. juna, a zatim je otpočela kopnena operacija iz više pravaca. U operaciji su učestvovale slijedeće jedinice prvog krajiškog korpusa VRS: Prva i Druga oklopna brigada; 16. krajiška motorizovana brigada; 43. prijedorska motorizovana brigada; 27. derventska motorizovana brigada; 6. sanska pješadijska brigada; 11. dubička pješadijska brigada; 2. krajiška brigada; 5. kozarska brigada; brigada MUP-a Republike Srpske Krajine iz Hrvatske, lake brigade: Dobojska, Ozrenska, Vučijačka, Krnjinska, Osinjska, Prnjavorska, Srbačka, Laktaška, Teslićka i Šamačka . Pored ovih brigada učestvovali su i dva jurišna bataljona: bataljon korpusne vojne policije i bataljon "Vukovi sa Vučjaka"...itd. List **Krajiški Vojnik** , Komanda Prvog korpusa VRS, Banja Luka 28. juna 1997.

6. AKTIVNOSTI I BORBENA DEJSTVA JNA NA PROSTORU BOSANSKE KRAJINE

Još tokom 1991. godine, po direktivi Glavnog odbora stranke SDS-a BiH, dolazi do formiranja kriznih štabova u općinama, autonomnim oblastima i regijama gdje su Srbi bili u većini. Tada dolazi do formiranja i kriznog štaba za SAO Krajinu. Jedna od osnovnih dužnosti kriznog štaba za SAO Krajinu, na čijem čelu je bio Radoslav Brđanin, je bila mobilizacija srpskog stanovništa za popunu jedinica JNA sa ljudstvom i drugim materijalnim sredstvima. Ovu aktivnost krizni štab je realizovao u saradnji sa Komandom 5. korpusa JNA, na čijem čelu je tada bio general-pukovnik Nikola Uzelac. Navedena saradnja je ostvarena vrlo uspješno, o čemu svjedoči veliki broj srpskih dobrovoljaca koji su se prijavili u JNA, a zatim upućivani na bojište u zapadnu Slavoniju i druge dijelove Hrvatske. Završetkom borbenih operacija u Hrvatskoj, početkom januara 1992. godine, reorganizovana JNA, popunjena sa dobrovoljcima, otpočinje sa pripremama za predstojeću planiranu agresiju na BiH. U sklopu priprema, JNA vrši otvoreno naoružavanje i obuku srpskog stanovništva, kojeg kao dobrovoljce, raspoređuje u jedinice rezervnog sastava JNA.

U cilju uspostave kontakta i povezivanja Bosanske krajine sa Kninskom krajinom u Hrvatskoj, jedinice JNA i paravojne formacije SDS-a BiH, uz pomoć srbijanskih paravojnih formacija, početkom aprila 1992.godine, izvode planirane vojne oreracije na zauzimanju i okupaciji šireg prostora Bosanske krajine.

Uporedo sa ovim pripremama i aktivnostima u istočnoj Hercegovini, JNA izvodi ofanzivna borbena dejstva u cilju spajanja svojih snaga na Kupreškoj visoravni sa snagama u istočnoj Hercegovini. U vremenu od 5. do 12. aprila 1992. godine, na Kupreškoj visoravni vode se žestoke borbe između jedinica JNA i Hrvatske vojske, potpomognute lokalnim stanovništvom hrvatske nacionalnosti. Snage 5. i 9. korpusa JNA iz pravca Šipova uz jaku tenkovsku podršku uspijevaju ovladati širim rejonom Kupreške visoravni. Ove dostignute linije koje je tom prilikom posjela JNA ostaće nepromjenjene sve do kraja agresije na Bosnu i Hercegovinu.

U noći, 20. na 21. april 1992. godine, jedinice JNA i razne paravojne formacije zauzimaju Bosansku Krupu i na taj način uspjevaju odvojiti Bihać i Cazinsku krajinu od Prijedora, Sanskog Mosta i Ključa. Paralelno sa ovim aktivnostima JNA vrši plansko preseljenje 5. vazduhoplovnog korpusa RV i PVO sa aerodroma "Željava" u Banja Luku i Srbiju. Aerodrom "Željava" je nakon napuštanja, dana 16. maja 1992. godine, uništen i razrušen eksplozivom.

Žestokom artiljerijskom vatrom u pripremi napada i kasnijim pješadijskim ulaskom jedinica JNA i raznih dobrovoljačkih i paravojnih formacija, vrlo brzo su zauzeti i okupirani gradovi: Bosanski Novi, Sanski Most i Ključ. Po osvajanju ovih gradova i naseljenih mjesta, od strane jedinica JNA, vlast na ovim prostorima preuzimaju lokalne paravojne formacije i jedinice SDS-a, koji vrše masovna hapšenja, zatvaranja i ubijanja bošnjačkog stanovništva, a zatim vrše pljačku i paljenje njihove privatne imovine i objekata. *"Na privremeno zaposjednutoj teritoriji Bosanske krajine, agresor je izvršio masovne egzekucije nad Bošnjacima. O tome, pored ostalog, svjedoči veliki broj masovnih grobnica i stratišta..."* [275]

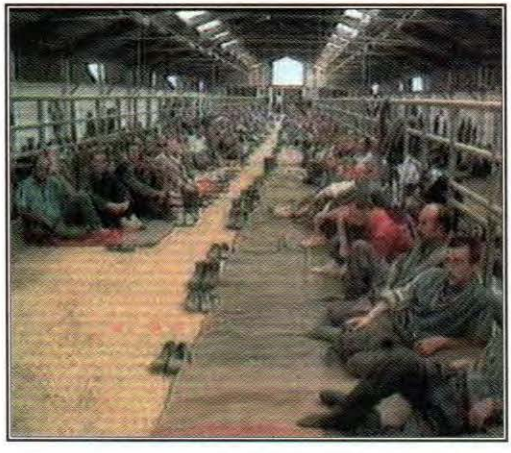

Logor Manjača i Momir Talić

275 Muhamed Bešić, **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU I BOSANSKA KRAJINA**, Tribina br. 31, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo 1995, str. 6.

Otpor branilaca u većini gradova i naseljenih mjesta sjeverozapadne Bosne je bio vrlo slabo organizovan, što je imalo za posljedicu vrlo brzo osvajanje ovih područja od strane jedinica JNA i paravojnih formacija.

U gradovima i naseljenim mjestima Bosanske krajine, gdje je u većini živjelo bošnjačko stanovništvo, u cilju stvaranja etnički čistih srpskih prostora, jedinice 5. korpusa JNA, pod komandom generalmajora Momira Talića,[276] sa paravojnim formacijama, vrše genocid, masovna ubistva bošnjačkog stanovništva, silovanja žena, uništavanje vjerskih i drugih infrastrukturnih objekata i masovnu deportaciju bošnjačkog stanovništva u novoformirane koncentracione logore.

"Na području opština Prijedor, Banja Luka, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Brčko, Ključ, Kotor Varoš i Sanski Most agresor je, prema dosadašnjim saznanjima, formirao 50 konc-logora među kojima je najviše, čak 17, na području opštine Prijedor. To su: Omarska, Trnopolje, Keraterm, Manjača, Tomošnica, Brezina, Tukovi, Kretelj, Karan, Ćela, Kevljani, Brezičani, Sportski centar u Prijedoru, rudnik Ljubija, Sivac, Senkovac i Majdan. Najzloglasniji su svakako logori Omarska, Keraterm, Trnopolje i Manjača. Kroz ove logore prošlo je 45.000 - 50.000 stanovnika bošnjačkog porijekla, sa područja ovog dijela Bosanske krajine, a 50% ih je u istim ubijeno, ali i hiljade pripadnika hrvatskog i drugih naroda koji su doživjeli istu ili sličnu sudbinu." [277]

276 **Momir Talić**, rođen 15. 07. 1942. godine, u Piskavici kod Banja Luke. Umro 28. maja 2003. godine, u Beogradu. Od 1991. do 19. 03. 1992. godine, načelnik štaba 5. korpusa JNA u Banja Luci. Od 19. 03. do 19. 05. 1992. godine, komandant 5. korpusa JNA. Od 19. 05. 1992. do 06. 03. 1998. godine, komandant Prvog krajiškog korpusa VRS. Unaprijeđen u čin general-pukovnika VRS 27. 06. 1997. godine. Od O6. marta 1998. godine, po odluci tadašnje predsjednice RS Biljane Plavšić, postaje načelnik Generalštaba VRS. Na ovoj dužnosti ostaje do 25. 08. 1999. godine, kada biva uhapšen u Beču od strane austrijske policije, a zatim isporučen u zatvor Ševeningen Međunarodnog tribunala u Hagu. Glavna tužiteljica Međunarodnog tribunala, Luis Arbur, 12. 03. 1999. godine, podigla je optužnicu br. IT-99-36-I, protiv njega i Radoslava Brđanina, za počinjene zločine u Bosanskoj krajini.

277 **FABRIKE SMRTI**, (dokumenti i činjenice), Časopis **Zločin,** Glasilo Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima na području R BiH, Sarajevo, broj 1. decembar 1994, str. 24.

PRIJEDOR: Početak terora nad bošnjačkim stanovništvom općine Prijedor otpočinje 30. aprila 1992. godine. Tog dana po direktivi predsjednika općine i predsjednika srpskog kriznog štaba u Prijedoru, Milomira Stakića, [278] postavljaju se naoružani punktovi SDS-a i otpočinje planirano hapšenje uglednijih građana.

Oružani napadi na teritoriju općine Prijedor su otpočeli 23. maja 1992. godine, žestokom artiljerijskom i tenkovskom vatrom po bošnjačkom selu Hambarine, jugozapadno od Prijedora, iz rejona Palančišta i Prijedora. U periodu od 23. do 25. maja, ubijeno je preko 1.000 civila, a stambeni i drugi objekti su opljačkani, razoreni i uništeni. Nakon zauzimanja i razaranja ovog bošnjačkog sela, od 26. do 29. maja, agresor vrši napad na bošnjačko selo Kozarac, udaljeno 12 km istočno od Prijedora i nakon tri dana ga zauzima i okupira.[279]

Oružani napad na grad Prijedor je uslijedio dana 30. maja 1992. godine, žestokom artiljerijskom i tenkovskom vatrom po civilnim objektima u vlasništvu Bošnjaka, a zatim je uslijedio i pješadijski napad iz više pravaca na samo gradsko jezgro.

Nakon "oslobađanja" grada i zauzimanja svih vitalnih objekata, agresor otpočinje sa likvidacijom i masovnim ubistvima bošnjačkog stanovništva. Do 4. juna 1992. godine, agresor je na bezobziran i brutalan način ubio oko 1.000 civila, a preostalo bošnjačko stanovništvo je transportovao u koncentracione logore.

278 **Milomir Stakić**, bivši predsjednik općine, srpskog kriznog štaba i ratnog predsjedništva u Prijedoru. 23. marta 2001. godine, vlasti Republike Srbije su ga izručile Međunarodnom tribunalu u Hagu. Sudsko Vijeće međunarodnog tribunala u Hagu, kojem je predsjedavao njemački sudija Volgang Šomburg (Wolgang Schomburg), dana 31. jula 2003. godine, ga osudilo na doživotni zatvor zbog zločina protiv čovječnosti počinjenih nad nesrpskim stanovništvom u Prijedoru od proljeća do jeseni 1992. godine. Stakić je proglašen krivim za progon, istrebljenje i deportaciju Bošnjaka i Hrvata iz Prijedora u cilju stvaranja etnički čiste srpske općine Prijedor. U presudi se navodi da je Stakić imao ključnu ulogu u organizovanju i provođenju sistematske kampanje progona Bošnjaka i Hrvata, koji su bili nezakonito pritvarani, mučeni i ubijani u logorima Omarska, Keraterm i Trnopolje...itd. (list Oslobođenje, izdanje 1. avgusta 2003. godine.)

279 Muhamed Bešić, **ZLOČINI U BOSANSAKOJ KRAJINI**, u: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.- 1995., str. 248.

Najviše ratnih zločina i masovnih ubistava je vršeno u koncentracionim logorima: Omarska, Keraterm, Trnopolje, Tomašica i Manjača, [280] koji su bili pod neposrednom kontrolom srpskog kriznog štaba, a zločine su uz pomoć i podršku komandi i jedinica JNA, činili pripadnici srpske policije i raznih srpskih paravojnih formacija.

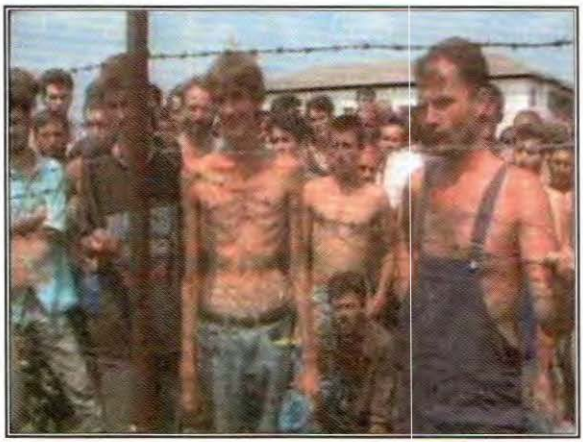

Logor Omarska

280 Logor **Omarska**, je formiran u starom rudniku 30 km južno od Prijedora. Logoraši su bili smješteni u dva velika hangara, šest garaža i na stazi duž ograde, a mučenje i ispitivanje logoraša je vršeno u zgradi zvanoj "Bijela kuća". Upravnik logora je bio Meakić Željko. U ovom logoru je ubijeno više hiljada ljudi; Logor **Keraterm**, je formiran u tvornici keramičkih pločica u Prijedoru. Kroz ovaj logor je prošlo oko 4.500 ljudi, od čega je njih 3.000 ubijeno. Silovanje i ubijanje nesrpskih žena je vršeno na svirep način. Upravnik logora je bio Duško Sikirica; Logor **Trnopolje**, je formiran u osnovnoj školi u Trnopolju 15 km južno od Prijedora. Upravnik logora je bio Slobodan Kuruzović. U logoru je bilo najviše žena, djece i staraca. Kroz logor je prošlo oko 5.000 logoraša; Logor **Tomašica**, je formiran u napuštenom rudniku 25 km južno od Prijedora. Logor je bio predviđen za likvidaciju po kratkom postupku, iz koga se niko nije živ vratio. Logor **Manjača**, se nalazio na teritoriji općine Banja Luka, i sastojao se od šest štala u kojima je ranije držana stoka. 13. avgusta 1992. godine, logor su posjetili predstavnici Međunarodnog Crvenog krsta i evidentirali prisutne logoraše. U svim navedenim logorima uslovi za život su bili užasni, a logoraši su bili podvrgnuti stravičnim mučenjima, torturama, silovanju i ubistvima. Logori Omarska i Keraterm su formalno zatvoreni krajem avgusta, a Manjača i Trnopolje u novembru i decembru 1992. godine. Nakon zatvaranja, logoraši iz ovih logora su ubijani ili prebačeni u druge logore na području Srbije i Crne Gore, kao i druge tajne logore, koje su Srbi držali na okupiranim teritorijama Republike Bosne i Hercegovine. (**GENOCID U BOSANSKOJ KRAJINI,** Udruženje građana sa područja pet općina Bosanske krajine: Prijedor, Bosanska Dubica, Sanski Most, Ključ i Bosanski Novi, Časopis **Zločin,** broj 2, mart 1995, str. 12 - 15.)

Za ratne zločine počinjene nad bošnjačkim stanovništvom u općini Prijedor, pred Međunarodnim tribunalom u Hagu do sada je pored Milomira Stakića, osuđen Duško Tadić, na 20 godina zatvora, kao i više lica srpske nacionalnosti na kraće kazne zatvora. Prema dostupnim podacima agresor je na području Bosanske krajine ubio više od 65.000 Bošnjaka i Hrvata, uglavnom Bošnjaka, među kojima je preko 10.000 inteligencije.[281]

U cilju zatiranja vjekovnog postojanja bošnjačkog stanovništva na ovim prostorima srpski agresor je na području Bosanske krajine do temelja porušio i spalio oko 200 džamija, kao i sve druge vjerske objekte Bošnjaka.

"Srpski genocid nad bošnjačkim narodom ovog područja, po svojim brutalnim metodama i razmjerama, po sistematičnosti, beskrupuloznosti i raznovrsnosti genocidnih egzekucija, može poslužiti kao paradigma stradanja cjelokupnog bošnjačkog naroda tokom srpsko–crnogorske agresije na R BiH." [282]

Iako je srpsko-crnogorski agresor tokom prve faze agresije na sjevero-zapadnu Bosnu koristio ogromnu vojnu tehniku i veliku živu silu, jedinice JNA nisu uspjele ostvariti zacrtani cilj, potpunog osvajanja sjevero-zapadne Bosne i Hercegovine. I pored velikog broja agresorskih ofanziva, slobodna teritorija Cazinske krajine i Bihaća, je zahvaljujući hrabrom otporu Krajišnika, ostala neokupirana tokom cijelog vremena agresije na Bosnu i Hercegovinu. Hrabri branioci grada Bihaća su velikom hrabrošću i požrtvovanjem uspjeli da se 1.201 dan odupru silovitim napadima i ofanzivama daleko nadmoćnijeg agresora.

281 Muhamed Bešić, **ZLOČINI U BOSANSKOJ KRAJINI**, str. 249.

282 Časopis **Zločin,** broj 2, mart 1995, str. 5.

7. AKTIVNOSTI JNA NA BLOKADI I OPSADI GRADA SARAJEVA

Grad Sarajevo, kao glavni politički, kulturni, privredni i društveni centar Republike Bosne i Hercegovine je bio od strateške važnosti za ostvarenje planirane srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu. Agresor je planirao da njegovim brzim zauzumanjem i okupacijom, ostvari jedan od težišnih i najvažnijih zadataka zacrtanih ciljeva agresije. Da bi ovladala gradom, JNA je opsadu i blokadu grada Sarajeva planirala u više etapa i za taj zadatak je angažovala veliki dio svojih snaga i sredstava. U prvoj fazi opsade i blokade, koja je realizovana krajem 1991. i početkom 1992. godine, JNA je izvršila plansko pregrupisavanje i stacioniranje svojih komandi i jedinica u širem rejonu grada Sarajeva.[283] Pod plaštom izvođenja vojnih vježbi, izvršeno je zaposjedanje svih planinskih masiva oko grada i inžinjerijsko uređenje vatrenih položaja za oruđa artiljerije i sredstva PVO.

Uređenje položaja za dejstvo

283 JNA je u cilju blokade i opsade grada Sarajeva izvršila borbeni raspored svojih jedinica po slijedećem: na sjeveru i istoku, položaje su posjele jedinice 216. bbr iz Han Pijeska (rejoni s. Mrkovići, Borije i Lapišnica); na jugo-istoku, vatrene položaje je posjeo 346. lap PVO iz Lukavice (rejoni Trebevića i Brusa); na jugu, položaje je posjela 49. mbr iz Lukavice i 120. lbr iz Zenice (rejoni Vraca, Mojmila, Lukavice i Vojkovića); na zapadu, vatrene položaje su posjeli 4. map iz Kiseljaka i 4. mpoap iz Visokog (rejoni Ilidže, s. Osjeka i Otesa); na sjevero- zapadu, položaje su posjeli pripadnici i pitomci ŠC Rajlovac i paravojne formacije SDS-a (rejoni s. Krivoglavci, Vogošća i Rajlovac)... itd.

Pored jedinica JNA, koje su bile planirane da drže grad u blokadi i opsadi, u samom gradu i bližoj okolini, se nalazilo tridesetak kasarni, skladišta i drugih vojnih objekata JNA,[284] koji su bili krcati sa ratnom tehnikom i velikim brojem pripadnika JNA. (Šema broj 11).

Kasarne i drugi vojni objekti u gradu su imali konkretne i razrađene zadatke u cilju blokade i paralisanja grada i iste su bile planirane da sa dijelovima grada Pofalići, Nedžarići, Lukavica, Vraca i Grbavica,[285] odigraju ključnu ulogu u planovima presjecanja grada na više pravaca.

---

284 U gradu Sarajevu i bližoj okolini su bile locirane slijedeće kasarne: Kasarna na Bistriku gdje je bila smještena Komanda 2. vojne oblasti; Kasarna " Maršal Tito", gdje je bio smješten Centar vojnih škola KoV-a; Kasarna "Jajce", gdje je bio smješten bataljon za stacionarne veze 2. VO; Kasarna "Bosut", gdje je bio smješten centar stacionarnih veza SSNO-a; Kasarna "Jusuf Džonlić", gdje je bio smješten autobataljon i tehnička radionica za remont; Kasarna "Viktor Bubanj", gdje je bio smješten bataljon vojne policije, zaštitini puk i Vojni sud; Kasarna "Nedžarići", gdje je bio smješten bataljon veze RV i PVO-a; Kasarna "Slobodan Princip Seljo" u Lukavici, gdje su bile smještene slijedeće jedinice: 346. lap PVO, 240. ssrp PVO, bataljon veze 4. korpusa 2. VO, dva bataljona veze SSNO-a, tenkovski bataljon i 4. PoB; Kasarna "Slaviša Vajner Čiča" u Lukavici gdje je bila smještena 49. mtbr; Kasarna "Rajlovac", gdje je bio smješten Vazduhoplovno-tehnički školski centar i VRZ "Orao"; Kasarna "Zmajevac", gdje je bilo skladište sredstava veze stacionarnog bataljona 2. VO; Kasarna "Butile", gdje je bilo skladište intendantskih sredstava 2. VO; Kasarna "Faletići", gdje je bilo skladište naoružanja i municije TO grada Sarajeva; Kasarna "Semizovac", gdje je bilo intendantsko skladište; Kasarna "Blažuj", gdje je bilo skladište motornih dijelova i opreme; Kasarna "Ušivak" u Hadžićima, gdje je bilo skladište rezervnih dijelova SSNO-a; Kasarna "Žunovnica" u Hadžićima, gdje je bilo skladište municije; Kasarna "Pazarić", gdje je bio poligon za obuku i strelište; Kasarna "Hrenovica", gdje je bilo skladište raketnih sistema; Kasarna "Krupa", gdje je bilo skladište municije i eksploziva; Kasarna "Misoča" kod Ilijaša, gdje je bilo skladište pogonskog goriva i maziva; Kasarna "Tilava", gdje je bio Stacionarni centar veze,... itd.

285 Samo stotinjak metara od slobodnog dijela grada Sarajeva, u naselju Grbavica, pune četiri godine se odvijao pakao za bošnjačko stanovništvo koje nije uspjelo preći na slobodnu teritoriju. Razne srbijanske paravojne formacije, uz pomoć domaćih četnika, vršili su masovna ubistva i zločine nad bošnjačkim stanovništvom.U tim su se zlodjelima posebno isticali: Veselin Vlahović-Batko, Božo Debelnogić i Simo Šipčić, koji su bili pod neposrednom komandom MUP-a RS. U zlodjelima na Grbavici su učestvovali i pripadnici srbijanske paravojne formacije "Beli orlovi", pod komandom vojvode Slavka Aleksića, koji su držali borbenu liniju na Kovačićima kraj jevrejskog groblja, a u slobodno vrijeme su vršili teror, pljačku, silovanja i ubistva bošnjačkog stanovništva. Silovanje bošnjačkih žena je vršeno u Šoping centru, prostorijama preduzeća " Digitron-Buje" i privatnim stanovima na Vracama i Grbavici.

Šema br. 11

RASPORED KASARNI JNA U GRADU SARAJEVU

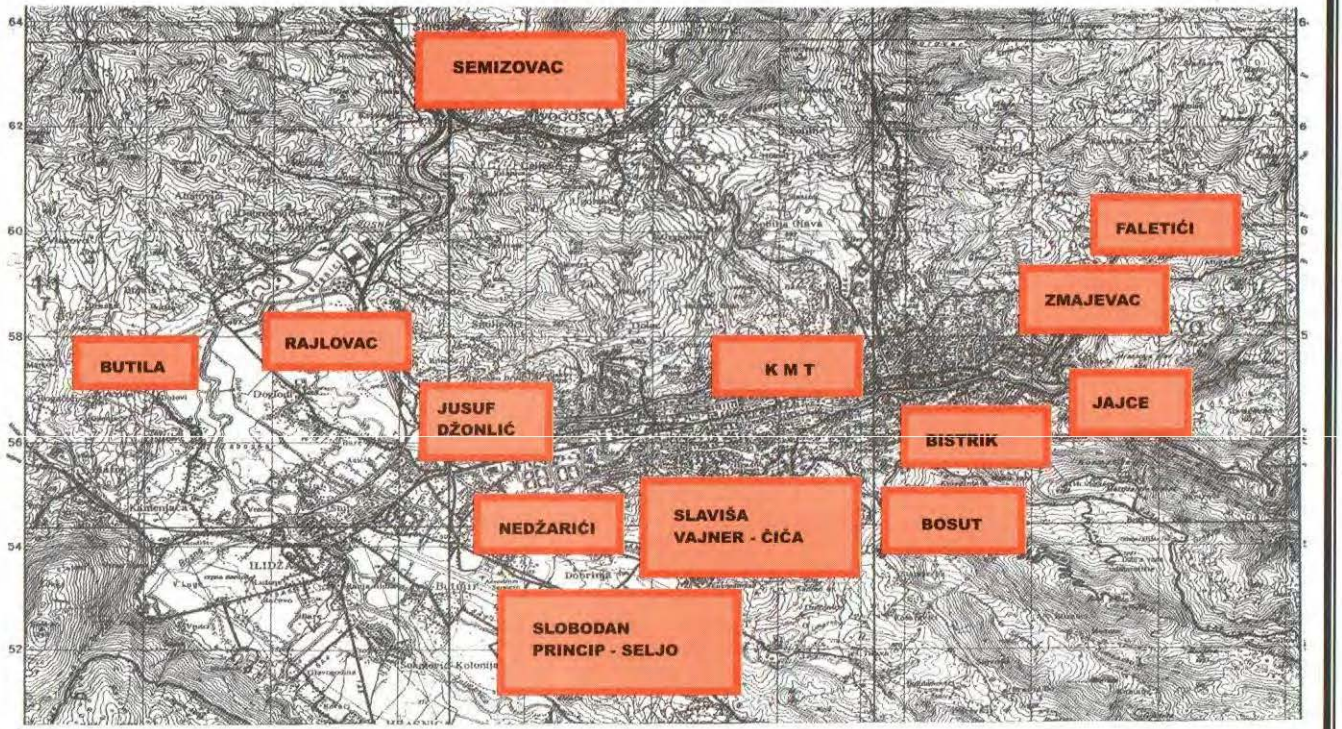

Prvi zamišljeni pravac presijecanja je bio: Lukavica - Nedžarići, sa ciljem odsjecanja područja Dobrinje od grada; Drugi zamišljeni pravac presjecanja je bio: Lukavica - Vraca - Grbavica - kasarna "Maršal Tito" - Pofalići (gdje je bilo formirano jako četničko uporište), sa ciljem presjecanja grada i izbijanje jedinica JNA na plato Žuči, te kasnijeg spajanja i povezivanja sa naseljem Vogošća. Treći zamišljeni pravac presjecanja je bio: Nahorevo - Pionirska dolina - Skenderija - Grbavica u cilju spajanja sa snagama koje dejstvuju na drugom pravcu presjecanja grada. (Šema broj 12).

Druga faza opsade i blokade grada je obuhvatala izmještanje većeg dijela ljudstva i borbenih kapaciteta iz gradskih kasarni na ranije uređene i utvrđene borbene položaje oko grada. U sklopu ove faze izvršeno je postavljanje minskih polja i inžinjerijsko zaprečavanje mogućih pravaca deblokade grada. U sklopu ove faze izvršena je dodatna mobilizacija i prijem dobrovoljaca u jedinice JNA. Pod plaštom ove aktivnosti je izvršeno ilegalno naoružavanje civilnog srpskog stanovništva u selima oko grada, kao i u samom gradskom jezgru.

Treća faza opsade grada je obuhvatala posjedanje i blokadu svih putnih komunikacija i glavnih raskrsnica kojima se ulazi i izlazi iz grada. U cilju realizacije ove faze opsade, već nakon martovskih barikada jedinice JNA su sa jačim snagama i sredstvima zaposjele i kontrolisale najvažnije ulaze i izlaze iz grada: petlju u Krivoglavcima kod Vogošće, raskrsnicu puteva u Semizovcu, mostarsko raskršće u Blažuju, raskrsnicu puteva u Han Derventi, raskrsnicu puteva u Vojkovićima... itd. Na navedenim raskrsnicama su formirani naoružani punktovi i izvršeno je plansko inžinjerijsko zaprečavanje putnih komunikacija.

Završetkom svih navedenih aktivnosti grad Sarajevo je početkom aprila 1992. godine, bio potpuno hermetički zatvoren i kontrolisan od strane jedinica JNA i raznih srpskih paravojnih formacija.

Dugo planirani i pripremani napad u cilju zauzimanja grada Sarajeva, otpočinje 4. aprila 1992. godine, postavljanjem drugih masovnih srpskih barikada na prilazima gradu i blokadom saobraćaja u gradskim dijelovima grada.

Šema br. 12

PLANIRANI PRAVCI PRESJECANJA GRADA SARAJEVA

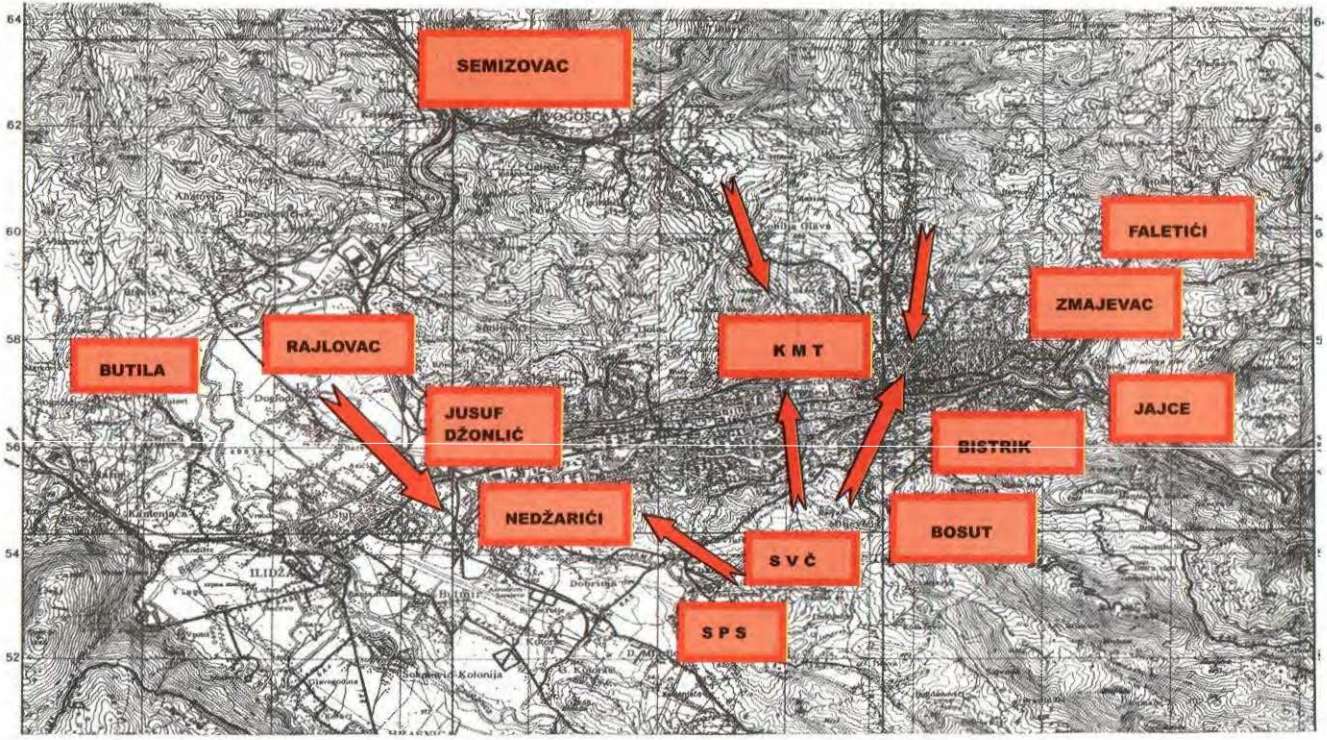

Po već razrađenom i provjerenom scenariju sa martovskih barikada, naoružani i maskirani pripadnici SDS-a, pod neposrednim rukovodstvom oficira JNA, postavljaju srpske barikade po gradu sa ciljem izazivanja sukoba, paralisanja funkcionisanja legalnih organa vlasti i onemogućavanja i spriječavanja međunarodnog priznavanja države Bosne i Hercegovine.

Aprilske barikade u Sarajevu

Kao odgovor na postavljene barikade, samoorganizovane grupe građana Sarajeva, postavljaju kontrabarikade, koje 5. aprila 1992. godine, prerastaju u masovne antiratne demonstracije građana Sarajeva. Revoltirani nasilničkim ponašanjem JNA i pristalica SDS-a, više hiljada građana Sarajeva, izlazi na ulice i spontanim demonstracijama, ruše većinu srpskih barikade a zatim organizuju antiratni miting ispred zgrade Skupštine Bosne i Hercegovine.

Iznenađeni žestokom reakcijom građana, KOS JNA u sadejstvu sa kolaboracionističkim snagama SDS-a, spontano okupljanje građana pokušava iskoristiti za svoje ciljeve, te miting iskoristiti za rušenje legalno izabranih organa vlasti u BiH.

Kada su uvidjeli da vješto isceniranom političkom aktivnošću svojih članova i saradnika neće realizovati zamišljene ciljeve rušenja legalnih organa vlasti BiH, KOS JNA prelazi na realizaciju dugo planiranih i pripremanih oružanih aktivnosti u cilju zauzimanja grada Sarajeva.

Otvoreni oružani napad oklopnih jedinica JNA i srpskih paravojnih formacija na grad Sarajevo otpočinje u popodnevnim satima 5. aprila 1992. godine, napadom i zauzimanjem Centra za obrazovanje policijskih kadrova MUP-a BiH na Vracama. Uporedo sa ovom aktivnošću jedinice JNA sinhronizovano preduzimaju više oružanih akcija u gradu, kao što su: pokušaj oružanog zauzimanja objekta "Osmice" u podnožju planine Trebević; tenkovsko granatiranje stambenih zgrada i pješadijski napad na naselje Dobrinja; neselektivno granatiranje perifernih dijelova grada iz artiljerijskih oruđa; više pokušaja pješadijskog prodora i ulaska u grad; otvaranje pješadijske vatre sa položaja na jevrejskom groblju po demonstrantima na Vrbanja mostu i ubistva studentice Suade Dilberović i Olge Sučić...itd.

Artiljerijsko granatiranje perifernih dijelova grada je nastavljeno i tokom noći 5./6. aprila, da bi se isto pojačalo i prenijelo na urbane dijelove grada nakon priznanja Republike Bosne i Hercegovine od strane međunarodne zajednice, kao suverene i samostalne države 6. aprila 1992. godine. Neselektivna i iznenadna artiljerijska granatiranja urbanih dijelova grada i snajperska dijelovanja po civilnom stanovništvu od strane jedinica JNA nastavljena su tokom cijelog mjeseca aprila.

I pored velike premoći u tehnici i naoružanju jedinice JNA u nekoliko pokušaja presjecanja i zauzimanja grada tokom mjeseca aprila nisu uspjele realizovati niti jedan od planiranih ciljeva na osvajanju Sarajeva, zahvaljujući herojskoj i fanatičnoj organizaciji odbrane njegovih građana. Iako vojnički nedovoljno iskusne i osposobljene za vođenje oružane borbe, ali sa visoko izraženim stepenom morala i odlučnosti da odbrane svoj grad, jedinice Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, tokom mjeseca aprila na sarajevskom bojištu, izvode nekoliko uspješnih borbenih akcija (akcija Pretis -17. aprila, akcija Vraca - 21. aprila i akcija Ilidža - 22. aprila) i pružaju sve snažniji otpor srpsko-crnogorskom agresoru u borbenim dejstvima kod zgrade "Elektroprivrede", Ekonomske škole, Vrbanja mostu i drugim djelovima grada.

Pošto je plan JNA o brzom zauzimanju grada, već na samom početku doživio vojni neuspjeh, vrh JNA odlučuje da preduzme odlučujući udar na zauzimanju i ovladavanju državnih institucija Republike Bosne i Hercegovine. 2. maja 1992. godine, nakon žestoke

artiljerijske vatre po gradu, jedinice JNA sa tenkovima i oklopnim transporterima iz više pravaca kreću da zauzmu zgradu Predsjedništva Bosne i Hercegovine, sa ciljem osvajanja zgrade i paralisanja rada najvišeg državnog organa. Nakon žestokih uličnih borbi jedinice Teritorijalne odbrane BiH uspjevaju zaustaviti napad agresora i nanijeti mu značajne gubitke.

Borba na Skenderiji

Nakon neuspjelog napada na zgradu Predsjedništva R BiH, pripadnici JNA istog dana u popodnevnim satima, na sarajevskom aerodromu zarobljavaju Predsjednika Predsjedništva R BiH, gospodina Aliju Izetbegovića, koji se je vraćao sa pregovora iz Lisabona i zajedno sa pratnjom odvode u kasarnu u Lukavici. U međuvremenu KOS JNA u Sarajevo dovodi izdajnika Fikreta Abdića, koji je već bio pripremljen da preuzme ulogu Predsjednika Predsjedništva R BiH, a zatim po već isceniranim planovima srbijanskog političkog vrha iz Beograda, formira novu vladu. Neizvjesna i napeta situacija oko zarobljavanja gospodina Alije Izetbegovića koja je uz neprekidno medijsko praćenje RTV Sarajeva trajala puna dva dana, okončana je 3. maja, posredstvom predstavnika UNPROFORA-a, generala UN-a Luisa Mekenzia (Lewis Mackenzie), razmjenom Izetbegovića i članova delegacije za tadašnjeg komandanta 2. vojne oblasti JNA general-pukovnika Milutina Kukanjca i pripadnika komande 2. vojne oblasti JNA koji su bili stacionirani u komandi na Bistriku.

U sklopu ove razmjene, general-pukovnik Milutin Kukanjac je po dogovoru propušten do kasarne u Lukavici, dok je dio konvoja JNA zarobljen u Dobrovoljačkoj ulici. Tom prilikom je razoružano i zarobljeno oko sedamdeset pripadnika komande 2. vojne oblasti koji su kasnije razmjenjeni i oslobođeni, a zaplijenjen je znatan broj pješadijskog naoružanja i municije.

Nakon niza uspješnih borbenih akcija jedinica Teritorijalne odbrane na odbrani grada Sarajeva, tokom maja 1992. godine (akcija Ilidža - 14. maja i Pofalićka bitka - 16. maja), JNA, formalno preimenovana u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine, donosi odluku da promjeni dotadašnji način borbenog dijelovanja svojih jedinica. Umjesto dotadašnjih neuspjelih pokušaja pješadijskih prodora u cilju presjecanja i zauzimanja grada, jedinice JNA, preimenovane u VRS, otpočinju sa iznenadnim i žestokim granatiranjem urbanih dijelova grada, koje postaje preovlađujući i jedini način borbenih dejstava tokom cijelog vremena blokade i opsade grada Sarajeva. Granatiranje urbanih dijelova grada, iz teških artiljerijskih oruđa sa distance, u cilju nanošenja što većih gubitaka civilnom stanovništvu postaje svakodnevna mora građana Sarajeva.[286]

Plansko granatiranje, rušenje, paljenje i uništavanje kulturno-historijskih, infrastrukturnih, vjerskih i drugih objekata od posebnog značaja za grad, agresor je vršio iz svih raspoloživih oruđa, tokom cijelog vremena opsade grada. [287]

---

286 Od bezbroj masakra koje je srpsko-crnogorski agresor počinio nad građanima Sarajeva treba posebno izdvojiti slijedeće: masakr počinjen dana 27. maja 1992. godine, u ulici Vase Miskina (današnja ulica Ferhadija), kada je od minobacačke granate poginulo 26, a ranjeno 108 građana, čekajući u redu za hljeb; masakr počinjen 5. februara 1994. godine, na pijaci Markale, kada je od minobacačke granate poginulo 66 a teško ranjeno 197 građana; ponovni masakr na pijaci Markale dana 28. avgusta 1995. godine, kada je od minobacačke granate poginulo 38 a teško ranjeno 87 građana Sarajeva...itd.

287 Agresor je tokom opsade grada razorio i uništio mnoge zaštićene kulturno-historijske objekte: 2. maja 1992. godine, minirao i zapalio zgradu Pošte na Obali sagrađenu 1913. godine; 17. maja 1992. godine, granatiranjem je zapalio zgradu Orjentalnog instituta; 21. juna 1992. godine, granatiranjem je zapalio zgradu hotela Evropa, sagrađenu 1882. godine; 25. avgusta 1992. godine, granatiranjem je zapalio zgradu Narodne i univerzitetske bibilioteke BiH (poznata kao Vijećnica), sagrađenu 1896. godine...itd.

Posebna karakteristika opsade grada Sarajeva je bila masovna upotreba teškog artiljerijskog oruđa (haubica i minobacača svih vrsta i kalibara), masovna upotreba protivavionskog naoružanja po civilnim ciljevima, kao i masovna upotreba snajperskog naoružanja u cilju ubijanja nedužnog civilnog stanovništva. Dugotrajnim granatiranjam urbane jezgre grada, agresor je počinio niz teških zločina nad civilnim stanovništvom.[288] Žestokim artiljerijskim granatiranjem i razaranjem su bile izložene i zdravstvene ustanove i bolnice u gradu. [289]

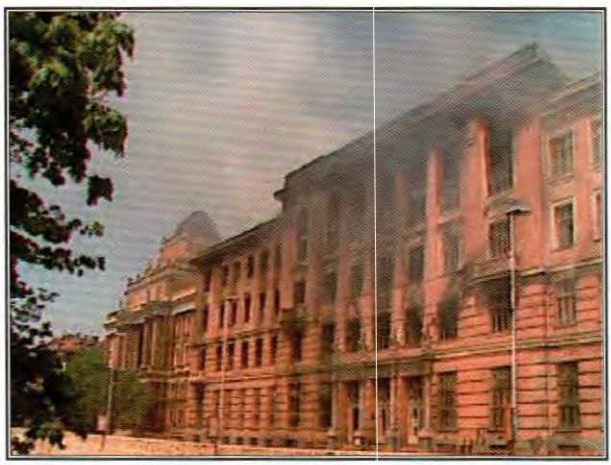

Uništavanje zgrade Pošte na Obali

Pored neprekidne artiljerijske vatre, agresor je na razne načine vršio plansko gušenje grada i mučenje njegovih stanovnika, blokadom i onemogućavanjem dotoka gasa, vode i električne energije, kao i spriječavanje dotura potrebne količine humanitarne pomoći, hrane i neophodnih lijekova za život građana.

288 Nedžad Ajnadžić, **ODBRANA SARAJEVA**, ITD Sedam, Sarajevo 2002, str. 186.

289 Agresor je tokom opsade grada raznim artiljerijskim projektilima teško oštetio objekte Kliničkog centra "Koševo", kompleks Državne bolnice, Klinike za plućne bolesti "Podhrastovi", Klinike za ginekologiju i porodilište "Zehra Muidović", Zavoda za hitnu medicinsku pomoć, Studentsku polikliniku i mnoge druge medicinske ustanove i domove zdravlja u Sarajevu. Tokom opsade grada na objekte u krugu bolničkog kompleksa "Koševo" je pao 131 artiljerijski projkektil, a u neposrednoj blizini 84 projektila. Od posljedica ovih granatiranja poginulo je 9 lica a 20 je ranjeno. (Časopis **Zločin**, broj 3-4, str. 53-56.)

Iako je Rezolucijom broj 824 Vijeća Sigurnosti UN-a od 06. maja 1993. godine, Sarajevo, proglašen sigurnom zonom UN-a, i kao takav trebao biti pošteđen oružanih napada i drugih neprijateljskih postupaka, opsada i blokada grada, praćena stalnim artiljerijskim granatiranjem i ubistvima nedužnih građana nije prestajala sve do okončanja agresije na Bosnu i Hercegovinu. [290]

Neprekidna opsada i granatiranje Sarajeva

I pored neprekidnog granatiranja i razaranja grada, kao i svih preduzetih borbenih operacija i aktivnosti na njegovom zauzimanju, agresorske jedinice, zahvaljujući hrabrom i organizovanom otporu

290 Za planske i organizovane neprijateljske aktivnosti i zločine agresorskih jedinica tokom višegodišnje opsade grada, terora i ubistava više hiljada građana Sarajeva, Međunarodni tribunal u Hagu, do sada je osudio general-potpukovnika Stanislava Galića, komandanta sarajevsko-romanijskog korpusa VRS, na 20 godina zatvora. Stanislav Galić, rođen 12.03.1943. godine, u selu Goleš, općina Banja Luka, komandovao je sarajevsko-romanijskim korpusom VRS u periodu od 10. septembra 1992. do 10. avgusta 1994. godine. Prije Stanislava Galića na dužnosti komandanta sarajevsko-romanijskog korpusa VRS, u periodu od maja do septembra 1992. godine, je bio general Tomislav Šipčić. Nakon Stanislava Galića dužnost komandanta sarajevsko-romanijskog korpusa VRS, je 10. avgusta 1994. godine, preuzeo general Dragomir Milošević, i na toj dužnosti je ostao do okončanja agresije na Bosnu i Hercegovinu. Na osnovu optužnice Međunarodnog tribunala u Hagu br. IT-98-29-I, od 24. aprila 1998., penzionisani general Dragomir (Milorad) Milošević, rođen 4. februara 1942. godine, u s. Murgaš, općina Ub, 3. decembra 2004. godine, dobrovoljno se predao vladi Srbije i isti dan je isporučen Međunarodnom tribunalu u Hagu, gdje se i sada nalazi.

8. ANALIZA AKTIVNOSTI I BORBENIH DEJSTAVA JNA U POČETNOM PERIODU AGRESIJE NA BIH

Analizom aktivnosti i pojedinih borbenih dejstava komandi i jedinica JNA u početnom periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu (april - jun 1992. godine), može se zaključiti da su ciljevi JNA u početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu bili:

- izvršiti zauzimanje i okupaciju teritorija Bosne i Hercegovine i iste priključiti Srbiji i Crnoj Gori;
- na zauzetim i okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine uspostaviti srpsku okupacionu vlast;
- spriječiti i slomiti potencijalni otpor branilaca Bosne i Hercegovine;
- vršenjem genocida etnički očistiti teritoriju Bosne i Hercegovine od nesrpskog stanovništva, prvenstveno Bošnjaka;
- stvoriti operativnu osnovicu za dalja ofanzivna dejstva na zauzimanju cijele teritorije Bosne i Hercegovine.

Plan zauzimanja teritorije Bosne i Hercegovine i kasnijeg genocida nad bošnjačkim stanovništvom bio je sistematski razrađen i detaljno iskoordiniran od strane velikosrpskog pokreta. I pored početnih uspjeha u sjevero-istočnoj i istočnoj Bosni, gdje je faktorom brzine i iznenađenja, agresor uspio zauzeti većinu gradova i naseljenih mjesta i stvoriti široki koridor ka zapadnoj Bosni i Kninskoj krajini, je naišao na snažan i neočekivan otpor branilaca Bosne i Hercegovine. Posebno je bio dobro organizovan otpor u Sarajevu, Mostaru, Tuzli, Bihaću, Olovu, Gradačcu, kao i drugim mjestima koja nisu zauzeta i okupirana u početnoj fazi agresije.

Aktivnosti komandi i jedinica JNA u početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu ogledale su se u slijedećem:

- masovna upotreba artiljerijskih oruđa u cilju razaranja gradova i naseljenih mjesta i masovnog ubistva civilnog stanovništva;

- masovna upotreba protiv-avionskog naoružanja po civilnim ciljevima;
- upotreba zabranjenog hemijskog i zapaljivog oružja (fosforne avio bombe, napalm bombe i zapaljive artiljerijske granate);
- masovna upotreba snajperskog naoružanja u cilju ubijanja i ranjavanja civilnog stanovništva;
- upotreba borbene avijacije i helikopterskih jedinica po civilnim ciljevima;
- masovna upotreba tenkovskih i oklopnih jedinica za izvođenje dejstava po civilnim ciljevima;
- oduzimanja naoružanja od bošnjačkog stanovništva pod lažnim obećanjem da će ih JNA zaštititi u slučaja potencijalnih sukoba;
- aktivnosti JNA na naoružavanju srpskog stanovništva i pripremanje istog da u ulozi pete kolone pomogne u izvršenju planirane agresije;
- aktivnosti JNA na prisilnom sakupljanju i deportovanju civilnog bošnjačkog stanovništva u koncentracione logore i predaja istog paravojnim formacijama;
- učešće pripadnika JNA u masovnim ubistvima bošnjačkog stanovništva;
- učešće pripadnika JNA u masovnim silovanjima i ubistvima bošnjačkih žena;
- učešće pripadnika JNA u pljački bošnjačke imovine i uništavanju i spaljivanju naseljenih mjesta i gradova;
- učešće pripadnika JNA u uništavanju vjerskih i drugih infrastrukturnih objekata;
- opremanje i logistička podrška paravojnim formacijama iz Srbije i Crne Gore.... itd.

U početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu, JNA je sa paravojnim formacijama iz Srbije i Crne gore i kolaboracionistima iz BiH, okupirala i etnički očistila ogromne prostore u istočnoj, sjeveroistočnoj, sjevernoj i zapadnoj Bosni i istočnoj Hercegovini. Veliki broj gradova i naseljenih mjesta u tim područjima je razoreno i uništeno a njihovo bošnjačko stanovništvo protjerano, poubijano i zatvoreno u koncentracione logore.

Planirani "blitz krieg", na drugim prostorima Bosne i Hercegovine nije uspio zbog snažnog otpora bošnjačkog i hrvatskog naroda, koji je svakim danom postajao sve žešći i organizovaniji. Neočekivani i snažni otpor branilaca Bosne i Hercegovine primorao je jedinice JNA i srbijanske paravojne formacije da obustave planirani tempo napada i da se zadovolje privremeno zauzetim teritorijama.

Na okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine agresor sprovodi masovna ubijanja, progone i zatvaranje bošnjačkog stanovništva u koncentracione logore, kao i razaranje infrastrukturnih, vjerskih i drugih civilnih objekata.

Pod pritiskom međunarodne zajednice, koja je do tada nijemo posmatrala i verbalno osuđivala stravična događanja i genocid nad bošnjačkim narodom u Bosni i Hercegovini, komande i jedinice JNA su se morale formalno povući sa teritorije Bosne i Hercegovine. Formalno povlačenje komandi i jedinica JNA sa teritorije Bosne i Hercegovine ogledalo se u odlasku njenog manjeg dijela oficirskog i vojničkog kadra porijeklom iz Srbije i Crne Gore, dok je njen najveći dio, sa kompletnim naoružanjem i ratnom tehnikom i opremom i dalje ostao na teritoriji Bosne i Hercegovine ali pod drukčijim nazivom i obilježjima.

Nakon formalnog povlačenja sa teritorije Bosne i Hercegovine, JNA gubi svoje dotadašnje ime i preformirava se u tri srpske vojske. Od nekadašnje moćne vojne sile (po nekim procjenama JNA je po snazi bila četvrta vojna sila u Evropi), JNA se preformirala u Vojsku Savezne Republike Jugoslavije (sastavljene od tri Armije sa sjedištima u Beogradu, Nišu i Podgorici); Vojsku Republike Srpske Krajine u Hrvatskoj i Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine.

Tokom aktivnog borbenog djelovanja i učešća u agresiji na Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992. do 1995. godine, preformirana JNA u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine, nije uspjela niti približno da ostvari svoje zacrtane ciljeve o zauzimanju teritorije Bosne i Hercegovine i pripajanje iste Srbiji i Crnoj Gori, tj. nekoj novoj Jugoslaviji.

ČETVRTI DIO

REORGANIZACIJA I FORMALNO PREIMENOVANJE JNA U VOJSKU SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

1. REORGANIZACIJA JNA U TRI SRPSKE VOJSKE

Iznenađena obimom ratnih zločina koji su se događali na teritoriji Bosne i Hercegovine u početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu, međunarodna zajednica koja je do tada bila inertna i izolovana od bilo kakvih uticaja na stravična događanja u Bosni i Hercegovini, donosi odluku da se zločini nad bošnjačkim stanovništvom u Bosni i Hercegovini moraju zaustaviti. Shvativši da se na teritoriji Bosne i Hercegovine ne događa nikakav etnički sukob, niti građanski rat, kako su to u početku neki diplomatski krugovi pokušavali tumačiti, već da se radi o klasičnoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu spolja, potpomognutoj unutrašnjim kolaboracionističkim snagama, međunarodna zajednica zahtjeva zaustavljanje borbenih dejstava i povlačenje komandi i jedinica JNA sa teritorija nezavisne i suverene države Bosne i Hercegovine.[292]

Pripadnik JNA sa srpskom zastavom

292 Rezolucijom 752 Vijeća sigurnosti UN-a, od 15. maja 1992. godine, UN zahtjeva: da se svi oblici mješanja koji dolaze izvan Bosne i Hercegovine, uključujući one od strane JNA i elemenata Hrvatske vojske, odmah obustave i da susjedi Bosne i Hercegovine poduzmu hitnu akciju radi okončanja ovakvog miješanja i da poštivaju teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine; da se one jedinice JNA i elementi Hrvatske vojske koji se nalaze na teritoriji Bosne i Hercegovine odmah povuku sa teritorije Bosne i Hercegovine ili da se iste podčine nadleštvu Vlade Bosne i Hercegovine, ili da se iste raspuste i razoružaju, a njihovo oružje stavi pod djelotvorno međunarodno promatranje. (∴ **REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN O BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 32)

I pored stalnih propagandnih medijskih istupanja najviših predstavnika OS SFRJ da komande i jedinice JNA nisu umiješane u agresiju na Bosnu i Hercegovinu, na teritoriji Bosne i Hercegovine se događalo potpuno suprotno. U početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu, Komanda Druge vojne oblasti JNA, u više je navrata izlazila u javnost sa lažnim saopštenjima da njene komande i jedinice JNA nisu umiješane u agresiju na Bosnu i Hercegovinu.

U jednom od niza lažnih saopštenja za javnost Komande 2. vojne oblasti JNA stoji: ***"Kako u Sarajevu, tako i na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, čvrsto i sigurno držimo sve vitalne tačke, objekte, komunikacije i punktove, čime ćemo, sasvim sigurno spriječiti oružane sukobe većih razmjera. Budite sigurni da ako i dalje zadržite povjerenje u Armiju, mi ćemo vam obezbijediti mir i slobodu, sreću i spokojstvo".***[293]

Uporedo sa lažnim saopštenjima za javnost i zavaravanjem stanovništva Bosne i Hercegovine, JNA na terenu ostvaruje svoj plan naoružavanja srpskog stanovništva i njegove aktivne uloge u izvođenju agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Prije formalnog preimenovanja JNA u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine, komande i jedinice JNA su na prostorima Bosne i Hercegovine aktivno učestvovale u osvajanju teritorija i vršenju zločina nad civilnim stanovništvom.

"Jugoslovenska narodna armija često je organizovala zajedničke operacije sa paravojnim formacijama, prije svog zvaničnog povlačenja iz Bosne i Hercegovine, iako je dio JNA transformisan u vojsku bosanskih Srba i tamo ostao."[294]

Nakon proglašenja Ustava i formiranja Savezne Republike Jugoslavije, 27. aprila 1992. godine, koju su sačinjavale Srbija i Crna Gora, rukovodstvo novoformirane SR Jugoslavije donosi formalnu odluku o povlačenju komandi i jedinica JNA sa prostora Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

---

293 Saopštenje Komande 2. VO JNA, objavljeno u listu **"Oslobođenje"**, Sarajevo od 14. aprila 1992.

294 Norman Cigar, nav. dj., str. 69.

Svojim dopisom od 4. maja 1992. godine, SR Jugoslavija, je obavjestila OUN da je donijela odluku i da je naredila povlačenje svih pripadnika JNA sa teritorija svih republika dotadašnje SFRJ, izuzev Srbije i Crne Gore, te da se ista odriče nadležnosti nad onim komandama i jedinicama JNA koje ostaju na teritoriji Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Ovo je bila samo vješta diplomatska i politička varka rukovodstva SR Jugoslavije kako bi se članice međunarodne zajednice obmanule i zavarale, u cilju izvođenja narednih planiranih aktivnosti Vojske SR Jugoslavije na prostorima Bosne i Hercegovine.

U jeku žestoke ofanzive jedinica JNA i paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore u početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu, Velikosrpski pokret, na čelu sa Slobodanom Miloševićem i njegovom oligarhijom, početkom maja 1992. godine, nakon izvršene analize dotadašnjih aktivnosti JNA na prostorima Hrvatske i Bosne i Hercegovine, planira i priprema nove aktivnosti za izvođenje agresije na Bosnu i Hercegovinu. U sklopu tih aktivnosti Velikosrpski pokret donosi odluku o penzionisanju velikog broja visoko pozicioniranih generala JNA, koji više nisu bili potrebni za realizaciju narednih aktivnosti političkog vrha SR Jugoslavije.

Odlukom Predsjedništva SR Jugoslavije, 8. maja 1992. godine, penzioniše se 38 generala JNA.[295]

295 Odlukom Predsjedništva SR Jugoslavije, od 8. maja 1992. godine, penzioniše se 38 generala i to: general-pukovnici: Života Avramović, Nikola Čubra, Andrija Rašeta, Slavoljub Đokić, Dušan Uzelac i admiral Mile Kondić; general-potpukovnici: Milan Ružinovski, Živan Mirčetić, Marko Negovanović,Špiro Niković, Branko Stanković, Tihomir Grujić, Dragoljub Đuričković i vice-admiral Miodrag Jokić; general-majori: Aleksandar Vasiljević, Simeon Tumanov, Jovan Pavlov, Mato Pehar, Dušan Mertel, Rajko Lapčić, Dušan Koturović, Milan Pujić, Jovan Šupić, Branislav Popović, Radovan Đurić, Slobodan Mikić, Sava Janković, Milan Aksentijević, Zoran Kostovski, Ratko Miličević, Dragoje Vasović, Ante Karanušić, Miloš Baroš, Branislav Kuzmanović, Vojislav Đurđevac, Jovan Popović, Mirko Nikolovski i Muharem Fetahagić. Istom odlukom, zbog niza učinjenih grešaka prilikom "povlačenja" JNA iz BiH, se smjenjuje sa svih dužnosti i šalje u penziju, dotadašnji komandant 2. VO general-pukovnik Milutin Kukanjac. Nezadovoljan odlukom Predsjedništva SR Jugoslavije o smjenjivanju generala Milutina Kukanjca, ostavku na svoju dužnost podnosi dotadašnji načelnik GŠ OS SRJ, general pukovnik Blagoje Adžić. Njegova se ostavka usvaja i na njegovu dužnost se postavlja general-pukovnik Života Panić, dotadašnji komandant 1. vojne oblasti. (Borisav Jović, nav. dj., str. 452.)

Pored navedenih kadrovskih promjena u vrhu JNA, već ranije je sa scene zajedno sa generalom armije Veljkom Kadijevićem, u februaru 1992. godine, u penziju otišao veliki broj generala i admirala JNA. [296] Shodno donesenim odlukama političkog rukovodstva SR Jugoslavije o narednim načelima upotrebe oružane sile SR Jugoslavije, dolazi do formalnog preimenovanja i preformiranja JNA u tri srpske vojske.

Od jedinica JNA lociranih na teritoriji Hrvatske (Kninska krajina, zapadna Slavonija i istočna Slavonija i Baranja), formira se Vojska Republike Srpske Krajine sa sjedištem u Kninu; od komandi i jedinica JNA 2. i 4. vojne oblasti, lociranih na prostoru Bosne i Hercegovine formira se Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Han Pijesku, a od komandi i jedinica lociranih na teritoriji Srbije i Crne Gore se formira Vojska SR Jugoslavije. [297]

296 Odlukom Predsjedništva SFR Jugoslavije, od 25. februara 1992. godine, prestala je aktivna vojna služba generalima i admiralima JNA i to: generalu-armije Veljku Kadijeviću; admiralu Stanetu Brovetu; general-pukovnicima: Aleksandru Spirkovskom i Zvonku Jurjeviću; general-potpukovnicima: dr. Aleksandru Stamatoviću, Andriji Siliću, Ivanu Hočevaru, Marku Kuliću, Đorđiju Zviceru, Mladenku Maksimoviću, Milanu Grujiću, Teodoru Trohi, Božidaru Božoviću, Velisavu Dobrivojeviću, Tomislavu Trajčevskom i viceadmiralu Dragoljubu Bocinovu; general-majorima: Angelu Ončevskom, Kosti Čoloviću, Tomislavu Radovanoviću, Milovanu Ristiću, Vojislavu Radoviću, Miletu Kučiniću, Jerku Crmariću, Miletu Babiću, dr. Mihajlu Đukniću, Trajčetu Krstevskom, Vladi Trifunoviću, Boci Perevskom, Mitru Arsovskom i Trajku Postolovskom. (**Vojno-politički informator**, Vojno izdavački centar, Beograd broj 3 / 92, str. 261.)

297 Vojska SR Jugoslavije se sastojala od tri armije. Prva armija, čije je sjedište u Beogradu, je obuhvatala Šumadiju, Vojvodinu i Mačvu. U njen sastav ulaze; Novosadski, Kragujevački i Užički korpus, Drinska divizija sa sjedištem u Šapcu, Komanda odbrane grada Beograda i Taktička grupa "Banat" sa sjedištem u Zrenjeninu. Druga armija, čije je sjedište u Podgorici, obuhvata područje Crne Gore. U njen sastav ulaze: Podgorički i Nikšićki korpus. Treća armija, čije je sjedište u Nišu, obuhvata područje Južne Srbije i Kosova. U njen sastav ulaze: Niški, Leskovački i Prištinski korpus. Najjača operativna formacija Vojske SR Jugoslavije je korpus specijalnih jedinica. Sačinjavaju ga elitne formacije: Gardijska brigada u Beogradu, Brigada vojne policije u Pančevu i Vazduhoplovno-desantna brigada u Nišu...itd.

2. FORMALNO PREIMENOVANJE JNA U VOJSKU SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Naredbom načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije broj: 53-3 od 11. maja 1992. godine, naloženo je da svi pripadnici JNA, državljani SRJ napuste teritoriju Bosne i Hercegovine najkasnije do 19. maja 1992. godine. Istom naredbom dotadašnje komande i jedinice 2. i 4. Vojne oblasti JNA, se preimenuju u komande i jedinice Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Na čelu vojske se nalazi Glavni Štab Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Za komandanta Glavnog Štaba Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine se postavlja general-major Ratko Mladić. Na skupštini "Srpske Republike Bosne i Hercegovine" održanoj 12. maja 1992. godine, u banjalučkom Domu JNA, odlukom br. 03–234/92, formalno je proglašena "Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine".

Preimenovanje JNA u VSR BiH

Skupština "Srpske Republike u Bosni i Hercegovini" je samo verifikovala ono što je već naređeno iz Beograda. Na Skupštini su donešeni strateški ciljevi srpskog naroda Bosne i Hercegovine, usvojena je ratna strategija i precizirane su teritorije srpske države koje treba braniti. [298]

Po preuzimanju komandne dužnosti nad Vojskom Srpske Republike Bosne i Hercegovine, general-major Ratko Mladić,[299] shodno naređenjima iz Beograda, pristupa reorganizaciji i preimenovanju dotadašnjih komandi i jedinica JNA u komande i jedinice Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine po slijedećem:

- od komandi i jedinica 4. korpusa JNA (Sarajevo) - nastaje Sarajevsko - romanijski korpus, sa sjedištem u Lukavici;
- od komandi i jedinica 5. korpusa JNA (Banja Luka) - nastaje 1. Krajiški korpus, sa sjedištem u Banja Luci;
- od komandi i jedinica 9. korpusa JNA (Knin) i 10. korpusa JNA (Bihać) - nastaje 2. krajiški korpus, sa sjedištem u Drvaru;

298 Skupština Srpske Republike Bosne i Hercegovine 12. maja 1992. godine, u Banja Luci je donijela odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Strateški ciljevi su: 1.- Državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice u Bosni i Hercegovini; 2.- Uspostava koridora između Semberije i Krajine; 3.- Uspostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje reke Drine kao granice između srpskih država; 4.- Uspostavljanje granica na rekama Uni i Neretvi; 5.- Podela grada Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanje efektivne državne vlasti u oba dela; 6.- Izlaz Republike Srpske na more. Odluka je objavljena u Službenom glasniku Republike Srpske, Banja Luka, 26. novembra 1993. godine. (Vahid Karavelić, nav. dj., str. 90 – 91.)

299 **Ratko (Neđo) Mladić**, rođen 12. marta 1942. godine u s. Božanovići, općina Kalinovik. Završio VA KoV septembra 1965. godine. Načelnik štaba a zatim komandant 9. korpusa u Kninu, 2. VO. Vanredno unapređen u čin general-majora 4. oktobra 1991. godine. 12. maja 1992. godine, postaje komandant GŠ VSR BiH. 24. juna 1994. godine unapređen u čin general-potpukovnika, Ukazom predsjednika SR Jugoslavije Zorana Lilića. 16. juna 2001. godine, Ukazom predsjednika SR Jugoslavije Vojislava Koštunice, skinut sa evidencije Vojske SRJ. Tužilac Međunarodnog tribunala u Hagu, Ričard Goldston (Richard Goldstone), podigao optužnicu br. IT-95-5/18-I od 25. jula 1995. godine, za genocid, saučesništvo u genocidu, zločin protiv čovječnosti i kršenje zakona i običaja rata. Tužilac Međunarodnog tribunala Karla del Ponte proširila optužnicu 10. oktobra 2002. godine. Nalazi se u bjekstvu.

- od komandi i jedinica 17. korpusa JNA (Tuzla) - nastaje Istočno - bosanski korpus, sa sjedištem u Bijeljini;
- od komandi i jedinica 13. korpusa JNA (Bileća) - nastaje Hercegovački korpus, sa sjedištem u Bileći;
- Vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana, sa sjedištem u Banja Luci.

Ratko Mladić i amblem VRS

1. novembra 1992. godine, od jedinica Sarajevsko - romanijskog korpusa i Istočno - bosanskog korpusa je formiran Drinski korpus sa sjedištem u Vlasenici. Na dužnost komandanta Drinskog korpusa je postavljen general-major Milenko Živanović i na ovoj dužnosti je ostao do 13. jula 1995. godine, kada je na njegovo mjesto postavljen general-major Radislav Krstić. [300]

O navedenom preimenovanju komandi i jedinica JNA u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine, govori i Veljko Kadijević u svojoj knjizi "MOJE VIĐENJE RASPADA", gdje iznosi slijedeće:

300 Jovan Nicić, **MEĐUNARODNI KRIVIČNI TRIBUNAL ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU (HAG), PRESUDE: SREBRENICA**, Fond za humanitarno pravo, Beograd 2005, str. 700.

Šema br. 13

OPERATIVNI RASPORED
VOJSKE SRPSKE REPUBLIKE BiH

"Komande i jedinice JNA su činile kičmu Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, sa kompletnim naoružanjem i opremom. Ta vojska je uz puni oslonac na srpski narod i njegovu svestranu podršku, kao što svaki savremeni rat traži, zaštitila srpski narod i stvorila vojničke predpostavke za adekvatna politička rešenja koja će odgovarati njihovim nacionalnim interesima i ciljevima". [301]

Pripadnici komandi i jedinica JNA, građani SRJ, su se formalno povukli iz Bosne i Hercegovine 19. maja 1992.godine. ***"Čak i nakon najavljenog povlačenja, Jugoslovenska armija bila je prisutna u Bosni i Hercegovini, bilo kroz logističku podršku, bilo kroz svoje osoblje koje je i dalje tamo služilo".*** [302]

Formalnim odlaskom pripadnika komandi i jedinica JNA, građana SRJ, sa prostora Bosne i Hercegovine, kompletna vojna tehnika, oprema i naoružanje i oruđa JNA su ostavljena na raspolaganje i upotrebu preimenovanim komandama i jedinicama Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Moćna vojna tehnika i naoružanje JNA koje je ostalo na korišćenje Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine, joj je obezbijedilo izrazitu strategijsku, operativnu i taktičku nadmoć nad cijelim prostorom Bosne i Hercegovine.

"O stvarnom odlasku komandi i jedinica JNA iz Bosne i Hercegovine, naravno, nije bilo niti govora. Otišao je samo manji dio ljudstva, vojnika i oficira, dok je najveći dio ostao pod drugačijim imenom i obilježjima". [303]

Najvrijednije, najargumentovanije i najmjerodavnije dokaze o planskom i dirigovanom učešću komandi i jedinica JNA u pripremi i tokom agresije na BiH, je dao bivši komandant 2. vojne oblasti JNA, general-pukovnik Milutin Kukanjac. U svojim intervjuima datim nekim od srbijanskih listova nakon svog penzionisanja javno je objelodanio ulogu JNA u Bosni i Hercegovini.

---

301 Veljko Kadijević, nav. dj., str. 148.

302 Norman Cigar, nav. dj., str. 69.

303 Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, **Bilten broj 3**, mart, 1993, str. 2.

U razgovoru sa novinarom M. Miškovićem, objavljenom u beogradskom listu "Borba", on između ostalog ističe: ***"Srbi u BiH su dobili gotovo cjelokupno naoružanje, municiju i druga sredstva koja su imali korpusi JNA na teritoriji BiH i da je JNA više od 90% naoružanja, ubojnih sredstava svih vrsta i druge opreme izmjestila na sigurne prostore i da je sve to predato Republici Srpskoj, koja je time naoružala svoju vojsku."***[304] Navedene tvrdnje general-pukovnika Milutina Kukanjca potvrđuju da su komande i jedinice JNA stacionirane u BiH, po direktivama i naredbama iz Beograda bile glavni oslonac stvaranja Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine.

U intervju datom beogradskim nedeljnim informativnim novinama (NIN), penzionisani general Milutin Kukanjac ističe slijedeće: ***Uvidjevši šta se radi i šta se sprema, mi smo*** *(misli na jedinice 2. vojne oblasti JNA kojima je komandovao, prim. F. H.)* ***pravovremeno otpočeli sa izmeštanjem celokupne pokretne imovine u vlasništvu JNA; u izvanrednoj organizaciji mi smo izvukli, spasili i zadržali sve; u ruke muslimansko - hrvatskih hordi nije pao ni jedan avion, helikopter, tenk, oklopni transporter, top, minobacač..., Armija pod mojom komandom je branila i odbranila državu 100 % u dodjeljenoj zoni odgovornosti. Nismo se povukli nijedan metar na bojnom polju. U sukobima nismo doživeli nijedan, ni najmanji poraz..., Prvi put u istoriji 1992. godine, su zaokružene sve srpske zemlje. To je uradila Armija pod mojom komandom. Da nije bilo nas, da ih nismo opremili, osposobili i zaokružili Republiku Srpsku Krajinu u Hrvatskoj i Republiku Srpsku u BiH, Srbi sa tih prostora već bi tada najverovatnije popunili brojne kazamate i logore...itd.***[305]

Navedene tvrdnje Milutina Kukanjca nedvosmisleno potvrđuju da su jedinice JNA kojima je on komandovao u Bosni i Hercegovini, nakon zauzimanja i okupacije teritorija BiH, planski izmjestili i zadržali imovinu u vlasništvu JNA, a zatim je predali Vojsci Srpske Krajine i Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine.

---

304 List **"Borba"** Beograd, izdanje od 24. novembra 1993,

305 Milutin Kukanjac, **MOJA ISTINA,** intervju Nedeljnim informativnim novinama „NIN" Beograd, broj 2558 od 6. januara 2000. godine,

Popuna komandi Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine je izvršena od oficirskog kadra bivše JNA koji je ostao poslije formalnog povlačenja JNA sa teritorije Bosne i Hercegovine, kao i od oficira srpske nacionalnosti koji su bili rođeni u Bosni i Hercegovini, a službovali su na teritoriji SR Jugoslavije. [306] Popuna oficirskim kadrom je vršena i sa oficirima iz SR Jugoslavije koji su se dobrovoljno javili za angažovanje u Bosni i Hercegovini. Niže formacijske dužnosti u komandama su bile popunjavane sa rezervnim oficirima srpske i crnogorske nacionalnosti iz Bosne i Hercegovine, kao i iz SR Jugoslavije.

Popuna jedinica vojničkim sastavom je vršena iz više izvora. Prvi izvor popune su bili dotadašnji aktivni pripadnici JNA, dobrovoljci JNA i pripadnici komandi i jedinica srpske TO (koja više ne postoji). Drugi izvor popune su bili pripadnici raznih paravojnih formacija koji su aktivno učestvovali u zločinima sa jedinicama JNA u početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu. To su bili "prekaljeni ratnici" i koljači koji su imali dosta ratnog iskustva vršeći zločine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. To su bili Srbi sa najniže ljestvice društvene hijerarhije: besposličari, kriminalci, zločinci, psihopate i narkomani, kojima je novo srpsko rukovodstvo namijenilo ulogu izvršilaca najtežih zločina. U nastupalom društvenom haosu istima je dato naoružanje i omogućeno im je nesmetano ubijanje bošnjačkog stanovništva. Treći izvor popune su bili dobrovoljci iz SR Jugoslavije i strani vojni plaćenici iz istočnoevropskih zemalja (Rumuni, Bugari, Grci, Ukrajinci i Rusi). Ove jedinice nije bilo lako kontrolisati obzirom da im je osnovni cilj bio pljačka, silovanje i ubistva. Četvrti izvor popune jedinica je bio od pripadnika četničke emigracije, koji su se otpočinjanjem agresije

306 Komandna struktura Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine je bila slijedeća: Komandant GŠ: general - major Ratko Mladić; načelnik štaba: general-major Manojlo Milovanović; Pomoćnik k-danta za moral i informisanje: general-major Milan Gvero; Pomoćnik k-danta za logistiku: general-major Đorđe Đukić; Pomoćnik k-danta za bezbjednost: pukovnik Zdravko Tolimir; Pomoćnik k-danta za mobilizaciju: pukovnik Mićo Grubor; Komandant 1. krajiškog korpusa: general-major Momir Talić; Komandant 2. krajiškog korpusa: general-major Grujo Borić; Komandant Istočno-bosanskog korpusa: general-major Novica Simić; Komandant Sarajevsko-romanijskog korpusa: general-major Vojislav Đurđevac a zatim Tomislav Šipčić; Komandant Hercegovačkog korpusa: general-major Radovan Grubač i od 1. novembra 1992. godine, komandant Drinskog korpusa: general-major Milenko Živanović...itd.

na Bosnu i Hercegovinu, vratili na prostore Bosne i Hercegovine. Ova grupacija zadojena velikosrpskom ideologijom i mržnjom prema svemu što je islamsko, tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu je činila stravične zločine nad bošnjačkim narodom.

Tenkovi JNA ostali u BiH

Rasplamsavanjem i iniciranjem ratnih sukoba na prostorima Bosne i Hercegovine, jedinice preimenovane JNA u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine, nastavljaju započeto nasilje, ubistva, deportaciju, progone i zatvaranje bošnjačkog stanovništva u koncentracione logore. Moćna vojna sila bivše JNA se masovno koristi u cilju razaranja i uništavanja gradova i naseljenih mjesta, kao i za masovno ubijanje bošnjačkog stanovništva.

Obzirom da "hrabri Srpski junaci" nisu imali dovoljno hrabrosti da se upuste u direktne frontalne sukobe sa novoformiranim jedinicama Armije Republike Bosne i Hercegovine, težište svojih napadnih aktivnosti baziraju na korišćenju mnogobrojnih artiljerijskih oruđa i tenkova i sa distance vrše snažna granatiranja urbanih cijelina u gradovima i drugim naseljenim mjestima Bosne i Hercegovine. Žestoka granatiranja za posljedicu imaju veliki broj poginulih građana i razaranja i uništavanja civilnih infrastrukturnih objekata. Granatiranja nisu bile pošteđene ni civilne zdravstvene ustanove i bolnice.

Civilne žrtve agresorskog granatiranja

Nastojanja OUN-a i Evropske zajednice da tokom aprila i maja 1992. godine, obezbjede prestanak borbenih dejstava i mir na prostorima Bosne i Hercegovine, nisu urodila plodom. Umjesto da svim sredstvima koje je imala na raspolaganju, zaustavi širenje daljih zločina nad bošnjačkim narodom u Bosni i Hercegovini, međunarodna zajednica se samo zadovoljavala verbalnim osudama agresije i praznim saopštenjima za javnost.

Tek kada se je 27. maja 1992. godine, dogodio stravičan zločin u ulici Vase Miskina u Sarajevu, gdje je zbog granatiranja građana dok su čekali u redu za hljeb, od strane Srba, živote izgubilo 26 osoba, a 108 ih je teško ranjeno, međunarodna zajednica počinje preduzimati energičnije korake.

Rezolucijom 757 Vijeća sigurnosti UN-a, od 31. maja 1992. godine, uvode se sankcije za SR Jugoslaviju, zbog njenog aktivnog učešća i otvorene umješanosti u agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Navedene sankcije UN-a su formalno ostale na snazi sve do 1. oktobra 1996. godine. I pored uvedenih sankcija zbog učešća u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, državno rukovodstvo SR Jugoslavije, Generalštab Vojske SR Jugoslavije i druge jugoslovenske institucije, ne prestaju sa aktivnom ulogom u podršci i pomoći "svojoj braći" preko rijeke Drine.

Iako je formalno Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine, bila pod političkim rukovodstvom stranke SDS-a BiH, na čijem se čelu nalazio Radovan Karadžić, sistem rukovođenja i komandovanja, postavljanje na formacijske dužnosti, unapređenja, plate i ostalo vođenje u službi je i dalje bilo u nadležnosti Generalštaba Vojske SR Jugoslavije u Beogradu, a koji je bio pod direktnim uticajem Velikosrpskog pokreta na čelu sa Slobodanom Miloševićem.

"Rukovodstvo Srbije i Crne Gore imalo je nadređenu ulogu naspram rukovodstva bosanskih Srba i u situaciji postizanja i potpisivanja Dejtonskog sporazuma. Rješenja koja je prihvatio Slobodan Milošević u Mirovnom sporazumu bila su obavezujuća i politički prihvaćena od rukovodstva bosanskih Srba, isto onako kao što je rukovodstvo bosanskih Srba po naređenjima Slobodana Miloševića tokom agresije izvršavalo borbene i druge političke aktivnosti protiv integriteta i suvereniteta Republike Bosne i Hercegovine". [307]

307 Fikret Muslimović, **RAT I POLITIKA** , Bosančica print, Sarajevo 2000, str. 155

2. ULOGA VOJSKE SR JUGOSLAVIJE U AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU I NJENA PODRŠKA VOJSCI SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HECEGOVINE

U sklopu SR Jugoslavije, koja je bila federacija samo na papiru, apsolutnu dominaciju u rješavanju svih pitanja je imala Republika Srbija i njeno političko rukovodstvo na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Prema članu 135. Ustava SR Jugoslavije, donešenog u aprilu 1992. godine, *"Predsjednik SR Jugoslavije zapoveda Vojskom SR Jugoslavije u miru, a u ratu u skladu sa odlukama Vrhovnog saveta odbrane SR Jugoslavije"*. Vrhovni savjet odbrane SR Jugoslavije su sačinjavali predsjednik SR Jugoslavije i predsjednici Republike Srbije i Republike Crne Gore. Ključ donošenja svih važnijih odluka i glavnu riječ u Vojnom savjetu odbrane o upotrebi i angažovanju sve tri srpske vojske, je bio u rukama Slobodana Miloševića i njegovog užeg kruga saradnika.

U julu 1992. godine, tadašnji predsjednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić i tadašnji premijer vlade Milan Panić, su pokušali preuzeti primat i potisnuti Slobodana Miloševića sa političke scene. Međutim taj je pokušaj propao i oni su neminovno morali otići sa svih položaja i funkcija. Nakon Dobrice Ćosića, za predsjednika SR Jugoslavije Slobodan Milošević formalno postavlja Zorana Lilića koji slijepo izvršava sve njegove naredbe i zapovjedi.

Pored brojnih dokumenata arhivske građe različite provenijencije koja dokazuju aktivno učešće Vojske SR Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, njeno učešću u agresiji nedvosmisleno potvrđuju brojne izjave: visokih dužnosnika i političara SR Jugoslavije; pripadnika Vojske SR Jugoslavije i Vojske Republike Srpske Bosne i Hercegovine: pripadnika paravojnih oružanih formacija iz Srbije i Crne Gore, kao i izjave nesrpskog stanovništva Bosne i Hercegovine koje je preživjelo stravična mučenja u koncentracionim logorima.

O ulozi Vojske SR Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, idu u prilog i izjave general - pukovnika Đorđa Đukić, pomoćnika komandanta za pozadinu Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine i pukovnika Alekse Krsmanović, pomoćnika komandanta za pozadinu Sarajevsko-romanijskog korpusa Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine.

U svojim izjavama datim nadležnim istražnim organima MUP-a BiH, oni iznose detaljne podatke o organizaciji sadejstva i koordinacije u izvršenju borbenih dejstava Vojske SR Jugoslavije i Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu. U svojoj izjavi general-pukovnik Đorđe Đukić [308] detaljno opisuje kontakte koje je imao sa visokim oficirima Generalštaba Vojske SR Jugoslavije i drugim državnim institucijama SR Jugoslavije, a koje je ostvarivao u periodu od 1992. do 1996. godine, u cilju obezbjeđivanja naoružanja, goriva, opreme, logističke, finansijske i druge vojne pomoći za potrebe Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine. U svojoj izjavi Đorđe Đukić između ostalog je iznio slijedeće činjenice:

- Svi oficiri Vojske Srpske Republike BiH, su bili na platnom spisku Vojske SRJ i plate su primali svakih 15 dana preko tekućih računa poštanske štedionice Beograd ;
- Svi oficiri Vojske Srpske Republike BiH, su personalno vođeni u 30. Kadrovskom centru u Beogradu (VP 3001 Beograd) ;
- Sve robne rezerve bivše SFRJ koje su se nalazile na teritoriji pod kontrolom Vojske Srpske Republike, su prešle u nadležnost SRJ;

308 General-pukovnik **Đorđe (Steve) Đukić**, rođen 8. marta 1934. godine, u Glamoču. Zarobljen 30. januara 1996. godine, u Sarajevu. Na osnovu optužnice Međunarodnog tribunala br. IT-96-20-I od 29. februara 1996. godine, dana 12. februara 1996. godine, predat Međunarodnom tribunalu u Hagu. Umro 18. maja 1996. godine. Prilikom zarobljavanja kod sebe posjedovao vojnu legitimaciju reg. br. ĐĐ 0803341, serijski broj AO 12030, izdata 21. maja 1995. godine, od strane VP 1089 Beograd. Kod sebe je takođe posjedovao propusnicu za ulazak u Generalštab Vojske SR Jugoslavije, reg. broj. 118 ovjerene od strane VP 2130 Beograd - Komanda stana Generalštaba Vojske SR Jugoslavije. (Arhiv Uprave bezbjednosti GŠ ARBiH i **ICTY**, Predmet br. IT-96-20-I, optužnica protiv Đorđa Đukića.)

- Naređenjem Generalštaba Vojske SRJ, sve pozadinske baze JNA su predate na korišćenje Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine;
- Sva sredstva, gorivo i opremu iz Savezne Republike Jugoslavije, Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine je dobivala besplatno;
- Po naređenju generala Ratka Mladića, često je odlazio u Saveznu Republiku Jugoslaviju da bi kod Generalštaba Vojske Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Srbije, obezbjedio materijalna sredstva i drugu vojnu opremu za vođenje rata u Bosni i Hercegovini.
- Prebacivanje dobijenih sredstava iz Srbije u Bosnu i Hercegovinu, je vršeno tajnim kanalima preko Rudog i Čajniča, civilnim kamionima ili preko Crvenog krsta Jugoslavije;
- Municiju i minsko-eksplozivna sredstva je obezbjeđivao preko vlade Republike Srbije iz fabrika "Sloboda" Čačak, "Krušik" Valjevo i "Prvi partizan" Užice;
- U Beogradu je postojao Biro Srpske Republike Bosne i Hercegovine u ulici Moše Pijade (zgrada saveznih robnih rezervi), koji se bavio prihvatom vojnika dobrovoljaca iz Savezne Republike Jugoslavije i drugih istočnoevropskih zemalja i upućivanje istih u Bosnu i Hercegovinu...itd. [309]

U svojoj izjavi pukovnik Aleksa Krsmanović[310] detaljno objašnjava aktivnosti komandi i jedinica JNA stacioniranih u Bosni i Hercegovini pred agresiju, kao i nastanak i borbeni put Sarajevsko-romanijskog korpusa Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine.

309 Zapisnik izjave i dopune izjave general-pukovnika Đorđa Đukića. Arhiv Uprave bezbjednosti GŠ ARBiH i AIIZ, inv. br. 5342, 5347, 5348, 5349, 5350, 5352, 5353,

310 Pukovnik **Aleksa (Ilija) Krsmanović**, rođen 5. septembra 1943. godine, u s. Bijele Vode, Sokolac, Pomoćnik komandanta za pozadinu Sarajevsko-romanijskog korpusa Vojske Srpske Republike BiH. Zarobljen 30. januara 1996. godine, na Stupskoj petlji u Sarajevu zajedno sa general-pukovnikom Đorđom Đukićem i vozačem Radenkom Todorovićem. Pušten iz istražnog zatvora 21. aprila 1997. godine. (Arhiv Uprave bezbjednosti GŠ ARBiH)

Analizirajući njegovu izjavu, jasno se uočava uloga političkog vrha SRJ i Generalštaba Vojske Savezne Republike Jugoslavije, u planiranju i rukovođenju borbenih dejstava na teritoriji Bosne i Hercegovine. Svi strateški i operativni planovi upotrebe komandi i jedinica Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine su izrađivani i odobravani u Generalštabu Vojske Savezne Republike Jugoslavije u Beogradu, a zatim bi po već razrađenoj i ustaljenoj liniji rukovođenja i komandovanja spuštani Glavnom Štabu Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine i nižim komandama i jedinicama na realizaciju... itd.[311]

Pored dvojice navedenih visokih oficira bivše JNA, a kasnije pripadnika VRS, veliki doprinos u rasvjetljavanju uloge JNA, a kasnije Vojske SR Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu je dao i bivši pukovnik JNA i VRS Osman Selak, komandant pozadinske baze 5. korpusa JNA, kasnije 1. krajiškog korpusa VSR BiH, tokom svjedočenja pred Međunarodnim tribunalom u Hagu.

Osman Selak, kao neposredan učesnik svih planova i aktivnosti je dokumentovano i argumentovano iznio niz nepobitnih dokaza i činjenica o direktnoj umješanosti političkog rukovodstva SRJ i Vojske SRJ u agresiji na Bosnu i Hercegovinu.[312] Sva ratna oprema bivše JNA koja je ostavljena na upotrebu Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine, od strane Vojske SR Jugoslavije je naplaćivana ratnim plijenom iz okupiranih teritorija Bosne i Hercegovine. Svaka granata, municija, gorivo i druga vojna oprema koja je stizala iz SRJ je naplaćivana imovinom Republike Bosne i Hercegovine. Kompenzacija za doturenu vojnu pomoć je vršena masovnom sječom i odvozom drveta i drvene građe sa prostora Bosne i Hercegovine, kao i demontažom i preseljenjem cijelokupnih fabrika iz Bosne i Hercegovine na teritorije SR Jugoslavije. Nepokretna imovina koja se nije mogla demontirati i preseliti na nove lokacije je oštećivana, minirana ili na neki drugi način uništavana.

311 Zapisnik izjave i dopune izjave pukovnika Alekse Krsmanovića, Arhiv Uprave bezbjednosti GŠ ARBiH i AIIZ, inv. br. 5339, 5341, 5344, 5345.

312 Svjedočenje pukovnika Osmana Selaka pred Međunarodnim tribunalom u Hagu, Predmet br. IT-94-1-T i Predmet br. IT-02-54--T, AIIZ inv. br. 2-2563.

Pored pomoći u naoružanju, gorivu i drugoj vojnoj opremi SR Jugoslavija je pružala i cjelokupnu medicinsku zaštitu ranjenim i oboljelim pripadnicima Vojske Srpske Republike BiH, tokom cijelog vremena izvođenja agresije na Bosnu i Hercegovinu. Od 1991. do 1995. godine, u Vojnomedicinskoj akademiji u Beogradu liječeno je 6.834 ranjenika i 7.895 bolesnika dopremljenih sa ratnih prostora Kninske krajine i Bosne i Hercegovine. Ove brojke ne obuhvataju ranjenike i oboljele iz Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine koji su prošli kroz trijažne ambulante VMA a liječenje su nastavili u drugim zdravstvenim ustanovama u Saveznoj Republici Jugoslaviji.[313]

"U vremenu od aprila 1992. godine, do potpisivanja i početka provedbe Dejtonskog sporazuma, Generalštab iz Beograda je planirao, koordinirao i politički, logistički i mobilizacijski podržavao i usmjeravao oružane aktivnosti na teritoriji Bosne i Hercegovine, Tako da je Generalštab vojske srpskog entiteta bio potčinjena instanca Generalštaba u Beogradu, što je adekvatno političkoj ulozi predsjednika Srbije, Slobodana Miloševića, naspram predsjednika SDS, Radovana Karadžića". [314]

Tokom srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu, srbijanski predsjednik Slobodan Milošević javno je negirao i kategorički osporavao bilo kakvo učešće i umješanost političkog vrha Srbije i Vojske SR Jugoslavije u borbene aktivnosti na prostorima Bosne i Hercegovine. U intervju za američku TV stanicu CNN (Cable News Network), 26. juna 1992. godine, Slobodan Milošević je tvrdio: *"Ni JNA niti srbijanska vlada nemaju nijednog vojnika na tlu Bosne i Hercegovine i ne podržavaju nikakvu vojnu djelatnost u Bosni i Hercegovini."*[315] U svojim mnogim izjavama datih raznim sredstvima medija, u periodu od 1992. do 1996. godine, Milošević je kategorički tvrdio da vlada Srbije i SR Jugoslavija, srpski narod u Bosni i Hercegovini snadbjeva samo sa hranom, odjećom i drugim sredstvima potrebnim za život, ali da im ne šalje nikakvu vojnu podršku...itd.

313 Podaci objavljeni u listu **"Srpska vojska"**, od 23. januara 1995,

314 Fikret Muslimović, **RAT I POLITIKA** , str. 153-154.

315 Intervju Slobodana Miloševića za američku TV stanicu CNN, od 26. juna 1993,

Sve navedene neistinite tvrdnje i obmane Slobodan Milošević je sam demantovao u žalbi koju je lično napisao prilikom njegovog hapšenja i pritvaranja u Centralni zatvor u Beogradu, dana 1. aprila 2001. godine. U žalbi na riješenje o jednomjesečnom pritvoru, između ostalog je iznio slijedeće: ***" Svoj narod preko Drine, pomagali smo svim sredstvima koja su nam stajala na raspolaganju..., Što se tiče sredstava trošenih za oružje, municiju i ostale potrebe Vojske Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, ti se izdaci nisu mogli iz razloga državnih interesa, kao državna tajna, prikazivati u Zakonu o budžetu koji je javni dokument. Isto se odnosi i na izdatke za opremanje snaga bezbjednosti i posebno specijalnih antiterorističkih snaga "od igle do lokomotive", od lakog naoružanja i opreme do helikoptera i ostalih sredstava koja i danas stoje tu gdje su, a što se u javnosti nije objavljivalo iz razloga državne tajne, kao što se nije objavljivalo ni sve što je išlo za Vojsku Republike Srpske...itd."*** [316]

U svojoj žalbi Slobodan Milošević, je javno priznao da su državna sredstva SR Jugoslavije, trošena na finansiranje i podršku agresije na Bosnu i Hercegovinu i da su to bili državni interesi SR Jugoslavije, čime je demantovao sve dotadašnje lažne izjave koje je neprekidno iznosio u cilju negiranja učešća u agresiji na BiH.

Tvrdnje Slobodana Miloševića iznešene u navedenoj žalbi nedvosmisleno potvrđuju da je Savezna Republika Jugoslavija odgovorna za agresiju i genocid u Bosni i Hercegovini i da je osnovana tužba koju je država Bosna i Hercegovina 20. marta 1993. godine, pokrenula pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu protiv Savezne Republike Jugoslavije.[317]

---

316 List **"Oslobođenje"**, Sarajevo, izdanje od 4. aprila 2001, str.14.

317 Zahtjev za pokretanje sudskog postupka protiv SR Jugoslavije zbog kršenja Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. godine, u ime države Bosne i Hercegovine, kao ovlašteni generalni zastupnik Bosne i Hercegovine pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu je podnio univerzitetski profesor iz Čikaga Frensis Bojl, dana 20. marta 1993. godine. (Frensis Bojl, **BOSANSKI NAROD OPTUŽUJE ZA GENOCID: POSTUPAK PRED MEĐUNARODNIM SUDOM PRAVDE U PREDMETU BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE RADI SPRIJEČAVANJA I KAŽ NJAVANJA ZLOČINA GENOCIDA,** Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo 2000, str. 35 - 145.)

Dosadašnje presude donešene od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu (ICTY),[318] potkrepljene neoborivim činjenicama i dokazima nedvosmisleno potvrđuju da su Srbija i Crna Gora izvršile agresiju na nezavisnu, suverenu i međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu, kao zločin protiv mira i da je nad bošnjačkim stanovništvom izvršen zločin genocida.

Kulminacija agresorskih zločina nad bošnjačkim stanovništvom se dogodila u julu 1995. godine, u gradiću Srebrenici, kada je sinhronizovanom akcijom svih srpskih snaga, izvršen stravičan genocid nad više hiljada Bošnjaka.

Žalbeno vijeće Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, 19. aprila 2004. godine, saopštavajući pravosnažnu presudu ratnom komandantu Drinskog Korpusa VRS, generalu Radislavu Krstiću,[319] jednoglasno je potvrdilo da svirepa ubistva više hiljada Bošnjaka u Srebrenici 1995. godine, predstavljaju genocid, čime je direktno potvrđen karakter rata u Bosni i Hercegovini.

---

318 **MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU U HAGU (ICTY)**, osnovan Rezolucijom 827 Vijeća sigurnosti UN-a od 25. maja 1993. godine, do sada je optužio 155 lica za ratne zločine na prostorima bivše Jugoslavije. Gledano po nacionalnoj pripadnosti optuženika, najviše je Srba - 106, Hrvata - 31, Bošnjaka - 9, Albanaca - 7 i Makedonaca -2. Sud je do sada izrekao ukupno 729 godina zatvora i jednu doživotnu kaznu zatvora. Srbi su osuđeni na ukupno 554 godine zatvora i jednu doživotnu kaznu zatvora, Hrvati su osuđeni na 142 godine zatvora i Bošnjaci su osuđeni na 33 godine zatvora. (Dnevni list **„Jutarnje novine"**, Sarajevo, izdanje od 29. marta 2005. godine.)

319 **Radislav Krstić**, general-potpukovnik u penziji. Komandant Drinskog korpusa od 13. jula 1995. godine, do kraja agresije na BiH. Komandant 5. korpusa VRS (Sokolac). Uhapšen dana 02.12.1998. godine, na putu Bijeljina - Brčko od pripadnika SFOR-a i predat Međunarodnom tribunalu u Hagu. Prvostepenom presudom Tribunala bio osuđen na 46 godina zatvora za ratne zločine i genocid počinjen nad Bošnjacima u Srebrenici 1995. godine. Žalbeno vijeće Međunarodnog tribunala u Hagu na čelu sa američkim sudijom Teodorom Meronom (Theodor Meron), dana 19. aprila 2004. godine, pravosnažnom presudom prvostepenu kaznu zatvora su preinačili i smanjili na 35 godina zatvora. U obrazloženju presude jednoglasno je potvrđeno da su snage bosanskih Srba počinile genocid nad Bošnjacima u cilju njihovog potpunog ili djelimičnog uništenja. (Dnevni list, **"Dnevni Avaz"**, Sarajevo, izdanje od 20. aprila 2004, str. 2.)

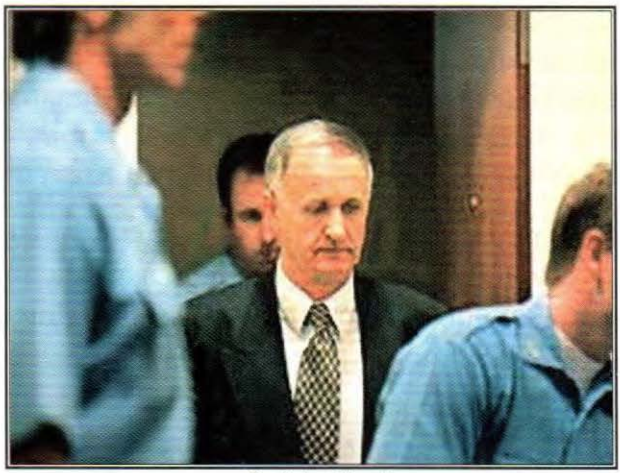

Radislav Krstić

Presuda Radislavu Krstiću predstavlja prekretnicu za sve naredne procese koji će se voditi pred ovim sudom i sigurno će imati veliki uticaj na konačan ishod suđenja ostalih optuženika za ratne zločine počinjene na prostoru Bosne i Hercegovine, prvenstveno Slobodana Miloševića, a zatim Radovana Karadžića, Ratka Mladića i drugih optuženika pred Međunarodnim tribunalom u Hagu, koji se još uvjek skrivaju i bježe od lica pravde.

Najtraženiji ratni zločinci su još uvijek na slobodi

Z A K L J U Č A K

❋

Početkom 80-tih godina, nakon smrti Josipa Broza Tita, na jugoslovensku političku scenu stupa otvoreni srpski nacionalizam i lansira parolu o opštoj ugroženosti Srba na jugoslovenskom prostoru. Vješto koristeći trenutnu društveno političku krizu u Jugoslaviji, velikosrpski ideolozi i političari putem medija stvaraju psihološki osjećaj ksenofobije u odnosu na druge narode i tajno planiraju i rade na aktueliziranju granica "Velike Srbije". Neargumentovano i neosnovano Srbi se prikazuju kao žrtve u izgradnji zajedničke jugoslovenske države tokom proteklih godina zajedničkog života. Zamjenom teza i konfuzijom pojmova, glorifikuju vlastite ideološke, religijske, nacionalne, kulturne i druge srpske vrijednosti, a istovremeno negiraju i osporavaju opravdane težnje drugih naroda za korektnim međunacionalnim odnosima i ravnopravnošću u zajedničkoj državi. Svi jugoslovenski narodi koji su imali drugačije ciljeve od srpskih proglašavani su kontrarevolucionarnim, optuživani su za razbijanje Jugoslavije i proglašavani su za krivce što ne dozvoljavaju i sprječavaju realizaciju srpskog nacionalnog cilja da svi Srbi žive u jednoj državi.

Memorandum Srpske akademije nauka i umjetnosti objavljen 1986. godine, kao ideološka osnova razbijanja Jugoslavije i stvaranja „Velike Srbije" i Osma sjednica Centralnog komiteta SK Srbije, održana 1987. godine, predstavljaju prekretnicu na srpskoj i jugoslovenskoj političkoj sceni. Već tada se je moglo primjetiti da raspadu Jugoslavije teže upravo one snage koje se najviše pozivaju na njeno očuvanje.

Govor Slobodana Miloševića na Gazimestanu, 28. juna 1989. godine, povodom obilježavanja 600.- godišnjice Kosovske bitke, predstavljao je javni poziv svim Srbima na rat i rušenje Jugoslavije. Nakon tog pogromaškog govora i poziva na rat, užurbano se oživljava historijska dimenzija Kosovske bitke i na podlozi kosovskog mita se formira savremena srpska politička indoktrinacija i propaganda. Savremeni srpski ideolozi, političari i tvorci javnog mnijenja, vješto koristeći taj stoljećima forsirani mit, iznošenjem neistina i pogrešnom prezentacijom historijskih događaja, pokreću opštu nacionalnu euforiju u srpskom narodu.

Neprekidnim dograđivanjem već formulisane teze o ugroženosti srpskog naroda na jugoslovenskom prostoru, sistematski se kod srpskog naroda izaziva i potencira strah za opstankom ukoliko isti ne zaokruži svoje prostore u jednu teritorijalnu cjelinu. Dirigovanom i usmjerenom lažnom propagandom putem sredstava medija, vrši se jačanje srpske nacionalne svijesti i homogenizacija cjelokupnog srpskog naroda i njegove ideološke, psihološke i druge polarizacije u odnosu na druge jugoslovenske narode.

Fabrikovanjem i iznošenjem lažnih činjenica iz prošlosti, kod srpskih masa se stvara osjećaj vjekovnih junačkih ratnika, a mirnodopskih gubitnika. Srpski narod se planski usmjerava i medijski prikazuje isključivo kao častan, hrabar i pravoljubiv, a koji je zbog tih svojih osobina kroz vjekove samo stradao i patio od drugih naroda u SFRJ. Nizom TV emisija i čestim objavljivanjem članaka u štampi, pokušavaju se brisati historijske činjenice i četništvo, do tada negativan i sraman pokret srpskog naroda, se dizajnira kao velikosrpski narodni pokret koji je zbog svojih ideoloških ciljeva u poslijeratnom periodu bio nepravedno tretiran, te da se ta historijska nepravda treba ispraviti u interesu srpskog naroda.

Uzajamnu i neraskidivu povezanost svih velikosrpskih nacionalističkih elemenata u srpskom narodu i društvu, srpskoj političkoj eliti, sudstvu, tužilaštvu, policiji, vojsci, državnoj bezbjednosti sa nosiocima organizovanog kriminala, uz pomoć svojih najbližih saradnika (Borisav Jović, Momir Bulatović, Dobrica Ćosić, Branko Kostić, Milan Babić, Milan Martić, Vojislav Šešelj, Veljko Kadijević, Blagoje Adžić, Aleksandar Vasiljević, Jovica Stanišić, Petar Gračanin...itd.) je kreirao, organizovao i usmjeravao predsjednik Srbije Slobodan Milošević. Pod njegovim rukovodstvom a uz pomoć najbližih saradnika, planski je stvoren Velikosrpski pokret koji je bio organizovaniji i međusobno povezaniji od tadašnje srukture državnog aparata. Uzajamnim djelovanjem svih elemenata Velikosrpskog pokreta izvršena je glorifikacija srpske historije u političke svrhe i ista je bila jedan od osnovnih preduslova i specifičan vid srpske imperijalne strategije za osvajačke ratove u koje su Srbija i Crna Gora krenuli 1991. godine, protiv Republike Hrvatske, a zatim 1992. godine, i protiv Republike Bosne i Hercegovine.

❋ ❋

Cilj velikosrpske ideologije i politike, je bio da se preko JNA, kao glavnog oružanog instrumenta velikosrpske politike, vršenjem pritiska, terora, nasilja, i zločina nad nesrpskim narodima u SFRJ, posjednu granice "Velike Srbije" i obezbijedi da svi Srbi žive u jednoj državi. Inicijatori i idejni tvorci velikosrpske hegemonističke politike nisu mogli ni da zamisle realizaciju ovog cilja bez jake i moćne vojne sile koja bi oružanim putem osvojila i posjela te zamišljene granice. Tek kada se je vrh OS SFRJ predvođen Saveznim sekretarom za narodnu odbranu, generalom Veljkom Kadijevićem i njegovim bliskim saradnicima priklonio velikosrpskoj politici i u tu funkciju stavio moćnu vojnu silu, agresija na druge federalne članice je mogla da otpočne. Umjesto da bude garant mira i faktor podrške demokratije i stvaranja uslova za izgradnju novih društvenih odnosa u SFRJ, JNA se stavlja u funkciju podstrekivanja rata i postaje udarna pesnica i glavni instrument velikosrpske agresije na druge federalne članice SFRJ.

Veliki uticaj na ukupna kretanja u JNA, su imala vojno politička tijela (Komitet SK u JNA i Politička uprava SSNO-a) koja su bila pod direktnim uticajem Saveza komunista Jugoslavije. Uloga tih tijela je bila presudna u cijelokupnom sistemu rukovođenja i komandovanja OS SFRJ, a posebno u JNA. Jedan od bitnih segmenata borbene gotovosti je bilo moralno-političko stanje komandi i jedinica JNA. U funkciji praćenja i procjenjivanja tog segmenta bio je angažovan veliki broj oficira. Da bi tu svoju funkciju uspješno realizovali u JNA, vojno-politički aparat je morao imati tijesnu saradnju i vezu sa saveznim i republičkim političkim tijelima i organizacijama SKJ. Ta tijesna povezanost sa civilnim političkim strukturama je imala negativne konotacije i posljedice na indoktrinaciju visokih oficira i generala JNA, koji su vremenom podlegli psihološko-propagandnom djelovanju velikosrpskih ideologa i političara. Svoju ideološku jednakost i poistovjećivanje sa ideologijom velikosrpstva oni su JNA podredili nacionalnim interesima samo srpskog i crnogorskog naroda u SFRJ. Onoga trenutka kada je JNA prestala biti jugoslovenska vojska i kada se je stavila u funkciju velikosrpske politike, počinje doživljavati svoje moralno posrnuće i neminovan raspad, koji joj se dogodio u ratovima sa Republikom Hrvatskom i Republikom Bosnom i Hercegovinom.

❋ ❋ ❋

Tokom 80-tih godina, pod uticajem velikosrpske politike, tekao je planski proces tihog i perfidnog čišćenja oficirskog kadra JNA na nacionalnoj i političkoj osnovi i postepenog preovladavanja oficirskog kadra iz srpskog i crnogorskog naroda a smanjivanje kadra iz drugih naroda, što je u mnogome olakšalo prodor i infiltraciju nacionalističke velikosrpske politike i indoktrinacije u strukture JNA. Reorganizacija JNA i promjene koje su se odvijale u JNA u periodu od 1986. do 1992. godine, bile su sastavni dio velikosrpskog nacionalnog osvajačkog programa. Zajedničkim djelovanjem sa zastupnicima velikosrpske politike, tadašnje rukovodstvo JNA je planiralo da pod parolom "spašavanja" Jugoslavije, ostvari san o "Velikoj Srbiji".

Nakon erozije jugoslovenske višenacionalne strukture Jugoslovenske narodne armije i atrofije jugoslovenskog bića JNA, ona se pod uticajem velikosrpske politike postepeno počinje transformisati iz opšte jugoslovenske višenacionalne institucije i zajedničke vojne sile svih naroda i narodnosti Jugoslavije, u srpsko-crnogorsku vojsku i otvoreno se stavljati u funkciju projekta stvaranja "Velike Srbije".

Moralno posrnuće Jugoslovenske narodne armije koje je otpočelo intervencijom u Sloveniji, a nastavilo se njenom aktivnom ulogom i izvođenjem borbenih dejstava u Hrvatskoj, dovelo je do toga da je ona izgubila decenijama građeni jugoslovenski karakter. Tokom borbenih aktivnosti u Sloveniji i Hrvatskoj, JNA se je već bila transformisala u srpsko-crnogorsku vojsku. Shvativši veleizdaju JNA, koja je izvršila udar protiv naroda koji su je gradili, nju masovno počinju napuštati pripadnici naroda i narodnosti koji nisu srpskog i crnogorskog porijekla. Njihova mjesta se brzo popunjavaju sa srpskim dobrovoljcima, četnicima i mobilisanim srpskim rezervnim sastavom, što ju je u idejnom i kadrovskom smislu učinilo srpsko-crnogorskom vojskom.

JNA je bila moćna oružana sila samo do onog trenutka dok su je sačinjavali pripadnici svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Onoga trenutka kada se je JNA pod uticajem Velikosrpskog pokreta transformisala u srpsko-crnogorsku vojsku i u njoj ostali samo pobornici velikosrpske politike, ona je bila osuđena na propast.

❋ ❋ ❋ ❋

Analizom idejnih, povjesnih, političkih i vojnih aspekata srpsko-crnogorske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, prezentiranih u ovoj knjizi, a na osnovu dostupnih relevantnih dokumenata i druge adekvatne arhivske građe i literature koja tretira ovu problematiku, može se nedvosmisleno ustanoviti i potvrditi da je u periodu od 1992. do 1995. godine, na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena klasična oružana agresija, kao zločin protiv mira, i da su tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu nad Bošnjacima počinjena brojna krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava kao što su: ratni zločin protiv civilnog stanovništva; ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika; upotreba nedozvoljenih borbenih sredstava; uništenje kulturnih, vjerskih i historijskih spomenika i najteži zločin - genocid.

Agresiju na suverenu, nezavisnu i međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu od 1992. do 1995. godine, su izvršile Republike Srbija i Crna Gora (kasnije federalne jedinice SR Jugoslavije). Kao instrumenti agresije su korišteni: Jugoslovenska narodna armija; Vojska SR Jugoslavije; specijalne jedinice SSUP-a i MUP-a Srbije i Crne Gore; razne paravojne oružane formacije i grupe iz Srbije i Crne Gore; strani plaćenici i kolaboracionističke snage iz BiH (Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine). Agresiju na Republiku BiH je planirao, organizovao, podsticao i njome rukovodio Velikosrpski pokret na čelu sa Slobodanom Miloševićem.

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu je sistematski organizovana i planirana kroz ideološke, političke, ekonomske i vojne pripreme i planove. Ideološku pripremu za agresiju na Bosnu i Hercegovinu su vršili: Srpska akademija nauka i umjetnosti; Srpska pravoslavna crkva, Srpski historičari i književnici i sredstva informisanja koja su bila u rukama Velikosrpskog pokreta. Glavni nosioci političkih priprema za agresije na Bosnu i Hercegovinu su bili: Nelegalno „Krnje" Predsjedništvo SFRJ (od 3. oktobra 1991. godine); Republička rukovodstva Srbije i Crne Gore; srbijanske i crnogorske političke stranke i druge organizacije; petokolonaška stranka SDS BiH i druge kolaboracionističke snage u Bosni i Hercegovini.

Glavni subjekti i nosioci vojnih priprema za agresiju na BiH su bili SSNO i GŠ OS SFRJ, koji su nelegalnom odlukom Velikosrpskog pokreta pretvoreni u Štab Vrhovne komande OS SFRJ, kako bi imali ovlaštenja za donošenje samostalnih odluka, u interesu Velikosrpskog pokreta.

Cilj agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu je bio osvajanje dijela ili cijele njene teritorije radi aneksije i uključivanja u teritoriju nove Jugoslavije tj. "Velike Srbije". Za realizaciju tog cilja je uključena genocidna suština borbenih djelovanja jedinica JNA i ostalih instrumenata agresije, primjenom najtežih oblika nasilja, fizičkih likvidacija, masovnih ubistava, protjerivanja, deportacije, silovanja i zatvaranja u koncentracione logore.

Analizom dokumenata zapljenjenih od JNA i drugih izvora različite provenijencije, kao i izjava velikog broja svjedoka, neosporno je utvrđeno i dokazano da su komande i jedinice JNA imale ključnu ulogu u srpsko-crnogorskoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Kao instrument agresije su upotrebljene aktivne i rezervne jedinice JNA, koje su činile glavni udarni dio velikosrpskog agresora.

Sve činjenice iznešene kroz ovu knjigu, jasno ukazuju na tijesnu međusobnu povezanost Velikosrpskog pokreta na čelu sa Slobodanom Miloševićem, sa najvišim rukovodstvom OS SFRJ i razobličavaju ulogu Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i Generalštaba oružanih snaga SFRJ u planiranju, organizovanju, usmjeravanju i rukovođenju oružanog dijela agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Sve aktivnosti u pripremi i izvođenju oružanog dijela agresije na Bosnu i Hercegovinu, komande i jedinice JNA su izvodile po instrukcijama i direktnom komandom Generalštaba OS SFRJ, a koji je bio pod neposrednim i direktnim uticajem Velikosrpskog pokreta na čelu sa Slobodanom Miloševićem.

Rasvjetljavanjem uloge nelegalnog „Krnjeg" Predsjedništva SFRJ, kao Vrhovne komande oružanih snaga SFRJ, u kojem su od 3. oktobra 1991. godine, bili samo predstavnici Srbije, Crne Gore, Vojvodine i Kosova (Borisav Jović, Branko Kostić, Jugoslav Kostić i Sejdo Bajramović), a koje je od 3. oktobra 1992. godine, kada je nelegalno proglasilo neposrednu ratnu opasnost u SFRJ, donosilo sve ključne odluke o upotrebi komandi i jedinica JNA na prostorima

SFRJ, do njenog raspada, jasno se uočava cilj velikosrpske ideologije i politike i svih planova Velikosrpskog pokreta.

Rukovodstvo OS SFRJ snosi historijsku odgovornost za ljudske žrtve i materijalna razaranje na teritorijama Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine. Ono je vjerovatno, moglo odigrati pozitivniju ulogu u raspletu Jugoslovenske krize, da je htjelo očuvati dotadašnje svijetle tradicije i poziciju JNA kao zajedničke i jedinstvene vojne sile svih naroda i narodnosti SFRJ. Stavljajući se otvoreno na stranu Srbije i Crne Gore, u cilju izlaska na "etničke srpske prostore", bio je pogrešan strategijski potez vrha JNA, koji je neminovno doveo do njenog nacionalnog, političkog i profesionalnog rasula i konačnog nestanka.

Iako je imala veliku borbenu nadmoć u tehnici i naoružanju, zbog slabih moralnih kvaliteta generalskog, oficirskog, podoficirskog i vojničkog kadra, JNA nije uspjela da ostvari zacrtane ciljeve srpsko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu. U početnoj fazi agresije na Bosnu I Hercegovinu, JNA u saradnji sa kolaboracionističkim snagama u Bosni i Hercegovini i srbijanskim paravojnim oružanim formacijama, iskoristivši faktor iznenađenja i silinu borbenog udara, je uspjela u kratkom roku da zauzme i okupira veliki dio teritorije Bosne i Hercegovine. Veliki broj gradova i naseljenih mjesta u istočnoj, sjeveroistočnoj, sjevernoj i zapadnoj Bosni i istočnoj Hercegovini je razoren i uništen, a bošnjačko stanovništvo pobijeno, protjerano ili zatočeno u koncentracione logore. Na teritoriji koju nije uspjela vojnički zauzeti i okupirati, JNA upotrebom artiljerije, tenkova i raketnih sistema, sa distance otpočinje razaranja i uništavanja infrastrukturnih, vjerskih i drugih civilnih objekata, uništenje i razaranje svih materijalnih i industrijskih dobara koje nije zauzela i masovno ubijanje i ranjavanje civilnog stanovništva u neokupiranim mjestima i gradovima.

Tokom srpsko-crnogorske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, JNA je u sklopu izvođenja borbenih dejstava je masovno kršila odredbe međunarodnog ratnog prava: vršenjem pojedinačnih i masovnih zločina i ubistava; prisilnim raseljavanjem bošnjačkog stanovništva; deportacijama; egzekucijama; razaranjem civilnih, vjerskih i zdravstvenih ustanova; opsadom naseljenih mjesta i gradova; masovnim hapšenjem i zatvaranjem bošnjačkog stanovništva

u koncentracione logore; pljačkama i uništavanjem državne i civilne imovine; silovanjem bošnjačkih žena i djevojaka; upotrebu nedozvoljenih borbenih sredstava; korišćenje civilnog stanovništva kao „živog štita" tokom izvođenja borbenih aktivnosti...itd.

* * * * *

Aktivnosti komandi i jedinica JNA u početnoj fazi agresije na Bosnu i Hercegovinu ogledale su se u sljedećem: masovna upotreba artiljerijskih oruđa u cilju razaranja gradova i naseljenih mjesta i masovnih ubistava civilnog stanovništva; masovna upotreba protivavionskog naoružanja po civilnim ciljevima; upotreba zabranjenog hemijskog i zapaljivog oružja (fosforne avio bombe, napalm bombe i zapaljive artiljerijske granate); masovna upotreba snajperskog naoružanja u cilju ubijanja i ranjavanja civilnog stanovništva; upotreba borbene avijacije i helikopterskih jedinica po civilnim ciljevima; masovna upotreba tenkovskih i oklopnih jedinica za izvođenje dejstava po civilnim ciljevima; razoružavanje i oduzimanje naoružanja od bošnjačkog stanovništva pod lažnim obećanjem da će ih jedinice JNA zaštititi u slučaja potencijalnih sukoba; plansko i organizovano naoružavanje srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini i pripremanje istog da u ulozi pete kolone pomogne u izvršenju planirane agresije; opremanje i logistička podrška paravojnim oružanim formacijama i grupama iz Srbije i Crne Gore; prisilno zarobljavanje, sakupljanje i deportovanje civilnog bošnjačkog stanovništva u koncentracione logore i predaja istog kolaboracionističkim i paravojnim formacijama; učešće u masovnim ubistvima bošnjačkog stanovništva; učešće u masovnim silovanjima i ubistvima bošnjačkih žena; učešće u pljački bošnjačke imovine i uništavanju i spaljivanju naseljenih mjesta i gradova; učešće u uništavanju vjerskih i drugih infrastrukturnih objekata; korišćenjem bošnjačkog stanovništva kao "živog štita" tokom izvođenja napadnih borbenih akcija, kao i raznim vrstama pritisaka i zlostavljanja stanovništva Bosne i Hercegovine.

Srpsko-crnogorska agresija na Bosnu i Hercegovinu, koja i pored velikih žrtava nije uspjela, predstavlja historijski poraz velikosrpske hegemonističke ideologije i politike i njenih genocidnih ciljeva.

Pod pritiskom međunarodne zajednice, koja se kasno uključila u rješavanje sukoba, JNA se reorganizira i formalno preformira u tri spske vojske: Vojsku Savezne Republike Jugoslavije; Vojsku Republike Srpske Krajine i Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine (kasnije Vojska Republike Srpske). Komandu nad sve tri srpske vojske je imao Generalštab Vojske SR Jugoslavije u Beogradu.

Nakon formalnog povlačenja sa teritorije Bosne i Hercegovine, JNA za sobom ostavlja svu vojnu tehniku i naoružanje preimenovanoj JNA u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine, povlači mali dio svog oficirskog i vojničkog kadra, a zatim se preformirana u Vojsku Savezne Republike Jugoslavije, aktivno uključuje u nastavak započete agresije, kao i logističkom i drugom vrstom vojne pomoći Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine.

Nakon intervencije međunarodne zajednice na prekidu borbe-nih dejstava na teritoriji Bosne i Hercegovine i potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma, srpsko-crnogorski agresor uz svestranu podršku kolaboracionističkih snaga u Bosni i Hercegovini, nije uspio realizovati svoje zacrtane velikosrpske ciljeve agresije i zadržati teritoriju Bosne i Hercegovine u sastavu nove Jugoslavije. Potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma i završetkom ratnih operacija na njenoj teritoriji Bosna i Hercegovina je ostala u ranijim međunarodnopravno priznatim granicama. Rukovodstvo Velikosrpskog poktera na čelu sa Slobodanom Miloševićem, i pored velikih ljudskih žrtava, nije uspjelo realizovati ideje velikosrpske ideologije i politike i obezbijediti da svi Srbi žive u jednoj državi.

* * * * * *

Odlaskom Slobodana Miloševića sa političke scene u Srbiji nije se promjenila velikosrpska ideologija i politika prema Bosni i Hercegovini, ona je samo modifikovana i uobličena shodno zahtjevima novih "demokratskih principa". Osnova novog velikosrpskog nacio-nalnog projekta polazi od stanovišta da trenutno stanje srpskog naroda u BiH treba služiti kao polazište za nove pohode, a ne kao konačno rješenje srpskog pitanja u Bosni i Hercegovini.

Koliko će te "nove demokratske snage" Srbije vođene vječitom idejom nacionalne isključivosti i željom da svi Srbi žive u jednoj državi uspjeti u svojim idejama, zavisi prvenstveno od svijesti bošnjačkog naroda da se zločini koji su počinjeni nad njima nikada ne smiju zaboraviti niti oprostiti.

I nakon deset godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u Republici Srpskoj, Srbiji i Crnoj Gori i dalje ima pojava javnog osporavanja i negiranja državnosti Bosne i Hercegovine. Šire javno mjenje u Republici Srpskoj, Srbiji i Crnoj Gori, još uvijek ratne zločince Radovana Karadžića, Ratka Mladića i druge ratne zločince, doživljava kao svoje nacionalne heroje, i na sve načine ih štiti i pomaže njihovo skrivanje i izručenje Međunarodnom tribunalu u Hagu.

U Međunarodnom tribunalu u Hagu se već duže godina sudi odgovornim pojedincima koji su počinili ratne zločine u Bosni i Hercegovini, dok se ideolozi, nosioci i kreatori zločinačke velikosrpske politike, koja je dovela do tih zločina još uvjek nalaze na slobodi i ne prestaju sa svojim ideološkim aktivnostima. Svjedoci smo da se permanentno vodi otvorena kampanja negiranja svega što je zajedničko i bosansko-hercegovačko i na sve raspoložive načine onemogućava uspješno funkcionisanje Bosne i Hercegovine, kao države svih konstitutivnih naroda. Putem medija u Srbiji i Crnoj Gori se planski i dirigovano lansiraju teze da je u Bosni i Hercegovini vođen građanski rat u kojem su se sukobila tri naroda uz elemente vjerskog rata i gdje su stradali pripadnici sva tri naroda. Na sve moguće načine pokušava se izvršiti zamjena teza i izjednačiti agresora i žrtvu. Stalnim ponavljanjem neistina i iskrivljavanjem činjenica pokušava se dokazati da su pripadnici sva tri naroda činili ratne zločine i da su svi podjednako krivi. Na ovaj način se želi izbjeći odgovornost za agresiju i minimizirati velikosrpska osvajačka politika koja je dovela do ratova na prostorima Jugoslavije.

Obzirom da velikosrpska hegemonistička politika i ideologija nije doživjela katarzu poraza u Bosni i Hercegovini, osvajačke i hegemonističke velikosrpske ideje još uvijek nisu zamrle. Velikosrpski projekat je trenutno u fazi regeneracije obzirom da strategijski ciljevi Beograda još uvijek nisu ostvareni. Insistiranjem na sprovođenju Sporazuma o specijalnim vezama Srbije i Crne Gore i Republike

Srpske, srbijanska politička vrhuška pokušava i dalje zadržati svoj dosadašnji politički uticaj i kontrolu nad srpskim narodom u BiH. Svim raspoloživim diplomatskim sredstvima rukovodstvo državne zajednice Srbije i Crne Gore pokušava ostvariti zajedničko uključenje SiCG i BiH u evropske integracije, čime se stvara prostor za reafirmaciju nerealizovanih srpskih ciljeva okupljanja srpskog nacionalnog korpusa u novim političkim i međunarodnim okolnostima.

Tokom četverogodišnjeg odbrambenog rata koje je Armija Republike Bosne i Hercegovine vodila protiv daleko nadmoćnijeg agresora, još jednom se je u praksi potvrdilo da je narod vođen ljubavlju prema vlastitoj domovini i željom za slobodom nepobjediv. U želji da odbrani svoju zemlju i da u njoj živi u miru sa ostalim narodima, Bošnjački narod je bio neprelazni bedem i neosvojiva prepreka daleko nadmoćnijem srpsko-crnogorskom agresoru.

Kroz nametnuti četverogodišni rat, borci Armije Republike Bosne i Hercegovine su postali prekaljeni i nesalomivi borci i ratnici, koji su se svojim patriotizmom uspjeli oduprijeti silovitim i bezobzirnim napadima i u završnim operacijama uspjeli potisnuti tehnički nadmoćnijeg agresora. Nedostatak savremenih borbenih sredstava, naoružanja, municije i druge vojne opreme nije bitno uticao na izvršavanje odbrambenih zadataka Armije Republike Bosne i Hercegovine, prvenstveno radi jako izraženog patriotizma i visokog moralnog stanja njenih pripadnika. Iako pripadnici Armije Republike Bosne i Hercegovine nisu uspjeli ostvariti konačnu vojnu pobjedu nad srpsko-crnogorskim agresorom, u ratu je Armija Republike Bosne i Hercegovine izrasla u respektabilnu vojnu silu, koja je uspjela zaustaviti agresiju i prisiliti agresora na političko i diplomatsko riješavanje sukoba.

Ratnička tradicija Bošnjaka kroz povjest i čudo bosanskog otpora i odbrane, poslalo je jasnu poruku svim potencijalnim agresorima, da je borba za opstanak jednog naroda mnogo jača od svih nevolja koje potencijalni agresor nameće i da će se bošnjački narod, ako to bude potrebno, opet uspješno suprostaviti i oduprijeti bilo kakvoj agresiji i ekspanziji prema teritoriji Bosne i Hercegovine.

CONCLUSION

❋

At the beginning of the 80's, after the death of Josip Broz Tito, on the Yugoslav political scene emerged open Serb nationalism launching a slogan that Serbs were totally endangered on the Yugoslav area. Skilfully exploiting the present socio-political crisis in Yugoslavia, Greater-Serbian ideologists and politicians, using the media create a psychological xenophobic feeling toward other peoples and secretly plan and work to actualize the boarders of "Greater Serbia". Without any argument and without foundation Serbs were portrayed as victims while building a joint Yugoslav state during the past years of mutual coexistence. By mix-up the theses and confusion of terms, they glorify their own ideological, religious, national, cultural and other values while at the same time, they deny justified wishes of other peoples for correct inter-ethnic relations and equality in the common state. All Yugoslav peoples expressing different goals from those declared by the Serbs were proclaimed counter-revolutionary, they were accused for breaking up Yugoslavia and were declared to be guilty for not allowing and preventing the realization of the Serb national goal that all Serbs live in one state.

The Memorandum of the Serb Academy of Sciences and Arts published in 1986, as the ideological basis for the break up of Yugoslavia and formation of "Greater Serbia" and the Eighth Assembly of the Central Committee of the League of Communists held in 1987, represent the turning point within the Serbian and Yugoslav political scene. It could be seen, even at that time, that just the forces that were pleading for preservation of Yugoslavia were the ones that were striving to break it up.

The speech of Slobodan Milošević at Gazimestan on June 28th 1989 at the marking of the 600th anniversary of the Kosovo battle represented a public invitation to all Serbs for war and destruction of Yugoslavia. After that pogrom-like speech and invitation to war, the historical dimension of the Kosovo battle was hastily revived, and it is on the background of the Kosovo myth, that the modern Serb political indoctrination and propaganda was formed. Skilfully using that myth which had been pushed ahead for centuries, telling lies and wrongfully

presenting the historical events, contemporary Serb ideologists, politicians and creators of the public opinion initiated general national euphoria among the Serb people.

Constantly developing the already formulated thesis about the endangered Serb people in Yugoslavia, they systematically incite and emphasize fear of Serb people for their existence unless they encircle their own areas in one territory. Using the orchestrated false propaganda in the media, they were strengthening Serb national conscience and exercising homogenisation of the whole Serb people and its ideological, psychological and other polarization in relation to the other Yugoslav peoples.

Fabricating and presenting false facts from the past, within the Serb masses a feeling of centuries old heroic worriers and peacetime losers was formed. The Serbs were systematically directed and presented through the media solely as honourable, courageous and righteous people and just because of such their characteristics they have been suffering for centuries and were endangered from other peoples in the SFRY. Using a number of TV programs and articles in the newspapers they tried to delete the historical facts and the Chetnik spirit and until then, a shameful and negative movement of the Serb people was designed as the Greater-Serbian people's movement which was badly treated for its ideological goals in the post-war period (Second World War), so that this historical injustice needs to be corrected in the interest of the Serb people.

Mutual and unbreakable link of all Greater-Serbian nationalistic elements in the Serb people and society, Serbian political elite, judicature, prosecutions authorities, police, army, state security with the key individuals in organized crime was created, organized and guided by the President of Serbia Slobodan Milošević assisted by his close associates (Borisav Jović, Momir Bulatović, Dobrica Ćosić, Branko Kostić, Milan Babić, Milan Martić, Vojislav Šešelj, Veljko Kadijević, Blagoje Adžić, Aleksandar Vasiljević, Jovica Stanišić, Petar Gračanin and others ...). Under his leadership and with the support of his associates, the Greater-Serbian movement was formed based on a systematic plan and it was better organized and mutually better linked than the state structures of that time. Using mutual actions of all elements

of the Greater-Serbian movement, the Serb history was glorified in political aims and it was one of the preconditions and a specific form of the Serb imperial strategy for conquering wars in which Serbia and Montenegro entered in 1991 against the Republic of Croatia and later in 1992 against the Republic of Bosnia and Herzegovina.

❋ ❋

The aim of the Greater-Serbian ideology and politics, whilst using the Yugoslav People's Army (JNA) as the main armed instrument of the Greater-Serbian politics, applying pressure, terror, violence and crimes against the non-Serb people in SFRY, was to take control over the boarders of the "Greater Serbia" and to assure that all Serbs live in one country. The initiators and the ideological creators of the hegemonic Greater-Serbian politics could not imagine the realization of this aim without a strong and powerful military force which would by force of arms occupy those envisioned boarders. Only when the top staff of the Armed Forces of SFRY, headed by the Federal Secretary of National Defence general Veljko Kadijević, and his close associates leaned towards the Greater-Serbian politics and in that function placed the powerful military force, aggression against the other federal member republics could commence. Instead of being a guarantor of peace and a factor of democracy support and creating conditions for building new social relations in SFRY, JNA places itself in the function of warmongering and becomes the "iron fist" and the main instrument of the Greater-Serbian aggression against the other federal members of SFRY.

Military - political bodies (Committee of the League of Communists in JNA and the Political administration of the Federal Secretariat of National Defence) had a great influence on all happenings in JNA, the political bodies being under direct influence of the League of Communists of Yugoslavia. The role of those bodies was decisive in the overall command and control system of Armed Forces of SFRY and especially in the Yugoslav People's Army. One of the essential segments of combat readiness was the moral-political state of HQs and units of JNA. A great number of officers were engaged in the follow

up and assessment of this segment. For fulfilling their function in JNA successfully, the military-political apparatus has to have close ties and links with the federal and republic political bodies and organizations of the League of Communists of Yugoslavia.

Such close links with the civilian political structures had negative connotations and consequences on indoctrination of high ranking officers and generals of the JNA, who were, in the course of time, highly influenced by the psychological-propaganda activities of the Greater-Serbian ideologists and politicians. With their ideological equality and resemblance to the ideology of the Serbian chauvinism they subordinated JNA only to the national interests of the Serb and Montenegrin people in the SFRY.

At the moment when JNA ceased to be the Yugoslav Army and when it began functioning for the Greater-Serbian politics, it faced moral breakdown and eminent dissolution, as occurred during the wars with the Republic of Croatia and the Republic of Bosnia and Herzegovina.

❋ ❋ ❋

During the 80's, under the influence of the Greater-Serbian politics, a silent and perfidious process of cleansing the officer cadre of JNA on the national and political basis and gradual overwhelming number of officer cadre from the ranks of Serb and Montenegrin people and decreasing the number of officer cadre from other peoples, what helped to a considerable extent infiltration of the nationalist Greater-Serbian politics and indoctrination of the JNA structures. Reorganization of JNA and the changes occurring in the Army from 1986 to 1992 were integral parts of the Greater-Serbian nationalistic conquering program. Under the motto of "saving" Yugoslavia, the JNA top staff of that time acting together with the representatives of the Greater-Serbian politics planned to realize the dream of "Greater Serbia".

After the erosion of the multinational Yugoslav structure of the Yugoslav People's Army and the atrophy of the Yugoslav being

in JNA, the Army gradually starts under the influence of Greater-Serbian politics transforming from the general Yugoslav multinational institution and a common military force of all peoples and nationalities of Yugoslavia into a Serbian-Montenegrin army and openly sides with the project of forming a "Greater Serbia".

The moral collapse of the JNA started with the intervention in Slovenia, and continued on with its active role in conducting combat operations in Croatia, finally lead to the fact that this army lost its Yugoslav character which had been built for many decades. During the combat operations in Slovenia and Croatia, JNA had already been transformed into a Serb-Montenegrin army. Realizing the treason of JNA in attacking the peoples that had formed it, the members of JNA who were not of Serbian or Montenegrin origin, massively began to leave the army. Their positions were given up to Serbian volunteers, Chetniks and mobilized Serb reservists what made it, in the ideological and staffing sense, a Serb-Montenegrin Army.

The JNA was a powerful armed force only when it was composed of the members of all peoples and nationalities of Yugoslavia. From the moment when the JNA fell under the influence of the Greater-Serbian movement and was transformed into the Serb-Montenegrin Army composed only of the members - advocates of the Greater-Serbian politics, this army was doomed to failure.

❋ ❋ ❋ ❋

Analyzing ideological, historical and military aspects of the Serb-Montenegrin aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina, presented in this book in accordance to available relevant documents and other archived materials and publications dealing with relative issues, it could undoubtedly be established and asserted that during the period from 1992 to 1995, a classic act of armed aggression, as a crime against peace, was committed against the Republic of Bosnia and Herzegovina and that during the aggression on Bosnia and Herzegovina numerous criminal acts against humanity and international law were committed over Bosniaks, such as: war crimes

against civilian population, war crimes against prisoners of war, war crimes against the sick and the wounded; use of forbidden combat means; destruction of cultural, religious and historic monuments and the heaviest crime - genocide.

The aggression on a sovereign, independent and internationally recognized Republic of Bosnia and Herzegovina from 1992-1995 was committed by the Republic of Serbia and the Republic of Montenegro (later on federal units of the FR of Yugoslavia). As instruments of aggression the following were used: Yugoslav People's Army; Army of the FR Yugoslavia; Special units of the Federal Secretariat of Internal Affairs and the Ministry of Interior of Serbia and Montenegro; various paramilitary armed formations and groups from Serbia and Montenegro, foreign mercenaries and collaborationist forces from BiH (Army of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina). The aggression against Bosnia and Herzegovina was planned, organized, animated and directed by the Greater-Serbian movement headed by Slobodan Milošević.

The aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina was systematically organized and planned through ideological, political, economical and military preparations and plans. The ideological preparation for the aggression against Bosnia and Herzegovina was executed by: the Serb Academy of Sciences and Arts; Serb Orthodox Church, Serb historians, writers and the media under the control of the Greater-Serbian movement. The main actors of the political preparations for the aggression against Bosnia and Herzegovina were: Illegal "Rump" Presidency of SFRY (October 3rd 1991) the leadership of the Republic of Serbia and the Republic of Montenegro; Serbian and Montenegrin political parties and other organizations; the fifth columnist Serb Democratic Party of Bosnia and Herzegovina and other collaborationist forces in Bosnia and Herzegovina.

The main subjects and carriers of the military preparations for the aggression against Bosnia and Herzegovina were the Federal Secretariat of National Defence (SSNO) and the General Staff of the Armed Forces of SFRY (GS OS), which were illegally transformed by the Greater-Serbian Movement into the HQ of the Supreme Command of Armed Forces of SFRY in order to have the authority to independently make decisions in favour of the Greater-Serbian Movement.

The aim of the aggression against Bosnia and Herzegovina was to take parts or the whole territory of BiH for annexation and including them into the territory of the new Yugoslavia i.e. "Greater Serbia". For the accomplishment of this aim genocide combat actions of the JNA units were used, as well as other instruments of aggression applying the most extreme forms of violence, physical liquidation, mass killings, expulsions, deportations, rape and imprisonment in concentration camps.

By analyzing captured documents of the JNA and other sources of various proveniences, as well as the testimonies of a large number of witnesses, it has been undeniably confirmed and proven that the commands and units of the JNA had a crucial role in the Serb and Montenegrin aggression on Bosnia and Herzegovina. As an instrument of aggression, both active and reserve forces of the JNA were used and they were the main striking power of the Greater-Serbian aggressor.

All the facts that have been brought forward in this book clearly show that there was a close bond in-between the Greater-Serbian movement, headed by Slobodan Milošević, and the highest leadership of the Armed Forces of SFRY unveiling the role of the Federal Secretariat of National Defence and the General Staff of Armed Forces of SFRY in planning, organizing, guiding and controlling the armed part of the aggression on Bosnia and Herzegovina. All the activities relating to the preparations for execution of the armed aggression against Bosnia and Herzegovina were carried out by the commands and units of the JNA under direct command and instructions from the General Staff of Armed Forces of SFRY which was under direct influence of the Greater-Serbian Movement headed by Slobodan Milošević.

By illuminating the role of the "Rump" Presidency of SFRY, as the Supreme command of the Armed Forces of SFRY, on October 3rd 1991 it was composed of only representatives of Serbia, Montenegro, Vojvodina and Kosovo (Borislav Jović, Branko Kostić, Jugoslav Kostić and Sejdo Bajramović) and which from October 3rd 1992, when it illegally declared the war state of emergency in SFRY, made key decisions regarding the use of the commands and units on the territories of SFRY all the way up to its dissolution, the aim of the Greater-Serbian ideology and politics and all the plans of the Greater-Serbian Movement could be seen clearly.

The leadership of the Armed Forces of SFRY must bear the historical responsibility for the human victims and material destruction on the territories of the Republic of Croatia and the Republic of Bosnia and Herzegovina. It could have, most likely, played a more positive role in resolving the Yugoslav crisis if it had wanted to preserve the bright traditions and the position of the Yugoslav People's Army it possessed up to that time as a common and unique armed force of all the peoples and nationalities of the SFRY. Openly siding with Serbia and Montenegro, with the aim of stepping out on "ethnic Serb territories", was a wrong strategic move of the JNA leadership which inevitably led to its national, political and professional dissolution and to its final disappearance.

Even though it had a combat superiority regarding the equipment and armament, due to the poor ethic qualities of the General, officer, NCOs and soldier cadre, the Yugoslav People's Army failed in fulfilling its targeted goal in the Serb-Montenegrin aggression against Bosnia and Herzegovina. In the beginning phase of the aggression on Bosnia and Herzegovina, JNA in cooperation with the collaborationist forces in Bosnia and Herzegovina and with the Serb paramilitary armed formations, exploiting the element of surprise and the strength of the combat blow, succeeded in taking and occupying a large part of the territory of Bosnia and Herzegovina in a short period of time. A great number of cities and populated areas in the eastern, north-eastern, northern and western Bosnia and eastern Herzegovina was ruined and destroyed, and the Bosniak population was killed up, expelled or detained in concentration camps.

The territories that were not militarily taken over and occupied were fired upon with the JNA artillery, tanks and rocket systems and from the distance starts the destruction of infrastructural, religious and other civilian targets, destruction of all material assets and industrial facilities which were not occupied, as well as the mass killing and wounding of the civilian population in the unoccupied areas and cities.

During the Serb-Montenegrin aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina, in fulfilling combat activities JNA has massively violated the rules of the international war law by committing individual and massive crimes and killings; forced displacement of

the Bosniak population; deportations; executions; destruction of civil, religious, and medical facilities; the siege of inhabited areas and cities; massive arresting and imprisonment of the Bosniak population in concentration camps; looting and destruction of state and civilian property; raping of Bosniak women and girls; use of forbidden combat means; using civilians as fire protection while executing combat activities... and so on.

❋ ❋ ❋ ❋ ❋

At the beginning phase of the aggression against Bosnia and Herzegovina the activities of the HQs and units of the JNA were marked by massive use of artillery weapons with the aim of destroying cities and inhabited areas and massive killing of civilian population; massive use of anti-aircraft weapons against civilians; use of forbidden chemical and inflammable weapons (phosphorus air bombs, napalm bombs and flammable artillery shells), massive use of snipers with the aim of killing and wounding civilians; use of combat aircraft and helicopter units against civilian targets; massive use of tank and armour units against civilian targets; disarming and taking away weapons from the Bosniak people falsely promising that the units of the JNA will protect them in case of a potential conflict; planned and organized arming of the Serb population in Bosnia and Herzegovina and preparing them for the role of the "fifth column" units to assist in accomplishment of the planned aggression; equipping and logistically supporting the paramilitary armed formations from Serbia and Montenegro; forced capturing, gathering and deportation of the civilian Bosniak population to the concentration camps and handing them over to the collaborationist and paramilitary forces; taking part in massive killings of the Bosniak population; taking part in massive rapes and killing of Bosniak women; taking part in looting of Bosniak property and destroying and burning down inhabited areas and cities; taking part in destruction of religious and other infrastructural facilities; using civilians as fire protection while executing combat activities in attacks, as well as, by inflicting oppression and harassing the population of Bosnia and Herzegovina.

The Serb-Montenegrin aggression against Bosnia and Herzegovina, which despite enormous loses in lives did not succeed represents a historical failure of the Greater-Serbian hegemonic ideology and politics and its genocide goals. Under the pressure of the international community, which became involved late to solve the conflict, the JNA reorganizes and formally restructures into three Serbian armies: Army of the Federal Republic of Yugoslavia; Army of the Republic of Serb Krajina and the Army of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina (later on the Army of Republika Srpska). The command over all the three Serb armies was in the hands of the General Staff of the FR of Yugoslavia, in Belgrade.

After the formal withdrawal from the territories of Bosnia and Herzegovina, JNA left behind complete military equipment and armament of the renamed JNA, now the Army of Republika Srpska, withdraws a small number of its own officers and soldiers, and then reforms into the Army of the Federal Republic of Yugoslavia, actively involves itself in continuation of the started aggression, and supports the Army of the Republic of Srpska with logistics and other means of military assistance.

After the intervention of the international community regarding the cease of the combat actions on the territory of Bosnia and Herzegovina and the signing of the Dayton Peace Agreement, the Serb-Montenegrin aggressor with the overall support of the collaborationist forces in Bosnia and Herzegovina did not succeed in fulfilling their Greater-Serbian goals of aggression and to retain the territory of Bosnia and Herzegovina within the newly formed Yugoslavia.

After signing of the Dayton Peace Agreement and termination of combat activities, Bosnia and Herzegovina remained within its internationally recognized boarders. The leadership of the Greater-Serbian Movement, lead by Slobodan Milošević, despite of many human loses failed in realizing the idea of the Greater-Serbian ideology and politics that all Serbs live in one country.

❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

After Slobodan Milošević left the political scene, the Greater-Serbian ideology and politics of Serbia did not change towards Bosnia and Herzegovina, it was only modified and formed in accordance with the requirements of new "democratic principals". The basis of the new Greater-Serbian national movement comes out of a stance that the current status of the Serb people in Bosnia and Herzegovina should be used as a starting point for new conquests, but not as the final solution of the Serb issue in Bosnia and Herzegovina. How successful will the "new democratic forces" of Serbia be, lead by the centuries old idea of national exclusivity and the longing for realizing the idea that all Serbs live in one state, the realization of their ideas depends mainly on the conscience of the Bosniak people and on the that they should not forget nor forgive all the crimes committed against the Bosniaks.

Even after ten years from the signing of the Dayton Peace Agreement, in the Republika Srpska, Serbia and Montenegro there are still appearances denying the statehood of Bosnia and Herzegovina. The major part of the public opinion in Republika Srpska, Serbia and Montenegro still considers the war criminals Radovan Karadžić and Ratko Mladić and other war criminals as national heroes and are protecting them in all ways, helping them in hiding and protecting them from extradition to the International Tribunal in the Hague.

For already a number of years in the International Tribunal in The Hague those responsible for individual war crimes in Bosnia and Herzegovina are being prosecuted, while the ideologists, actors and creators of the criminal Greater-Serbian politics that lead to those crimes are still at large and are still continuing with their ideological activities. We are witnesses to a permanent and open campaign of denying everything that is common and belonging to Bosnia and Herzegovina and using all the available means in trying to make impossible the successful functioning of Bosnia and Herzegovina as a state of all constituent peoples. Using the media in Serbia and Montenegro planned and orchestrated theses are being launched that a civil war was lead in Bosnia and Herzegovina where the three peoples

came to the conflict with elements of a religious war and the victims of which were the members of all the three peoples. Many endeavours are being made to mix up the theses and to equalize the aggressor and the victim. Constantly repeating lies and deforming the facts, they are trying to prove that all the three ethnic groups committed war crimes and that they are equally guilty. By doing this, they are trying to avoid the responsibility for the aggression and minimize the Greater-Serbian conquering politics that have brought about the wars in the region of Yugoslavia.

Due to the fact that the Greater-Serbian hegemonic politics and ideology did not gone through the acceptance of the defeat in Bosnia and Herzegovina, the conquering and hegemonic Greater-Serbian ideas still have not perished. The Greater-Serbian Movement is currently in a phase of regeneration due to the fact that the strategic goals of Belgrade have not yet been fulfilled. Insisting on implementation of an Agreement for special relations between Serbia and Montenegro and Republika Srpska, the Serbian political leadership is trying to preserve its past political influence and control over the Serbian people living in Bosnia and Herzegovina. Using all available diplomatic means the leadership of Serbia and Montenegro is trying to get the joint inclusion of Serbia and Montenegro and Bosnia and Herzegovina in the European integrations and by doing that it is trying to reaffirm the unachieved Serb goals of gathering the Serb national corps in new political and international circumstances.

During the four-year long defensive war, which the Army of Bosnia and Herzegovina lead against a far more superior aggressor, once again it has been practically confirmed that a people that is lead by the love towards its own country and desire for freedom is invincible. In their wish to defend their country and to live in peace with the other peoples, the Bosniak people were a hard stone and unconquerable hurdle for the far superior Serb-Montenegrin aggressor.

The soldiers of the Army of Bosnia and Herzegovina have become hardened and unbreakable fighters and worriers during the forced four-year long war; they have succeeded because of their patriotism in resisting severe and merciless attacks and in the final operation have succeeded in pushing back the technically superior aggressor.

The lack of modern combat equipment, weapons, ammunition and other military equipment did not have a significant influence on the execution of defensive tasks of the Army of Bosnia and Herzegovina, the success was accomplished mainly due to the strongly expressed patriotism and high moral of its members. Even though the members of the Army of Bosnia and Herzegovina did not succeed in gaining a final military victory over the Serb-Montenegrin aggressor during the war, the Army of Bosnia and Herzegovina grew out to be a respected military force which stopped the aggression and forced the aggressor to solve the conflict in political and diplomatic way.

The war tradition of the Bosniaks through the course of history and the miracle of the Bosnian resistance and defence had sent a clear message to all potential aggressors that a struggle for survival of one nation was stronger than all the sufferings that a potential aggressor could inflict to it and that the Bosniak people, if needed, would again successfully confront and resist any aggression and expansions towards the territories of Bosnia and Herzegovina.

PRILOZI

PRILOG BROJ 1

KOMANDA 1. VOJNE OBLASTI
STR. POV. BR. 1- 90
15. 05. 1990. GODINE

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO

URUČITI ODMAH KOMANDI _____

Na osnovu Naređenja GŠ OS SFRJ, Str. pov. br. 19 - 1 od 14. 05. 1990. godine, a u cilju sigurnijeg smeštaja i čuvanja naoružanja i municije TO,

N A R E Đ U J E M

1.- Komande korpusa – OGB – sa odgovarajućim štabovima TO (u svojim zonama odgovornosti) organizovaće preuzimanje, smeštaj i čuvanje kompletnog naoružanja i municije od teritorijalne odbrane, u magacine JNA.

Prilikom realizacije zadataka utvrditi tačan broj, vrstu i količinu naoružanja koje se sada čuva u magacinima teritorijalne odbrane, mogućnosti smeštaja u vojnim objektima i dinamiku realizacije.

Za prevoženje sredstava angažovati m/v iz fonda JNA, kada se god može u sklopu realizacije drugih planiranih zadataka kako bi se smanjili trpoškovi.

U nedostatku magacinskog i skladišnog prostora za smeštaj koristiti najpogodnije prostorije u rejonima tih skladišta i magacina za smeštaj MSA. Po odobrenju komande 1. VO mogu se koristiti i vantrupna skladišta. Eventualno za smeštaj koristiti i prostorije u kasarnama, shodno postojećim propisima.

2.- Izuzetno, u slučajevima kada su objekti teritorijalne odbrane udaljeni i gdje ne postoje uslovi i mogućnosti da se to naoružanje i municija smesti u objekte JNA – preko 50 km od mogućih objekata smeštaja - zadržati ih u objektima teritorijalne odbrane s tim da ih obezbeđuju jedinice JNA.

3.- Izuzimanje naoružanja i municije od strane štabova i jedinica teritorijalne odbrane za izvođenje planiranih aktivnosti odobravaće komanda 1. VO na predlog komandi korpusa. Komande korpusa posebnim upustvima regulisaće način ulaska, održavanja i čuvanja kao i postupka pri izuzimanju i vraćanju naoružanja i municije u magacine. U načelu za način predviđen za MS JNA. MS teriorijalne odbrane preuzimaju i njima rukuju sadašnji rukovaoci RR jedinica.

4. Preuzimanje i smeštaj naoružanja i municije završiti do 21. 05. 1990. godine.

5. Izveštaj o realizaciji naređenja sa tačnim pregledom količina i vrsta naoružanja i municije, PO ŠTO, koja se čuva u magacinima i skladištima JNA i izuzetno u skladištima TO dostaviti komandi 1. VO do 01. 06. 1990. godine.

6. Za nejasna pitanja obraćati se odgovarjućim organima 1. VO.

KOMANDANT
general - pukovnik

Aleksandar Spirkovski s.r.

Dostaviti : 4. K, 5. K, 13. K,17. K, 24. K, 37. K

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 916 i Hasan Efendić, KO JE BRANIO BOSNU, Sarajevo 1998, str. 102 -103.)

PRILOG BROJ 2

Predsjedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u skladu sa svojim ustavnim obavezama i ovlaštenjima iz člana 313. Ustava SFRJ, razmatrajući stanje u oblasti zaštite ustavnog poretka SFRJ i pojava koje taj poredak neposredno ugrožavaju, konstatovalo je da se na više delova državne teritorije, flagrantnim kršenjem zakona SFRJ, uz neposredno učešće nekih organizacija u stranim državama i sa znanjem njihovih organa vlasti, tajno uvozi naoružanje iz pojedinih susednih i drugih zemalja i deli građanima po nacionalnoj i političkoj pripadnosti i opredeljenosti. Time se, u okviru pojedinih političkih partija, stvaraju ilegalni paravojni naoružani sastavi koji, svojim postojanjem i planiranim terorističkim aktivnostima, predstavljaju neposrednu opasnost za izbijanje oružane pobune i međunacionalnih sukoba najširih razmera, sa nesagledivim posledicama za bezbednost građana, suverenitet i integritet zemlje.

Da bi se takve aktivnosti sprečile i omogućili mirni demokratski procesi u SFRJ i sprovođenje započetih reformi, Predsjedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, na sjednici održanoj 9. januara 1991. godine, donelo je sledeću:

N A R E D B U

1. Stupanjem na snagu ove naredbe na teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije imaju se rasformirati svi oružani sastavi koji nisu u sastavu jedinstvenih oružanih snaga SFRJ ili organa unutrašnjih poslova i čija organizacija nije utvrđena u skladu sa saveznim propisima.

2. Naoružanje i oprema oružanih sastava iz tačke 1. ove naredbe odmah predati najbližim jedinicama i ustanovama Jugoslovenske narodne armije, nezavisno od toga da li su ga prikupili pojedini organi u republikama ili se nalazi kod raznih grupa i pojedinaca.

3. Lica koja su došla u posed vojničkog naoružanja, municije ili drugih borbenih sredstava, dužna su da ih, uz potvrdu, predaju najbližoj jedinici ili ustanovi Jugoslovenske narodne armije.

4. Aktivnosti iz tačke 1. do 3. ove naredbe imaju se okončati u roku od deset dana od njenog donošenja. Lica koja svoje obaveze po ovoj naredbi u potpunosti ispune do ovog roka ne mogu biti pozivani na odgovornost. Prema licima koja te obaveze ne ispune primeniće se mere propisane zakonom.

5. U vezi sa sprovođenjem ove naredbe, po posebnoj odluci Predsedništva SFRJ, Jugoslovenska narodna armija obezbediće zaštitu svih građana na celoj teritoriji SFRJ, ako to drugi nadležni organi nisu u mogućnosti da učine.

6. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu u vršenju inspkcijskih poslova po ovlašćenjima iz Zakona o opštenarodnoj odbrani ("Službeni list SFRJ", broj 21/82), kontrolisaće i izvršavanje ove naredbe.

7. Izvršavanju ove naredbe obezbeđivaće jedinice i ustanove Jugoslovenske narodne armije koje odredi savezni sekretar za narodnu odbranu.

8. Ovu naredbu objaviti u sredstvima javnog informisanja.

9. Ova naredba stupa na snagu danom donošenja.

PREDSEDNIŠTVO
SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

N. broj 3
9. januar 1991. godine
Beograd

PREDSEDNIK
Borisav Jović

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 2812)

PRILOG BROJ 3

Predsjedništvo SFRJ na svojoj 127. sjednici od 18. jula 1991. godine, je konstatovalo da organi i oružani sastavi Republike Slovenije ne postupaju u skladu sa odlukom Predsjedništva SFRJ od 12. jula 1991. godine i odredbama zajedničke deklaracije i njenih pratećih dokumenata, usvojenih na Brionima 7. jula 1991. godine. Na granicama nije uspostavljeno stanje koje je važilo prije 25. juna 1991. godine. Nije izvršena deblokada svih jedinica i objekata JNA, otežano je snadbevanje i onemogućava se slobodno komuniciranje. Nisu vraćena zaplenjena sredstva i oprema JNA. Jedinice teritorijalne odbrane Republike Slovenije nisu deaktivirane i demobilisane. Regruti se ne upućuju na odsluženje vojnog roka u JNA. Grubo su narušena elementarna ljudska prava pripadnika JNA i članova njihovih porodica.

Polazeći od svoje poruke javnosti i rješenosti da bez upotrebe sile obezbjedi normalne uslove za život i rad pripadnika JNA stacioniranih u Republici Sloveniji, Predsjedništvo SFRJ je, na osnovu člana 313. stav 8. i člana 316. stav 2. Ustava SFRJ donelo sledeću:

O D L U K U

1. Komande, jedinice i ustanove JNA prestaće da stacioniraju na teritoriji Republike Slovenije do definitivnog dogovora o budućnosti Jugoslavije. Lični sastav i svu pokretnu imovinu 31. korpusa predislocirati na prostor Republike Srbije, a 14. korpusa na prostor Republike Bosne i Hercegovine. Premeštanje izvršiti u roku od tri mjeseca od donošenja ove odluke.

2. U roku od tri mjeseca pripadnici stalnog sastava JNA slovenačke nacionalnosti odlučiće o svom ostanku u JNA. Postupak za prestanak službe u JNA pokrenuće nadležne starješine po službenoj dužnosti, osim za one koji pismeno izjave da žele da ostanu na službi u JNA. Pod uslovima iz stava 1. ove tačke, prestaće služba u jedinicama JNA i pripadnicima drugih nacionalnosti i narodnosti koji imaju prebivalište na teritoriji Republike Slovenije, ako to sami pismeno zatraže.

3. Sprovođenje ove odluke ne može se uslovljavati razrešavanjem bilo kakvih imovinskopravnih odnosa Republike Slovenije i organa Federacije ili drugih republika. Ta pitanja rješavaće se na osnovi i u skladu sa definitivnim dogovorom o budućnosti Jugoslavije.

4. Nadležni organi Republike Slovenije obezbijediće da svi oružani sastavi republike i naoružani građani odstupe od objekata JNA i da ničim ne ometaju radnje i postupke jedinica i ustanova JNA. Oni će takođe sprečiti sva okupljanja građana i druge manifestacije u blizini vojnih objekata i komandi, jedinica i ustanova JNA u pokretu.

5. Do prebaziranja JNA sa teritorije Republike Slovenije pripadnicima, komandama, jedinicama i ustanovama JNA moraju se obezbediti normalni uslovi za život i izvršavanje redovnih zadataka, a svim licima na službi u JNA i članovima njihovih porodica slobodno kretanje na teritoriji Republike Slovenije.

6. Porodicama aktivnih vojnih lica i građanskih lica na službi u JNA koji žele da se nastane u drugim republikama obezbeđuje se slobodno iseljenje sa celokupnom pokretnom imovinom, o trošku JNA. Njima se garantuje zaštita prava na nepokretnosti koje posjeduju i drugih prava koje ne mogu ostvariti do dana iseljenja.

7. Štab Vrhovne komande osiguraće bezbedne, uredne i efikasne pokrete jedinica i svih drugih radnji sadržanih u ovoj odluci.

8. Donošenjem ove odluke prestaju da važe tačke 3. alineja 1, a samo u odnosu na Republiku Sloveniju i tačka 2. odluke Predsjedništva SFRJ od 12. jula 1991. godine.

9. Ova odluka ne prejudicira buduće uređenje odnosa u Jugoslaviji, niti dovodi u pitanje njenu teritorijalnu celokupnost.

10. Ova odluka stupa na snagu danom donošenja, a objaviće se u sredstvima javnog informisanja.

PREDSEDNIŠTVO
SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

18. juli 1991. godine — PREDSJEDNIK

Beograd — Stjepan Mesić

(Vojno - politički informator, Beograd, avgust 1991. godine, str. 128 i 129.)

PRILOG BROJ 4

SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA NARODNU ODBRANU
Br. 694 -1
29. 07. 1991. godine
BEOGRAD

PREDSJEDNIKU PREDSJEDNIŠTVA
REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Ministarstvo odbrane Republike BiH, suprotno saveznim zakonima i drugim saveznim propisima i protivno svojim ovlašćenjima, preduzelo je mjere kojima se onemogućava popuna JNA i izvršenje njenih ustavnih ovlašćenja i odgovornosti.

Pored mjera koje je u tom smislu preduzimalo Ministarstvo odbrane Vaše Republike, takođe suprotno svojim ovlašćenjima i protivno saveznom Zakonu o vojnoj obavezi i drugim saveznim propisima, odložilo uput julske partije regruta iz BiH u jedinice i ustanove van teritorije Bosne i Hercegovine.

Time se najdirektnije utiče na popunu JNA vojnicima i ometa izvršenje njenih zadataka na teritoriji SFRJ. To je opasan korak koji JNA ne može tolerisati, jer se na taj način Predsjedništvo BiH neovlašteneo meša u poslove koji nisu u njegovoj nadležnosti.

Zbog teških posledica koje izaziva ovakvo ponašanje nadležnim organima JNA naređeno je da odmah i energično preduzimaju sve mere protiv onih koji ometaju ili onemogućavaju uredno vršenje vojnih obaveza.

Insistiramo da se odmah povuče Odluka o neupućivanju regruta u jedinice i ustanove JNA izvan teritorije Republike i obezbedi da se svi poslovi vojne obaveze na teritoriji Bosne i Hercegovine vrše uredno i u skladu sa saveznim zakonima i drugim saveznim propisima.

SAVEZNI SEKRETAR
ZA NARODNU ODBRANU
general armije
Veljko Kadijević

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 1372)

PRILOG BROJ 5

SAVEZNI SEKRETARIJAT
ZA NARODNU ODBRANU
GENERALŠTAB OS SFRJ

VOJNA TAJNA
POVERLJIVO

III UPRAVA

Pov. br. 2391- 1

13. 09. 1991. GODINE

Na osnovu člana 80. stav 2. u vezi stava 1. tačke 2. istog člana Zakona o opštenarodnoj odbrani („Službeni list SFRJ", br. 21/82 i 11/91) donosim,

U P U T S T V O

O PRIJEMU DOBROVOLJACA U JUGOSLOVENSKU NARODNU ARMIJU

1. Ovim uputstvom reguliše se prijem dobrovoljaca u jedinice i ustanove Jugoslovenske narodne armije.

2. Pod pojmom dobrovoljac, u smislu ovog uputstva, podrazumeva se lice koje podnese pismeni zahtev da bude primljeno u jedinicu – ustanovu JNA, ako je sposobno da obavlja odgovarajuću vojnu dužnost. Dobrovoljac može biti lice (muškarac) iz bilo kojeg kraja SFRJ, pod uslovom da nije mlađe od 18 i starije od 60 godina života. Lice iz stava 1. ove tačke mlađe od 27 godina života koje nije služilo vojni rok upućuje se na služenje vojnog roka ako je sposobno za vojnu službu.

3. Komande i starešine jedinica i ustanova JNA dobrovoljce iz tačke 2. ovog uputstva prihvatit će u svoje – ustanove po mirnodopskoj ili ratnoj formaciji, zavisno od stepena popunjenosti, stanja u zoni odgovornosti i zadataka jedinice – ustanove. Lica iz rezervnog sastava - dobrovoljci koja imaju ratni raspored u dotičnoj jedinici raspoređivati na dužnosti i formacijska mesta koja su im određena prilikom formiranja RJ.

Lica iz rezervnog sastava- dobrovoljce koja imaju ratni raspored u drugim RJ, kada to situacija dozvoljava, upućivati u matične RJ, a kada to nije moguće, raspoređivati ih na upražnjene dužnosti, odnosno formacijska mesta u okviru svoje jedinice po mirnodopskoj ili ratnoj formaciji, zavisno od njihove vojnoevidencione specijalnosti. Lica iz rezervnog sastava koja nemaju ratni raspored u JNA, kao i lica iz tačke 2. ovog upustva koja nemaju vojnu obavezu, komande i starešine jedinica i ustanova JNA prihvataju i raspoređuju na upražnjena formacijska mesta mirnodopske ili ratne formacije svojih jedinica, zavisno od njihove vojnoevidencione specijalnosti, odnosno od njihove stručne spreme, znanja i veština stečenih u građanstvu.

4. Upis dobrovoljaca u JNA vrše jedinice JNA na osnovu prijava koju dobrovoljci popunjavaju u jedinicama. Obrazac prijave propisan je ovim Upustvom i čini njegov sastavno deo. Podneta prijava je neopoziva.

5. Dobrovoljci se primaju na dužnosti i formacijska mesta za koja su osposobljeni, a ako to nije moguće, raspoređuju se na upražnjena formacijska mesta uz prethodno najnužnije osposobljavanje za izvršavanje poslova i dužnosti dotičnog formacijskog mesta.

6. Dobrovoljci se primaju pošto se prethodno utvrdi njihov identitet i ostali potrebni podaci od interesa za Jugoslovensku narodnu armiju. Identitet se utvrđuje na osnovu lične karte, podataka u prijavi, jediničnog kartona, vojne knjižice, preko nadležnih organa društveno-političkih zajednica gde je to moguće, i dr. Na osnovu utvrđenog identiteta ustrojavaju se odgovarajući vojnoevidencioni dokumenti za svakog dobrovoljca koji se prima u jedinicu.

7. U postupku prijema u jedinice Jugoslovenske narodne armije utvrđuje se zdravstvena sposobnost dobrovoljaca iz tačke 5. ovog upustva. Zdravstvenu sposobnost, kad god je to moguće, utvrđuje najbliža vojna zdravstvene ustanova. Kada to nije moguće zdravstvenu sposobnost utvrđuje trupni ljekar na osnovu pregleda i po potrebi konsultovanja specijaliste vojne ili civilne zdravstvene ustanove.

8. Bezbedonosna provera u postupku primanja i praćenja dobrovoljaca vrši se po propisima službe bezbednosti, kojih se striktno pridržavati.

9. Sa dobrovoljcima se organizuje vojno stručna obuka, doobuka ili preobuka, radi osposobljavanja za određene dužnosti u jedinici-ustanovi. Način i vreme trajanja obučavanja zavise od ranije stečenih znanja dobrovoljaca. Obuka se načelno, organizuje uz rad u osnovnoj jedinici-ustanovi.

10. Dobrovoljci se u pogledu prava i dužnosti izjednačavaju sa vojnim licima, odnosno vojnim obveznicima i za vreme vojne službe pripada im odgovarajuća naknada predviđena zakonskim propisima.

11. Odluku o prijemu dobrovoljaca u jedinice Jugoslovenske narodne armije donosi starešina jedinice i ustanove ranga brigade, puka i samostalnog bataljona i njima ravnih jedinica. Izvještaj o prijemu dobrovoljaca redovno se dostavlja predpostavljenoj komandi.

12. Licu (dobrovoljcu) može prestati vojna služba ako prestane potreba za njegovim angažovanjem u jedinici i na njegova zahtev: u slučaju opravdanih zakonskih razloga predviđenih čl. 32. i 33. Zakona o vojnoj obavezi, ili ako je u jedinici proveo maksimalno propisano vreme predviđeno članom 52. citiranog zakona.

13. Upustvo stupa na snagu danom potpisivanja.

14. Za sva nejasna pitanja obraćati se pretpostavljenim komandama i nadležnim organizacijskim jedinicama Saveznog sekreterijata za narodnu odbranu.

SAVEZNI SEKRETAR ZA
NARODNU ODBRANU
general armije
Veljko Kadijević

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 2280)

PRILOG BROJ 6

SAVEZNI SEKRETAR
ZA NARODNU ODBRANU
general armije
Veljko Kadijević

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO
Primerak br. 34

ZABELEŠKA

iz izlaganja saveznog sekretara za narodnu odbranu generala armije Veljka Kadijevića na sastanku sa rukovodstvom SR Bosne i Hercegovine, održanom u Sarajevu 24. decembra 1991. godine.

I

Na sastanku sa rukovodstvom SR Bosne i Hercegovine savezni sekretar za narodnu odbranu je izneo sledeće stavove:

1. Jugoslovenska narodna armija je institucija jugoslovenske države i ona će to ostati sve dok takva država postoji. To znači da će Armija i ubuduće izvršavati zadatke u skladu sa jugoslovenskim ustavom i saveznim zakonima, uvažavajući pritom realne političke promene u društvu. U vezi stim značajno je istaći da Armijom komanduje Vrhovna komanda, ali da je neophodna i saradnja sa odgovarajućim institucijama u zemlji, posebno rukovodstvima republika;
2. Jugoslovenska narodna armija neće upotrebiti silu radi nametanja političkih rešenja;
3. Osnovni zadaci Jugoslovenske narodne armije u sadašnjem trenutku su sprečavanje daljeg širenja međunacionalnih sukoba i obezbeđenje uslova za što mirniji rasplet jugoslovenske krize. U toj funkciji je i zalaganja SSNO za angažovanje mirovnih snaga UN u kriznim područjima.

II

Savezni sekretar za narodnu odbranu je navedene stavove o ulozi Jugoslovenske narodne armije u aktuelnoj političkoj situaciji u zemlji konkretnije razradio u odnosu na Bosnu i Hercegovinu po sledećem:

1. Jugoslovenska narodna armija podržava svako političko razrešenje koje podjednako prihvataju sva tri naroda u Bosni i Hercegovini. Armija neće rešenja diktirati upotrebom oružja;
2. Armija neće prihvatiti nikakve diktate u realizaciji stavova iznesenih u poglavlju I ove zabeleške;
3. Mir i poredak u Bosni i Hercegovini treba da obezbede snage MUP-a ove republike, a u slučaju međunacionalnih sukoba snage MUP-a i JNA.

   U Bosni i Hercegovini ne sme se dozvoliti bilo kakvo formiranje oružanih sastava van snaga MUP-a i JNA. Svaki pokušaj formiranja paravojnih formacija mora se najenergičnije sprečiti.
4. Bosna iHercegovina je dužna da izvršava sve obaveze prema Jugoslovenskoj narodnoj armiji, počev od regrutovanja, pa do finansiranja;
5. Rukovodstvo Bosne i Hercegovine je dužno da stvori neophodne uslove za normalno funkcionisanje namenske industrije jer je to i ekonomski interes republike;
6. U toku i posle donošenja političkih rešenja jugoslovenske krize, Jugoslovenska narodna armija je spremna da odmah otpočne svoju transformaciju u skladu sa tim rešenjima.
7. Sva pitanja od zajedničkog interesa treba razmatrati i rešavati u odgovarajućim resornim institucijama Bosne i Hercegovine i JNA, vodeći računa o prioritetima i nihovom uticaju na stanje u toj republici.

III

Savezni sekretar za narodnu odbranu zapazio je da su stavovi iz izlaganja rukovodilaca Bosne i Hercegovine neusklađeni i sukobljeni, da je to činjenično stanje koje zahteva strpljivo iznalaženje rešenja mirnim putem. Eventualni početak međunacionalnih sukoba u ovoj republici imao bi katastrofalne posledice za sve prstore jugoslovenske zajednice, i šire.

Na osnovu stavova iznetih tokom rasprave, savezni sekretar je formulisao sledeće:

ZAKLJUČKE I ZADATKE

1. Ključna tačka za ukupno smirivanje stanja u zemlji je prekid rata i stvaranje uslova za razrešenje jugoslovenske krize mirnim putem. Prekid rata je osnovni preduslov za dovođenje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija na krizna područja. Pouke iz rata koji se vodi upozoravaju da po svaku cenu treba sprečiti širenje ratnih sukoba na druge delove zemlje.

2. Vrhunski princip svake vojne organizacije je da vojska uvek mora imati komandanta. Jugoslovenskom narodnom armijom će i dalje komandovati Vrhovna komanda i Predsedništvo SFRJ kao Vrhovni komandant. Autonomno nismo delovali ni ranije, niti smo prihvatili takvo delovanje iako je na tome, na određen način, insistirala i Evropska zajednica. JNA neće preuzimati obavezu i odgovornost institucija republičkih vlasti za donošenje političkih odluka.

3. Organi MUP-a Bosne i Hercegovine i Organi bezbednosti JNA treba za par dana da utvrde broj, jačinu i lokaciju paravojnih formacija na prostoru BiH i preduzmu efikasne mere za njihovo razoružavanje. Uspešnom realizacijom ovog zadatka stvoriće se predpostavke za mirno rešenje problema u Bosni i Hercegovini.

4. Jugoslovenska narodna armija će, u okviru svojih nadležnosti, pružiti pomoć u organizaciji povratka raseljenih lica, ne samo na prostor istočne Hercegovine, već na sva područja sa kojih je izvršeno raseljavanje.

5. Neophodno je istražiti zločine na ratom zahvaćenom prostoru Bosne i Hercegovine, a protiv njihovih počinilaca povesti zakonski postupak.

6. Potrebno je da Vlada Bosne i Hercegovine, Vojnoprivredni sektor i Sektor pozadine SSNO formiraju zajedničku radnu grupu (tim) koji će se najneposrednije baviti pitanjima ukupne ekonomske saradnje.

7. Organi Bosne i Hercegovine i organi bezbednosti JNA utvrdiće međusobne obaveze i razrešiti sporna pitanja u vezi realizacije Odluke Predsedništva SFRJ o obezbeđenju saveznih robnih rezervi od strane JNA na prostorima ove republike.

24.12 1991. KABINET SSNO

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 2818)

PRILOG BROJ 7

PREDSJEDNIŠTVO SOCIJALISTIČKE
REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE
Broj: 02-011-194/92
SARAJEVO, 12. MARTA 1992. GODINE

Predsjedništvo SR BiH je, na sjednici održanoj 11. marta 1992. godine, razmatralo informaciju o zahtjevima za vraćanje izuzetog naoružanja i municije teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine.

Tim povodom Predsjedništvo je preispitalo odliku Predsjedništva SR BiH od 19. oktobra 1990. godine, koja se odnosi na povlačenje i smještaj naoružanja i druge vojne opreme teritorijalne odbrane SR BiH u skladišta JNA i zaključilo da se ta odluka stavi van snage.

Predsjedništvo je, takođe, zaključilo da je neophodno otpočeti razgovore sa nadležnim organima JNA o vraćanju izuzetog naoružanja i municije teritorijalne odbrane u Republici i o drugim pitanjima iz ove oblasti, na čemu treba da se angažuje Ministarstvo za narodnu odbranu.

DOSTAVITI :
- Vlada SR BiH,
- Ministarstvo za narodnu odbranu,
- Republički štab TO SR BiH,
- Komanda Druge vojne oblasti,
- Savezni sekretarijat za narodnu odbranu.

GENERALNI SEKRETAR
PREDSJEDNIŠTVA SR BIH
Mile Akmadžić

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 2869)

PRILOG BROJ 8

KOMANDA 2. VOJNE OBLASTI
DT broj 12 / 82 – 16
10. 03. 1992. godine

NARODNA ODBRANA
DRŽAVNA TAJNA
Primjerak br._____

Organizacijsko - formacijske
promene- _____

Na osnovu odredbi iz člana 4., 5., 9. i 20. Pravilnika o nadležnostima Komande vojne oblasti u miru, tačke 1., 4., 14. i 15. Uputstva za izradu dokumenata mobilizacijskog razvoja OS SFRJ, a u vezi sa Naredbom saveznog sekretara za narodnu odbranu DT br. 263 – 1 od 20. 01. 1992. godine, o dogradnji organizacijsko – formacijske strukture JNA,

N A R E D J U J E M

1. Od rasformirane 5. vojne oblasti (sjeverozapadnog vojišta), formirati 2. vojnu oblast (zapadno vojište), sastava:
   - Komanda
   - 4. korpus
   - 5. korpus
   - 9. korpus
   - 10. korpus
   - 17. korpus
   - 65. zmtp " B "
   - 580. mabr " A "
   - 389. rabr " B "

- Odjeljenje za merenje početne brzine artiljerijskog zrna (u miru i ratu)
- Centar za podvodnu obuku (u miru i ratu)
- 240. ssrp PVO " A "
- 340. inž. p " R "
- 367. pv " A "
- 593. p ABHO " R "
- 741. dp " R "
- 820. NC " R "
- 140./15. obavještajni centar (u miru i ratu)
- Kontraobavještajna grupa (u miru i ratu)
- 521. remontni bataljon " R "
- 37. Sn Od " R "
- 42. ZPMZ (u miru)
- Viša vojnoljekarska komisija Sarajevo (u miru)
- Vojna bolnica Sarajevo (u miru)
- Vojnomedicinski centar Sarajevo (u miru)
- Vojnomedicinski centar Banja Luka (u miru)
- 563. automobilski bataljon " B "
- Vojna delegacija pri ŽTP Sarajevo (u miru i ratu)
- Vojna delegacija pri ŽTP Knin (u ratu)
- Vojna ustanova "Romanija" (u miru i ratu)
- Vojno građevinska direkcija Sarajevo (u miru i ratu)
- Vojna ustanova za održavanje SF JNA (u miru)
- Vojnoračunovodstveni centar Sarajevo (u miru)
- Vojnoknjigovodstveni centri Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Knin i Bihać (u miru)
- Centar za automatizovanu obradu podataka (u miru)
- 405. pozadinska baza "B"
- 530. pozadinska baza "B"
- 744. pozadinska baza "B"
- 904. pozadinska baza "B"

- 993. pozadinska baza "B"
- Kulturno-zabavni ansambl (u ratu)
- Vojni orkestar I varijante (u miru i ratu)
- Vojni sud (Viši vojni sud II varijante) (u miru i ratu)
- Vojni sud I stepena I varijante (u ratu)
- Vojni sud u Banja Luci (u ratu)
- Vojno tužilaštvo (u miru), Više vojno tužilaštvo II varijante (u ratu)
- Vojno tužilaštvo u Banja Luci (u miru)
- Vojno tužilaštvo I varijante (u ratu)
- Vojni zatvor za izdržavanje pritvora Sarajevo (u miru)
- Komanda vojnog okruga Sarajevo (u miru i ratu)
- Komanda vojnog okruga Tuzla (u miru i ratu)
- Komanda vojnog okruga Banja Luka (u miru i ratu)
- Komanda vojnog okruga Mostar (u miru i ratu)
- Komanda vojnog okruga Knin (u miru i ratu)
- 77. smučarski poligon (u miru)
- 185. poligon Slunj (u miru)
- Poligon "Neretva" Kalinovik (u miru)
- Domovi JNA – Sarajevo, Bijeljina, Travnik, Čapljina (u miru i ratu)
- Garnizone biblioteke: Sarajevo, Bijeljina, Travnik, Čapljina i Kiseljak (u miru)
- 55. logor ratnih zarobljenika (vojnika i podoficira) (u ratu)
- 74. logor ratnih zarobljenika (oficira) (u ratu)
- Sabirno-prodajni centar Sarajevo (u miru)

1.1. Preformirati i preimenovati u miru i ratu, Komandu 5. vojne oblasti (severozapadnog vojišta) u Komandu 2. vojne oblasti (zapadnog voojišta), po formaciji broj 340.336, s a s t a v a: Komanda, vod veze VIKG (u miru, a OV VIKG u ratu), računska analitička stanica ABHO (u ratu), filmska ekipa (u ratu) i vod za PP delatnosti (u ratu).

Komandu premestiti iz garnizona Zagreb u garnizon Sarajevo.

Mobilizacijsko mesto Sarajevo.

Rukovalac Plana mobilizacije Komanda 2.VO (ZV).

Matični broj u miru 0701, a u ratu 6146.

Ostali elementi mob. Razvoja bez promene.

2. Rasformirati (i ukinuti mobilizacijski razvoj) 5. vojnu oblast sa sledećim komandama i jedinicama:
   - Komandu 32. korpusa (u miru i ratu)
   - Komandu 6. ličke divizije "R" i brisati mirnodopsku VP 8401 Korenica
   - Komandu 28. partd "R" (u miru i ratu)
   - Komandu 33. partd "R" (u miru i ratu). Rasformirati je nakon premeštanja. Sredstvima popuniti 30. partd "R"
   - Komandu 43. partd (u miru i ratu). Rasformira se posle premeštanja. Sredstvima popuniti 47. partd "R"
   - 1. partbr "R" – 28. partd (u miru i ratu)
   - 3. partbr "R" – 43. partd (u miru i ratu)
   - 4. partbr "R" – 43. partd (u miru i ratu)
   - 5. partbr "R" – 33. partd (u miru i ratu)
   - 6. partbr "R" – 33. partd (u miru i ratu)
   - 21. partbr "R" – 28. partd (u miru i ratu)
   - 36. partbr "R" – 43. partd (u miru i ratu)
   - 6. brdsku brigadu "B" (u miru i ratu)
   - 73. mtbr "R" (u miru i ratu)
   - 236. mtbr "R" (u miru i ratu)
   - 228. mtbr "A" (u miru i ratu). Ljudstvo ugraditi u 37. mtbr "A"
   - 288. mpoabr "A" (u miru i ratu)
   - 471. mpoap "R" (u miru i ratu)
   - 32. mbr "A" (u miru i ratu)
   - 140. mbr "A" (u miru i ratu). Ljudstvo i TMS ugraditi u 49. mbr i 14. pmtbr
   - 265. mbr "A" (u miru i ratu)

- 513. inžbr "B" (u miru i ratu)
- 841. dopunski puk "R" (u miru i ratu)
- 32. map "R" (u miru i ratu)
- 411. mpoap "R" (u miru i ratu)
- 306. lap PVO "A" (u miru i ratu). Ljudstvo i MS popuniti 17. lap PVO
- 313. lap PVO "R" (u miru i ratu)
- 32. inžp "R" (u miru i ratu)
- 127. inžp "R" (u miru i ratu)
- 258. inžp "R" (u miru i ratu)
- 91. inžb (OG-6)
- 94. inžb (OG-7)
- 6. minobacački bataljon (u ratu)
- 33. minobacački bataljon (u ratu)
- 43. minobacački bataljon (u ratu)
- 28. minobacački bataljon (u ratu)
- 32. bVP "A" (u miru i ratu)
- 32. dopunski bataljon (u ratu)
- 540. pontb (u miru i ratu)
- 671. pontonirski bataljon "R" (u miru i ratu)
- 32. bataljon veze "A" (u miru i ratu)
- 32. sanitetski bataljon "R" (u miru i ratu)
- 32. automobilski bataljon "R" (u miru i ratu)
- 42. granični bataljon "A" (u miru i ratu)
- 43. granični bataljon "A" (u miru i ratu)
- 6. tovarnu četu (u ratu)
- 28. tovarnu četu (u ratu)
- 33. tovarnu četu (u ratu)
- 43. tovarnu četu (u ratu)
- 151., 152., 153., 154., 155., 156. i 157. posadnu PO art. bateriju (u ratu)
- 12., 17., 35., 56. i 74. pontonirsku četu (u ratu)

- 894. eskadrilu za izviđanje i vezu "B" u miru i ratu. Ljudstvom i MS popuniti 111. helikopterski puk 2. Ko RV i PVO
- 15. SnOd "R" (u miru i ratu)
- 315. č EIO "A" (u miru i ratu)
- 653. NC "R" (u miru i ratu)
- 243. ANC (u miru)
- Nastavni centar "Svetice" (u miru)
- 639. PoB "B" (u miru i ratu)
- 944. PoB "B" (u miru i ratu)
- 15. SnOd "R" (u miru i ratu)
- Sabirno-prodajni centar Zagreb (u miru)
- Vojnu bolnicu Zagreb (u miru)
- 20. ZPMZ (u miru)
- Višu vojnolekarsku komisiju (u miru)
- Vojnu ustanovu "CZ" (u miru i ratu)
- Vojni sud I stepena, II varijante, 32.K (u ratu)
- Vojno tužilaštvo II varijante, 32. K (u ratu)
- Vojnograđevinska direkcija Zagreb (u miru i ratu)
- Vojnu ustanovu za održavanje SF JNA (u miru)
- Vojnu ustanovu za upravljanje SF JNA Zagreb (u miru)
- Vojnu delegaciju pri ŽTP Zagreb (u miru i ratu)
- Vojnu delegaciju pri ŽTP Doboj (u ratu)
- VKC Zagreb (u miru)
- VKC Karlovac (u miru)
- Stalno automatizovano strelište "Vrapčanski potok", "Bosna", "Kovačevo", "Crna Gora", "Jamadol" (u miru)
- Strelište "Slavonska Požega" (u miru)
- Poligon "Žurkovo" (u miru)
- Vježbalište "Bjelolasica" (u miru)
- PO vježbalište "Dabrovica" (u miru)
- Strelište i vježbalište "Gakovo" (u miru)
- Kontraobaveštajnu grupu 32. K (u miru)

- Vojni orkestar II varijante 32.K (u miru)
- Domove JNA: Zagreb, Rijeka, Karlovac, Varaždin, Jastrebarsko, Ilirska Bistrica, Bjelovar, Slavonska Požega, Virovitica, Dugo Selo, Gospić, Delnice, Križevci, Ogulin, Koprivnica i Čakovec (u miru i ratu)
- Garnizone biblioteke: Zagreb, Rijeka, Varaždin, Karlovac, Dugo Selo, Delnice, Gospić, Jastrebarsko, Ilirska Bistrica, Bjelovar, Koprivnica, Čakovec, Križevci Slavonska Požega, Virovitica, Ogulin, Samobor (u miru)

3. Pečati, štambilji, formacije i ostala dokumenta mobilizacijskog razvoja za napred navedene komande, jedinice i ustanove koje se rasformiraju, koje su pali u ruke neovlašćenim licima ili su zarobljeni, stavljaju se ovom Naredbom van snage.

4. Iz organizacijskog sastava 2. vojne oblasti izlaze sledeće komande, jedinice i ustanove iz rasformirane 5. vojne oblasti: komande, jedinice i ustanove 13. K, 14. K i 31. korpusa, sem onih jedinica koje su po ovoj naredbi predislocirane, preformirane ili preimenovane, a ušle su u sastav 2. VO.

5. Kontraobaveštajnu grupu Komande 5. VO premestiti iz garnizona Zagreb u garnizon Sarajevo i preimenovati u Kontraobaveštajnu grupu 2. VO (ZV).

6. 140./15. obaveštajni centar premestiti iz garnizona Zagreb u Upravu centra u garnizon Sarajevo. Mobilizacijsko mesto Sarajevo.
   -1. obaveštajni podcentar iz garnizona Varaždin u garnizon Bihać. Mobilizacijsko mesto Bihać.
   -2. obaveštajni podcentar iz garnizona Zagreb u garnizon Banja Luka. Mobilizacijsko mesto Banja Luka.
   -3. obaveštajni podcentar rasformirati, a ljudstvo i MS ugraditi u ObC SSNO. Ostali elementi mob. razvoja bez promene.

7. 4. inžinjerijski puk "R" iz sastava 4. K, preimenovati u 340. inžinjerijski puk "R" sa (inž b "A" u miru), formirati po formaciji broj 317.349 i ulazi u sastav 2. VO (ZV). Ostali elementi mob. razvoja bez promene.

8. Formiranje, preformiranje, rasformiranje, predislokaciju, mobilizacijske i ostale promene kod komandi, jedinica i ustanova završiti do kraja aprila 1992. godine, a izveštaj o realizaciji Naredbe dostaviti ovoj komandi, za svaku jedinicu posebno, nakon njenog preformiranja ili drugih predviđenih promena, a najkasnije do određenog roka.

9. Kontraobaveštajnim grupama, vojnim sudovima, vojnim tužilaštvima, kulturno-zabavnom ansamblu i vojnim orkestrima određuju se brojni nazivi i ratne vojne pošte komandi i ustanova pri kojima se formiraju i istovremeno su ove komande za njih rukovaoci planova mobilizacije.

10. Materijalna sredstva za preformiranje po novim formacijama, te iz rasformiranih jedinica i ustanova (sem zarobljena) rasporedit će taktički nosioci i organi pozadine ove komande. Ostvariti evidenciju zarobljenih i ostavljenih TMS radi prikaza u diobenoj bilansi.

11. U rešavanju pitanja iz oblasti materijalno-finansijskog poslovanja vezanih za sprovođenje ovog Naređenja, postupati na način predviđen Zakonom o sredstvima i finansiranju JNA, kao i drugim propisima kojima se reguliše ova problematika.

12. Izmene i dopune u mobilizacijskom razvoju i formacijama izvršiti pozivom na ovu Naredbu i prema listu izmene i dopune broj 2/92. godinu.

ST/SS

K O M A N D A N T

general – pukovnik

Milutin Kukanjac

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 2816)

PRILOG BROJ 9

SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA
NARODNU ODBRANU
GENERALŠTAB ORUŽANIH
SNAGA SFRJ
I UPRAVA
St. pov. Br. 585-2
03. 04. 1992. god.

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO
Primerak br. _____

NA LIČNOST KOMANDANTA ILI NŠ
KOMANDI 2. VOJNE OBLASTI

U prilogu dostavljamo izvod iz Zadataka koje je postavio zastupnik saveznog sekretara za narodnu odbranu general–pukovnik Blagoje Adžić pri razmatranju stanja u Bosni i Hercegovini.

Molimo da se ima u vidu da su Zadaci namenjeni isključivo za Vašu ličnu upotrebu.

ŽS/MT

NAČELNIK
general - potpukovnik
Dragoljub Simonović

O D O B R A V A M:
Z A M E NJ U J E
SAVEZNOG SEKRETARA
ZA NARODNU ODBRANU
NAČELNIK GŠ OS SFRJ
general - pukovnik
Blagoje Adžić

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO

Z A B E L E Š K A
sa sastanka zastupnika saveznog sekretara za narodnu odbranu u vezi informacije Komande 2. VO o stanju u BiH i predloga za izmeštanje jedinica JNA i RMR

- I z v o d -

Dana 25. marta 1992. godine, načelnik I uprave upoznao je zastupnika saveznog sekretara za NO sa informacijom o stanju i mogućnostima jedinica JNA na prostoru BiH, problemima razmeštanja i izvlačenja RMR iz skladišta i ugroženih objekata veze, komandovanja i pozadinskog obezbeđenja na prostoru BiH.

Pošto je saslušao informaciju i predloge, zastupnik saveznog sekretara za NO je postavio sledeće zadatke:

1. U što kraćem roku pristupiti formiranju štabova, odreda i brigada dobrovoljačkih jedinica smanjenog sastava i njihovoj adekvatnoj popuni starešinskim kadrom iz JNA i naoružanjem i opremom. Dobrovoljačke sastave vojno organizovati i povezati sa komandama JNA u zoni njihove odgovornosti.

   Nosilac zadatka : Komanda 2. VO.

   Sarađuju :GŠ OS, Personalna uprava i Sektor pozadine SSNO.

   Rok :15. 04.1992. godine.

2. Ubrzati izvlačenje RMR, posebno vrednih i savremenih SRT (NVO), uraditi pogodniju varijantu. Trupne rezerve rešavati u sklopu iseljavanja i premeštanja jedinica. Napraviti analizu prostora na karti sa koje će se jasno vidjeti:

- šta se nalazi na bezbednom prostoru;
- šta se uspešno može braniti, uz odgovarajuća pojačanja, dok se ne stvore uslovi za evakuaciju (tačno prikazati po količinama šta se brani a šta se mora izvlačiti);
- šta se može pretnjom i upotrebom sile evakuisati stvaranjem koridora izvlačenja (na kartama 1:25.000 za pojedine objekte napraviti detaljne planove), sa varijantom rušenja i uništenja;
- šta se ne može evakuisati i mora uništiti rušenjem – uništenjem (detaljnije planirati šta se može iznenada izvući od najvažnijih SRT i šta se može podeliti okolnom stanovništvu na čuvanje);

3. Odmah sačiniti planove i regulisati iseljenje jedinica i imovine JNA iz Zenice, Čapljine i Travnika. Predvideti potrebne snage za obezbeđenje iseljenja.

   Nosilac zadatka : Komanda 2. VO.

   Sarađuju : GŠ OS i Sektor pozadine.

   Rok : 10. 04.1992. godine.

4. Planirati i obezbediti mobilizaciju na prostorima gdje je većinsko srpsko stanovništvo, a na ostalim prostorima visok stepen b/g za jedinice JNA.

   Nosilac zadatka : ZNGŠ za KoV i III uprava GŠ.

   Sarađuju : K-de 2. i 4. VO.

   Rok : 15. april 1992. godine.

5. Izvršiti sve pripreme za premeštanje KM 2. VO na objekat "Goljak" Han Pijesak. U jedinicama JNA u Nevesinju i Trebinju predvideti po jedan okb, a u dolini Neretve duž granice sa zapadnom Hercegovinom imati nekoliko artiljerijskih baterija za podršku.

Nosilac zadatka : Komande 2. i 4. VO.
Sarađuje : I uprava GŠ OS.
Rok :10. april 1992. godine.

Tačnost izvoda overava:
general-potpukovnik

Dragoljub Simonović

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 1238)

PRILOG BROJ 10

KOMANDA 2. VOJNE OBLASTI
STR.POV.BR. 908 – 1
20. 03. 1992. GODINE

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO
Primjerak br. 2

GŠ OS SFRJ
- na ličnost NGŠ -

U prilogu akta, dostavljamo Vam traženu procenu sa prilozima o stanju i problemima na prostoru SR BiH, te nekim predlozima.

Molimo da nam se nakon korišćenja ova dokumenta vrate. Iz sasvim opravdanih razloga predlažemo da se sa ovim dokumentima zaista upozna najuži krug ljudi.

KM/BD

K O M A N D A N T
general - pukovnik
Milutin Kukanjac

ZAKLJUČCI

IZ PROCENE STANJA NA PROSTORU BIH I ZONI ODGOVORNOSTI 2.VO

(1) Opšte napomene:

(a) U prilogu ove procene, priložene su karte:

- pregled dobrovoljačkih jedinica JNA u zoni 2. VO i šire,
- pregled RMR koje treba izmestiti iz sadašnjih u nove lokacije (zona 2. VO)
- plan angažovanja snaga za obezbeđenje vojnih objekata u garnizonu Sarajevo.

(b) Na ovim zadacima radi vrlo mali broj ljudi – veoma sposobnih i pouzdanih ljudi iz Komande 2. VO i komandi korpusa.

(c) Stanje se svakodnevno menja (na bolje); ova procena sa prilozima oslikava stanje 19. 03. 1992. godine.

(2) Stanje na teritoriji:

(a) SR Krajina (bez istočne Slavonije)

Prema pouzdanim saznanjima, postepeno i vrlo uporno, inicijativu preuzima umerena struja, odnosno rukovodstvo nedavno konstituisano u Vukovaru.

Nova vlast radi na tome, da se Milan Babić smeni i sa dužnosti predsednika SO Knin.

Pouzdani podaci ukazuju, da se Milan Babić skoro javno deklarisao kao pristalica četništva i četničkog pokreta, Za sada nema mnogo pristalica. Skoro svakodnevno kontaktira (telefonom) sa četničkim vođama u Americi.

Ponašanje Milana Babića i njegovih pristalica, može izazvati određene probleme u toku primopredaje prostora između naših i snaga UN i izvlačenja naših snaga.

Komandantima korpusa i organima bezbednosti je skrenuta pažnja na ovakvo ponašanje Milana Babića i naređeno šta i kako raditi u vezi sa tim.

(b) U SR Bosni i Hercegovini

Situacija je skoro dramatična. Naročito u Hercegovini (Mostar, Čapljina), na prostoru Bosanskog Broda, Travnika i još nekima. Polarizacija po nacionalnoj osnovi je sve izraženija; Međunacionalna mržnja u svim sferama života sve je očiglednija. Sve to ima neminovnog odraza na pripadnike Armije i na opredelenja pojedinaca posebno u redovima muslimanske nacionalnosti. Bez obzira na izjave o potrebi saradnje i tolerancije, nacionalne stranke se sve više udaljavaju jedna od druge. To je karakteristika za stranke SDS i SDA. HDZ se takođe udaljava od stranke SDA, ali to radi perfidno. Vlada totalno nepoverenje i podmetanje. Razgovori pod okriljem EEZ izbacili su na površinu nekoliko bitnih saznanja:

- prvo, Alija Izetbegović, SDA i većina Muslimana zagovaraju i veruju da će pod njihovim okriljem biti stvorena nezavisna i suverena Republika BiH, gde bi oni imali dominantnu ulogu;
- drugo, Srpski narod se opredelio za Jugoslaviju, a ako to nemože onda u obzir dolazi samo konfederativna Bosna i Hercegovina; jednostavno, treća varijanta ne postoji; rukovodstvo Srpskog naroda i Srbi u celini su spremni za rat, ako se ne prihvati konfederalna Bosna i Hercegovina;
- treće, Hrvatski narod i njihova stranka HDZ zagovaraju (mada oprezno) konfederalnu Bosnu i Hercegovinu; u praktičnim postupcima, Hrvati su puno uradili za ovu opciju; više formalno se izjašnjavaju za jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu; ovde se u ovakvim ponašanjima više radi o muslimansko-hrvatskoj sprezi protiv Srba, a ne o nekakvoj realnoj opciji;
- četvrto, u razgovoru sa komandantom 2. vojne oblasti Hose Kutiljero je rekao, da se sve strane nalaze na početnim pozicijama i da želi po mogućnosti čuti najveću istinu o svemu tome od komandanta Oblasti; navedenom ministru je vrlo precizno prezentiran istorijat ovih događanja, koji su pravi ciljevi lidera nacionalnih stranaka i čemu sve to vodi; posebno mu je naglašen stav Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini i opravdanost toga stava; prema ocenama i izjavama lidera stranaka, o rezultatima poslednjeg razgovora evidentne su dve činjenice; prva, da su Srbi zadovoljni i druga, da se taj dokumenat toliko različito tumači, pa sada više nije ništa jasno.

(3) Stanje na teritoriji i JNA

(a) Odnos rukovodstva HDZ prema JNA je svakim danom sve neprijateljskiji; ima se utisak, da je svaki Hrvat u Bosni i Hercegovini dobio zadatak, da o našoj Armiji uvek i na svakom mestu govori sve najcrnje (tzv. „Jugo-armija koja je brutalno ubijala Hrvate i rušila kuće", „To je srbo-četnička vojska, itd.); ocena je, da svaki razgovor o eventualnom ostanku Armije na hrvatskim prostorima u Bosni i Hercegovini i nekakvoj saradnji, jednostavno u ovoj situaciji nema nikakve šanse; uloga Armije u sprečavanju krvoprolića u Sarajevu 03/04.03.1992. godine je snažno odjeknula, u pozitivnom smislu kod svih građana Bosne i Hercegovine; čelnici ove stranke na svim nivoima nastoje kod hrvatskog naroda minimizirati postupak Armije navedene noći i u tome dosta uspevaju.

(b) Zahvaljujući snažnoj antiarmijskoj kampanji rukovodstva SDA, sredstava javnog informisanja i još nekih institucija, veći deo muslimanskog naroda se dosta odbojno odnosio prema našoj Armiji; međutim, uloga JNA navedene noći je povratila poverenje Muslimanskog naroda prema JNA u znatnoj meri; Komanda oblasti je najviše telegrama, pisama i telefonskih poziva dobila od Muslimana u znak zahvalnosti, što smo sprečili krvoprolića; imamo saznanja, da rukovodstva SDA i još nekih stranaka razmatraju plan – kako bi se opet muslimanski narod usmerio protiv JNA; za sada nemaju uspeha.

(c) Gledano u celini, rukovodstvo SDS i Srpski narod prihvataju Armiju, štite je gde je to objektivno moguće, odazivaju se u ratne i dobrovoljačke jedinice, maksimalno sarađuju sa komandama, dosta se odgovorno ponašaju prema RMS, itd.; to je sasvim normalno, jer je i ovde objektivno srpski narod ugrožen i analogno tome, mi štitimo interese naroda; međutim, ima nekih pojava i ponašanja koja odudarju do opštepoznatih i prihvaćenih principa i stavova (nekakve kritike Armije u Skupštini srpskog naroda, pojava četništva i upozorenja da ih nediramo, ocenjivanje nekih naših starešina itd.).

U vezi sa ovim, komandant 2. VO će uskoro obaviti razgovor sa čelnim rukovodiocoma Srpskog naroda (Karadžić, Koljević, Plavšić, Krajišnik, Dukić).

(4) Paravojno organizovanje u BiH

Pouzdani podaci, kao i istupi čelnika MUP-a BiH na televiziji ovih dana ukazuju, da su se narodi ove Republike dobro naoružali na stranačkoj osnovi (Muslimani = oko 60.000, Hrvati = oko 35.000 i srbi = 20.000 ljudi). Na prostorima gde je većinsko hrvatsko stanovništvo ustaške snage se javno oglašavaju, a legalna vlast BiH skoro ništa ne preduzima. Muslimanska vojska se manje pojavljuje na otvorenoj sceni, a srpska skoro nikako.

Glavni cilj Hrvatske i ustaških snaga u ovoj Republici jeste: stvaranje nemira na pravcu: Čapljina – Mostar – Bugojno – Travnik – Derventa – Bosanski Brod. Cilj je sasvim jasan i realizacija toga cilja mora se sprečiti svim snagama i sredstvima.

(5) Dobrovoljačke jedinice u zoni 2. VO

Na karti i u legendi su najdetaljnije prikazane dobrovoljačke jedinice u zoni 2. VO. U vezi sa ovim, bitno je istaći još i sledeće:

(a) navedene jedinice su formirane u čete, odrede i bataljone;

(b) brojno stanje iznosi 69.198 ljudi;

(c) nijedan dobrovoljac nije predviđen za popunu RJ 2. VO, a samo manji deo je iz Bosne i Hercegovine; prema tome, dobrovoljačke jedinice su van formacijskog sastava JNA i TO.

(d) Broj ljudi u zonama korpusa

- 9. korpus	=	2.200
- 10. korpus	=	2.300
- 5. korpus	=	16.750
- 17. korpus	=	8.240
- 4. korpus	=	33.200

(e) Na prostoru 4. VO u opštinama Kalinovik, Foča, Čajniče i Goražde ima 6.500 ljudi u dobrovoljačkim jedinicama (to je ranije formirao 4. korpus).

(f) JNA je podelila 51.900 komada naoružanja (75%), a SDS 17.298 komada.

(g) U Sarajevu je do sada podeljeno 300 automatskih pušaka penzionisanim oficirima (pouzdanim), a za 3-4 dana biće naoružano još 100 ljudi; ova lica će braniti – štititi stambene blokove, zgrade, ulaze i posebno štititi porodice AVL u radnom vremenu i u situacijama kada AVL izlaze sa jedinicama na logorovanja, borbene zadatke i dr.

Neka iskustva:

- većina naoružanih Srba ne želi da ide sa uže teritorije („sa praga"), već da brane svoje selo, delove grada i vojne objekte koji su u njihovoj neposrednoj blizini; to se posebno odnosi na Srbe na prostorima, gde je u većini muslimansko stanovništvo;
- pojedini rukovodioci SDS – na svim nivoima, raznim kanalima traže oružje od JNA i MNO Srbije i na taj način se bore za prevlast, što stvara podele i nezadovoljstvo kod naroda;
- pojedini čelnici SDS-a zagovaraju distanciranje od JNA i stvaranje neke druge vojske, što može imati negativne posledice na JNA, posebno, na planu popune jedinica sa ljudstvom;
- ima pojava da pojedini aktivisti, nekakva radna tela regiona razne skupštine SAO postavljaju nekakve uslove – ultimatume koji, zagovaraju stavljanje armijskih sastava pod nekakve njihove komande na užim prostorima, itd. (to se posebno odnosi na Ozrenski region).

Zbog navedenih pojava, preduzete su neke konkretne mere, ali će se i o ovim problemima uskoro razgovarati sa čelnicima SDS-a u Sarajevu, jer ukoliko se neka od ovih dobrovoljačkih jedinica otrgne ispod kontrole, mogu nastati teže posljedice.

Obzirom da brojni ljudi SDS-a kontaktiraju sa vlastima i drugim strukturama u Srbiji, bilo bi dobro da se sa nivoa SSNO-a ukaže rukovodstvu Srbije na ove pojave i preporuči njihov konkretniji uticaj na eliminisanje devijantnih ponašanja na ovim prostorima.

Za sada bi bilo neophodno stati sa formiranjem i naoružavanjem dobrovoljačkih jedinica, dok se ne sredi stanje u već formiranim i dok se ne iskristališu neka saznanja i rešenja. Nakon toga doneti odluku – da li nastaviti sa formiranjem jedinica ili ne.

(6) Skladišta RMR: stanje i problemi dislokacije

U skladištima 2. VO nalaze se rezerve naoružanja, municije pogonskog goriva JNA, te naoružanje i b/k municije za jedinice i štabove TO Bosne i Hercegovine u količinama:

- za JNA: 30.000 komada lakog pešadijskog naoružanja i 40.000 tona municije i MES i oko 25.000 tona pogonskog goriva;
- za TO: 78.400 cevi naoružanja i 1.500 tona municije.

Oko 6.000 komada pešadijskog naoružanja iz TO, podeljeno je za naoružavanje naroda.

Na karti su prikazana skladišta sa vrstama i količinama rezervi, koja ćemo braniti i ona koja su delimično dislocirana ili to treba uraditi. Prema proceni i oceni Komande 2. VO bilo bi najcelishodnije:

- skladište municije „Donji Lapac" sa 2.350 tona municije, predislocirati u rejon Bosanski Petrovac, gde formirati novo skladište;
- skladište „Golubić" kod Knina, predislocirati u rejon Bosansko Grahovo, gde takođe formirati novo skladište;
- materijalne rezerve (9.939 cevi i 200 tona municije) od TO iz trupnog skladišta „Rabić" kod Dervente, prebaciti u Banja Luku, mada je na karti prikazan i rejon s. Ukrinski Lug, jer će deo sredstava i tu biti stokiran, ali privremeno, akcija (tajna) oko prebacivanja sredstava je u toku;
- 5.270 cevi naoružanja i 140 tona municije iz skladišta u Doboju, izmestiti u rejon: s. Tumare - Tumarsko brdo (s/i za 10 km od Zavidovića),
- deo rezervi iz skladišta „Ševarlije" kod Doboja izmestiti u Loznicu (Srbija);
- 10.368 cevi naoružanja i 137 tona municije iz trupnog skladišta „Krepšić" kod Brčkog, izmestiti u novo skladište na prostoru: Lopare-Ugljevik;
- iz trupnog skladišta „Kozlovac" Tuzla, prebaciti 20.000 komada naoružanja i 268 tona municije od TO u novo skladište u rejonu Lopare;

- sa predislokacijom 4. mpoap-a iz Visokog u s. Mokro (zadatak izvršen ovih dana) izmeštena je i sva municija za ovu jedinicu, uskoro će biti izmeštena i municija iz 4. map-a;

  RMS motorizovanog bataljona iz 46. zaštitnog puka SSNO-a biće narednih dana iz skladišta u Visokom prebačena u skladište „Koran";
- 633. lad PVO iz navedenog puka predpočinjen je 346. lap PVO (4. korpus), a RMS se čuvaju u skladištu ove jedinice; računati da je posao oko predpočinjavanja navedene 2 jedinice 2. VO i prebacivanja TMS na druge lokacije završen za 3-4 dana;
- deo rezervi InMS iz skladišta „Butile" kod Sarajeva biće izmešten u rejon s. Han Kran na Romaniji (Han Pijesak);
- 5.980 cevi naoružanja sa 2 b/k municije od TO iz skladišta TO u Konjicu treba izmestiti na prostor Koran – s. Mokro (opština Pale).

Predislokacijom navedenih rezervi obezbeđujemo sigurnost i njihovu upotrebu od JNA.

Problemi:

- za sad su male šanse za predislokaciju rezervi iz Konjica, jer mesne straže i osmatrači muslimansko-hrvatske paravojske neprekidno i iz neposredne blizine skladišta osmatraju i vrše dojavu svojim šefovima;
- bez obzira na to što nam vlasti na terenu, gde izmeštamo sredstva izlaze maksimalno u susret, primorani smo ulagati deo MFS za popravku objekata (rešetke, krovni pokrivač i dr.), a sredstva za te zadatke nisu obezbeđena.

Posebna napomena: u skladištu „Faletići" i skladištu „Hadžići" (Ušivak, Igman i Krupanjska rijeka) nalaze se ogromna sredstva TO i JNA; planira se evakuacija ovih skladišta u narednom periodu, ali to zahteva detaljniju procenu na bazi koje se mora doneti odluka.

(7) Garnizoni i perspektive ostanka istih u nekim delovima Bosne i Hercegovine

Polazeći od sadašnjeg stanja u Bosni i Hercegovini i perspektiva daljnjeg razvoja, bitno je imati u vidu sledeće činjenice:

- Hrvati svakim danom sve više zaokružuju svoj etnički prostor,
- na tom prostoru imamo više garnizona, vojnu industriju i remontne zavode,
- jedan od ključnih ciljeva je nasilno oduzimanje svega vojnog na tim prostorima (Čapljina, Mostar, Travnik, Bugojno, Konjic i dr),
- slične zamisli i ciljeve imaju i Muslimani,
- u odnosu na JNA sve je to nepovoljno.

Imajući u vidu opciju , da će uskoro Bosna i Hercegovina biti priznata kao država, a da srpski narod ne želi da ostane i živi u „geto" državi, očekivati je brojne probleme u odnosu na JNA.

Iz ove procene i prilog po nekim oblastima i aktivnostima se vidi šta je do sada urađeno na zaštiti JNA na ovim prostorima, koje su aktivnosti u toku, kao i neka predviđanja šta raditi u narednom periodu.

Obzirom da nastupa teže vreme za nas, a da ne bi doživeli sudbinu naših komandi i jedinica u s/z zemlje, mišljenja smo da treba u našim daljnjim aktivnostima raditi sledeće:

(a) upozoriti još oštrije legalne vlasti u Bosni i Hercegovini na svim nivoima, kao i sve građane primenom raznih metoda, da ne preduzimaju prema pripadnicima JNA bilo šta, što bi moglo izazvazi reakciju, pa i sukobe; na tome se dosta uspelo poznatih događaja u Sarajevu početkom marta meseca o.g.

Ovo je precizno izneto i Hoze Kutiljeru pre par dana u razgovoru sa komandantom 2. VO, posebno mu je skrenuta pažnja na teške posledice ukoliko bi EEZ podržavala negativan odnos prema JNA.

(b) Ubedljivije i sa preciznim argumentima eliminisati sve neistine o Armiji, posebno kroz sredstva javnog informisanja, u zvaničnim kontaktima sa organima vlasti i stranačkim prvacima; ceni se da je formiranje press-centra pri Komandi 2. VO i njegove početne aktivnosti „puni pogodak".

(c) Do kraja završiti posao oko izmeštanja svih MTS iz garnizona Visoko, Kiseljak; Travnik; imati samo manji – dobro pripremljene i pokretne jedinice u ovim garnizonima za borbu i intervencije ka ugroženim objektima.

(d) Ozbiljno otpočeti sa procenom stanja vojne industrije na ovim prostorima i doneti odgovarajuće odluke u smislu izmeštanja na druge lokacije; to se odnosi pre svega na vojnu industriju u N.Travniku, Bugojnu, Vitezu, Mostaru, Konjicu a kasnije vojnu industriju u regionu Sarajeva.

(e) Doneti hitnu odluku o predislokaciji RZ „Travnik" na drugu lokaciju (u Srbiju), jer je to jedini zavod u Jugoslaviji koji remontuju sredstva veze.

(f) Doneti odluku o znatnijem aktiviranju garnizona Han Pijesak i Koran u smislu izgradnje montažnih objekata za smještaj ljudstva.

(g) Ova komanda će u daljem vršiti kompleksnije procene u vezi sa iznetim i mogućim drugim problemima i dostavljati predloge SSNO za donošernje odluka; normalno, sve ono što je u nadležnosti Komande 2. VO, SSNO neće biti opterećivan.

(8) Odbrana vojnih objekata, posebno u Sarajevu

Svim sastavima 2. VO su precizirani zadaci oko zaštite i odbrane vojnih objekata i pripadnika Armije. U prilogu ove procene, dostavlja vam se (na karti) plan – odluka za angažovanje snaga u Sarajevu i bližoj okolini u nekom mogućem trenutku. Suština plana je u tome: da se izbegne bilo kakva blokada sa negativnim efektima. Predviđeni sastavi mogu za vrlo kratko vreme izaći u naznačene lokacije i dejstvovati prema razvoju situacije. Naši protivnici u Sarajevu zaju da smo preduzeli neke mere i veoma su uplašeni. To je dobro. To je prava preventiva.

Komandant 4. korpusa sa grupom starešina objedinjava sve sastave u garnizonu Sarajevo i bližoj okolini. Sa starešinama, od komandira odelenja i višim izvršeno je detaljno izviđanje prostorija mogućih pravca i načina dejstva. Nekoliko puta je izvršena provera veza.

240. ssrp PVO je razmešten na širem prostoru Sokoca. Prolazak kroz Sarajevo je delovao vrlo efektno. Puk je izašao na novu lokaciju bez ikakvih problema, jer su pravovremeno preduzete sve mere.

Deo 346. lap PVO izašao na VP u rejonima aerodroma „Butmir" i s. Brus. U najnepovoljnijem položaju u gradu Sarajevu nalazi se kasarna CVŠ i zgrada Komande oblasti. Ali i za njih su predviđene maksimalne mere.

(9) Ostala pitanja i problemi

(a) Provedena je akcija za prodaju kasarne „Jajce" i stare Vojne bolnice u Sarajevu. Ima interesanata, ali nemaju novac da to odjednom plate; moguće su i neke druge igre; mi tražimo kupca na drugim stranama i verovatno ćemo u tome uspeti.

(b) Pri kraju je kompletno formiranje bolnice na Sokocu; nosioci VB Sarajevo i SO Sokolac.

(c) Pri kraju je ospobljavanje napuštene pumpe i rezervoara (južno od Han Pijeska) za dotur i skladištenje naših rezervi u gorivu; ova pumpa je nekada bila u vojnom vlasništvu, ali je davno napuštena i zapuštena.

(d) Bilo bi dobro i poželjno što pre doneti odluke o vojnom školstvu; verovatno će deo škola biti izmešten iz Sarajeva; to bi omogućilo prodaju delova vojnih objekata i to što pre; računati na blokadu prodaje u nekom trenutku.

(e) U toku su aktivnosti na sagledavanju mogućnosti smeštaja TMS u objektu „G".

(f) 336. mtbr (bivši 4. okbr), predislocirati iz Tuzle u garnizon Bijeljina.

Prilozi:
- broj 1
- broj 2
- broj 3 (tekst i karta)

KM/BD

K O M A N D A N T
general - pukovnik
Milutin Kukanjac

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 75 i Hasan Efendić, nav. dj., str. 45 - 57.)

PRILOG BROJ 11

KOMANDA BILEĆKOG KORPUSA
19. 4. 92. g. 13,00
Bileća
Strogo povjerljivo br. 32
Vrlo hitno
Kurirom
19. 4. 92. g. 16,00

SVIM ART. JEDINICAMA
ZAPOVEST ZA ART. DEJSTVA
1: 50.000 Mostar – 1 i 2

Zbog pojačane aktivnosti ustaško – fundamentalističkih paravojnih formacija u gradu Mostaru i okolini, a u cilju sprečavanja daljeg utvrđivanja i prenošenja dejstava na lijevu obalu r. Neretve.

NAREĐUJEM:

1. Ostvariti artiljerijsku vatru iz svih raspoloživih oruđa po gradu Mostaru i okolini sa početkom u 16,00 časova, dana 19. 4. 1992. godine.
2. Artiljerijsku vatru ostvariti po ranije utvrđenim rejonima sa naročitom
   KV – 21 u rejonu s. Cim
   KV – 46 u rejonu s. Ilići
   KV – 47 u rejonu B. Brijeg
   KV – 104 u rejonu D. Mahala
3. Struktura: I VU 70 minuta: II VU 120 minuta: III VU 40 minuta
4. ad iz rejona Sjeverni logor ostvaruje VV " RIS" - 1 – 7 po rejonu Orlac.

5. O učinku dejstva artiljerijskih jedinica izvještavati me svakih 1 čas radio vezom šifrovano.

KOMANDANT

general- major

Momčilo Perišić

(Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, inv. br. 2 - 2870)

PRILOG BROJ 12

Komande 17. korpusa
Str. pov. br. 11/2-89
26. 04. 1992.god.
Vrlo hitno

Odluka o izvođenju borbenih dejstava, dostavlja

Komandi: GŠ OS SFRJ i komandi 2. vojne oblasti

1. Odlučio sam: U jedinicama na prostoru Bosanske posavine (OG - 1, TG. - 17 i 395. mtbr) izvršiti pripreme, pregrupisavanja i potrebna predpočinjavanja, a zatim u sadejstvu sa srpskim jedinicama TO i srpskom milicijom uz avio i artiljerijsku podršku preći u izvođenje ofanzivnih, odbrambenih i drugih raznovrsnih borbenih dejstava.

Cilj: ofanzivnim dejstvima snaga **OG - 1** na izabranom pravcu napada razbiti snage neprijatelja, što pre izbiti na reku Savu, jugozapadno od Bosanskog Broda, ovladati Bosanskim Brodom, porušiti most na reci Savi kod Bosanskog Broda i držati pod kontrolom mesta prelaza na reci Savi i komunikacije u zoni **OG - 1**.

Odbrambenim dejstvima snaga na prostoru Bosanski Šamac, Gradačac, Orašje i Brčko, srpečiti nasilni prelazak reke Sava i raznovrsnim dejstvima istovremeno razbiti napade paravojnih formacija ubačenih diverzantsko-terorističkih grupa, sprečavati međunacionalne sukobe, vršiti borbenu kontrolu teritorije i držati pod kontrolom komunikacije u sopstvenim zonama.

Podržava avijacija 1. korpusa RV i PVO.

Gotovost za izvođenje ofanzivnih dejstava **OG - 1** po naređenju komande korpusa.

Gotovost za izvođenje odbrambenih dejstava, borbenih dejstava protiv paravojnih formacija, kontrolu teritorije i obezbeđenje komunikacija odmah.

2. Zadaci jedinica:

2.1. - **OG - 1**: Izvršiti odgovarajuće pripreme, predgrupisavanja i koncentraciju snaga, a zatim uz avio i artiljerijsku podršku i sadejstvo sa srpskim jedinicama TO preći u napad na izabranom pravcu, razneti neprijatelja, naneti što veće gubitke i što pre izbiti na reku Savu, jugo/zapadno od Bosanskog Broda, očistiti Bosanski Brod, ovladati istim i porušiti most na reci Savi u Bosanskom Brodu.

Delom snaga vezati snage neprijatelja zapadno od reke Ukrine i onemogućiti njihovo angažovanje severno od reke Ukrine. Istovremeno sa snagama na prostoru između reke Bosne i planine Vučjak vezati snage neprijatelja, čime se obezbeđivati sa pravca planine Vučjak. Po izbijanju na reku Savu pristupiti okruženju i razbijanju ostalih snaga neprijatelja, preseći komunikacije i dražati pod kontrolom komunikacije i mesta prelaza na reci Savi.

2.2. - **TG - 17**: Izvršiti potrebna predgrupisavanja i uz avio i artiljerijsku podršku i u sadejstvu sa srpskim jedinicama TO i srpskom milicijom sprečiti OS RH prelazak reke Save u zoni odgovornosti. Istovremeno razbijati napade paravojnih formacija i ubačenih diverzantsko-terorističkih grupa. Delom snaga na pogodnim mestima obezbeđivati levi bok na reci Bosni. Posebnim snagama držati most na reci Bosni (Modriča), čime sprečavati izlazak snaga neprijatelja u zonu TG – 17.

2.3. - **395. mtbr**: Sopstvenim snagama, u sudejstvu sa jedinicama TO i srpskom milicijom i uz avio i artiljerijsku podršku sprečiti OS RH prelazak reke Save u zoni brigade, vršiti borbenu kontrolu teritorije, sprečavati međunacionalne sukobe i neprekidno imati pod kontrolom komunikacije u zoni odgovornosti.

k o m a n d a n t
general-major
Milan Nedeljković

(Stjepan Šiber, PREVARE, ZABLUDE, ISTINA, - Ratni dnevnik 1992., Rabic, Sarajevo 2000, str. 241-242.)

PRILOG BROJ 13

ANEKS UGOVORA O ODLASKU KOMANDI, JEDINICA I USTANOVA JNA IZ GARNIZONA – KASARNI: ZENICA, TRAVNIK, KONJIC I KASARNI I USTANOVA U SARAJEVU, SASTAVLJEN DANA 10. 05. 1992. GODINE U SARAJEVU U PROSTORIJAMA UNPROFORA

Aneks ugovora zaključen dana 22. maja 1992. godine u prostorijama Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, između Predsjedništva i Vlade Republike Bosne i Hercegovine, koje zastupaju Fikret Abdić, Stjepan Kljuić i Jerko Doko i predstavnika JNA, koje zastupaju general-major Neđo Bošković i predsjednik Komisije SSNO-a pukovnik Branko Čađo.

Član 1.

Ugovorne strane dogovorile su se da se dopuni član 1. Ugovora od 10. maja 1992. godine, tako što će JNA predati Ministarstvu narodne odbrane Republike Bosne i Hercegovine naoružanje, municiju, minsko-eksplozivna sredsta i opremu teritorijalne odbrane općina Centar Sarajevo, Novi grad Sarajevo, Stari grad Sarajevo i Novo Sarajevo, prema priloženoj specifikaciji obostrano ovjerenoj od ugovornih strana, koja čini satavni dio Ugovora, odnosnio 66% od prvobitne specifikacije.

Član 2.

Isporuka naoružanja iz tačke 1. ovog aneksa izvršiće se 23. maja 1992. godine, u Sarajevu, ukoliko iz objektivnih razloga se tog dana ne izvrši cjelokupna isporuka, ona će se nastaviti i 24. maja do 18 sati.

Član 3.

Ukoliko se izvrši polovina isporuke na dan 23. maj 1992. godine, mogu se isprazniti kasarne slijedećim redoslijedom: Poligon Pazarić, kasarna „Viktor Bubanj", kasarna „ Jusuf Džonlić" a potom kasarna „Maršal Tito", na način utvrđen Ugovorom, uz uvjet isporuke ostatka naoružanja po specifikaciji.

Član 4.

Osoblje, oružje i oprema iz kasarni sa područja Sarajeva iz člana 2. Ugovora, JNA će povući izvan Bosne i Hercegovine, najkraćim i najbezbednijim putem, o čemu će se blagovremeno izvijestiti nadležni organi Vlade BiH.

Obje strane su saglasne da se povlačenje osoblja, oružja i opreme iz prethodnog stava izvrši pod nadzorom UNPROFORA.

Član 5.

Sve ostale tehničke pojedinosti primopredaje oružja i kasarni ovlašćeni su prema potrebi na licu mjesta utvrditi pukovnik Branko Čađo, ispred JNA i Jusuf Pušina ispred Vlade Republike Bosne i Hercegovine.

Član 6.

Ostale odredbe Ugovora od 10. maja 1992. godine, ostaju nepromijenjene.

Član 7.

Ovaj Ugovor po odluci Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine od 22. maja 1992. godine, potpisuju članovi predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Fikret Abdić i Stjepan Kljuić.

1. Za Predsjedništvo RBiH
   Fikret Abdić
   Stjepan Kljujić

2. Za Vladu RBiH
   Jerko Doko

3. Predstavnik JNA
   general-major Neđo Bošković
   pukovnik Branko Čađo

(Stjepan Šiber, PREVARE, ZABLUDE, ISTINA, Sarajevo 2000. str. 250 - 251.)

IZVORI I LITERATURA

1. IZVORI

- **ARHIV INSTITUTA ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA**, Sarajevo (više fondova različite provenijencije).
- **ARHIV ARMIJE RBIH - VF BIH**, Sarajevo.
- **ARHIV PREDSJEDNIŠTVA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE.**
- **MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU U HAGU, - INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR FORMER YUGOSLAVIA - ICTY,**
  Predmeti:
  - Predmet br. IT-94-1-I, Optužnica protiv Duška Tadića;
  - Predmet br. IT-94-2-I, Optužnica protiv Dragana Nikolića;
  - Predmet br. IT-99-37-I, od 24. maja 1999., Optužnica protiv Slobodana Miloševića; Predmet br. IT-02-54-T, od 31. maja 2002., i 22. novembra 2002., izmjenjena i dopunjena optužnica protiv Slobodana Miloševića;
  - Predmet br. IT-95-5-I, od 25. jula 1995., Optužnica protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića; Predmet br. IT-95-18-I od 14. novembra 2002., proširena optužnica protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića;
  - Predmet br. IT-95-9-I, Optužnica protiv Slobodana Miljkovića, Blagoje Simića, Milana Simića, Miroslava Tadića, Stevana Todorovića i Sime Zarića;
  - Predmet br. IT-95-10-I, Optužnica protiv Gorana Jelisića i Ranka Česića;
  - Predmet br. IT-96-20-I, Optužnica protiv Đorđa Đukića;
  - Predmet br. IT-98-29-I, Optužnica protiv Stanislava Galića i Dragomira Miloševića;
  - Predmet br. IT-98-33-I, Optužnica protiv Radislava Krstića;
  - Predmet br. IT-98-36-I, Optužnica protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića;
  - Predmet br. IT-03-67-I, Optužnica protiv Vojislava Šešelja;
  - Predmet br. IT-00-40-I, Optužnica protiv Biljane Plavšić;
  - Predmet br. IT-00-39-I, Optužnica protiv Momčila Krajišnika.

2. LITERATURA

A. *KNJIGE*

- Fadil Ademović, ***JNA - BEZNAĐE ZLA***, Sarajevo 1997.
- Nusret Agić, ***ŽIVI ŠTITOVI***, Sarajevo 1995.
- Nedžad Ajnadžić, ***ODBRANA SARAJEVA***, Sarajevo 2000.
- Munir Alibabić - Munja, ***BOSNA U KANDŽAMA KOS-A***, Sarajevo 1996.
- Suad Arnautović, ***IZBORI U BOSNI I HERCEGOVINI '90***, Sarajevo 1996.
- Suad Arnautović, ***KAKO SE BRANILA BOSNA***, Sarajevo 1997.
- Marko Bešker i Seka Kugler, ***OBZORJE SLOBODE***, Zagreb 1992.
- Mustafa Bisić, ***RATNI ZLOČIN I GENOCID***, Sarajevo 1998.
- Frensis Entoni Bojl (Francis Antony Boyle), ***BOSANSKI NAROD OPTUŽUJE ZA GENOCID: Postupak pred Međunarodnim sudom pravde u predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije radi sprječavanja i kažnjavanja zločina genocida***, Sarajevo 2000.
- Norman Cigar, ***GENOCID U BOSNI - POLITIKA "ETNIČKOG ČIŠĆENJA"***, Sarajevo 1998.
- Voren Cimerman (Warren Zimmermann), ***IZVORI JEDNE KATASTROFE***, Zagreb 1996.
- Jovan Cvijić, ***SABRANA DELA***, Beograd 1987.
- Smail Čekić, ***AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.-1993.***, Sarajevo 1994.
- Smail Čekić, ***HISTORIJA GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA***, Sarajevo 1997.
- Smail Čekić, ***AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU: PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE***, Sarajevo 2004.
- Vasa Čubrilović, ***ISELJAVANJE ARNAUTA***, Beograd 1937.
- Davor Domazet - Lošo, ***HRVATSKA I VELIKO RATIŠTE***, Zagreb 2002.
- Nijaz Duraković, ***PROKLETSTVO MUSLIMANA***, Sarajevo 1993.

- Ismet Dizdarević, ***NEZABORAV USJEKLINA GENOCIDA***, Sarajevo 2003.
- Raif Dizdarević, ***OD SMRTI TITA DO SMRTI JUGOSLAVIJE***, Sarajevo 2000.
- Slavoljub Đukić, ***IZMEĐU SLAVE I ANATEME***, Beograd, 1994.
- Hasan Efendić, ***KO JE BRANIO BOSNU***, Sarajevo 1998.
- Dobrila Gajić-Glišić, ***SRPSKA VOJSKA: IZ KABINETA MINISTRA VOJNOG***, Čačak - Beograd, 1992.
- Ilija Garašanin, ***NAČERTANIJE - Program spoljašnje i nacionalne politike Srbije na koncu 1844. godine***, Beograd 1906.
- Roj Gatman (Roy Gutman), ***SVJEDOK GENOCIDA***, Sarajevo 1995.
- Omer Ibrahimagić, ***BOSNA I BOŠNJACI - DRŽAVA I NAROD KOJI SU TREBALI NESTATI***, Sarajevo 1995.
- Omer Ibrahimagić, ***BOSNA I BOŠNJACI - IZMEĐU AGRESIJE I MIRA***, Sarajevo 1998.
- Omer Ibrahimagić, ***POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE***, Sarajevo 1999.
- Borisav Jović, ***POSLJEDNJI DANI SFRJ***, Kragujevac 1996.
- Borisav Jović, ***KNJIGA O MILOŠEVIĆU***, Beograd 2001.
- Veljko Kadijević, ***MOJE VIĐENJE RASPADA - VOJSKA BEZ DRŽAVE***, Beograd 1993.
- Jusuf Kadrić, ***BRČKO - GENOCID I SVJEDOČENJA***, Sarajevo 1998.
- Vahid Karavelić, ***AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU: Sjeveroistočna Bosna 1991. do 1992.***, Sarajevo, 2004.
- Filip Koen (Philip J. Cohen), ***SRPSKI TAJNI RAT: PROPAGANDA I MANIPULACIJA HISTORIJOM***, Sarajevo 1995.
- Muharem Kreso, ***AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU – AMBIJENT POČINJENOG GENOCIDA, u: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991. - 1995.***, *Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, Sarajevo 1997.
- Dragan Lukač, ***RATNI ZLOČINI U BOSANSKOJ POSAVINI***, Zagreb 1997.

- Bećir Macić, ***ZLOČINI PROTIV MIRA***, Sarajevo 2001.
- Noel Malkolm, ***POVIJEST BOSNE - KRATKI PREGLED***, Sarajevo 1995.
- Davor Marijan, ***SMRT OKLOPNE BRIGADE***, Zagreb – Sarajevo 2002.
- Nijaz Mašić, ***ISTINA O BRATUNCU: AGRESIJA, GENOCID I OSLOBODILAČKA BORBA 1992. - 1995.***, Tuzla 1996.
- Branko Mamula, ***SLUČAJ JUGOSLAVIJA***, Podgorica 2000.
- Slobodan Milošević, ***GODINE RASPLETA***, Beograd 1989.
- Miloš Minić, ***DOGOVORI U KARAĐORĐEVU O PODELI BOSNE I HERCEGOVINE***, Sarajevo, 1998.
- Stipe Mesić, ***KAKO JE SRUŠENA JUGOSLAVIJA***, Zagreb 1994.
- Stevan Moljević, ***HOMOGENA SRBIJA***, Beograd 1981.
- Faruk Muftić, ***FOČA: PONOVLJENI ZLOČIN I HRONOLOGIJA ZLOČINA 1941./45. - 1992./95.***, Sarajevo 2001.
- Faruk Muftić, ***RANJENI GRAD FOČA: SVE DŽAMIJE SU PORUŠENE***, Sarajevo 2003.
- Rasim Muminović, ***SRBIZAM I STRADALNIŠTVO BOŠNJAKA***, Sarajevo 1996.
- Fikret Muslimović, ***ODBRANA REPUBLIKE***, Sarajevo 1995.
- Fikret Muslimović, ***RAT I POLITIKA***, Sarajevo 2000.
- Jovan Nicić, ***MEĐUNARODNI KRIVIČNI TRIBUNAL ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU (HAG), PRESUDE: SREBRENICA***, Beograd, 2005.
- Vuk Obradović, ***DRUŠTVO, NACIONALIZAM, ODBRANA***, Zemun 1989.
- Marinko Ogorec, ***HRVATSKI DOMOVINSKI RAT 1991.-1993.***, Opatija 1994.
- Mirko Pejanović, ***BOSANSKO PITANJE I SRBI U BOSNI I HERCEGOVINI***, Sarajevo 1999.
- Gavro Perazić, ***MEĐUNARODNO RATNO PRAVO***, Beograd 1986.
- Ilija Radaković, ***BESMISLENA YU RATOVANJA***, Beograd 1998.
- Zijad Rujanac, ***OPSJEDNUTI GRAD SARAJEVO***, *Sarajevo 2003.*

- Fuad Saltaga, ***DA LI JE GENOCID SUDBINA BOŠNJAKA?***, Sarajevo 1996.
- Laura Silber i Alan Little, ***SMRT JUGOSLAVIJE***, Rijeka 1996.
- Ivan Stambolić, ***PUT U BESPUĆE***, Beograd 1995.
- Vuk Stefanović- Karadžić, ***CRNA GORA I BOKA - KOVČEŽIĆ ZA ISTORIJU, JEZIK I OBIČAJE SRBA SVA TRI ZAKONA***, Beograd 1972.
- Nikola Stojanović, ***SRBI I HRVATI - DO ISTRAGE VAŠE ILI NAŠE***, Zagreb 1902.
- Mustafa Sućeska, ***KRVAVA ĆUPRIJA NA DRINI***, Sarajevo 2001.
- Stjepan Šiber, ***PREVARE, ZABLUDE, ISTINA - RATNI DNEVNIK 1992.***, Sarajevo 2001.
- Boško Todorović i Dušan Vilić, ***IZDAJA I ODBRANA JUGOSLAVIJE***, Beograd 1990.
- Paul Viliams i Norman Cigar, ***RATNI ZLOČINI I POJEDINAČNA ODGOVORNOST: DOVOLJNO DOKAZA ZA PODIZANJE OPTUŽNICE PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA***, Sarajevo 1998.
- Esad Zgodić, ***GRAĐANSKA BOSNA***, Tuzla 1996.

B. ***ZBORNICI RADOVA***

- ∴ ***RAZARANJE IDENTITETA BOSANSKIH MUSLIMANA***, Zbornik radova, Zenica 1993.
- ∴ ***GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991. - 1995.***, Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991. - 1995., održanog u Bonu od 31. avgusta do 4. septembra 1995., Sarajevo 1997.
- ∴ ***AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU I BORBA ZA NJEN OPSTANAK 1992. - 1995.***, Zbornik radova, Pravni fakultet, Sarajevo 1997.
- ∴ ***IZVORI VELIKOSRPSKE AGRESIJE, Rasprave, dokumenti i kartografski prikazi***, Zbornik radova, (priredio Bože Čović), Zagreb 1991.
- ∴ ***RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991. - 1995.***, Zbornik radova, (uredili Branka Magaš i Ivo Žanić), Zagreb - Sarajevo 1999.

- ∴ ***STVARANJE I RAZARANJE JUGOSLAVIJE***, Zbornik radova sa Okruglog stola, Beograd, 5. – 7. decembar 1995. godine, ***STVARANJE I RAZBIJANJE AVNOJSKE JUGOSLAVIJE***, Beograd 1996.
- ∴ ***RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991. - 1999.***, Zbornik saopštenja i diskusije sa Okruglog stola, Beograd, 7. - 9. novembar 2001. godine, Beograd 2002.
- ∴ ***RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVIN***, *Izvještaji Amnesti Internešnela (Amnesty Internationala) i Helsinki voča (Helsinki Watcha) od početka rata u BiH do rujna 1993. godine,* Zagreb 1993.
- ∴ ***„ETNIČKO ČIŠĆENJE" - GENOCID ZA „VELIKU SRBIJU"***, *Dokumentacija Društva za ugrožene narode,(priredio Tilman Cilh),* Sarajevo 1996.
- ∴ ***SAMRTNO SREBRENIČKO LJETO '95. - Svjedočanstvo o stradanju Srebrenice i naroda Podrinja,*** Tuzla 1998.
- ∴ ***ZLOČINCI I ŽRTVE***, Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Opštinska komisija Živinice, Živinice 1995.
- ∴ ***PLAVA KNJIGA,*** Najdan Pašić, Radoslav Ratković i Balša Špadijer, Beograd, 1977.

C. *STRUČNI ČLANCI I BROŠURE*

- Muhamed Bešić, ***AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU I BOSANSKA KRAJINA***, Sarajevo 1995.
- Davor Domazet, ***KAKO JE PRIPREMANA AGRESIJA NA HRVATSKU ILI PREOBLIKOVANJE JNA U SRPSKU IMPERIJALNU SILU***, Zagreb 1997.
- Davor Domazet, ***ULOGA JNA KAO SRPSKE IMPERIJALNE SILE U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM RATU***, Zagreb 1998.
- Državna komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosna i Hercegovina, ***BILTENI BROJ 2., 3., 6. i 7.***, Sarajevo 1993.
- Muhamed Nuhić, ***AGRESIJA I PROPAGANDA***, Sarajevo 1995.
- Muhamed Nuhić, ***RIJEČ - SLIKA I ZLOČIN***, Sarajevo, 1994.
- Hajro Nurković, ***RAZVOJ, ULOGA I OPERATIVNO-TAKTIČKA UPOTREBA RV I PVO A RBiH U***

ODBRANBENO-OSLOBODILAČKOM RATU, Separat br.16, Sarajevo 2001.
- Ibrahim Pašić, ***TOPONIMSKA SRBIZACIJA GLASINCA***, Sarajevo 1996.
- Miraš Stožinić, ***SAVREMENI ASPEKTI SPECIJALNOG RATA***, *Beograd 1983.*
- Nedžad Ugljen, ***ULOGA KOS-A U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU***, Sarajevo 1994.
- ***VOJNO-POLITIČKI INFORMATOR***, Beograd izdanja broj 8/91 i 3/92.

D. *ENCIKLOPEDIJE, LEKSIKONI I DRUGI DOKUMENTI*

- ∴ ***VOJNA ENCIKLOPEDIJA***, drugo izdanje, tom IX, Beograd 1975.
- ∴ ***POLITIČKA ENCIKLOPEDIJA***, Beograd 1975.
- ∴ ***LEKSIKON SIGURNOSTI***, Izet Beridan, Ivo M. Tomić i Muharem Kreso, drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo 2001.
- ∴ ***STRATEGIJA ORUŽANE BORBE***, Beograd 1983.
- ∴ ***UPOTREBA STRATEGIJSKIH GRUPACIJA***, Beograd 1990.
- ∴ ***UPUTSTVO O UPOTREBI TERITORIJALNE ODBRANE***, Beograd 1977.
- ∴ ***REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN O BOSNI I HERCEGOVINI***, Sarajevo,1995.

E. *ČASOPISI*

- Dnevni list ***"OSLOBOĐENJE"***, Sarajevo,
- Dnevni list ***"DNEVNI AVAZ"***, Sarajevo,
- Dnevni list ***„JUTARNJE NOVINE"***, Sarajevo,
- Dnevni list ***"BORBA"***, Beograd,
- Dnevni list ***"POLITIKA"***, Beograd,
- Nedeljne informativne novine – ***"NIN"***, Beograd,
- Nezavisna informativna revija ***"SLOBODNA BOSNA"***, Sarajevo,

- Magazin *„PROFIL“*, Beograd,
- Novine Srpske radikalne stranke *"VELIKA SRBIJA"*, Beograd,
- Časopis *"SRPSKA VOJSKA"*, Banja Luka,
- Časopis *"SPIEGL"*, Bonn,
- Časopis *"ZLOČIN"*, Sarajevo, broj 1/94., broj 2/95., i broj 3-4/95.
- Nedeljni list *"SVIJET"*, Sarajevo,
- Nedeljni list *„DUGA“*, Beograd,
- List SDS B i H *"JAVNOST"*, Sarajevo,
- List *" KRAJIŠKI VOJNIK"*, Banja Luka, specijalno izdanje od 28. juna 1997.
- List *"TELEGRAF"*, Beograd,

SKRAĆENICE

ABHO - atomsko biološko hemijska odbrana

abr - avijacijska brigada

ap - avijacijski puk

ae - avijacijska eskadrila

AIIZ - Arhiv instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo

ANC - auto nastavni centar

AO - armijska oblast

A R BiH - Armija Republike Bosne i Hercegovine

atb - automobilski bataljon

AVL - aktivno vojno lice

b/g - borbena gotovost

bbr - brdska brigada

B i H - Bosna i Hercegovina

b/k - borbeni komplet

BIGZ - Beogradski izdavački grafički zavod

boa - bataljon za obezbjeđenje avijacije

br. - broj

bts - bataljon tehničke službe

BV - borbeno vozilo

bv - bataljon veze

bVP - bataljon vojne policije

CK SK - Centralni komitet saveza komunista

CID - Centar za izdavačku djelatnost

CNN - Si-En-En, Američka kablovska televizijska mreža (Cable News Network)

CVŠ	- Centar vojnih škola
CZ	- Civilna zaštita
Č EIO	- Četa elektronskog izviđanja i ometanja
Č VOJIN	- četa vazdušnog osmatranja, javljanja i navođenja
DB	- Državna bezbjednost
DEMOS	- Demokratska opozicija Slovenije
dj.	- djelo
DSS	- Demokratska stranka Srbije
dp	- dopunski puk
DT	- Državna tajna
EZ	- Evropska zajednica
EU	- Evropska unija
GŠ JNA	- Generalštab Jugoslovenske narodne armije
GŠ OS SFRJ	- Generalštab Oružanih snaga SFRJ
GŠ V SRJ	- Generalštab Vojske Savezne Republike Jugoslavije
GŠ VSR BiH	- Glavni Štab Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine
he	- helikopterska eskadrila
HDZ	- Hrvatska demokratska zajednica,
HOS	- Hrvatske oružane snage
HVO	- Hrvatsko vijeće odbrane
Ia	- izviđačka avijacija
Iae	- izviđačka avijacijska eskadrila
Int ms	- intendantska materijalna sredstva
InSl	- intendantska služba

ICTY	- Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia).
inž. br	- inžinjerijska brigada
inž. p	- inžinjerijski puk
itd.	- i tako dalje
JNA	- Jugoslovenska narodna armija,
JRM	- Jugoslovenska ratna mornarica
JSO	- Jedinica za specijalne operacije MUP-a Srbije
K	- korpus
KDM	- Kulturno društvo Muslimana
KOGB	- Komanda odbrane grada Beograda
KONO i DSZ	- Koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite
KOS JNA	- Kontraobavještajna služba JNA
KoV JNA	- Kopnena vojska – vid JNA
KM	- Komandno mjesto
K RV i PVO	- Korpus ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane
KVO	- Komanda vojnog okruga
KZ SFRJ	- Krivični zakon SFRJ
la	- lovačka avijacija
lad PVO	- laki artiljerijski divizion protivvazdušne odbrane
lap	- lovački avijacijski puk
lap PVO	- laki artiljerijski puk protivvazdušne odbrane
lard PVO	- laki artiljerijsko raketni divizion protivvazdušne odbrane

larp PVO	- laki artiljerijsko raketni puk protivvazdušne odbrane
lba	- lovačko bombarderska avijacija
lbae	- lovačko bombarderska avio eskadrila
lpartbr	- laka partizanska brigada
lšp	- lovački školski puk
mabr	- mješovita artiljerijska brigada
map	- mješoviti artiljerijski puk
mbr	- mješovita brigada
MPS	- moralno političko stanje
MNO	- ministarstvo narodne odbrane
mtbr	- motorizovana brigada KoV-a
mtp	- motorizovani puk
mpoarbr	- mješovita protivoklopna artiljerijska brigada
mpoap	- mješoviti protivoklopni artiljerijski puk
MZ	- Mjesna zajednica
MTS	- materijalno tehnička sredstva
MUP	- Ministarstvo unutrašnjih poslova
NATO	- Sjeveroatlanski savez (North Atlantic Treaty Organization)
NC	- Nastavni centar
NC OMJ	- Nastavni centar oklopno mehanizovanih jedinica
NO	- Narodna odbrana
NOB	- Narodno oslobodilačka borba
NOR	- Narodno oslobodilački rat

NVO - naoružanje i vojna oprema

OB ŠC - Obavještajno bezbjedonosni školski centar

OG - operativna grupa

okbr - oklopna brigada

okp - oklopni puk

Ok ŠTO - okružni štab teritorijalne odbrane

Op ŠTO - općinski štab teritorijalne odbrane

OS SFRJ - Oružane snage S F R J

OSCE - Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (Organization for Security and Cooperation in Europe)

OŠ - Osnovna škola

OT - oklopni transporter

OUN - Organizacija ujedinjenih naroda

pABHO - puk ABHO

partd - partizanska divizija

partbr - partizanska brigada

PoB - Pozadinska baza

pontb - pontonirski bataljon

pphe - protivpodmornička helikopterska eskadrila

pmtbr - proleterska motorizovana brigada

pv - puk veze

PVO - Protivvazdušna odbrana

PZT - privremeno zaposjednuta zeritorija

rabr - raketna artiljerijska brigada

R BiH	- Republika Bosna i Hercegovina
rbr	- raketna brigada
RJ PVO	- raketne jedinice protivvazdušne odbrane
RM	- Ratna mornarica
RMR	- Ratne materijalne rezerve
RRS-Č	- Radio relejna stanica - čvorište
RRF	- ratna riječna flotila
RŠ TO	- Republički štab teritorijalne odbrane
RTV	- Radio i televizija
RV i PVO	- Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana
s.	- selo
SAO	- Srpska autonomna oblast
SANU	- Srpska akademija nauka i umjetnosti
SAD	- Sjedinjene Američke Države
SDA	- Starnka demokratske akcije
SDB	- Služba državne bezbjednosti
SDS	- Srpska demokratska stranka
SFRJ	- Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIV	- Savezno izvršno vijeće
SJB	- Služba javne bezbjednosti
SKJ	- Savez komunista Jugoslavije,
SK - SDP	- Savez komunista – Socijaldemokratska partija
SK - PJ	- Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju
Snb	- sanitetski bataljon

SnOd - sanitetski odred

SO - Skupština opštine

SPC - Srpska pravoslavna crkva

SPO - Srpski pokret obnove

SR BiH - Socijalistička Republika Bosna I Hercegovina

SR Srbija - Socijalistička Republika Srbija

SRJ - Savezna Republika Jugoslavija

SRT - sredstva ratne tehnike

SSNO - Savezni sekretarijat za narodnu odbranu

SSSR - Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

SSUP - Savezni sekretarijat unutrašnjih poslova SFRJ

ssrp PVO - srednji samohodni raketni puk protivvazdušne odbrane

SSRNS - Socijalistički savez radnog naroda Srbije

str. - stranica

SVŠ OMJ - Srednja vojna škola oklopno-mehanizovanih jedinica

s/z - sjevero zapad

ŠRO - Škola rezervnih oficira

ŠTO - Štab teritorijalne odbrane

ŠVK OS SFRJ - Štab Vrhovne komande OS SFRJ

tehb - tehnički bataljon

TG - taktička grupa

TMS - Tehnička matrijalna sredstva

TO - Teritorijalna odbrana

TO R BiH	- Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine
tra	- transportna avijacija
trabr	- transportna avijacijska brigada
trhe	- transportni helikopter
TRZ	- Tehnički remontni zavod
tt	- trigonometriska tačka
UBS	- Ubojna borbena sredstva
UN	- Ujedinjene nacije
UNHCR	- Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice
UNPA	- Zaštićene zone UN-a (United Nation Protected Areas)
UNPROFOR	- Snage za zaštitu Ujedinjenih nacija (United Nations Protection Forces)
VA KoV	- Vojna akademija kopnene vojske
VaK	- Vazduhoplovni korpus
VB	- Vazduhoplovna baza
VGD	- Vojno građevinska direkcija
VIGU	- Vojno inženjerijska građevinska ustanova
VKC	- Vojno knjigovodstveni centar
V SRJ	- Vojska Savezne Republike Jugoslavije
VO JNA	- Vojne oblasti Jugoslovenske narodne armije
VOJIN	- Vazdušno osmatranje, javljanje i navođenje
VOS	- Vojna obavještajna služba
VTRZ	- Vazduhoplovno tehnički remontni zavod
VTSl	- Vazduhoplovna tehnička služba

VP - Vojna pošta

VPO - Vojno pomorska oblast

VPS - Vojno pomorski sektor

VRC - Vojno računovodstveni centar

VRS - Vojska Republike Srpske

VRZ - Vazduhoplovno remontni zavod

VSF - Vojno stambeni fond

VU - Vojna ustanova

VVA - Vazduhoplovna vojna akademija

VVG - Vazduhoplovna vojna gimnazija

zmtp - Zaštitni motorizovani puk

ZNG - Zbor narodne garde

ZPMZ - Zavod za preventivnu medicinsku zaštitu

REGISTAR
LIČNIH IMENA

A

Abdić, Fikret: 220, 329, 330.
Abramović, Zdravko: 152.
Ademović, Fadil: 3.
Adžić, Blagoje: 57, 64, 74, 124, 125, 138, 256, 270, 309.
Akmadžić, Mile: 299.
Aksentijević, Milan: 122, 233.
Aleksić, Slavko: 214.
Amfilohije, mitropolit crnogorsko-primorski (Radović Risto): 148.
Arbur, Luiz (Arbour Louise): 22, 149, 173, 209.
Arsovski, Mitar: 234.
Avramov, Smilja: 35.
Avramović, Života: 28, 124, 233.

B

Babić, Milan: 156, 256, 270, 314.
Babić, Mile: 234.
Babić, Vojislav: 117.
Bačanović, Nenad: 116.
Badinter, Robert (Badenteur Robert): 46.
Bajić, Ljubomir: 118, 122.
Bajramović, Sejdo: 73, 260.
Baroš, Miloš: 117, 122, 233.
Bilandžić, Dušan: 35.
Bocinov, Dragoljub: 234.
Bogićević, Bogić: 26, 73.
Bojl, Frensis (Boyle Antony Francis) : 250.
Bokan, Dragoslav: 154.
Borić, Grujo: 122, 241.
Bošković, Nedeljko: 93, 124, 329, 330.
Božović, Božidar: 153, 234.
Božović, Đorđe – Giška: 154.

Brđanin, Radoslav: 207, 209.
Brovet, Stane: 57, 234.
Broz, Josip – Tito: 17, 19, 20, 58, 59, 255, 269.
Bruk, Van den Hans (Hans Van den Broek): 30.
Bućin, Nenad: 73.
Buha, Ljubiša – Čuma: 151.
Bulatović, Momir: 256, 270.

C

Cigar, Norman: 3.
Cokić, Jevrem: 191.
Crmarić, Jerko: 234.
Cvetković, Dragiša: 35.
Cvijić, Jovan: 8.

Č

Čađo, Branko, 329, 330.
Čanadi, Zorko: 57.
Čančar, Petko: 181.
Čekić, Smail: 3. 135.
Čeranić, Ilija : 93.
Čolović, Kosta: 234.
Čubra, Nikola: 57, 233.
Čubrilović, Vasa: 8.
Čudić, Slavko: 193.

Ć

Ćosić, Dobrica: 21, 245, 256, 270.
Ćušić, Mićo: 57.

D

De Mikelis, Đani (De Michelis Giannie): 30.

Debelnogić, Božo: 214.
Dejanović, Stevo: 116.
Del Ponte, Karla (Carla del Ponte): 195, 236.
Dilberović, Suada: 219.
Di Stefano, Đovani: 150.
Dobraš, Radovan: 116.
Dobrivojević, Velisav: 234.
Doko, Jerko: 329, 330.
Domljan, Žarko: 31.
Drašković, Vuk: 146. 151, 152, 154.
Drinić, Gavro: 203.
Drnovšek, Janez: 26.
Dukić, Rajko: 47, 326.

Đ

Đapa, Nikola: 117.
Đerić, Krsto: 191.
Đinđić, Zoran: 151, 152.
Đokić, Borivoje: 206.
Đokić, Slavoljub: 233.
Đukić, Đorđe: 241, 246, 247.
Đuknić, Mihajlo: 234.
Đurđevac, Vojislav: 115, 122, 123, 233, 241.
Đuričković, Dragoljub: 233.
Đurić, Radovan: 233.

E

Eremija, Radomir: 191.
Ešdaun, Pedi (Ashdown Paddy): 181.

F

Fetahagić, Muharem: 233.

G

Galić, Stanislav: 223.
Garašanin, Ilija: 7, 91.
Gardović, Nikola: 47.
Gatman, Roj (Gutman Roy): 3.
Glodić, Čedo: 116.
Goldston, Ričard (Goldstone Richard): 40, 236.
Gračanin, Petar: 57, 145, 256, 270.
Grahovac, Arsen: 141.
Grubač, Radovan: 241.
Grubišić, Jere: 93.
Grubor, Mićo: 241.
Grujić, Milan: 234.
Grujić, Tihomir: 233.
Gvero, Milan: 241.

H

Hočevar, Ivan: 234.
Hruševar, Alojz: 116.

I

Indžić, Boban: 175.
Izetbegović, Alija: 40, 41, 48, 163, 220, 315.

J

Jakimovski, Ilija: 193.
Jakovljević, Tomo: 116.
Janković, Savo: 115, 122, 167, 168, 233.
Jazbinski, Vid: 117.
Jazov, Dimitri: 72.
Jokić, Miodrag: 233.
Jovanović, Jovo: 167.

Jovanović, Zoran: 117.
Jović, Borisav: 26, 29, 30, 66, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 76, 256, 270, 286.
Jović, Mirko: 146, 154.
Jurjević, Zvonko: 234.

K

Kadijević, Veljko: 25, 26, 29, 57, 64, 65, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 76, 78, 80, 124, 131, 132, 234, 237, 256, 257, 290, 293, 295.
Karadžić, Radovan: 40, 41, 43, 48, 94, 137, 244, 249, 252, 264, 316.
Karadžić, Stefanović Vuk: 7.
Karanušić, Ante: 233.
Karavelić, Vahid: 3.
Kelečević, Boško: 206.
Kertes, Mihalj – Braca: 145, 150.
Kljuić, Stjepan: 329, 330.
Kolev, Mladen: 117.
Kolšek, Konrad: 28.
Koljević, Nikola: 94, 326.
Kondić, Mile: 233.
Kostić, Branko: 256, 260, 270.
Kostić, Jugoslav: 73, 260.
Kostovski, Zoran: 233.
Koštunica, Vojislav: 236.
Koturović, Dušan: 233.
Kovačević, Dušan: 116.
Kovačević, Savo: 122.
Krajišnik, Momčilo: 43, 45, 94, 326.
Kreso, Muharem: 3.
Kričko, Simo: 191.
Krsmanović, Aleksa: 246, 247.
Krstevski, Trajče: 234.
Krstić, Radislav: 237, 251, 252.

Kučinić, Mile: 234.
Kukanjac, Milutin: 48, 115, 122, 220, 221, 233, 239, 240, 308, 313.
Kulić, Mirko: 234.
Kurtović, Muharem: 179.
Kuruzović, Slobodan: 211.
Kušić, Rajko: 182.
Kutiljero, Hoze (Cutillero Jose): 315, 321.
Kutlešić, Vladan: 35.
Kuzmanović, Branislav: 233.

L

Lapčić, Rajko: 233.
Lazarević, Dragoslav: 116.
Lerotić, Zvonko: 35.
Lilić, Zoran: 236, 245.
Lukić, Milan: 175.
Lukić, Sredoje: 175.
Luković, Milorad - Legija: 151.

LJ

Ljubičić, Nikola: 57, 93.

M

Macić, Bećir: 3.
Maček, Vladimir - Vlatko: 35.
Maksimović, Mladenko: 234.
Maksimović, Vojislav: 181.
Mamula, Branko: 57, 62, 64, 73.
Marković, Ante: 69, 72.
Marković, Radivoje: 117.
Marković, Radomir: 151.
Martić, Milan: 155, 156, 256, 270.

Matić, Branislav - Beli: 154.
Matović, Tomislav: 192.
Meakić, Željko: 211.
Mehinagić, Izet: 167.
Mekenzi, Luis (MacKenzie Lewis): 220.
Meron, Teodor (Meron Theodor): 251.
Mertel, Dušan: 233.
Mesić, Stipe: 26, 28, 30, 31, 35, 74, 75, 288.
Mihajlović, Kosta: 35.
Mikić, Slobodan: 233.
Milanović, Dafina: 156.
Miletić, Boško: 117.
Miletić, Radomir: 116.
Miličević, Ratko: 233.
Miličić, Milan: 191.
Milinković, Pavle: 203.
Milošević, Dragomir: 223.
Milošević, Jovan: 116.
Milošević, Slobodan: 12, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 30, 35, 36, 42, 66, 68, 72, 73, 74, 76, 91, 124, 137, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 152, 169, 173, 195, 233, 244, 245, 249, 250, 252, 259, 260, 263, 269, 270.
Milošević, Svetozar: 171.
Milovanović, Manojlo: 241.
Miljković, Slobodan: 201.
Minić, Miloš: 35.
Mirčetić, Živan: 233.
Mirković, Stevan: 57.
Mladić, Ratko: 115, 122, 185, 235, 236, 237, 247, 252, 264.
Moljević, Stevan: 8.

N

Nedeljković, Milan: 122, 328.

Negovanović, Marko: 93, 124, 233.
Nikolić, Dragan - Jenki: 177.
Nikolić, Stevan: 200.
Nikolovski, Mirko: 233.
Niković, Špiro: 115, 122, 233.

O

Obradović, Ljubomir: 199.
Obradov, Tomislav: 116.
Obradović, Vuk: 57, 72.
Ojdanić, Dragoljub: 173, 174, 193, 195.
Ončevski, Angel: 234.
Ostojić, Velibor: 181.

P

Panić, Milan: 245.
Panić, Života: 124, 233.
Pašić, Abdulah: 167.
Pavle, patrijarh Srpske pravoslavne crkve (Stojčević Gojko): 148.
Pavlov, Jovan: 233.
Pavlov, Todor: 116.
Pavlović, Rade: 116.
Pehar, Mato: 233.
Perevski, Boce: 234.
Perišić, Momčilo: 118, 124, 193, 194, 195, 326.
Petrović, Milisav: 99.
Plavšić, Biljana: 45, 94, 165, 209, 326.
Pos, Žak (Poos Jacques): 30.
Popović, Branislav: 233.
Popović, Jovan: 233.
Postolovski, Trajko: 234.

Praščević, Dobrašin: 122.
Pujić, Milan:233.
Pušina, Jusuf: 330.

R

Rabrenović, Velizar: 116.
Radaković, Ilija: 3.
Radanović, Ilija: 191.
Radovanović, Tomislav: 234.
Radović, Radoman: 191.
Radović, Vojislav: 234.
Rašeta, Andrija: 78. 233.
Ražnatović, Željko - Arkan: 143, 144, 148, 150, 165.
Reljić, Nikola: 171.
Ristić, Milovan: 234.
Ružinovski, Milan: 233.

S

Sajrus ,Vens (Cyrus Vance): 78.
Sapundžiju, Riza: 72, 73.
Sarić, Marko : 116.
Savić, Ljubiša - Mauzer: 166, 203.
Savić, Ratko: 116.
Selak, Osman: 116, 248.
Sikirica, Duško: 211.
Silić, Andrija: 234.
Simatović, Franko - Frenki: 144, 145, 150, 151, 152, 167.
Simić, Blagoje: 201.
Simić, Milan: 201.
Simić, Novica: 206, 241.
Simonović, Dragoljub: 312.
Simović, Mirko: 117.

Simović, Tomislav: 124.
Spasojević, Dušan - Šiptar: 151.
Spirkovski, Aleksandar: 124. 234, 284.
Stakić, Milomir: 210, 212.
Stamatović, Aleksandar: 234.
Stambolić, Ivan: 20, 151, 152.
Stanić, Miodrag: 117.
Stanišić, Jovica: 143, 144, 145, 152, 256, 270.
Stanković, Branko: 178, 233.
Stanković, Milovan: 205.
Stojanović, Nikola: 7.
Stojičić, Radovan - Badža: 144, 167.
Strugar, Pavle: 118, 124, 191.
Sučić, Olga: 219.

Š

Šarinić, Hrvoje: 35.
Šešelj, Vojislav: 143, 145, 146, 148, 152, 256, 270.
Šimić, Petar: 57.
Šipčić, Simo: 214.
Šipčić, Tomislav: 223, 241.
Škondrić, Milan: 116.
Šljivančanin, Veselin: 153.
Šomburg, Volgang (Schomburg Wolgang): 210.
Šovagović, Branko: 122.
Šupić, Jovan: 233.
Šuput, Milan: 116.
Šušak, Gojko: 78.
Šuvar, Stipe: 28.

T

Tadić, Duško: 212.

Tadić, Miroslav: 201.
Talić, Momir: 122, 206, 208, 209, 241.
Taušan, Tomislav: 117.
Tihić, Safet:117.
Todorović, Radenko: 247.
Todorović, Stevan: 201.
Tolimir, Zdravko: 241.
Tomić, Slavko: 117.
Torbica, Milan: 141, 193.
Trajčevski, Tomislav: 234.
Trajković, Stanko: 199.
Trifunović, Bogdan: 69.
Trifunović, Vlado: 234.
Troha, Teodor: 234.
Tuđman, Franjo: 31, 32, 33, 36.
Tumanov, Simeon: 233.
Tupurkovski, Vasil: 26.

U

Uzelac, Dušan: 233.
Uzelac, Nikola: 122, 153, 207.

V

Vakić, Branislav: 153.
Vasiljević, Aleksandar: 93, 124, 233, 256, 270.
Vasiljković, Dragan: 144, 155, 203.
Vasović, Dragoje: 233.
Vlahović, Veselin - Batko: 214.
Vučković, Vojin - Žuća: 156.
Vujić, Pero: 117.
Vujović, Stevo: 193.
Vuković, Vladimir: 115, 122.

Z

Zarić, Simo: 201.
Zvicer, Đorđije: 234.

Ž

Živanović, Milenko: 178, 237, 241.

REGISTAR GEOGRAFSKIH POJMOVA

A

Argentina: 175

Australija: 148, 155.

Austrija: 28.

B

Babešnica: 202.

Bačka Palanka: 144, 145.

Banija: 34, 120.

Banja Luka: 61, 66, 68, 95, 106, 108, 109, 110, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 125, 126, 128, 130, 162, 167, 208, 209, 211, 223, 236, 302, 303, 307, 319.

Bar: 135, 191.

Bare: 205.

Baranja: 35, 42, 43, 144, 234.

Batajnica (aerodrom): 128, 203.

Baktusi: 200.

Beč:209.

Beli Manastir: 79.

Beograd: 12, 13, 21, 24, 28, 33, 59, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 90, 92, 96, 98, 106, 109, 110, 113, 122, 126, 128, 138, 144, 147, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 209, 220, 227, 234, 236, 240, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 263.

Benkovac: 79, 119, 120, 151.

Bihać: 66, 106, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 122, 125, 126, 128, 208, 212, 225, 236, 302.

Bijele Vode: 247.

Bijeljina:102, 108, 110, 117, 121, 141, 149, 151, 160, 162, 165, 166, 167, 168, 170, 197, 237, 251, 303.

Bileća: 102, 110, 111, 118, 135, 192, 193, 194, 237, 325.

Bitolj: 61, 110.

Bjelašnica: 126.

Bjelovar: 307.

Blagaj: 193, 194.
Blažuj: 216.
Boka Kotorska: 61.
Borije: 213.
Bosanska krajina: 149, 156, 159, 167, 197, 206, 207, 208, 209, 212.
Bosanska Krupa: 138, 208, 209.
Bosanski Brod: 102, 109, 120, 121, 197, 198, 202, 315, 317, 327, 328.
Bosanski Miloševac: 203.
Bosanski Novi: 120, 208, 209.
Bosanska posavina: 159, 166, 197, 198, 199, 200, 206, 327.
Bosanski Petrovac: 116, 119, 319.
Bosanski Šamac: 151, 162, 197, 200, 201, 202, 327.
Bosansko Grahovo: 119, 141, 319.
Bosna: 328.
Bosna i Hercegovina: 3, 4, 5, 6, 8, 12, 13, 14, 17, 18, 22, 26, 30, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 61, 65, 66, 67, 70, 72, 73, 75, 77, 78, 80, 83, 88, 89, 90, 91, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 113, 118, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 167, 180, 81, 183, 185, 189, 190, 193, 195, 204, 205, 206, 207, 211, 212, 213, 218, 219, 220, 223, 224, 225, 227, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 287, 289, 295, 296, 297, 298, 299, 309, 313, 315, 317, 320, 321.
Božanovići: 122, 236.
Bratunac: 152, 154, 160, 170, 171, 172, 177, 183, 185, 187, 193.
Brčigovo: 182.
Brčko: 108, 120, 121, 128, 130, 151, 162, 166, 197, 203, 204, 209, 251, 319, 327.
Brezovo Polje: 204.
Brezina: 209.
Brezičani: 209.
Brežice: 149.

Brioni: 30, 287.
Brisel: 45.
Brus: 213, 232.
Bruška: 155.
Buenos Aires: 175.
Budva: 151, 152.
Bugojno: 95, 317, 321, 322.

C

Cazinska krajina: 208, 212.
Centralna Bosna: 110.
Cerklje: 106.
Cerska: 173, 183, 185, 287.
Cim: 325.
Crkvina: 200.
Crna Gora: 4, 5, 12, 13, 14, 21, 23, 30,40, 42, 43, 48, 55, 57, 61, 62, 67, 73, 76, 78, 83, 88, 89, 92, 95, 101, 103, 105, 106, 107, 110, 111, 126, 133, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 152, 154, 156, 159, 166, 169, 170, 172, 174, 175, 178, 183, 186, 188, 192, 193, 195, 197, 198, 211, 225, 226, 227, 232, 233, 234, 244, 245, 251, 256, 259, 260, 261, 262, 264, 265.

Č

Čačak: 195.
Čajetina: 173.
Čakovec: 307.
Čajniče: 111, 126, 140, 160, 183, 247, 317.
Čapljina: 110, 111, 118, 126, 194.
Čelebići: 178.
Čelopek: 169.
Čepikuće: 191, 192.
Čitluk: 44.
Čobanovo polje: 193.

Ć

Ćela : 209.
Ćilipi: 191.

D

Daruvar: 79.
Debelo brdo: 168.
Deleuša: 135.
Delnice: 307.
Derventa: 109, 120, 121, 128, 129, 162, 197, 199, 317, 329.
Divulje: 105.
Doboj: 98, 108, 109, 119, 120, 130, 151, 162, 197, 199, 205, 206, 319.
Dobrun: 172, 175.
Donja Dubica: 201.
Donji Lapac: 79.
Donji Vakuf: 162.
Drina: 106, 159, 167, 168, 174, 175, 176, 178, 190, 236, 243, 250.
Drinjača: 169.
Drvar: 119, 126, 141, 236.
Dub: 178.
Dubrave (aerodrom): 105, 121, 125, 168.
Dubravska visoravan: 191.
Dubrovnik: 34, 69, 77.
Dugo Polje: 203.
Dugo selo: 307.
Dvor na Uni: 79.

Đ

Đakovica: 147.

E

Erdut: 147, 149, 151.

Evropa: 27, 31 227.

F

Foča: 110, 111, 126, 140, 141, 152, 154, 160, 175, 178, 179, 180, 181, 183, 189, 193, 317.
Fojnica: 44.
Fruška Gora: 151, 152, 155.

G

Gacko: 102, 111, 141, 192, 194.
Gazimestan: 23, 255, 269.
Glamoč: 119, 246.
Glasinac: 97.
Glina: 77, 79.
Goleš: 223.
Golubić: 155, 156.
Goražde: 98, 111, 140, 160, 172, 179, 182, 183, 189, 190, 193, 327.
Gornji Milanovac: 124, 195.
Gornji Svilaj: 201.
Gornji Vakuf: 44.
Gospić: 307.
Gračac: 79.
Gračanica: 205.
Gradačac: 197, 225, 327.
Grapska: 205
Grubišno polje: 79.
Grude: 44, 111.
Gunja: 204.

H

Hag (Den Haag): 22, 43, 144, 149, 173, 177, 195, 201, 209, 210, 212, 223, 236, 246, 248, 250, 251, 252, 264.

Hadžići: 95, 109, 116, 117, 214, 320.
Hambarine: 210.
Han Derventa: 216.
Han Kran: 320.
Han Pijesak: 108, 118, 126, 129, 141, 181, 188, 213, 234, 311, 320, 322, 323.
Herceg Novi: 153.
Hercegovina: 68, 101, 193, 194, 311, 315.
Holandija: 30.
Hrvatska: 11, 22, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 47, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 78, 80, 83, 93, 97, 101, 102, 103, 105, 106, 110, 111, 113, 124, 125, 129, 132, 134, 136, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 152, 156, 157, 168, 192, 198, 199, 206, 207, 227, 232, 234, 240, 241, 256, 257, 258, 261, 270.
Hum: 98.

I

Igman: 320.
Ilići: 325.
Ilidža: 213.
Ilijaš: 126, 214.
Ilirska Bistrica: 307.
Ilok: 77, 151.
Imotski: 64, 124.
Italija: 28, 30, 102.
Istočna Evropa: 45.
Istočna Bosna: 12, 165, 167, 173, 187, 226, 261.
Istočna Hercegovina: 12, 101, 102, 141, 153, 160, 162, 167, 191, 192, 193, 194, 195, 207, 226, 261.
Istočna Slavonija: 61, 79, 234, 314.

J

Jabuka: 180.

Jačin: 182.
Jadran: 69.
Jadranska obala: 61.
Jahorina: 116, 117, 126.
Jasenice (heliodrom): 106, 125, 128, 191.
Jastrebarsko: 168, 307.
Javor: 126.
Jeleč: 180.
Jošavica: 201.
Jugoistočna Bosna: 111,193.
Jugoslavija (SFRJ i SR Jugoslavija):4, 5, 11, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 83, 88, 89, 102, 103, 105, 111, 113, 125, 130, 131, 132, 137, 138, 141, 144, 146, 149, 153, 159, 166, 169, 227, 232, 233, 234, 239, 241, 242, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 263,264, 265, 269, 285, 286, 291, 298, 315, 322.
Jugozapadna Srbija : 111.
Južna Srbija: 234.

K

Kalenderovac: 199.
Kalinovik: 110, 111, 116, 122, 135, 140, 160, 236, 303, 317.
Kamenica: 183, 185, 187.
Kanada: 148.
Karađorđevo: 35, 36.
Karakaj: 121, 168, 169.
Karan: 209.
Karlobag: 11, 78.
Karlovac: 11, 78, 120, 307.
Kasindol: 129.
Keraterm: 209, 210, 211.
Kevljani: 209.

Kifino selo: 191.
Kiseljak: 108, 116, 118, 126, 213, 303, 321.
Ključ: 119, 162, 208, 209.
Knin: 33, 34, 61, 68, 69, 79, 110, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 138, 151, 155, 156, 193, 234, 236, 302, 303.
Kninska krajina: 33, 144, 155, 156, 159, 160, 162, 197, 199, 206, 225, 234, 249.
Knježevac: 110.
Kolašin: 191.
Konjević Polje: 177, 183, 185, 187.
Konjic: 95, 126, 160, 320, 321, 322.
Konjuh: 126.
Koprivna: 202.
Koprivnica: 307.
Koran: 108, 118, 119, 129, 322.
Kordun: 120.
Kosovo: 19, 20, 21, 39, 67, 68, 72, 73, 144, 234, 260.
Kostajnica: 79.
Koštunići: 195.
Kotorac: 126.
Kotor: 62
Kotor Varoš: 209.
Kovač: 126.
Kozara: 98, 126.
Kozarac: 210.
Kragujevac: 61, 110.
Krajina: 74, 236.
Kraljevo: 120, 128.
Kretelj: 209.
Kreševo: 44.
Krivoglavci: 213, 216.
Križevci: 307.

Krupanjska rijeka: 320.
Kruškovo Polje: 200, 202.
Kula (Vojvodina): 152.
Kukavice: 180.
Kumanovo: 61, 110, 120.
Kumbor: 153.
Kupari: 69.
Kupres: 138, 160.
Kupreška visoravan: 138, 162, 207.

L

Lađevci (aerodrom): 128.
Lapišnica: 213.
Leskovac: 110.
Lička Kaldrma: 119.
Liješče: 198.
Lika: 120.
Lim: 172.
Lipe: 199.
Lisabon: 220.
Lištica: 44.
Lopare: 130, 329.
Loznica: 130, 319.
Lukavica: 108,116, 118, 128, 213, 214, 216, 220, 221, 236..
Luksemburg: 30.

LJ

Ljubljana: 27, 59, 61.
Ljubija: 209.
Ljubinje: 111.
Ljubonje: 191.
Ljubuški: 44, 111.

M

Mačva: 234.
Madrid: 201.
Mađarska: 28.
Mahovljani (aerodrom): 106, 125, 128.
Majevica: 98, 121, 126,
Majdan: 209.
Makedonija:26, 39, 47, 61, 72, 73, 110.
Mali Zvornik: 168.
Manjača: 208, 209, 211.
Maribor: 61.
Meštrevac: 178.
Metković: 194.
Meteriz: 168.
Milići: 185.
Miloševac: 202.
Miljevina: 180.
Modriča: 162, 202, 203, 328.
Mokro: 118, 320.
Moskva: 72.
Mostar: 95, 101, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 117, 118, 120, 121, 125, 126, 128, 191, 192, 193, 194, 225, 303, 315, 317, 321, 322, 325.
Motajica: 199.
Mrkonjić Grad: 108, 119.
Mrkovići: 213.
Murgaš : 223.

N

Nedžarići: 117, 214, 216.
Negoslavci: 153.
Neretva: 194, 236, 311, 325.
Neum: 111.

Nevesinje: 102, 111, 141, 192, 193, 194, 311.
Nikšić: 135, 178, 191, 193.
Niš: 59, 61, 62, 110, 128, 147, 154, 199, 202, 227, 234.
Nova Gradiška: 79.
Novi Grad: 201.
Novi Sad: 61, 110, 128, 168.
Novi Travnik: 95, 322.

O

Obrovac: 79.
Obudovac: 197, 200.
Odžak: 197, 201, 202.
Olovo: 225.
Omarska: 209, 210, 211.
Orahovo: 178.
Orašje: 327.
Ortiješ (aerodrom): 105, 106, 125, 128, 191.
Osjek: 79, 213.
Ozren: 130, 141, 151, 205.

P

Pakrac: 70, 77, 79.
Palančište: 210.
Pale: 43, 98, 108, 118, 129, 130, 141.
Pančevo: 95.
Paraćin: 110.
Peć: 124.
Pelagićevo: 197.
Pešterska visoravan: 147.
Petnica: 40.
Petrinja: 77, 79, 120.
Pilipovići: 179.

Pirot: 120.
Piskavac: 209.
Plaški: 120.
Ploče: 194.
Plitvička jezera: 120.
Plješevica: 98, 126.
Pljevlja: 178, 183, 191, 193.
Podgorica (Titograd): 59, 61, 110, 118, 191, 193, 227, 234.
Podnovlje: 197.
Podrinje: 160, 162, 167, 171. 185, 186, 187.
Ponikve (aerodrom): 128, 185.
Popovo polje: 193.
Posavina: 149, 156, 160.
Potočari: 187.
Posušje: 44, 111.
Požarevac: 22.
Priboj: 172, 175.
Prijedor: 108, 119, 162, 208, 209, 210, 211.
Priština: 20, 59, 61, 110, 128.
Prnjavor: 199.
Pula: 61, 105.

R

Rajlovac: 95, 106, 109, 117, 125, 126, 214.
Ravni: 173.
Ravno: 101, 191, 192.
Republika Srpska: 236, 240, 247, 264.
Republika Srpska Krajina : 240.
Ribnica: 120.
Ribnjak: 199.
Rijeka: 61, 307.
Rogatica: 160, 181, 182, 183, 187, 188.

Romanija: 97.
Rudanci: 206.
Rudo:111, 160, 183, 247.
Ruište: 175.

S

Sanski Most: 120, 162, 208, 209.
SAO Hercegovina: 44.
SAO Krajina: 43, 44, 69, 207.
SAO Romanija: 138.
SAO Romanijsko - Birčanska: 44.
SAO Semberija: 44.
SAO Sjeverna Bosna: 44.
SAO Slavonija: 43.
Sapna: 168.
Sarajevo: 37, 43, 47, 48, 59, 61, 78, 94, 95, 98, 99, 106, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 131, 132, 146, 152, 154, 160, 182, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 302, 303, 304, 307, 314, 316, 318, 320, 321, 322, 323, 329.
Sase: 175.
Sava: 106, 204, 327, 328.
Semberija: 156, 197, 236.
Semizovac: 216.
Senkovac: 209.
Sivac: 209.
Sjedinjene Američke Države: 148, 314.
Sjeverna Bosna: 12, 110, 156, 162, 167, 203, 226, 261.
Sjeverna Srbija: 110.
Sjeveroistočna Bosna: 12, 110, 160, 162, 165, 185, 187, 226, 261.
Sjeverozapadna Bosna: 209, 212.
Skender Vakuf: 119.
Skoplje: 59, 61, 110, 122.

Skuglić: 202.
Slano: 191.
Slavonija: 144.
Slavonsko polje: 62.
Slavonska Požega: 307.
Slavonski Brod: 198.
Slovenija: 11, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 36, 39, 40, 47, 61, 65, 66, 67, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 83, 93, 101, 103, 104, 105, 106, 110, 113, 125, 129, 132, 135, 149, 192, 258, 287, 288.
Slunj: 79, 303.
Smederevska Palanka: 147.
Sokolac: 129, 322, 323.
Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR): 45, 72.
Split: 59, 60, 105.
Srbija: 4, 5, 7, 8, 12, 13, 14, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 30, 35, 37, 39, 42, 43, 55, 56, 57, 58, 61, 69, 73, 75, 76, 78, 83, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 98, 101, 103, 105, 106, 107, 110, 122, 124, 125, 126, 133, 138, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 159, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 178, 183, 185, 186, 187, 188, 192, 193, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 208, 210, 211, 223, 225, 226, 227, 232, 233, 234, 244, 245, 247, 249, 251, 256, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 287, 318, 319, 322.
Srebrenica: 160, 178, 183, 185, 186, 187, 189, 251.
Srebrenik: 197.
Sremska Mitrovica: 168.
Stagliśće: 31.
Stolac: 111, 194.
Strujići: 191.
Sveti Rok: 119.

Š

Šabac: 234.
Šadići: 180.

Šavnik: 40.
Šepak: 168.
Ševarlije : 205.
Šibenik: 61.
Šipovo: 207.
Široki Brijeg: 111.
Šumadija: 234.
Šuplja stijena: 178.
Šušnjari: 205.
Švedska : 94.

T

Tešanj: 205.
Tikveš: 35.
Titova Korenica: 79, 120.
Titovo Užice (Užice): 61, 111, 128, 154, 185, 247.
Tivat: 128.
Tomošnica: 209, 211.
Travnik: 109, 117, 121, 126, 303, 311, 315, 317, 321.
Trebević: 98, 213, 219.
Trebinje: 101, 102, 110, 111, 118, 141, 151, 153, 178, 191, 192, 194.
Trnopolje: 209, 210, 211.
Trovrh: 98.
Tukovi: 209.
Tuzla: 61, 94, 105, 106, 108, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 125, 126, 130, 167, 168, 169, 204, 225, 237, 302, 303, 319.

U

Ub: 223.
Udbine: 120.
Ugljevik: 130, 329.
Ukrina: 328.

Ukrinski Lug: 329.
Una: 236.
Ustikolina: 179, 180.
Ustiprača: 189.
Ušivak: 320.

V

Valjevo: 154, 168, 247.
Varaždin: 61, 307.
Velečevo: 178.
Veležˇ: 98, 126.
Veličani: 191.
Velika Plana: 149.
„Velika Srbija“: 7, 11, 14, 30, 36, 40, 42, 55, 58, 69, 75, 78, 80, 91, 103, 105, 125, 134, 143, 203, 255, 257, 258, 260, 269, 271,
Vijaka: 199.
Vinkovci: 121, 204.
Vinska: 198.
Virovitica: 11, 78, 307.
Visoko: 108, 116, 118, 130, 182, 213, 320, 321.
Višegrad: 102, 149, 151, 154, 156, 160, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 183, 187, 189, 193.
Vitez: 322.
Vlasenica: 160, 176, 177, 178, 183, 185, 187, 237.
Vlašić: 98, 126.
Vogošča: 216.
Vojkovići: 213.
Vojnić: 79.
Vojvodina: 21, 39, 67, 68, 110, 145, 234, 260.
Vraneševići: 170.
Vranje: 198.
Vranjak: 202, 203.

Vrgin Most: 62, 79.
Vučjak: 328.
Vukovar: 77, 79, 153, 314.

Z

Zabran: 178.
Zabrđe: 43.
Zadar: 77, 106, 195.
Zagreb: 31, 59, 61, 62, 68, 106, 304, 307.
Zaječar: 110.
Zaklopača: 176.
Zalužani (aerodrom): 109, 125, 128.
Zapadna Bosna: 12,110, 155, 160, 162, 206, 225, 226, 261.
Zapadna Slavonija: 61, 79, 153, 207, 234.
Zapadni Srem: 42, 43, 144.
Zasavica: 200.
Zemun: 59, 61.
Zenica: 108, 119, 146, 213, 311.
Zlatibor: 201.
Zrenjanin: 234.
Zvornik: 102, 121, 149, 152, 154, 156, 160, 162, 167, 168, 169, 170, 178, 183, 185, 187.

Ž

Željava (aerodrom): 106, 125, 128, 208.
Žepa: 126, 160, 183, 185, 186, 187, 188, 189.
Žepče: 126.
Žuč: 216.

REGISTAR
DRŽAVNIH, REPUBLIČKIH I VOJNIH POJMOVA

1. DRŽAVNI ORGANI SFRJ

Predsjedništvo SFRJ - Vrhovna komanda OS SFRJ: 25, 26, 28, 29, 30, 50, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 122, 125.

Savjet za zaštitu ustavnog poretka SFRJ: 29, 30.

Savezno izvršno vijeće (SIV) : 28, 69, 72.

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu (SSNO): 5, 25, 50, 59, 64, 65, 66, 67, 70, 93, 109, 113, 124, 126, 131, 138, 147, 260, 289, 291, 295, 297, 298, 309, 310, 322, 329.

Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove (SSUP): 20, 28, 89, 95, 133, 143, 145, 159, 160, 197, 259.

2. OPERATIVNI ORGANI VELIKOSRPSKOG POKRETA

Velikosrpski pokret: 4, 12, 25, 28, 29, 31, 42, 66, 68, 69, 74, 75, 78, 80, 103, 123, 132, 134, 149, 177, 233, 244, 256, 258, 259, 260, 261, 263.

„Krnje" Predsjedništvo SFRJ: 259, 260.

Predsjedništvo SR Jugoslavije: 233, 234.

Predsjedništvo SR Srbije: 20.

Skupština SR Srbije: 146.

Vojska Savezne Republike Jugoslavije: 4, 12, 13, 150, 173, 185, 188, 195, 227, 233, 234, 236, 245, 247, 248, 249, 259, 263.

Generalštab Vojske SR Jugoslavije: 173, 195, 235, 243, 244, 246, 247, 248, 249.

Kontraobavještajna služba (KOS) JNA: 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 133, 134, 141, 143, 147, 218, 220.

Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) Srbije: 150, 152, 185, 259.

Sekretarijat unutrašnjih poslova (SUP) Srbije: 89, 133, 144, 145, 147, 159, 167, 197, 200.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore: 152, 259.

Sekretarijat unutrašnjih poslova Crne Gore : 89, 133, 159, 197.

Srpska akademija nauka i umjetnosti (SANU): 7, 8, 20, 91, 255.

Srpska pravoslavna crkva (SPC): 7, 8, 259.

Vojska Republike Srpske Krajine: 227, 234, 240, 250, 263.

Paravojne formacije iz Srbije i Crne Gore:
- **„Srpska dobrovoljačka garda“ - „Arkanovi tigrovi“**: 105, 123, 143, 149, 150, 151, 162, 165, 166, 167, 167, 168, 171, 203.
- **„Beli orlovi“**: 105, 146, 154, 171, 173, 175, 178, 179, 198, 202.
- **„Šešeljevi četnici“**: 105, 123, 152, 202, 203.
- **„Srpska garda“**: 146, 154, 178.
- **„Crvene beretke“**: 144, 145, 151.
- **„Knindže“**: 155, 203.
- **„Žute ose“**: 156.
- **„Sivi vukovi“**: 151, 200.
- **„Vukovarski odred“**: 171.
- **„Kojoti “**: 199.
- **„SK-Pokret za Jugoslaviju“**: 156, 202, 203.

Srpsko-crnogorska vojska: 4, 12, 51, 58, 64, 76,80, 89, 189, 190.

Specijalne jedinice SSUP-a: 12, 20, 144.

Specijalne jedinice MUP-a Srbije: 12.

Jedinica za specijalne operacije (JSO) MUP-a Srbije: 144, 150, 151, 152.

Teritorijalna odbrana Srbije: 66, 168.

Teritorijalna pdbrana Crne Gore: 66.

3. KOMANDE, JEDINICE I USTANOVE OS SFRJ

Oružane snage SFRJ: 11, 25, 49, 50, 51, 52, 58, 61, 64, 65, 71, 72, 78, 124, 129, 133, 134, 232, 257, 260, 261, 301.

Štab Vrhovne komande OS SFRJ: 30, 71, 72, 74, 75, 78, 260, 288.

Generalštab OS SFRJ: 5, 26, 28, 57, 64, 65, 66, 113, 125, 134, 135, 138, 139, 140, 143, 159, 191, 260, 283, 291, 310, 313, 327.

Generalštab JNA: 89, 95, 171.

Jugoslovenska narodna armija (JNA): 3, 4, 5, 8, 12, 13, 14, 20, 24, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 83, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 113, 118, 121, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134,

135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 152, 153, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 181, 183, 186, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 211, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 225, 226, 227, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 247, 248, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 271, 284, 285, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 308, 310, 311, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 328, 329, 330.

Teritorijalna odbrana (TO) SFRJ: 49, 51, 52, 61, 64, 65, 66, 136, 137, 283, 317, 320, 327, 328.

ARMIJSKE OBLASTI (ARMIJE):

Prva armijska oblast (Beograd): 59,

Druga armijska oblast (Niš): 59,

Treća armijska oblast (Skoplje): 59,

Peta armijska oblast (Zagreb): 59,

Sedma armijska oblast (Sarajevo): 59,

Deveta armijska oblast (Ljubljana): 59,

Vojno pomorska oblast (Split): 59.

VOJNE OBLASTI (do 1992. godine):

Prva vojna oblast (Beograd): 61, 64, 66, 106, 109, 112, 122, 123, 124, 129.

Treća vojna oblast (Skoplje): 61, 64, 122, 124.

Peta vojna oblast (Zagreb): 28, 61, 64, 122, 124, 303, 307.

Vojno pomorska oblast (Split): 61, 64.

RATNO VAZDUHOPLOVSTVO I PROTIVVAZDUŠNA ODBRANA (RV i PVO): 51, 52, 53, 62.

Komanda RV i PVO (Zemun): 59, 64.

1. korpus RV i PVO (Beograd): 61, 62, 64, 105.

3. korpus RV i PVO (Niš): 61, 62.

5. korpus RV i PVO (Zagreb - Bihać): 61, 62, 64, 106, 122, 208.

RATNA MORNARICA I RIJEČNA RATNA FLOTILA (RM i RRF): 51, 52, 53, 62.

Komanda RM i RRF (Beograd): 59.

Komanda Vojno pomorske oblasti (Split): 61, 64.

5. vojnopomorski sektor (Pula): 61.

8. vojnopomorski sektor (Šibenik): 61.

9. vojnopomorski sektor (Kumbor): 61.

VOJNE OBLASTI (od 1992. godine):

Prva vojna oblast (Beograd): 110, 111, 113, 124, 283.

Druga vojna oblast (Sarajevo): 48, 95, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 123, 128, 129, 139, 140, 214, 220, 221, 232, 234, 235, 239, 240, 301, 303, 307, 309, 310, 311, 313, 314, 316, 317, 319, 321, 322, 327.

Treća vojna oblast (Skoplje - Niš): 110.

Četvrta vojna oblast (Podgorica): 110, 111, 118, 124, 140, 193, 234, 235, 317.

KORPUSI JNA:

2. korpus (Podgorica): 59, 61, 101, 110, 178, 191, 193.

4. korpus (Sarajevo): 61, 95, 106, 110, 112, 115, 118, 139, 236, 301, 317, 322.

5. korpus (Banja Luka): 61, 95, 106, 108, 110, 112, 114, 115, 119, 122, 139, 203, 207, 209, 236, 248, 301, 317.

9. korpus (Knin): 61, 95, 110, 112, 114, 115, 119, 120, 122, 138, 139, 207, 236, 301, 317.

10. korpus (Zagreb - Bihać): 61, 110, 112, 115, 120, 122, 139, 301, 317, 325.

12. korpus (Novi Sad): 61, 102, 110, 112, 128, 171, 176, 197, 203.

13. korpus (Rijeka - Bileća): 61, 110, 118, 124, 193, 194, 195, 237.

14. korpus (Ljubljana): 61, 75, 287.

17. korpus (Tuzla): 61, 95, 106, 108, 110, 112, 113, 115, 120, 121, 122, 139, 167, 197, 203, 237, 301, 317.

20. korpus (Leskovac): 110.

21. korpus (Niš): 61, 110, 112.
24. korpus (Kragujevac): 61, 110, 112.
31. korpus (Maribor): 61, 75, 287.
32. korpus (Varaždin): 61.
37. korpus (Titovo Užice): 61, 101, 102, 110, 141, 172, 173, 174, 175, 187, 189, 191, 193.
41. korpus (Bitolj): 61, 110, 112.
42. korpus (Kumanovo): 61, 110.
52. korpus (Priština): 59, 61, 110, 112.
2. vazduhoplovni korpus RV i PVO (Bihać): 95, 118.
Komanda odbrane grada Beograda (KOGB) : 61, 110, 112.

OPERATIVNE I TAKTIČKE GRUPACIJE JNA:
1. Operativna grupa (OG -1), (Bosanska posavina): 327, 328.
2. Operativna grupa (OG -2), (Trebinje - Bileća): 111, 178, 191.
6. Operativna grupa (OG -6), (Plitvička Jezera): 115, 120.
7. Operativna grupa (OG -7), (Bosanski Novi): 115, 120.
8. Operativna grupa (OG - 8) , (Petrova Gora): 115, 120.
1. Taktička grupa (TG - 1) (Knin): 120, 206.
17. Taktička grupa (TG - 17) (Modrića): 327, 328.

DIVIZIJE JNA:
3. partizanska divizija (Nikšić): 191.
10. partizanska divizija (Banja Luka): 108, 119.
11. partizanska divizija (Doboj): 109, 120.
30. partizanska divizija (Mrkonjić Grad): 108, 119, 121.
38. partizanska divizija (Bijeljina): 108, 120, 165.
gardijska divizija (Beograd): 61.

BRIGADE JNA:
1. laka pješadijska brigada (Karlovac): 120.
1. motorizovana brigada (Sveti Rok - Gračac): 119.

1. partizanska brigada (Drvar): 119.
1. partizanska brigada (Cetinje): 191.
2. partizanska brigada (Nikšić): 191.
2. laka pješadijska brigada (Titova Korenica): 120.
4. laka pješadijska brigada (Udbine): 120.
4. oklopna brigada (Jastrebarsko - Dubrave): 120, 121, 168.
4. pješadijska brigada (Pirot - Benkovac): 120.
5. proleterska motorizovana brigada (Titograd): 191.
6. proleterska pješadijska brigada (Doboj): 108.
6. motorizovana brigada (Doboj): 109, 119, 120.
6. partizanska brigada (Prijedor): 108, 119.
7. omladinska crnogorska partizanska brigada (Kolašin): 191.
8. pješadijska motorizovana brigada (Bihać): 120.
9. motorizovana brigada (Sanski Most): 120.
10. partizanska brigada (Titograd): 191.
10. motorizovana brigada (Mostar): 108, 118.
11. laka pješadijska brigada (Bosanski Novi): 120.
11. motorizovana brigada (Drvar- Lička kaldrma): 119.
11. partizanska brigada (Prijedor): 108, 119.
13. partizanska brigada (Banja Luka): 108.
13. partizanska brigada (Mrkonjić grad): 119.
14. pješadijska motorizovana brigada (Zenica): 119.
14. partizanska brigada (Travnik): 121.
16. pješadijska motorizovana brigada (Banja Luka): 108, 119.
17. partizanska brigada (Bijeljina): 121, 165.
18. partizanska brigada (Derventa): 109, 120, 199.
19. partizanska brigada (Bosanski Petrovac): 119.
19. partizanska brigada (Doboj): 109, 120.
22. partizanska brigada (Brčko): 108, 112.
49. motorizovana brigada (Sarajevo): 106, 118, 213, 214.
57. brdska brigada (Pljevlja): 191, 192.
63. padobranska brigada (Niš): 61.

92. motorizovana brigada (Tuzla): 108, 120.
97. avijacijska brigada (Divulje - Mostar): 105.
117. avijacijska brigada (Bihać): 117.
120. laka pješadijska brigada (Zenica - Sarajevo): 108, 119, 213.
122. laka pješadijska brigada (Skender Vakuf): 119.
129. laka pješadijska brigada (Tuzla - Derventa): 120, 121.
145. laka pješadijska brigada (Plaški): 120.
179. brdska brigada (Nikšić): 191, 193.
180. motorizovana brigada (Benkovac): 119, 120.
216. brdska brigada (Han Pijesak): 108, 118, 181, 182, 189.
221. motorizovana brigada (Knin - Glamoč): 119, 120.
222. mješovita artiljerijsko raketna brigada (Mostar - Doboj): 109.
257. motorizovana brigada (Bihać - Petrinja): 120.
327. motorizovana brigada (Derventa): 109, 120, 121, 128, 199.
329. oklopna brigada (Banja Luka): 109, 119.
343. motorizovana brigada (Prijedor): 108, 119.
389. raketna artiljerijska brigada (Banja Luka): 109, 116, 301.
395. motorizovana brigada (Brčko): 108, 120, 121, 128.
398. brigada veze SSNO-a (Beograd): 109, 116.
428. brdska brigada (Travnik): 109.
580. mješovita artiljerijska brigada (Sanski most): 120, 301.
592. motorizovana brigada (Kumanovo - Knin): 120.
622. motorizovana brigada (Petrinja): 120.

BRIGADE TO:

1. motorizovana brigada TO (Banija): 120.
2. brigada TO (Knin): 120.
2. motorizovana brigada TO (Kordun): 120.
3. motorizovana brigada TO (Kordun): 120.
3. brigada TO (Benkovac): 120.
4. motorizovana brigada TO (Kordun): 120.
7. motorizovana brigada TO (Banija): 120.

7. laka pješadijska brigada (Bosanska Kostajnica): 120.
11. motorizovana brigada TO (Banija): 120.
17. motorizovana brigada TO (Banija): 120.

PUKOVI JNA:

4. mješoviti artiljerijski puk (Kiseljak - Pale): 108, 118, 213.
4. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk (Visoko): 108, 118, 213.
4. inžinjerijski puk (Pale - Koran): 108.
4. laki artiljerijski puk PVO (Lukavica - Sarajevo): 108.
5. mješoviti artiljerijski puk (Banja Luka): 108, 119.
5. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk (Banja Luka): 108, 119.
5. oklopni puk (Banja Luka): 108.
5. laki artiljerijski puk PVO (Banja Luka): 108, 119.
5. inžinjerijski puk (Banja luka): 108.
6. mješoviti artiljerijski puk (Bihać - Petrinja): 120.
6. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk (Bihać - Petrinja): 120.
9. mješoviti artiljerijski puk (Knin - Bosansko Grahovo): 119.
10. dopunski puk (Bihać): 120.
12. mješoviti artiljerijski puk (Vinkovci): 120, 165.
14. mješoviti artiljerijski puk (Ribnica): 121, 165.
17. mješoviti artiljerijski puk (Doboj): 108,109, 120, 121, 165.
17. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk (Doboj): 120.
17. laki artiljerijski puk PVO (Tuzla): 108, 120.
41. laki artiljerijski puk PVO (Bihać): 120.
65. zaštitni motorizovani puk (Kiseljak): 116, 301.
76. motorizovani puk (Visoko): 108, 118.
107. helikopterski školski puk (Mostar): 117.
117. lovački avijacijski puk (Bihać): 110, 128.
200. laki artiljerijski raketni puk PVO (Bihać): 117.
235. puk stacionarnih veza SSNO-a (Beograd): 116.
240. srednji samohodni raketni puk PVO (Sarajevo - Sokolac): 116, 214, 302.

271. laki artiljerijski puk PVO (Benkovac - Glamoč): 119.
293. inžinjerijski puk (Banja Luka): 109, 119
306. laki artiljerijski puk PVO (Bihać): 120.
317. puk veze (Bijeljina): 117, 121, 165.
323. laki artiljerijski puk (Drvar): 119.
340. inžinjerijski puk (Koran): 302.
346. laki artiljerijski puk PVO (Sarajevo): 118, 213, 214.
360. inžinjerijski puk (Hadžići): 109.
367. puk veze (Visoko - Lukavica): 116, 302.
454. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk (Derventa): 109, 120, 121, 199.
497. inžinjerijski puk (Tuzla): 109, 120.
557. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk (Benkovac): 119.
569. dopunski puk (Knin): 119.
593. puk atomsko biološke i hemijske odbrane (Bihać): 116, 203.
594. inžinjerijski puk (Knin - Ključ): 119.
603. puk atomsko biološke i hemijske odbrane (Zenica): 110.
741. dopunski puk (Travnik): 117.

BATALJONI JNA:

1. motorizovani bataljon / 4. pbr (Pirot - Benkovac): 120.
2. mtb / 5. pmtbr (Bar): 191.
2. bb / 179. bbr (Nikšić): 193.
3. bb / 179. bbr (Nikšić): 193.
4. bataljon veze (Sarajevo): 106.
4. automobilski bataljon (Sarajevo - Koran): 108, 119.
4. inžinjerijski bataljon (Koran): 118.
4. sanitetski bataljon (Sarajevo): 108, 119.
5. bataljon veze (Banja Luka): 108, 119.
5. bataljon vojne policije (Banja Luka): 108, 119.
5. automobilski bataljon (Banja Luka): 108, 119.
5. sanitetski bataljon (Banja Luka): 108, 119.

9. bataljon vojne policije (Knin): 119.
9. automobilski bataljon (Knin): 119.
9. oklopni bataljon (Mostar - Knin): 120.
10. oklopni bataljon (Kraljevo - Knin): 120.
10. bataljon veze (Bihać): 120.
10. bataljon vojne policije (Bihać): 120.
10. automobilski bataljon (Bihać): 120.
10. sanitetski bataljon (Bihać): 120.
10. inžinjerijski bataljon (Bihać): 120.
17. bataljon veze (Tuzla): 108, 120.
17. bataljon vojne policije (Tuzla): 108, 120.
17. automobilski bataljon (Tuzla):108.
17. inžinjerijski bataljon (Tuzla): 108.
17. sanitetski bataljon (Tuzla): 108, 120.
17. pontonirski bataljon (Bijeljina): 108, 121, 165.
58. bataljon vazdušnog osmatranja javljanja i navođenja (Nedžarići): 117.
70. bataljon veze (Knin): 119
98. sanitetski bataljon (Knin): 119.
188. pontonirski bataljon (Banja Luka): 109, 119.
223. bataljon tehničkog snadbijevanja (Tuzla): 109.
262. tehnički nastavni bataljon (Travnik): 109.
275. bataljon tehničkog snadbijevanja (Hadžići): 109.
288. bataljon vojne policije (Sarajevo): 106, 118.
321. bataljon veze RV i PVO (Nedžerići): 117.
521. remontni bataljon (Hadžići): 116.
563. automobilski bataljon (Sarajevo): 116.
670. pontonirski bataljon (Bosanski Brod - Derventa): 109, 120, 121.

ODREDI JNA:

37. Sanitetski odred (Sarajevo): 116.
171. Odred mornaričke pješadije (Trebinje): 110, 118.

POZADINSKE BAZE JNA:

405. pozadinska baza (Knin): 116, 302.

530. pozadinska baza (Bosanski Petrovac): 116, 302.

744. pozadinska baza (Sarajevo): 109, 115, 302.

901. pozadinska baza (Mostar): 109.

904. pozadinska baza (Tuzla): 116, 121, 302.

993. pozadinska baza (Banja Luka): 109, 116, 303.

VAZDUHOPLOVNE BAZE RV i PVO:

130. vazduhoplovna baza (Rajlovac): 109, 117.

171. vazduhoplovna baza (Mostar): 117.

200. vazduhoplovna baza (Bihać): 117.

399. vazduhoplovna baza (Dubrave): 109, 121.

NASTAVNI I ŠKOLSKI CENTRI:

134. Automobilski nastavni centar (Čapljina): 110, 118.

262. Tehnički nastavni centar (Travnik): 117.

519. Sanitetski nastavni centar (Trebinje): 110, 118.

734. Nastavni centar (Tuzla): 109.

820. Nastavni centar (Banja Luka): 109, 118, 302.

Centar vojnih škola KoV-a (Sarajevo): 109, 117, 214.

Školski centar oklopno mehanizovanih jedinica (Banja Luka): 109,118.

Obavještajno bezbjedonosni školski centar (Pančevo): 95.

Škola rezervnih oficira KoV-a (Bileća): 110, 118.

Vazduhoplovno tehnički školski centar RV i PVO (Rajlovac): 109, 117.

Vazduhoplovna vojna gimnazija (Mostar): 117

4. KOLABORACIONISTIČKI ORGANI U BIH:

Skupština srpskog naroda u BiH: 42, 43, 44.

Skupština Srpske Republike BiH: 235, 236.

Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine: 4, 99, 175, 178, 185, 187, 195, 221, 227, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 259, 263.

Glavni štab Vojske Srpske Republike BiH: 235, 248, 249.

Korpusi Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine:

- **1. krajiški korpus** (Banja Luka): 206, 209, 241, 248
- **2. krajiški korpus** (Drvar): 241.
- **Drinski korpus** (Vlasenica): 178, 237, 241, 251.
- **Hercegovački korpus** (Bileća): 237, 241.
- **Istočno-bosanski korpus** (Bijeljina): 206, 237, 241.
- **Sarajevsko-romanijski korpus** (Lukavica): 223, 237, 241, 246.
- **Vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana** (Banja Luka): 237.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Srpske Republike BiH:140, 166, 214.

Teritorijalna odbrana Srpske Republike BiH: 136, 140.

5. ORGANI I ORUŽANE SNAGE BOSNE I HERCEGOVINE:

Predsjedništvo SR Bosne i Hercegovine: 37, 41, 45, 66, 94, 162, 220, 299, 329,

Skupština SR Bosne i Hercegovine: 38, 40, 42, 45, 46, 218.

Vlada SR Bosne i Hercegovine: 45.

Armija Republike Bosne i Hercegovine: 186, 187, 242, 265.

Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine: 66, 89, 129, 134, 136, 137, 140, 162, 186, 187, 219, 220, 329.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine: 48, 89, 94, 95, 97, 99, 135, 136, 219, 246, 297, 317.

6. OSTALI ORGANI I POJMOVI

Organizacija Ujedinjenih nacija (OUN): 48, 233, 243.
Vijeće Sigurnosti UN-a: 77, 78, 187, 188, 223, 243.
Zaštitne snage UN-a (UNPROFOR): 78, 187, 188, 189, 220, 330.
Međunarodni krivični sud za bivšu jugoslaviju u Hagu (ICTY): 22, 40, 43, 94, 144, 146, 149, 169, 173, 175, 177, 195, 201, 209, 210, 212, 223, 236, 246, 248, 250, 251, 252, 264.
Evropska zajednica : 30, 45, 46, 48, 99, 163, 243.
Snage NATO saveza: 102, 103.
Stabilizacijske snage (SFOR): 201.
Predsjedništvo Republike Hrvatske: 31.
Sabor Republike Hrvatske: 28, 32, 77.
Hrvatska Vojska (HV): 13, 101, 207, 231, 328.
Hrvatsko vijeće obrane(HVO): 191.
Hrvatske oružane snage (HOS): 191.
Skupština Republike Slovenije: 27.
Teritorijalna odbrana Slovenije : 27, 30, 67, 75.
Sobranje Republike Makedonije: 39.

BILJEŠKA O AUTORU

Magistar HEĆO (Galib) FAID

- Rođen 30. oktobra 1959. godine, u Rogatici, Bosna i Hercegovina.

- Osnovnu školu završio u Sarajevu 1974. godine. Vojnu gimnaziju u Beogradu završio 1978. godine, Vojnu akademiju KoV u Beogradu završio 1982. godine.

- U aktivnu vojnu službu bivše JNA stupio po završetku Vojne akademije KoV, 1982. godine. Tokom službe u bivšoj JNA službovao u Makedoniji i Sloveniji. Bivšu JNA napustio 1. septembra 1991. godine. Od septembra 1991. godine, do aprila 1992. godine, učestvovao u pripremi otpora u sklopu Patriotske lige BiH. Po izbijanju agresije na BiH pristupa TO BiH, a zatim Armiji R BiH. Cijeli period agresije na BiH provodi u BiH, obavljajući niz odgovornih i rukovodnih dužnosti u Armiji R BiH.

- U profesionalnu vojnu službu Vojske Federacije BiH stupio jula 1997. godine, gdje se i sada nalazi u činu Brigadira. Tokom službe u Vojsci Federacije BiH uspješno pohađao i završio više kurseva i seminara u zemlji i inostranstvu.

- Završio postdiplomske studije na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu i 21. maja 2001. godine, stekao zvanje Magistra političkih nauka.

- Aktivno čita, piše i govori Engleski jezik.

- Oženjen, supruga Fadila. Otac troje djece : kći Amela i sinovi Faris i Haris.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 3
UVOD 7

PRVI DIO

DRUŠTVENO POLITIČKE I VOJNE PROMJENE U SFRJ PRED AGRESIJU NA BOSNU I HERCEGOVINU

1. Međurepublički i međunacionalni odnosi u SFRJ pred njen raspad 17
2. Transformacija JNA u srpsko - crnogorsku vojsku i njena uloga u rješavanju jugoslovenske krize 49

DRUGI DIO

PRIPREME JNA ZA AGRESIJU NA BOSNU I HERCEGOVINU

1. Specijalni rat JNA u periodu pripreme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu 83
2. Operativno - strategijski raspored JNA na prostoru Bosne i Hercegovine pred agresiju 101
3. Aktivnosti JNA na naoružavanju, opremanju i obučavanju kolaboracionističkih jedinica u Bosni i Hercegovini 133
4. Aktivnosti JNA na opremanju i obučavanju paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore 143

TREĆI DIO

AKTIVNOST JNA U TOKU POČETNOG PERIODA AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU

1. Ciljevi i planirana borbena dejstva JNA u početnom periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu 159
2. Aktivnosti i borbena dejstva JNA na prostorima sjeveroistočne i istočne Bosne i Hercegovine 165
3. Odbranjena područja u istočnoj i sjeveroistočnoj Bosni i Hercegovini u početnom periodu agresije na BiH 185
4. Aktivnosti i borbena dejstva JNA na prostoru istočne Hercegovine 191
5. Aktivnosti i borbeno djelovanje JNA na prostoru Bosanske posavine 197
6. Aktivnosti i borbena dejstva JNA na prostoru Bosanske krajine 207
7. Aktivnosti JNA na blokadi i opsadi grada Sarajeva 213
8. Analiza aktivnosti i borbenih dejstava JNA u početnom periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu 225

ČETVRTI DIO

REORGANIZACIJA I FORMALNO PREIMENOVANJE JNA U VOJSKU SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

1. Reorganizacija JNA u tri srpske vojske 231
2. Formalno preimenovanje JNA u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine 235
3. Uloga Vojske SR Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu i njena podrška Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine 245

ZAKLJUČAK 253

CONCLUSION 267

PRILOZI

Prilog broj 1: Naređenje komande 1. vojne oblasti o smeštaju i čuvanju naoružanja i municije TO 285

Prilog broj 2: Naredba Predsjedništva SFRJ o rasformiranju oružanih sastava koji nisu u sastavu OS SFRJ 287

Prilog broj 3: Odluka Predsjedništva SFRJ o predislociranju komandi, jedinica i ustanova JNA iz Slovenije 289

Prilog broj 4: Dopis saveznog sekretara za narodnu odbranu predsjedniku Predsjedništva SR BiH 291

Prilog broj 5: Uputstvo SSNO-a o prijemu dobrovoljaca u JNA ... 293

Prilog broj 6: Zabeleška sa sastanka generala Veljka Kadijevića sa rukovodstvom SR BiH 297

Prilog broj 7: Zaključak Predsjedništva SR BiH sa sjednice održane 12. marta 1992. 301

Prilog broj 8: Naređenje komande 2. VO o organizacijsko - formacijskim promenama u 2. VO 303

Prilog broj 9: Zadaci koje je postavio general Blagoje Adžić pri razmatranju stanja u BiH 311

Prilog broj 10: Zaključci iz procene stanja na prostoru BiH u zoni odgovornosti 2. VO 315

Prilog broj 11: Naređenje komande Bilećkog korpusa o granatiranju grada Mostara 327

Prilog broj 12: Odluka Komande 17. korpusa o izvođenju borbenih dejstava 329

Prilog broj 13: Aneks ugovora o odlasku komandi, jedinica i ustanova JNA iz garnizona i kasarni: Zenica, Travnik, Konjic i Sarajevo 331

IZVORI I LITERATURA 333
SKRAĆENICE 343
REGISTAR LIČNIH IMENA 355
REGISTAR GEOGRAFSKIH POJMOVA 369
REGISTAR DRŽAVNIH, REPUBLIČKIH I VOJNIH POJMOVA 389
BILJEŠKA O AUTORU 405
SADRŽAJ 407

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

355.311.1:341.218.6] (497.1)
341.31:355.01](497.6)"1992/1995"

HEĆO, Faid
Uloga Jugoslovenske narodne armije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu / Faid Hećo. - Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2005. - 410 str. : ilustr. ; 24 cm

Bilješka o autoru: str. 405. - Bibliografija: str. 335-342 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst

ISBN 9958-740-28-1
COBISS.BH-ID 14475270

Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, broj: 04-15-4290-1/05, od 27.09.2005., knjiga "Uloga Jugoslovenske narodne armije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu", je proizvod iz člana 13. tačka 13. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga na čiji se promet ne plaća porez na promet proizvoda.